

MECSEK-VÖLGYSÉG-HEGYHÁT ÚTIKÖNYV

BARANGOLÁS A MECSEK-VÖLGYSÉG-HEGYHÁT ÚTJAIN

Kiadja:
Mecsek-Völgyiség-Hegyhát Egyesület, Dr. Finta István elnök
7349 Szászvár, Május 1. tér 1.
www.mvh-hacs.hu

Minden jog fenntartva.
A szerzők és a kiadó engedélye nélkül tilos ezen kiadvány bármely részét másolni,
reprodukálni, információs rendszerben tárolni.

Szöveg: dr. Varga Szabolcs, Császár Levente

A szöveges fejezetekhez segítséget nyújtott:
Derksen Gyöngyi, Kulcsár Péter, Lantosné dr. Imre Mária, Urvald Péter, Patton Gábor

Fotó: Müller Nándor

Könyvterv és nyomdai munkák: Müller Bt.

ISBN: 978-963-08-7042-9

A kiadvány a Mecsek-Völgyiség-Hegyhát Egyesület „Barangolás a Mecsek-Völgyiség-Hegyhát útjain”
címen benyújtott LEADER pályázatán készült el.

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa

MECSEK-VÖLGYSÉG-HEGYHÁT ÚTIKÖNYV

BARANGOLÁS A MECSEK-VÖLGYSÉG-HEGYHÁT ÚTJAIN

2013

TARTALOM

Ág	8	Mágocs	168
Alsómocsolád	12	Mánfa	176
Bakóca	22	Máza	188
Baranyajenő	26	Mecsekpölöske	196
Baranyaszentgyörgy	30	Mekényes	200
Bikal	34	Meződ	204
Bodolyabér	44	Mindszentgodisa	208
Egyházaskozár	48	Nagyhajmás	214
Felsőegerszeg	56	Oroszló	220
Gerényes	60	Palé	224
Gödre	64	Sásd	228
Hegyhátmaróc	74	Szágy	238
Hosszúhetény	78	Szalatnak	244
Kárász	94	Szárász	248
Kisbeszterce	104	Szászvár	252
Kishajmás	108	Tarrós	264
Kisvaszar	112	Tékes	268
Komló	116	Tótfű	272
Köblény	130	Tormás	276
Liget	134	Varga	282
Magyaregregy	138	Vásárosdombó	286
Magyarhertelend	148	Vázsnok	292
Magyarszék	158	Vékény	296

TISZTELT VENDÉGEINK!

A Komlói és a Sásdi kistérség közös turisztikai ajánlóját tartják a kezükben.

A kiadványban ökoturisztikai útvonalak mentén fűztük fel a MECSEK–VÖLGYSÉG–HEGYHÁT idegenforgalmi kínálatát úgy, hogy közben megismerkedhetnek „a hely szellemével” a térséghez köthető mondák, legendák, anekdoták segítségével. S mivel Önök egy LEADER Akciócsoport területén töltik szabadidejüket, elengedhetetlen, hogy megkóstolják a helyi ízeket, valamint megcsodálják az alkotók munkáit.

A Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület nevében kellemes időtöltést, élményekben dús kirándulásokat kívánok Önöknek!

Dr. Finta István,
a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület elnöke

MECSEK-VÖLGYSÉG-HEGYHÁT

MECSEK

A hegység 545 négyzetkilométernyi területet fed be. Az ország többi részéhez viszonyítva gazdag ásványkincsekben, feketeszenben, többek közt uránban is. Déli határa a Pécsi-félmedence, észak-északkeleti a Völgységi-patak és az Ófalui-völgy, északnyugati a Dombóvár-Szentlőrinc törésvonal, keleten pedig a Duna ártere. Legmagasabb pontjai: Zengő (682 m), Tubes (611 m), Hármashegy (604 m), Jakab-hegy (602 m), Dobogó (594 m), Szószék (586 m), Szamár-hegy (564 m).

A klíma vegyes jelleget mutat, elemei részben mediterránok, részben kontinentálisak. A tájra húsz-harminc olyan növényfaj is jellemző, amely nem él a Kárpát-medence más részein.

Egyértelműen a természeti környezetnek köszönhetően indult el a falusi nyaraltatás a 20-as évek derekán több kelet-mecseki településen, az országban először, többek között Kárászon, Magyaregregyen, Hosszúhetényben, mellyel a települések napjainkban is igen jól sáfárkodnak.

VÖLGYSÉG

Az úratelepülő Tolna megyében kezdetben a Simontornyai és a Dunaföldvári járás létezett. Ebből a két, észak-déli irányba hosszan elnyúló járásból választották le 1725-ben a megye déli részén a Völgységi járást, ami a táj festői szépségével is kitűnik. Ennek székhelye Bonyhád lett, ami ekkor még nem számított jelentős településnek. A járás egyik különlegessége a németek túlsúlya volt, számuk meghaladta a XIX. század derekán az összlakosság 85%-át is. Ezzel függ össze a szakrális emlékekben való rendkívüli gazdagsága – ami párosulva szelíd dombvidékének szépségével – Tolna megye legvonzóbb kistájjává teszi, mely átnyúlik Baranya megyébe is.

HEGYHÁT

Baranya megye északi részén, a Mecsektől a Kapos-folyó felé fokozatosan lejtő területen fekszik. A név eredete a régi latin meghatározásból, a Processus Transmontanus, azaz „Hegytúli kerület a megyének” jelentéssel bírt.

Északról Tolna megye déli része, keletről a Völgység, délről a Mecsek, nyugatról a Zselic határolja.

Bármelyik égtáj felől közelítjük meg, szemet gyönyörködtető látvány fogadja az utazót.

Ha északról, a mágocsi, nagyhajmási gyönyörű kilátást nyújtó útról tekintünk a Mecsek kéklő tömege felé, előttünk 20 km szélesen terpeszkedik a Hegyhát. Ha Gödre felől közeledünk, olyan érzésünk támad, hogy a Mecsek kapujához értünk. Ha keletnek tekintünk, a honfoglalás utáni Hegyhát vidékét, az úgynevezett Gyepút látjuk. A törzsi életformából maradtak fent máig is az Árpád vezéreinek utáni helységnevek, mint Tarrós, Tormás, Magocs (Mágocs).

KEDVES MECSEK-VÖLGYSÉG-HEGYHÁTIAK!

Minden bizonnyal már többen találkoztak azzal a kifejezéssel, hogy LEADER. Ha máshol nem, településünk jelzőtáblája alatt biztosan láthatták a feliratot: „LEADER, Európai falu”. De hogy pontosan mit is takar ez a néhány betű, arról szeretnénk Önöknek némi tájékoztatást adni. Engedjék meg, hogy pár gondolatban bemutassam a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesületet!

Vidák Krisztina,
a Mecsek-Völgység-Hegyhát Helyi Akciócsoport irodavezetője

MIT JELENT A LEADER?

A LEADER francia eredetű betűszó – Liaison Entre Actions pour le Developpement de l'Economie Rurale –, aminek a jelentése: „közösségi kezdeményezés a vidéki gazdaság fejlesztéséért”. Az Európai Köztársaság által 1991-ben elindított közösségi kezdeményezés gazdasági, társadalmi és környezeti problémák helyi megoldásával segíti elő a fenntartható fejlődést Európa vidéki területein. Az akkori tizenöt uniós tagállam célja az elszegényedő és elöregedő vidéki térségek további leszakadásának megállítása volt, és a lassan két évtizedes gyakorlat – az azóta csatlakozott további országokban is – igazolni látszik a program létjogosultságát.

MECSEK-VÖLGYSÉG-HEGYHÁT EGYESÜLET

A Komlói és a Sásdi kistérség összefogásának eredményeként 2006 novemberében létrejött az a vidékfejlesztési közösség, mely az önkormányzati vezetőkől, civil szervezetek képviselőiből és vállalkozókból álló 194 alapító döntése nyomán a Mecsek-Völgység-Hegyhát nevet viseli.

A vidékfejlesztési egyesület stratégiai célja a helyi lakosság életkörülményeinek javítása, az egész térség gazdasági, társadalmi életének fejlesztése. Rövid távú célunk az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv keretén belül az európai uniós és a hazai forrásokra támaszkodva létrehozni egy olyan LEADER akciócsoportot, amely lehetőséget biztosít arra, hogy céljainkat jórészt saját magunk határozzuk meg, és saját közösségünk döntson azok megvalósításáról.

Mind a jelenlegi közösség, mind pedig a LEADER akciócsoport működésének alapelve az alulról felfelé építkezés. Ez azt is jelenti, hogy a térség minden egyes állampolgárának lehetőséget kell biztosítani arra, hogy munkájával, véleményével segítse a közösség, illetve az egész térség céljainak sikeres megvalósítását. Honlapunkat ezért hoztuk létre, továbbá azért, hogy folyamatosan tájékoztassuk a lakosságot az aktuális eseményekről, és ugyanígy várjuk azokat az észrevételeket, amelyek segítik közös céljaink megformálását és megvalósítását.

7349 Szászvár, Május 1. tér 1.
72/475-609
www.mvh-hacs.hu

A település először 1487-ben bukkan fel a forrásokban, ekkor még Nagyág néven, a Dombai család birtokaként írták össze. Nevének etimológiája bizonytalan. Bár a település 19. századi pecsétjében egy terebélyes fa látható, valószínűleg inkább a vízfolyás névből eredeztethető a patak völgyében fekvő együttes zsákfalucska neve. Az eredetileg Tolna megyében fekvő település lakói szerepelnek az 1542. évi adóösszeírásokban, és nagy valószínűséggel az oszmán hó-

doltság idején folyamatosan lakták.

A 17. század végén Esterházy Pál herceg birtoka. 1714-ben és 1729-ben Vásárosdombó, majd Vaszar filiája. 1780-tól a magyar lakosság mellé Württembergből evangélikus német telepesek költöztek be, akik Neuda néven hívták új szülőföldjüket.

A 19. században Tolna megyéből folytatódott a német anyanyelvű családok beáramlása, nekik köszönhetően a század végére a lakosság háromnegyede már német ajkú volt. 1930-ban 59 magyar és 410 német lakott itt, igaz, utóbbiak nagy része kitűnően beszélt magyarul is. A környéktől elzárt faluban többnyire állattartással, gyümölcs- és szőlőtermesztéssel foglalkoztak. 1945 után a németek nagy részét kitelepítették.

1970-ben már 319 magyar és 39 német élt itt.

A szocializmus évtizedeiben épült a falu rendezvényeinek otthont adó kultúrház, és ekkor készült el a külvilággal összekötő kövesút is. A fejlesztések ellenére az utóbbi évtizedekben népessége folyamatosan csökkent, 2000-ben alig kétszázan lakták. Legújabbban holland családok is felfedezték e nyugodt, csendes települést, többen vettek itt házat, és egy kemping kialakításán fáradoznak.

A falu központjában található mázsaház a mezőgazdasági termények mérésére szolgált, ma is működőképes állapotban van.

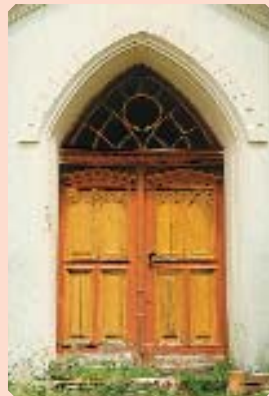

A kicsiny faluban érdemes megtekinteni a 19. század végén épült neogótikus evangélikus – ma műemlék – templomot, melynek tornyát 2000-ben újíttották fel. Az épület az utcáfronttól beljebb, a domboldalban áll, az oldalkarzat, az orgonakarzat és a szószék szintén neogótikus elemekkel díszített. A templom környékén, mintegy 300 m²-en található egy hangulatos hársfasor. A két haranggal büszkélkedő templom feletti domboldalon régi pincék búj-

nak meg, ahol szüret idején biztosan megkínálják a friss nedűre szomjúhozókat. ■

ALMÁSI CSÁRDA

A településen található az Almási csárda, amit Pecz István tulajdonosról Pecz kocsmának is neveztek. Alsómosoládon úgy tudják, hogy ebben a csárdában lőtte agyon egy Hab nevű zsendár 1866-ban Rigac Jancsit, a Hegyhát híres betyárvezérét, akinek nevét balladák is megőrizték. Holttestét kocsira tették, s koporsó nélkül vitték Sásdra, ahol eltemették.

A perifériára szorult zsáktelepülésnek van egy különleges hangulata, atmoszférája. A főutcán végigsétálva megannyi apró építészeti szépséget, érdekességet fedezhet fel az arra járó turista.

Amint megérkezünk a településre, rögtön a temetőre bukkanunk, ahol egy harangláb kis harangja kondul az elhunytak lelki üdvéért. A falucska öreg parasztházai között néhány szépen felújított, mives kerítéssel körülvett házat is láthatunk. Ilyen épület a polgármesteri hivatal is, mely a falu főterén áll. Itt bukkanunk rá a kisközség életfájára.

A településen keresztül vezet a Hat torony teljesítménytúra útvonala (piros kereszt jelzés). Az erdőkkel körülölelt zsákfalú délkeleti domboldalába felsétálva – a turistajelzést követve – a régi temető keresztjére, sírköveire is rátalálhatunk. Innen visszanezve szép rálátás nyílik a völgyben megbúvó falucskára, és a távolban megpillanthatjuk a szomszéd falu, Gerényes házait is. ■

ÉLETFÁK

A Sásdi kistérség településeinek főterén található egy úgynevezett ÉLETFÁ.

Mi is ez az életfa? Ha röviden akarnánk definiálni, azt mondhatnánk: kistérségi kezdeményezésre megvalósított, települések összetartozását jelképező helyi szimbólum.

S hogy valójában mi az életfa? Az életfa a környék erdőiből beszerzett, 5-6 méter magas, 30-40 cm töltmérőjű, két-három ágú hatalmas tölgyfa, ami a tövétől az utolsó ágcsúcsig ki van díszítve, faragva a magyar ornamentika ehhez kapcsolódó elemeivel.

2007. december 31-ig a Sásdi kistérség 27 települése számára elkészült egy-egy életfa.

A ma embere nem is nagyon tudja már, hogy mi is az életfa. Ha csak egy szemet gyönyörködtető alkotást látunk az egészben, az sem baj. Idővel minden bizonnyal felvetődik a kérdés: vajon mit jelenthetnek a fákra vésett jelképek, formák, alakzatok? Aki érdeklődik, talán utánajár a magyarázatnak, a jelentéstartalomnak. Mindegyik életfa egy adott településhez „igazított” jel. Kifejezi a település múltját, jelenét, etnikai, vallási összetételét és a település szempontjából fontosnak ítélt eseményeket. Helyet kap rajta a település címere is.

A faragó, Milkovics Jenő a Baranyai-Hegyhát szülöttje. Gödreszentmártonban szüle-

tett 1958-ban, azóta is itt lakik és dolgozik. A faragással 10 éve kezdett foglalkozni. Munkásságát meghatározza az ősi magyar mintakincs felhasználása. Legjellemzőbb munkái az életfák. Mestere, Nemes Sándor, akitől az életfa-faragás

művészetét tanulta, mara-dandó hatást gyakorolt rá. Több művésztelep, köztük nemzetközi alkotótáborok vendégeként számos szakmabeli alkotóval ismerkedett meg, és leste el tőlük a faragás fortélyait. ■

Alsómocsolád 362 lelket számláló, Baranya-hegyháti kis község. Már a réges-régi időkben is vonzotta az embereket az az apró lángocska, mely felfelillant az ősi mocsárban, hirdelve, hogy itt van fény és meleg, érdemes megtelepedni ezen a helyen. A neolitikumban és később a római korban is település állt itt, ránk maradt ezüstérem-kincsét Kr. e. 79 óta őrizte a föld.

Helységnevként „Mocholay”-t először 1294-ben egy oklevél említi a veszprémi apátság jobbágyfalujaként. A

helynév a mocsár, lángocska, kenderáztató jelentésű szláv, horvát eredetű szóból keletkezett és valószínűleg arra utal, hogy a falut mocsaras, lápos talaj határolta. A község a 13. században a mágocsi bencés apátság tulajdonában lévő földbirtok volt, majd II. Ulászló 1510-ben Bodó Ferenc földbirtokosnak adományozta, továbbá 24 településsel együtt.

A török háborúk, majd a Rákóczi-szabadságharc megpróbáltatásai elsodorták az ősi lakosokat és az újonnan megtelepülő rácokat egyaránt. 1728 körül magyarokkal kezdték el benépesíteni, a század végén pedig németek telepedtek le itt. Birtokosai között volt a Bodó, a Perczel és a Sztankovics család. Műemlék temploma, mely 1836-tól szolgálja a közösséget, a Perczel családnak köszönhető.

A 20. század elején a község

még 855 lelket számlált. Lakóinak többsége mezőgazdasági munkát végzett a Sztankovics család uradalomban. Munkaalkalmat ezenfelül Kiss Mihály téglagyára jelentett. Alsómocsoládnak ekkor nem volt szilárd burkolatú útja, földút kötötte össze a szomszédos falvakkal.

A község átélte a 20. század valamennyi borzalmát. Fiai harcoltak az I. és II. világháborúban, sokan közülük idegen földben alusszák örök álmukat. A közösség azóta is őrzi emléküket. Még tartott a gyász, mikor huszonnégy óra alatt, 1948. május 18-án 30 német családot telepítettek ki Alsómocsoládról, megfosztva őket ad-

digi életük során teremtett javaiktól, földönfutóvá téve őket.

Majd jöttek az 50-es évek. Téesz-szervezés, iparosítás és a hatalom centralizálása. Alsómocsolád a „Mágocs Községi Közös Tanács” társközségéként fokozatosan veszítette el intézményeit és a falu értelmiségét, az orvost, a tanítót, a lelkészt. A 80-as évek elejére a község a szerep nélküli települések sorába süllyedt.

1990 után az önkormányzat, számba véve értékeit, felmérve adottságait és lehetőségeit, komplex településfejlesztésbe kezdett, és több, kistérségeket érintő kezdeményezése is sikerrel járt. Ennek eredményeként 2009-ben Alsómocsolád elnyerte az Ifjúságbarát Önkormányzat, az Idősbarát Önkormányzat díjat és a „Magyarországi Falumegújítási Díj 2009” első helyezését, vala-

mint megkapta az Európai Falumegújítási díjat is. Alsómocsolád ezzel felkerült Európa térképére.

A község jelenleg is zsáktelepülés, közúton Mágocs felől közelíthető meg. A falu belterületének peremét a Hábi-csatorna felduzzasztásával létrehozott, három mesterséges halastó szegélyezi. Nincs átmenő forgalom, a gyermekek itt veszély nélkül sétálhatnak, kirándulhatnak. Nincs por és zaj, a közbiztonság jó. Településszerkezete falusias jellegű. Fésűs elrendezésű szalagtelkein családi házak sorakoznak. Intézményei centrális elhelyezkedésűek, szervesen kapcsolódnak a település szerkezeti egységéhez. A településnek vasútállomása van a Bátaszék–Dombóvár vasútvonalon. Alsómocsoládtól a déldunántúli régió három megyeszékhelye: Kaposvár, Pécs és

Szekszárd is egyaránt 55-60 km távolságra, azaz egyórányi autótúra van.

Csak egy ugrás a Bikali Puchner Kastély és Reneszánsz Élmenybirtok, a virágos Dombóvár, a Gunarasi Gyógyfürdő. A település jövőjét a vonzó táji adottságok, a jelentős vízfelületek és erdőterületek értékmegőrző fejlesztése jelenti. A község ezen értékek védelmét és fejlesztését kiemelt fontosságúként kezeli. Bizonyítéka ennek biodiverzitás díjai és a 2011 ősze óta a település kezdeményezésére létrejött Hét Patak Gyöngye Natúrpark, melynek Alsómocsolád a „szívében” van. ■

A falu területén két középkori templomot is azonosítottak. Az egyiket a nyugati határrészen, az Olaszi-dűlőben, a másikat, amelyet a 14. századi pápai adóösszeírás is említ, a mai településtől északra, melynek romjait még a 19. században is ismerték. E templomok emlékét elmosta az idő, bár az utóbbi pusztulásáról egészen a közelmúltig ismert volt egy helyi történet. Eszerint a templom a Szent-kútnak nevezett helyen állt, és amikor a törökök ágyúzták a falut, a harangja leesett, majd eltűnt a földben. Helyén forrás fakadt, amit csodának velt a nép, és

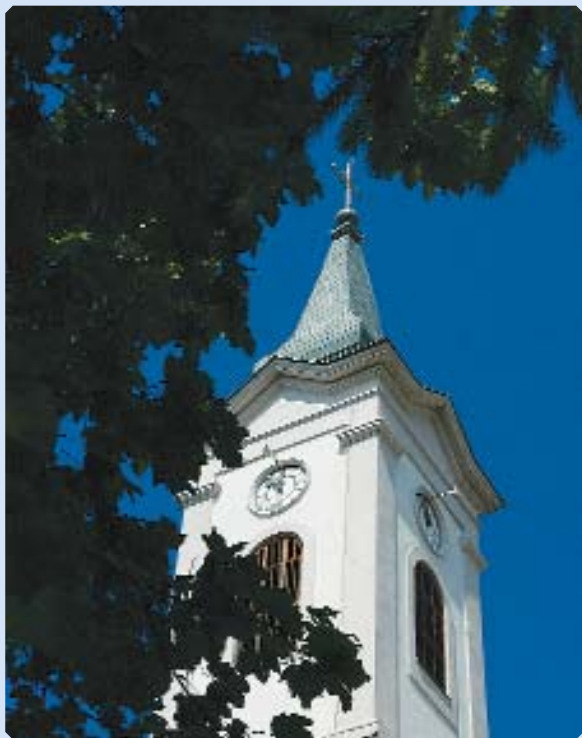
még sokáig kijártak imádkozni a csobogó víz mellé. Hogy mi igaz ebből, ki tudja, ám tény, hogy az 1966-os földmunkák nyomán egy középkori telepü-

lés maradványai kerültek elő a földből ezen a helyen.

Egy 1742-ben kelt összeírás szerint a mágocsi plébániához tartozó Mocsolád határában még látszottak a régi egyház romjai, sőt, azt is tudni vélték, hogy azt Szent Albert tiszteletére szentelték fel. A falu erkölcsös magyar katolikusai mindent megtettek, hogy templomuk újjáépülhessen, pénzt gyűjtöttek, és gabonát ajánlottak fel a helyreállításra. Addig is a közelben emelt haranglábban megbújó harang kondulása emlékeztette őket az idő múlására, a gyakran kijáró pálosok pedig a Szent György tiszteletére újraszentelt, romos templomban miséztek. Önálló új templomra még száz évet kellett várniuk, amíg Scitovszky János püspök engedélyével, a földesúr Perczel-Sztankvánszky család anyagi támogatásával, 1824–1836 között felépült a ma is látható, klasszicista stílusú templom, amelyet október 16-án Szent András tiszteletére szenteltek fel.

Hét évvel később saját plébánost is kapott a szépen fejlődő település, miközben a templom berendezése is egyre gyarapodott, főleg más templomok barokk liturgikus tárgyai kerültek ide. A ma emlékmű jellegű, nagy és szép freskókkal díszített épületet 1977-ben kül-

sőleg felújították, belsejét pedig 1993-ban restaurálták.

Hithű katolikusként a mocsoládiak életében is nagy ünnep volt a búcsú, ezért rögtön kettőt is tartottak belőle. A tréfásan zabáló búcsúnak nevezett profán ünnepséget Katalin napja környékén tartották, e nagy eszem-iszommal járó rendezvényt különösen a fiatalság várta, míg az egyházi ünnepet András napján, november 30-án ülték meg. Előszerezzel látogatták az andocsi, máriagyúdi és somogyicsói kegyhelyet, a legnépszerűbbnek azonban a közeli egri Szentkút számított, ahová gyalogosan érkeztek. Már az előtte való napokban sütötték a kalácsot és a rétest, majd a mocsoládi templomból énekszóval, zászlóik alatt vonultak át Kisboldogasszony ünnepén. ■

SZTANKOVÁNSZKY-KASTÉLY

A falu elején található a Sztankovánszky-család kastélya. Itt élt – miképpen azt a falán látható emléktábla hirdeti – Sztankovánszky Imre, Tolna vármegye főispánja, országgyűlési képviselő. A kastély építését vitéz Sztankovánszky Pál fejezte be, ekkor kapta meg végleges külsejét, amelyet az elmúlt években híven rekonstruáltak. Az épület egy gyönyörű, hatalmas arborétum közepén fekszik, ahol egy különleges szoborpark megtekintése kínál nem mindennapi élményt.

KÖLYÖK FÉSZEK IFJÚSÁGI SZÁLLÓ

3 db emeletes ágyakkal felszerelt, 10, 16 és 18 fős összkomfortos hálóhelyek. Minden szobához külön vizesblokk tartozik. A szobák előterében kényelmes, világos – TV-vel és hűtőszekrénnel felszerelt – társalgó található.

ALSÓMOC SOLÁDI VENDÉGHÁZ

4 db kétágyas szoba, a tetőtérben 8 db szoba 32 férőhellyel van kialakítva. A fürdőszobás szobák tv, hűtőszekrény, wi-fi felszereltséggel rendelkeznek.

KONFERENCIA- KÖZPONT

Rendezvények, konferenciák, képzések, közösségfejlesztő tréningek színhelye, 120 férőhelyes.

KÖLYÖK FÉSZEK ERDEI ISKOLA

Az erdei iskola minősített modulokkal rendelkezik. Az érkező diákok játékos formában, magas szakmai színvonalú oktatás segítségével tapasztalhatják és tanulmányozhatják az

erdők és a vizek élővilágát, az erdőben való tájékozódást, a fűszer- és gyógynövények hasznosságát, a csillagászatot.

INTERAKTÍV TÁRHÁZ

Az erdei iskolában az általános iskolások tudása újfajta ismeretekkel, játékos-szórakoztató módon gyarapodik. Az Erdei Iskola Oktatóközpontjában, három oktatóteremben ismerkedhetnek a gyerekek télen is az erdők élővilágával.

A FALU HÍRES SZÜLÖTTE

1858-ban Alsómocsoládon született, és később tanítóként itt dolgozott Kulcsár István, a baranyai mondák feldolgozója, költő. Legjelesebb munkája: Szózat a magyar néphez című írása. Itt szolgált 1846–1850 között Garay Alajos katolikus plébános, Garay János öccse, költő, író, irodalmár. Dél-Dunántúl majd' minden jelentős lapjában publikált, foglalkozott Szent László király tiszteletének történetével, és aktív munkatársa volt a Szent István Társulatnak.

A bemutató teremben, a dioráma képen és terepasztalon a helyi vízi élővilág és környezete tekinthető meg. Az épületben Foucault-inga bizonyítja a Föld forgását.

ERDEI TORNAPÁLYA

A település egyik büszkesége a 2004-ben elkészült Erdei tornapálya. Az erdei játszótér a megyében egyedülálló, az ötletet a település vezetősége oszt rák példa alapján valósította meg. A helyben készülő játékok nemcsak a gyerekek, hanem felnőttek számára is tartalmas, természetközeli kapcsolódást biztosítanak.

HÉT PATAK GYÖNGYE NATÚRPARK

A Natúrparkot Alsómocsolád, Ág, Csikóstóttós, Gerényes, Kárász, Kisvaszar, Köblény, Szaltnak községek

RIGAC JANC SI FÁJA

„Jaj, de sűrű az ómási rezula,
Rigac Jancsi abban vagyon elbújva.
Keresi út hét vármegye zsandárjgya,
De sokáig nem akattak nyomára.”

(Lejegyezte: Pesti János, 1961. augusztus 7.)

hozták létre a természeti és kulturális örökség megőrzésének és védelmének érdekében. Az egyesülés célja, hogy a Hét Patak Gyöngye Natúrpark megalapításával hozzájáruljon a gazdasági és társadalmi fejlődéshez, melyhez hozzátartozik a mezőgazdaság, a kézművesség és a turisztikai szolgáltatások kialakítása, összehangolása, a falumegújítás, valamint a kör-

nyezeti nevelés, képzés, információátadás, illetve kísérleti projektek megvalósítása.

EURÓPA PARK

Az Európai Unióban 28 tagállamot találunk, ezért a Sásdi, a Komló, a Dombóvári és a Kaposvári kistérségből ugyanennyi települést szólítottak meg, hogy kapcsolódjanak be az Alsómocsolád által elindított projektbe. A programban részt vevő települések mindegyike egy-egy uniós tagállamot jelenít meg közösen kitalált elvek, rendszerek alapján, bemutatva az adott ország épített és kulturális örökségét, nemzeti hagyományait.

ALSÓMOC SOLÁDI FOLTVARRÓ KLUB

Mihályi Györgyné
csoportvezető
30/450-9972
vera1504@freemail.hu

Információ

7345 Alsómocsolád, Rákóczi u. 12.
Tel.: 72/671-301; Fax: 72/451-748,
Mobil: 30/908-3557

turizmus@alsomocsolad.hu – www.alsomocsolad.hu

A falu a Sásdi kistérségben, Komlótól 20 km-re nyugatra, Kisbeszterce mellett bújik meg a lankák között. Neve szláv eredetű, és a környéken őshonos bükkfára utal.

1332-ben Bakolcha néven említik először. Mindig is nagybirtok része volt, Mohács előtt a fehérvári káptalan falvai között írták össze. A falu lakóit a török kor megtépázta, a túlélők először gróf Nádasdy László, majd 1720-ban a Meltzer család jobbágjai lettek. Az

itt élők ekkor kivétel nélkül magyar anyanyelvűek, németek csak a 19. században költöztek be nagyobb mértékben, de számarányuk soha nem érte el a húsz százalékot. A német földről érkező új telepések közül többen jövedelmező üvegghuták működtetésébe fogtak bele. Ezek inkább a török időkben elpusztult Kövesd falu

helyén, a határ alsókövesdi részében működtek néhány évtizedig, majd a helyén uradalmi majorság létesült. A törzsökös bakócaiak inkább megmaradtak a hagyományos földművelésnél és állattartásnál. Emiatt az extenzív gazdálkodás miatt a faluban nehezen lehetett földhöz jutni, így a 20. század elején innen is megindult egy kivándorlás, hogy akár messze földön próbáljanak szerencsét. A templomban lakó egyik harangot például Amerikába szakadt bakócaiak ajánlották fel. A falu határában 1900-ban lignitmezőt találtak, egy fővárosi

Középkori templomát Szent Péter és Pál tiszteletére szentelték fel. 1433-ban a Zsigmond király kíséretében Rómába látogató Bakócai György búcsút kért egyháza számára a Kúriától. A 18. századra ez a templom elenyészett, a hívek gondozását ekkor a mindszei plébános látta el. Új templomát csak 1729 után kezdték el építeni, és Szent Anna tiszteletére szentelték fel. 1804-ben egyszer felújították, majd 1848-ban Mailáth György renováltatta.

vállalkozó meg is szerezte a bányászati engedélyt, ennek ellenére a kitermelés máig nem kezdődött el.

A falu igazi arculatát a 19. században, a Mailáth család idején nyerte el. Az országos politikában is ismert família közül meg kell említeni György országbíró, akit az 1867. évi kiegyezés után a kúria elnökének választottak. Ő építtette át az eredetileg barokk stílusban emelt bakócai kastélyt neoklasszicista stílusban 1860 körül. Felesége, Spandau Stefánia bárónő óvodát és iskolát alapított a faluban, 1892-ben pedig zárdát hozott létre a Páli Szent Vince irgalmas nővérek számára, akik hosszú évtizedekig nevelték a helyi

fiatalokat. A virágzásra bizonyították, hogy még egy jelentős zsidó kolónia is megtelepedett Bakócán ezekben az évtizedekben.

A 20. század második felében a nővéreknek és a Mailáthoknak egyaránt menniük kellett. A kastélyból gyermek-

otthont csináltak, de az elmúlt egy évtizedben lakatlanul áll, és mára egész erdő nőtte körül. 1945 után érdekes módon a falu német jellege megerősödött. Ma teleháza, kultúrháza, és az ismert iparművész, Sáfrány Géza nevét viselő fazekas múzeuma van.

A KÖRNYÉK FORRÁSAI

Lókai-forrás

Bakóca és Kisbeszterce között a Ternicsai erdőben található a Lókai erdészháztól északra kb. 70 méterre. Közeliében egy kiszáradt tó medre látható. A víz kilépése az erdő sarkánál a patak medre mellett történik, ahol a téglából épített, nyitott merítős kútházat találjuk. A boltív tetején terméskövet helyeztek el.

1971-ben foglalta Csordás Nándor kerületvezető erdész. Az évszám a forrás bal oldali falában egy kiálló téglába vésve látható. Gyér vízhozamú forrás 0,5-1 liter/perces vízhozammal, névtáblája nincs.

A Berta-kút a falu vízellátását szolgálja, míg a

Cserelai-forrás újra feltárára, kiépítésre érdemes.

A Dél-Dunántúli Kéktúra útvonaláról leágazó kék kereszt jelzésen, igen szép környezetben csordogál az Éger-kút forrása, ahol a turisták felfrissülést és pihenésre alkalmas helyet találnak. ■

FEKETE ISTVÁN

Az itteni Mailáth-birtok segédtisztje volt 1926 és 1929 között Fekete István (1900–1970) író, akinek innen származik a felesége is. Az itt eltöltött éveket a Ballagó idő című önéletrajzi regényében örökítette meg a szerző.

FEKETE ISTVÁN EMLÉKÖSVÉNY

Az író munkásságának és itteni életének emléket állítva 2006-ban alakították ki a Fekete István Emlékösvény útvonalát, melynek akár kiindulási pontja is lehet Bakóca. Az orvoslakástól elindulva a falu domboldalában felkereshetjük a Káni-keresztet, vagy egy körtúrával bejárhatjuk az emlékösvény 12 kilométeres útvonalát. A jól követhető, jelzett turistaút érinti Alsó- és Felsőkövesdet, és a mesébe illő nagymátéi Fekete István Füvészkertet, ahol az írónak szobrot is állítottak. Az információs táblákról megismerhetjük műveit, munkásságát, és a természet iránti elkötelezett tiszteletét. ■

A falutól délre található, Ugrató nevű erdei tisztáson a helyi szóbeszéd szerint a Ma-iláth lányok és vendégeik tanulták a lovak ugratását. Harang-erdőnek nevezett erdejéből adta el a község azt a famennyiséget, amelynek árából új harangokat tudtak vásárolni az első világháború után.

A falutól néhány kilométerre fut végig a Dél-Dunántúli Kéktúra útvonala, melyről 200 méteres kitérő-

vel felsétálhatunk a Zselic legmagasabb pontjához, a 359 méter magas Hollófészekhez. A hely onnan kaphatta a nevét, hogy itt valamikor sok holló fészkel, és a néphagyomány szerint 1848-ban itt várták a helyi népfelkelők Jellasich seregét.

A falutól északra található a Karádi-kert elnevezésű hely. A néphagyomány szerint a domboldal erdős részén egykor betyártanya volt, ahol Patkó Bandi is gyakori vendégnek számított. A régi betyárvilágban a bakócai határban nem volt szabad se látni, se hallani, ugyanis ezt ajánlották a betyárok. Tanácsos volt a hétköznapi embernek óvatosan közlekednie. ■

ZSIRMON TANYA

A Bakóca határában elhelyezkedő tanya kiválóan alkalmas kikapcsolódásra, a falusi élet után érdeklők számára. A tanyán a hagyományos háztáji állatok (liba, kacsa, disznó) mellett birkát, kecskét és pónilovat tartanak a háziak. A tanyahoz tartozik még több mint százhektáros erdő és szántóföld, melyen gabonát és kukoricát termelnek, ami a mezőgazdaság iránt érdeklődők számára lehet érdekes.

Szállás

A házban 2-5 ágyas szobák várják a pihenni vágyókat, ahol igény szerint rácsos gyerekágyat is biztosítanak. A házon kívül a telken sátoros táborozás is lehetséges akár nagyobb csoportok, iskolai osztályok számára. Félpanziós és teljes ellátásra is lehetőség van.

Rendezvények

Igény szerint nagyobb rendezvények (például esküvők) lebonyolítását is vállalják.

A tanya mellett lévő domboldalon tereppálya van kialakítva, mely alkalmas verseknek és terepjáró bemutatások megtartására.

Megközelítés

Pécsről 40 km-re, a 66-os főútról Oroszlónál kell Bakóca irányába fordulni. A faluba érkezve a Zsirmon Tanya táblánál balra fordulva 200 méterre található a tanya.

**Zsirmon Endre
és felesége
7393 Bakóca,
Zsirmon Tanya**

**20/515-1821; 30/212-6605
zsirmonildi@gmail.com
zsirmontanya.uw.hu**

Az ötszáz lakosú község Baranya megyében, a Sásdi kistérségben, Sásdtól nyugat-északnyugatra, a 66-os főút mellett fekszik.

A falut az oklevelek először 1238-ban említették Jenő néven, de a régészeti emlékek bizonyítják, hogy területe már az ókorban is lakott volt. A Várhegy utca egy valamikori földvár meglétére utal. A falu neve a csuvas-török Jenő törzsnévből származik. A középkorban még Tolna megyéhez tartozó falu a késő középkorban a somogyvári apátság birtoka volt, tőlük rabolta el

Török Bálint. Az oszmán hódoltság idején folyamatosan lakták, magyar népessége tartott a megpróbáltatások idején. Közéjük tartozott a Császár család is, akiknek neve szerepel az 1554. évi török adóösszeírásban, emléküket pedig az egykori vízimalom melletti Császár-szállás őrzi.

A 18. században lotharingiai német telepesek költöztek a falu mai területére, és lassan megjelentek mellettük az addig a patak túlsó – palái – oldalán élő őslakosok is. Ezekben az évtizedekben több földesura is volt a településnek, a pálosok

mellett a pécsi püspök és a Jankovichok is bírtak itt területekkel. A 19. században a jenői németek közül sokan éltek dohánytermesztésből. 1945 után a német lakosságot nagyrészt kitelepítették a faluból. 1946-ban helyükre a Szerémségből magyar családokat hozták. Jelenleg 511 fő él a faluban.

A templomon kívül műemlék az 1893-ból származó Angster-orgona. A kis falucska jelenleg két művészlelket is magáénak tudhat, a településen él Perhács Eszter keramikus, és lánya, Ungvári Veronika grafikus. A településen jelentős a szőlőművelés, magas az erdő-sűrűség.

A falu határában található a Sapka-tóttós nevű dombocska. A baranyajenőiek szerint régen sapkával hordták össze a dombot.

Középkori templomát 1714-ben romként említették. Ekkor Mindszent filiájaként írták össze. A helyiek szerint a kenderföldnek nevezett dűlőben – itt állhatott a középkori épület – egykor egy harangot szántottak ki, amely az új templom tornyában hívja misére a híveket.

Ma is látható temploma, a várhegyen álló római katolikus épület 1822-ben épült klasszicista stílusban, majd részben átépítették romantikus stílusban. Berendezését Rostás Jenő plébános restauráltatta, a templomépületet magyar és német adományokból Szonner Ádám plébános újíttatta fel. ■

Perhács Eszter

keramikus

7384 Baranyajenő, Béke utca 14.

30/507-1389

perhacs.eszter@gmail.com

Ungvári Veronika

grafikus

7384 Baranyajenő, Béke utca 14.

70/242-1743

ungvari.veronika@gmail.com

BAKANCSOSOKNAK

A településről induló piros háromszög jelzése a Baranya, Somogy és Tolna megye határán álló kilátóhoz és kopjafához vezet. Innen a turistajelzéseket követve átsétálhatunk Gödrére, vagy Mosdós, Nagyberki, Jágónak irányába tehetünk kisebb-nagyobb kirándulásokat. ■

Az alig százhatvan lelkes – Kaposvár és Komló között fekvő – település a 66-os számú útról Szágyig vezető bekötőútról közelíthető meg.

A falu neve a török hódoltság előtti Zentgerg alakban ismert, a falu templomának védőszentjére utalva. Magyar lakosai kibírták a török támadások viharait, ám a Rákóczi-szabadságharcot követően elhagyták szülőhelyüket, és a falu évtizedekre pusztává vált. Új lakosságát Petrovsky József földbirtokos Trier környékéről telepítette be 1754-től. A

helyiek a dombóvári sokadalmat látogatták előszeretettel, és a sikeres üzlet után hazafelé a Rece-csárdában itták el az áldomást. A 20. század elejére a lakosság zöme német anyanyelvű volt, ám 1945 után jelentős részüket kitelepítették. Emléküket a környéken lévő dűlők, puszták, erdők, mezők német elnevezése őrzi. Az el-

űzőttek helyére a Felvidékről magyar családok érkeztek, az 1970-es népszámlálás idején pedig több tucatnyian délszlávnak vallották magukat. Az egykor virágzó falu ma a kipusztulás szélére sodródott. Természeti környezete, halastava és a határában lévő vadaspark lehetőséget nyújthat a felemelkedésére. ■

A falu temploma 1427-ben bukkan fel először a forrásokban. Ekkor Pozsegai Pál volt a helyi plébános. A templom a török korban elpusztult, 1712-ben az elhagyott temetőben álló templomromról számolnak be az iratok. 1774-ben a temetőben, a régi templom

romjain emelték az új, szintén Szent György tiszteletére épült plébániatemplomot. Az új egyház berendezését Rostás Jenő plébános restauráltatta, falait Gebauer Ernő pécsi festőművész freskói díszítik. A falu szélén áll a Jäger-kápolna, amely állítatójáról kapta a nevét.

Baranyaszentgyörgy központi tere Uhl Antal (1902–1982) plébános nevét viseli, aki Franciaország német megszállása idején a Gestapo elől mentett üldözötteket. 1943-ban hazarendelték, és Szentgyörgyre helyezték, ahol harminckilenc évig szolgált. 1945 után kiállt a kitelepítettek és az üldözöttek mellett. Házában rendszeres vendég volt Fekete István író és felesége, elismertségét pedig jelzi, hogy aranymiséje alkalmából VI. Pál pápa köszöntötte levélben. Szobrát a hálás utódok 1995-ben emelték.

UHL ANTAL SZOBOR

Az 1902. január 16-án Mohácson született „magyar nemzetségű, német anyanyelvű” plébános, Uhl Antal emlékére emelt bronzszobrot a község parkjában, a plébánia mellett állították fel. Uhl Antal emlékének ápolása kiemelt szerepet kap a község életében. A katolikus pap számos üldözöttnek – köztük zsidóknak – szerzett „túlélő” menlevelet a második

világháború alatt. Akkor a Gestapo, a kitelepítések idején az ÁVÓ hurcolta meg. Ekkor már Baranyaszentgyörgy plébánosaként, helybelieknek nyújtott segítséget. Közel negyven éven át szolgált a falut, amelyhez akkor is hűséges maradt, amikor a bonyhádi plébánia vezetését ajánlották föl számára.

ST. GEORGE VADÁSZATSZERVEZŐ ÉS UTAZÁSI IRODA

A St. George Vadászatszervező Iroda alapítója és vezetője, dr. Palkovics György több mint 30 éve tevékenykedik a vadgazdálkodás és a vadászatszervezés területén. Az így szerzett tapasztalatokat kívánja hasznosítani részben privát vadászterületén, illetve Magyarország legjobb vadászterületein a St. George Hunting szervezésében.

*A sok személyes tapasztalat alapján a társaságnál tudják,
hogyan a vadászvendégek többsége mire vágyik:*

- ◆ vadban gazdag területre
- ◆ kiváló vadászkísérőkre, hivatásos vadászokra, akik tudják, hol jár a vad
- ◆ jó vadászkonyhára, ahol ínycsiklandó falatok születtek a tűzhelyen
- ◆ derűs hangulatra a vadászatokon és a vadászházban
- ◆ elfogadható árakra

7383 Baranyaszentgyörgy, Petőfi u. 21.

72/454-317

Vadászházi telefon: 72/554-004; 20/545-3133

N46° 25'008"

E18° 02'089"

*(A vadászház a Baranyaszentgyörgy melletti Bikavölgyben,
a vadaskerten belül helyezkedik el.)*

Bikal a Baranyai-Hegyháton, a Mecsektől északra fekszik. A hétszázötven lelkes település könnyen megközelíthető Dombóvár, Bonyhád és Sásd irányából is. Nevének jelentése: bükkös alja, ami jelzi az eredeti földrajzi környezetet.

A falu nevét az oklevelek 1325-ben említették először Villa Bykol néven. A település ekkor a maróci uradalom részeként a Szent-Mágócs nemzetségből származó János

birtoka volt. A település a török uralom alatt sem néptelenedett el. 1554-ben tizenhat, 1586-ban pedig tizenöt házat jeleznek az összeírások. A török felszabadító háborúk idejére népessége kicserélődött, magyarok helyett görögkeleti rácok lakták. 1696-ban Bikalon öt családot írtak össze, de a Rákóczi-szabadságharc viharai őket is elsodorták, és a falu évekig pusztán állt.

A Rindsmaul-birtok először katolikus délszlávokkal kezdett benépesülni az 1720-as évek elején, majd Mágocsról és Hajmácsról magyarok érkeztek. Nekik köszönhető az új templomuk felépítése sárból és nád-ból 1726-ban, 1743-ban pedig sok helyen ki kellett bővíteni, ez azonban már az új birtokosra, Petrovszky Józsefre hárult.

Az 18. század végén evangélikus németek érkeztek a faluba. 1830-ban a falu a Királyi Kamara birtoka, ekkor 521 horvát és 540 német nemzeti-ségű lakos élt a településen. Előbbiek között makacsul tartotta magát a hagyomány, hogy Jurisich Miklóssal érkeztek a Magyar Királyságba.

A 18-19. század a falu virágkorának számított. Az új jövények fejlett gazdálkodási módszereket honosítottak meg a vidéken, különösen a dohánytermesztés volt jelentős. Mivel a vasút mindmáig elkerüli a települést, ezért az iparosítás alig ért el ide, és Bikal mindvégig megmaradt döntően mezőgazdasági jellegűnek.

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején Puchner Antal Szaniszló császári tábornok lett a falu birtokosa. Alatta készült el a falu közepét uraló palota-együttes. A második világháború hatalmas megpróbáltatást okozott, a kitelepítés több mint négyszáz embert érintett. Üresen hagyott házaikba Moldvából kitelepítettek be csángó magyarokat.

2001-ben már csak lakosságának alig hat százaléka vallotta magát németnek, a falu nyelvében, nemzetiségében egyre homogénebbé válik, ám hagyományaikban elevenen él a német és délszláv származás tudata.

A község az 1950-es évektől állami gazdaságáról vált is-

mertté szerte az országban. A bikali hal, nyúl és barack nemzetközi hírnevet is szerzett a falunak. Ez idő alatt Bikal rohamosan fejlődött, iskola, óvoda, új utcák épültek, és ezernél is többen éltek itt. 1990 után ez a lendület megtorpant, és néhány év stagnálás következett.

Ma a kisvállalkozások, a mezőgazdasági termelők, valamint az idegenforgalom jelentik Bikal jövőjét. A falu fekvése, az Élmenybirtok, a Puchner-kastély, valamint a közelben levő tizennégy halastó több mint kétszáz hektáros vízfelülete minden idelátogatónak tartalmaz szórakozást és kikapcsolódást nyújt. Az ornitológia iránt érdeklődők számos ritka madárfajt figyelhetnek meg a nádasokban. ■

RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM

A település középkori temploma elenyészett, a 17. század végén a szerbek valószínűleg még időnként használták. A következő években a bikali hívek a mágocsi templomot látogatták, és oda is temetkeztek. Az 1729-es kánoni látogatás szerint a bikali templomot három évvel korábban a lakosok a saját költségükön sárból és faanyagból építették, illetve náddal fedték be. Az oltár alsó része téglából

és sárból készült, felső részét kilenc papírképből összeragasztott háttér alkotta. A templom védőszentje ekkor Szent Jakab volt. Harangjáról az 1742. évi vizita beszámol, és felirata szerint „*Ad honorem Spiritus Sancti AD 1475*” a középkori épületből mentették át az új helyére. Sajnos nem tudjuk, hogy ma is megvan-e még ez a harang.

A kis fatemplomot – nyilván a hívek számának gyarapodása miatt – 1743-ban kibővítették, de a század vége felé már szinte romokban hevert, ezért Ester-

házy püspök bezáratta. Sok huzavona volt az új megépítése körül, sem a község, sem pedig a kegyúri család nem igazán akart áldozni a felépítésére. Csupán Winkler Mihály gödrei esperes-plébános, tiszteletbeli kanonok buzgóságának és anyagi támogatásának köszönhetően készült el.

Az új templomot 1797-ben szentelték fel Szent Anna tiszteletére. Bikal vegyes nemzetiösszetételét tükrözve nemcsak magyarul, hanem horvátul és németül is elhangzottak az avatóbeszéddek. ■

EVANGÉLIKUS TEMPLOM

„Bikali lutrányosok” – mondták régen a környékebeliek némi megvetéssel a hangjukban a bikali evangélikusokra. Nem volt ez szokatlan abban az időben, hiszen a felekezeti eltérés sokkal mélyebb szakadéknak bizonyult a nyelvi vagy nemzetiségi különbségeknél. A betelepített németek nagy része hozta magával ősei hitét az új hazába. Ők kezdték fogva külön is temetkeztek az őslakosoktól,

templomot azonban csak 1869-ben építettek maguknak a Puchner-kastély közvetlen szomszédságában, az utcáfronttól egy kissé beljebb.

Az egyhajós, félköríves szentélyel záródó templom tornyát hagymakupola fedi, rajta az évszám, amely hirdeti az épület elkészültét. Az épület kevert stílusú, barokk, klasszicista és romantikus elemek egyaránt megfigyelhetők. A déli homlokzati torony kissé kilép a fal-síkból, a kőkeretezésű kapu félköríves záródású, a két kapuszárny pedig máig az ere-

deti. A belülről takaros templomra bizony ráférne egy alapos tatarozás.

A bikali evangélikus közösség ma is él. Hozzájuk tartozik Egyházaskozár mint anyaggyülekezet, Bikal, Mágocs, Mekényes, Nagyhajmás, Tófü mint leánygyülekezetek, Hegyhátmaróc, Szászvár, Szalatnak és Alsómocsolád mint szóránagyülekezet. Minden hónap első vasárnapján 15 órakor Bikalon kerül sor az istentiszteletre, akkor biztosan meg lehet tekinteni az impozáns épület belsejét. ■

PUCHNER-KASTÉLY

A bikali kastély névadója a császárhoz hű, Selmecbányáról származó Puchner Antal Szaniszló, aki a napóleoni háborúk után Itáliában szolgált, majd 1846-ban erdélyi főparancsnokká nevezték ki, és az 1849-es erdélyi hadjáratban többször is összecsapott a magyar seregekkel, később Vence kormányzója lett. A három falut magában foglaló bikali uradalmat az uralkodó 1841-ben adományozta Puchner Antalnak, császári tábornokként elért katonai sikerei elismeréseként. A báró ekkor látogatott először birtokára, ahol az 1840-es évek végén kastély építésébe kezdett, és amikor 1849-ben a tábornok fia, Hannibál ellátogatott a birtokra, a kastély épülete már állt. Puchner tábornok halála után Hannibál vette át a birtokot, és a park telepítése mellett a kastélyt is átépítette. Az ő idősebbik fiának, Károlynak

nagy tervei voltak a kastély bővítésével kapcsolatban, ám korai halála miatt ennek megvalósítása fiatal özvegyére maradt. Az épület 1889-re nyerte el ma is látható, romantikában gyökerező historizáló formáját. A kastélyt 1993-1996 között felújították, majd egy évre rá műemlékké nyilvánították. Most kifogástalan szálloda-komplexum működik a falai között, ahol egész évben várják a pihenni vágyókat.

Az egyemeletes épület aszimmetrikusan U alakú. A főútról díszes kapun érhető el az épület, az egykori főbejárat mellett a szépen felújított belső udvar található. A kastély legdíszesebb – főúthoz közel eső – szárnya historizáló hatású, a stílust meghatározó oszlopon nyugvó díszes erkélyével, pompás ablakaival. Ebben a szárnyban az irodák mellett korhűen kialakított 2 és 4 ágyas szobák és egy – kívülről is jól elkülönítetten látszó – lakosztály található. A hatalmas díszfákkal övezett utcai oldalt a Puchner család egykori címere díszíti. A recepcióról a társalgón és a szívarszobán keresztül közelíthető meg a monarchia stílusú étterem. A négyhektáros parkban apartmanházak, konferenciatermek, sportpályák, és egy igényes élményfürdő is található.

Az elmúlt években nyílt közeppkori élménypark komoly turisztikai vonzerőt jelent, és ezzel Bikal a megye egyik legvonzóbb településévé vált.

PUCHNER BIRTOK – BIKAL

Puchner
Kastélyszálló****
és Reneszánsz
Élménybirtok

A Mecsek lábánál, hívogató völgyekkel szabdalt, dimbesdombos, varázslatos vidéken található a Puchner Birtok, egy több mint 14 hektáros, ősfákkal övezett területen. A szálloda ötféle szálláshangulattal és étkezési helyszínnel, három wellness-részleggel és az ország első interaktív kalandparkjával várja egy vagy több napra érkező vendégeit!

A vendégek különböző hangulatú szobák közül választhatnak: az arisztokratikus életérzés kedvelőinek a kastély, a wellness imádóinak a fürdőház, baráti társaságoknak, cégeknek

vagy családoknak a vendégházak, a romantikusoknak, a fiatalos életérzés kedvelőinek a francia stílusú udvarház vagy a Reneszánsz Palota szobáit ajánlják. A szállóvendégek nemcsak különféle szálláshangulatok, hanem más-más étkezési helyszínek közül is választhatnak. A reggelit, az ebédet és a vacsorát akár külön-külön helyszínen fogyasztathatják el: a Habsburg stílusú étteremben, a régmúltat idéző Katalin-teremben, a mediterrán hangulatú Romkertben, a falfestményekkel díszített Lovagteremben vagy a

vidék hangulatát idéző Fogadóban. Mindezt a sok lehetőséget három különböző wellness-részleg (francia mintára kialakított élményfürdő, az Ezeregyéjszaka világát idéző marokkói fürdő és a gyerekszívajtól mentes, a pihenést szolgáló palotafürdő), 30-féle masszáz, valamint 10-féle arc- és testkezelés koronázza.

A **Puchner Kastélyszálló****** családbarát szálláshely, a dolgozók azon igyekeznek, hogy minden családtag egyformán jól érezze magát az ott töltött idő alatt. A szállodában megtalálható minden, ami egy kisgyermek ellátásához szükséges – legyen szó a gondozáshoz használt eszközökről (babakád, bili, gyerekvécé), vagy a szakképzett személyzetről. A szállóvendégek számára megannyi program színesíti a pihenést: kézműves, gasztronómiai, állatos, életmód és harcászati te-

vékenységek mellett színészek által előadott vidám színelőadásokon is részt vehetünk. A kifejezetten gyerekeknek, családoknak vagy pároknak szóló programok havonta változnak!

A kastélyszállóhoz tartozó Reneszánsz Élmenybirtok az ország első tematikus történelmi kalandparkja, ami egy valódi időutazásra csábít, hiszen az Élmenybirtok kapuin átlépve beleszöppenünk a középkori Magyarország életébe. Megismerhetők a reneszánsz kor szokásai, mesterségei, az emberek hétköznapi élete. A csodát színészek, animátorok, kézművesek, lovasok és selymászok keltik életre. Az Élmenybirtok főterén gyerek és felnőtt egyaránt játszhat, lovagi páncélba bújhat, íjászkodhat, fotózkodhat a harcászati eszközökkel, és egy hatalmas játszótéren tölthet felszabadult perceket. A falu állatsimogatójában számos háztáji állat figyel-

hető meg, sőt legtöbbjüket meg is simogathatjuk. Birkák, kecskék, szamarak, tyúkok és még sokféle állat várja a simogatást. Az egész napos programot küzdelmekkel és próbatételekkel teli lovas előadás, valamint ragadozó madarakat bemutató madaras előadás színesíti.

Foglalj szállást, látogasd meg az Élmenybirtokot, és tekintsd meg a nyári előadást! Egy- és többnapos programokkal és élmenyekben gazdag családi kalanddal vár a Puchner Birtok Bikalon!

PUCHNER BIRTOK – BIKAL

Puchner Kastélyszálló**
és Reneszánsz Élmenybirtok
7346 Bikal, Rákóczi u. 22.
Tel.: 72/459-546, -547, -548**

Fax: 72/459-549

**info@puchner.hu; info@elmenybirtok.hu
www.puchner.hu; www.elmenybirtok.hu**

CS. NAGY VENDÉGHÁZ

Cs. Nagy Istvánné
Bikal, Szabadság u. 62.
72/672-449; 30/402-2743
csnagybikali@tolna.net
www.bikal.hu
8 + 2 fő

SCHULLER— KNEISZ VENDÉGHÁZ

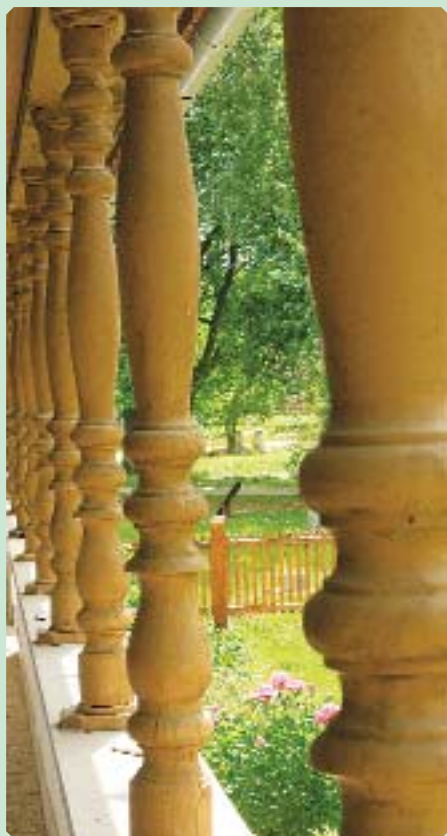

Schullerné Kneisz Márta
Bikal, Zrínyi u. 19/a
72/459-334; 30/401-3285
martisch@freemail.hu
www.bikal.hu
6 fő

GOLUBÁN VENDÉGHÁZ

Stúder Zsófia
Bikal, Béke u. 3.
30/358-7564
golubanhaz@gmail.com
www.bikal.hu
6 + 2 fő

FALUMÚZEUM

7346 Bikal, Jókai u. 16.
72/559-006
onkbikal@axelero.hu
www.bikal.hu

A tisztaszobától a kemencés konyhán át a pajtában megbújó kincsekig mindent megtalálhat az ide látogató, amit nagyanyáik idejéből a múzeum megálmodói megőriztek.

Bodolyabér több település: Alsó- és Felsőbodolya, valamint Egyházabér egyesülésével jött létre 1950-ben. A közel kétszázötven lelkes település Sásdról és Komlóról egyaránt könnyen megközelíthető, vasútállomása 2009-ig működött.

Felsőbodolyát 1332-ben, Egyházabér nevét pedig 1290-ben, a pápai tized összeírásakor említették először az oklevelek. Ezek a települések eredetileg mintegy ezer méterrel keletebbre voltak a falu mai helyétől. A pécsi káptalan birtokában levő települések a török hódoltság alatt elpusztultak, lakói pedig a 17. század végén a közeli Barátúrra költöztek.

A török időkből fennmaradt hagyomány szerint Egyházabér harangját egy forrásba rejtették. A visszatérés után döntött úgy az akkori lakosság, hogy a környező domb védelmét kihasználva, annak lábánál építik újjá a falut. A 18. században az istenfélő, magyar ajkú falu földesura a pécsi szeminárium volt. Templomát az 1738-ban készült összeírás teljesen romosnak említette, a híveket ekkor a magyarszéki pap gondozta.

A falvak lélekszáma ezekben az évtizedekben növekedésnek indult, a gyerekek taníttatására ezért szükségessé vált egy iskolamester alkalmazása. Egyházabér első iskolája 1802-ben nyitotta meg kapuit, és egészen 1989-ig fennmaradt. A településeket a német bevándorlók elkerülték, a falu mindvégig megőrizte magyar arculatát. Piacán gyakran megfordultak bakócai, kisvaszari és szászvári gelencsérek, és a korszokért

cserébe főleg gabonát adtak a helyiek.

A falu átvészelte a világháborút, a közművesítés azonban erőn felüli vállalásokra kényszerítette az önkormányzatot. Ezért a rendszerváltás idejére a falu kimerült, megindult az elvándorlás, és a gyermekhiány miatt bezárták az iskoláját. Az épületet átalakították, azóta faluházként funkcionál. Az 1990-es népszámláláskor 318, 2001-ben 308, 2008. január 1-jén pedig 246 lakosa volt.

A település természetvédelmi területtel is büszkélkedhet, ugyanis a megyében ez az egyik olyan hely, ahol ezüst nyárfák nőnek.

ÉRDEKESSÉG. Kisbodolyát az öregek még az 1970-es években is Szerbiának nevezték, ami arra utal, hogy 1919-ben itt húzódott a demarkációs vonal, és Bérrrel ellentétben ez már a megszülető délszláv királysághoz került. A falu határában levő Őrhegy heves küzdelemnek is színterévé vált, a vöröskatonák több hadianyagot szállító szerb kocsit elfogtak.

SZŐLŐHEGY

A település fölött húzódó domboldalt nevezik így a helyiek, megközelíthető Kisbodolya felől is, de Bodolyabér irányából köves, néhol betonos út visz fel a hegytetőre, ahol közel 70 kis szőlősbirtok található, melynek több mint a fele művelt.

A tulajdonosok nemcsak helyiekből állnak, hanem a környező városokból járnak ide ki, Pécsről, Komlórról, Sásdról, Dombóvárról. Az egyik legrendezettebb kert egy budapesti házaspáré. A terület villannyal ellátott, a vizet ún. csőkutakból nyerik. A szőlőbirtokoknak köszönhetően – ahol a szőlő mellett gyümölcsösök is szép számban megtalálhatók – szakmai programokat szerveznek, melyek keretében a résztvevők megismerkedhetnek többek között a metszés és borkezelés fortélyjaival. Rendszeresen rendeznek borversenyeket, aminek köszönhetően évről évre jobb minőségűek a helyi borok. Hangulatos, régi időkre emlékeztető borpincéit érdemes felkeresni.

HARANGLÁB

A község egyik érdekessége, hogy ugyan temploma nincs, de van két haranglába. A régi kis-bodolyai, fából készült haranglábat pedig a nyolcvanas években a szentendrei skanzenbe szállították. Jó időben a haranglábnál gyűlnek össze a hívők. A régi iskolaépületben berendezett kápolnában ünneplik a szentmisét és az igeliturgiát. Érdekes, hogy bár Gertrúd a betelepülő németység körében volt népszerű szent, március 18-án ült ünnepét még a 20. század elején is megtartották Bodolyán. Ezen a napon itt gyűlt össze az egész fáré, vagyis plébániakörzet, így Magyarherotelend, Egyházbér, Barátúr falvak német lakossága.

A ma közel nyolcszáz lelkes település Baranya északi részén fekszik, közúton Komló és Dombóvár felől könnyen megközelíthető.

Az Árpád-kor óta lakott települést valószínűleg a honfoglalókkal együtt érkezett kazárok alapíthatták, és a neve alapján feltételezhetjük, hogy már korán templommal rendelkező, úgynevezett egyházas helyévé vált. Kozár falu első írásos említése egy 1058-ban ke-

letkezett oklevélben maradt fenn. A középkorban az anyai uradalom részeként élte mindennapjait, több család, így a Treutelek és a Lévaik kezén is megfordult. A mohácsi csata után a terület hadszíntérre vált, és Tinódi Sebestyénnek köszönhetően fennmaradt egy Kozár határában vívott ütközet emléke. 1542 tavaszán a kozári mezőn győzte le Werbőczy Imre – a Tripartitum megalkotójának fia – Tolna megyei főispán Kászim vajda, a pécsi Kászim pasa dzsámi névadójának csapatait.

A 16. századi összeírások még tanúskodnak a falu létéről, ám a visszafoglaló háborúk zivatarai szétszórták lakóit. A pusztán maradt vidékre vlahok, majd az 1690-es években

szerbek költöztek, akik túléltek a Rákóczi-szabadságharcot, és túlsúlyukat jelzi, hogy 1751-től Ráckozár néven emlegették a falut egészen 1934-ig, amikor végérvényesen Egyházaskozárra keresztelték át. Az új jövevények legendát is ragasztottak a faluhoz, mely szerint a birtok

úrnője, Kóza beleszeretett egy szerb pásztorfiúba, és a menyegző után szerelme jelélül idehozatta a fiú családját, akik úrnőjük iránti hálából, annak halála után róla nevezték el falujukat. Ki tudja ma már az igazságot? Az azonban bizonyos, hogy az 1730-as évektől a rácok mellett németek, horvátok és magyarok, evangélikusok és katolikusok egyaránt megjelentek a középkori település tág határaitban. Igaz, szervezett telepítésekre csak 1756-ban Birkenstock János parasztkolonizátor jóvoltából került sor, aki Tolna megye sváb falvaiból csábított át – elsősorban lutheránus – lakosokat az Esterházy Miklós birtokában levő Kozárra. A következő évtizedek Ráckozár legfényesebb korszakának bizonyultak, 1778-tól megkapta a mezővárosi kiváltságot, lakói évi négy országos vásárt tarthattak, elkészült az evangélikus gyülekezet temploma, és 1787-ben már 1200 főt jegyeztek fel az összeírások. A gazdasági konjunktúra hatására Kozár a Hegyhát legjelentősebb telepü-

A KOZÁRI CSATA

Történt, hogy 1543-ban Szász és Márévár védői is feladták az erősségüket. Tolna megye déli részén Döbrököz vára akkor még magyar kézen volt. A vár ura, Werbőczy Imre állandó harcban állott Kászim mohácsi és szekszárdi szandzsákbéggel, mivel csapataival akadályozták a törökök szabad vonulását az Eszék-Mohács-Buda útvonalon. Ez persze nem tett szert Kászimnak, és dühében bajviadalra hívta ki Werbőczyt és tisztársait. Ezekből rendre a magyarok kerültek ki győztesnek, úgy, hogy Kászim bég az ő bajvivóinak különféle ajándékokkal kedveskedett. Köztük volt Recsef vezér is, akinek az emléket egy horgos máig megőrizte Császa területén. A zsákmányszerző törökök a szászvári csetepaté után északra vonultak tovább. Ez a hely a mai Egyházaskozár belterületétől délkeletre esik, és „Jauka” a neve. Kászim vitézei „nagy vígan” voltak, hiszen útközben újabb zsákmányra tettek szert:

„Igen száguldának, ők sokat rablának,
Az szegén községben sokat fogdosának,
Kozári mezőre mikoron jutának,
Ott ők megszállának, nagy vígan valának.”

Közben hírvivői révén, Werbőczy is megtudta, hogy mire készül Kászim bég. Ezért csapataival habozás nélkül a kozári mezőre vonult, és váratlanul lecsaptak a törökre, akik egy része elesett, a többi megfutamodott.

Magá Werbőczy is megsebesült a közelharcban: „... egy terek út arcul találá...” – tudósít Tinódi. A döbröközieket kilencven törököt levágtak, és azoknak fejét vették, a magyar foglyokat pedig kiszabadították. A hely tehát nem véletlen kapta a „Jauka”, vagyis ‘jajgatás’ nevet, ugyanis a falu akkori szerb lakói hallhatták a csata zaját, és a törökök javveszékeltét. Tehát ezen a helyen lehet a csatában elesett törökök temetője.

Tinódi Lantos Sebestyén „Verbőczy Imrének Kaszon hadával kozári mezőn viadalja” címen énekelte meg a viadalt.

lései közé emelkedett, számos malmában őrlték a környék gabonáját, zsidó kereskedői akár Bécsből is beszerezték a szükséges portékát, és az intenzív állattartásból, valamint a szőlőművelésből származó haszon megteremtette az alapot a gazdagodáshoz. A megváltozott viszonyokhoz az erős evan-

teséget – a lakosság hat százaléka halt meg valamelyik fronton – nehezen tudta kiheverni a közösség. Pedig az 1928-ban bevezetett közvilágítás, az első cséplőgépek megjelenése egy könnyebb élet reményével kecsegtettek, de a következő viláégés, és az azt követő megtorlás lezárta egy korszakot

Egyházaskozár történelmében. A fronton elesettek mellett több tucat, kényszermunkára hurcolt ártatlan ember tűnt el a közösségből, és ha ez nem lett volna elég, a kommunista belügyminisztérium nyolcszáz embert telepített ki a származása miatt 1947–1948-ban. Helyükre hasonlóan hányatott

gélikus német közösség tudott a legjobban alkalmazkodni, a szerbek, valamint a katolikus magyarok és németek fokozatosan elköltöztek más vidékekre a boldogulás reményében.

A 19. század utolsó éveiben tomboló filoxéra azonban véget vetett a konjunktúrának, és a többi bortermelő faluhoz hasonlóan, innen is többen döntöttek az Amerikába való kiköltözés mellett. Ezt, illetve az I. világháborús emberesz-

sorsú moldvai, főleg Magyarfaluból érkező csángót hoztak, akiknek hosszú évekbe telt az idegen környezetbe való beilleszkedés.

Mára – ha a sebek nem is hegedtek be teljesen – Egyházaskozár lakossága készen áll arra, hogy a következő évtizedek ismét olyan aranyecsettel kerüljenek be a falu emlékeztetőbe, mint a Birkenstock, vagy a második alapítónak nevezett Bene József lelkész nevével jelzett korok. ■

EGYHÁZASKOZÁR TEMPLOMAI

A mai település határában a középkorban több falu élt. Közülük a Kozár, Nagy- vagy Felsőkozár, illetve Egyházaskozár néven is előforduló possessióról tudjuk, hogy plébánia-temploma a 14. században Szent Mihály arkangyal tiszteletére volt felszentelve, és egészen a török időkig működött. Egy 1686-ban keletkezett forrás szerint „Ezen helység felől mostani ember nem emlékezik, hogy falu lett volna, mindazonáltal

régenten jó falunak köllött lenni, a mint fönnálló szép, tornyos kőtemplomáról, mind pedig a régi

falu telekjeiről kitetszik.” A közeli – a török időkben szintén elpusztult – Kiskozár területén is előkerültek egy templom romjai. Az 1810-ben kelt bikali egyházlátogatási jegyzőkönyv tanúsága szerint 1800 után ennek köveiből építették újjá az evangélikus templomot, ám mivel ez is szép tornyos épületről beszél, nem kizárt, hogy az egykori plébániatemplom anyagát használták fel. Az újjáéledő településen először a szerbek építették fel vályogtemplomukat, és 1755-ben már kibővítették a Rácsaroknak nevezett dombocskán álló épületet.

A katolikusok eközben Bikalra jártak misére, az evangélikusokat pedig a mekényesi lelkész gondozta. Birkenstock János buzgalmának köszönhetően Esterházy Miklós herceg 1782-ben engedélyezte az evangélikus templom felépítését, telket biztosított, és építőanyaggal támogatta a közösség elképzeléseit. Birkenstock kitett magáért, Pécsről hívott mesterembereket, akik úgy építették meg az épületet, hogy amikor 1786-ban megszűntek a protestáns templomokra vonatkozó korlátozások, könnyűszerrel alakították ki a harangoknak otthont adó tornyot, és nyitottak bejáratot az utcára. Így aztán a kozáriaké lett az ország első evangélikus temploma, amely tornyot kapott. 1787. június 24-én már három harang zúgott a felszentelés napján, amelyből az egyiket Birkenstock – a néphagyvo-

mány szerint – még Felsőnánáról hozta magával. Hiába volt azonban a torony, majd az erre szerelt csodálatos óra, az 1800-ban bekövetkezett tűzvész mindent elpusztított, és előlről kellett kezdeni az óriási összegekre rúgó építkezéseket. Ekkor alakították copfstílusúra, és a település határában álló műhelyekben 150 000 téglát égettek ki, mire 1819-re újra felépítették az Isten házát.

Az új, ma is használt, 16 regiszteres orgonát Marschall József bonyhádi mester készítette, míg toronyórát Eszékrol rendeltek Szégart György órásmestertől. Ezt Bene József evangélikus lelkész, az újjáépítés legfőbb szervezője már nem élhette meg, 1807-ben elhunyt,

a közösség pedig hálából – a lelkészek közül egyedüliként – a templomba temettette el, a feleségével együtt. Sírkukat ma emléktábla jelzi. A templom következő átépítésére Guggenberger János lelkészsége idején,

1869-ben került sor, amikor az életveszélyessé vált tornyot viszszabontották, és a helyére újat emeltek. A templom berendezése, az oltár, a szószék, a festett fakarzat, a padok a 19. század végén készültek. 1936-ban a faszerkezetek cseréjét végezték el, és ekkor kapott új tetőt a templom. Mindeközben a szerbek elvándorlásával üresen maradt ortodox templomot 1924-ben elbontották, és ma már csak néhány dűlőnév, és az egykori rác iskola neve emlékeztet ittélükre.

Az evangélikusok közül 1902-ben vált ki egy kisebb csoport, amely megalapította a helyi baptista gyülekezetet, és az 1930-as években már híres énekkarral büszkélkedhettek. A kezdeti konfliktusok után példás együttélés jellemzi a két egyház viszonyát, és a baptista imaház az idelátogató turisták kedvelt célpontjának számít.

A csángók betelepítése miatt megváltozó vallási arányoknak megfelelően mára a katolikusok is büszkélkedhetnek önálló templommal, amelyet 1996-ban szenteltek fel Szent István tiszteletére, és ekkortól kezdve augusztus 20. a falu búcsúnapjának is számít.

Mára tehát két takaros templomtorony néz szembe egymással Egyházaskozár főterén az újrakezds kötelességére figyelmeztetve, és bízva abban, amit Murmann Mihály lelkész az első templom felszentelésekor prédikált: „Mindaddig megsegített bennünket az Úr”. ■

SZUPPI IFJÚSÁGI SZÁLLÓ, ERDEI ISKOLA ÉS LOVASUDVAR

A városi gyerekek számára új, és igen érdekes lehet az itt élő emberek közvetlensége, vendégszeretete, nyugodt életritmusa. Az ifjúsági szálló 72 fő elszállásolására alkalmas, illetve a Kisház még további 32 + 12 fő részére biztosít kényelmes szállást.

Az ellátásról saját éttermünkben, falusi ízekkel fűszerezett konyhánkban gondoskodunk.

A kemencében sültöt pizzát, parasztlángost és

perecet mindenki emlegeti majd. A svédasztalos reggelire, a finom és bőséges ételekre nagy gondattal ügyelünk. Az állatokat kedvelő gyerekeket az istállóban 5 ló, 1 csikó, 2 póni, csacsi, kecske, birkák, nyuszik, baromfiudvar és kutyusok, cicák várják.

A tábor fűtött helyiségekkel is rendelkezik, így a téli évszakban bent foglalkozásokkal várjuk a hozzánk érkező gyerekeket.

7347 Egyházaskozár, Béke u. 19.

Tel.: 72/459-797, 30/276-8076;

30/432-2421

Fax: 72/559-028

szuppi@gmail.com

www.szuppi.hu

A Baranya-csatorna völgye melletti lankák között megbúvó, Sásdtól alig másfél kilométerre fekvő település, Felsőegerszeg a Hegyhát viszonylag kedvező adottságokkal rendelkező kistelepülései közé tartozik. Neve az égerfa név és a szeglet, zug jelentésű szög összetételéből adódik. A felső előtag megkülönböztető szerepű, csak 1904-től szerepel a falu nevében.

A szelíd dombokra elnyúló falu már az őskorban is lakott volt, amit késő bronzkori, vaskori feltárt sírok is tanúsítanak. Több évszázados feljegyzés így említi a falucskát: „Régi időtől lakott hely, örökös jobbágjai-

nak száma: 7. Nevük: Deák, Dobszay, Balázs, Szob”.

Ósidók óta intenzív állattenyésztés folyt a községben, kisebb mértékben növénytermesztés, s mindemellett erdőkitermeléssel foglalkoztak. Területét hatalmas erdőségek vették hajdanán körül.

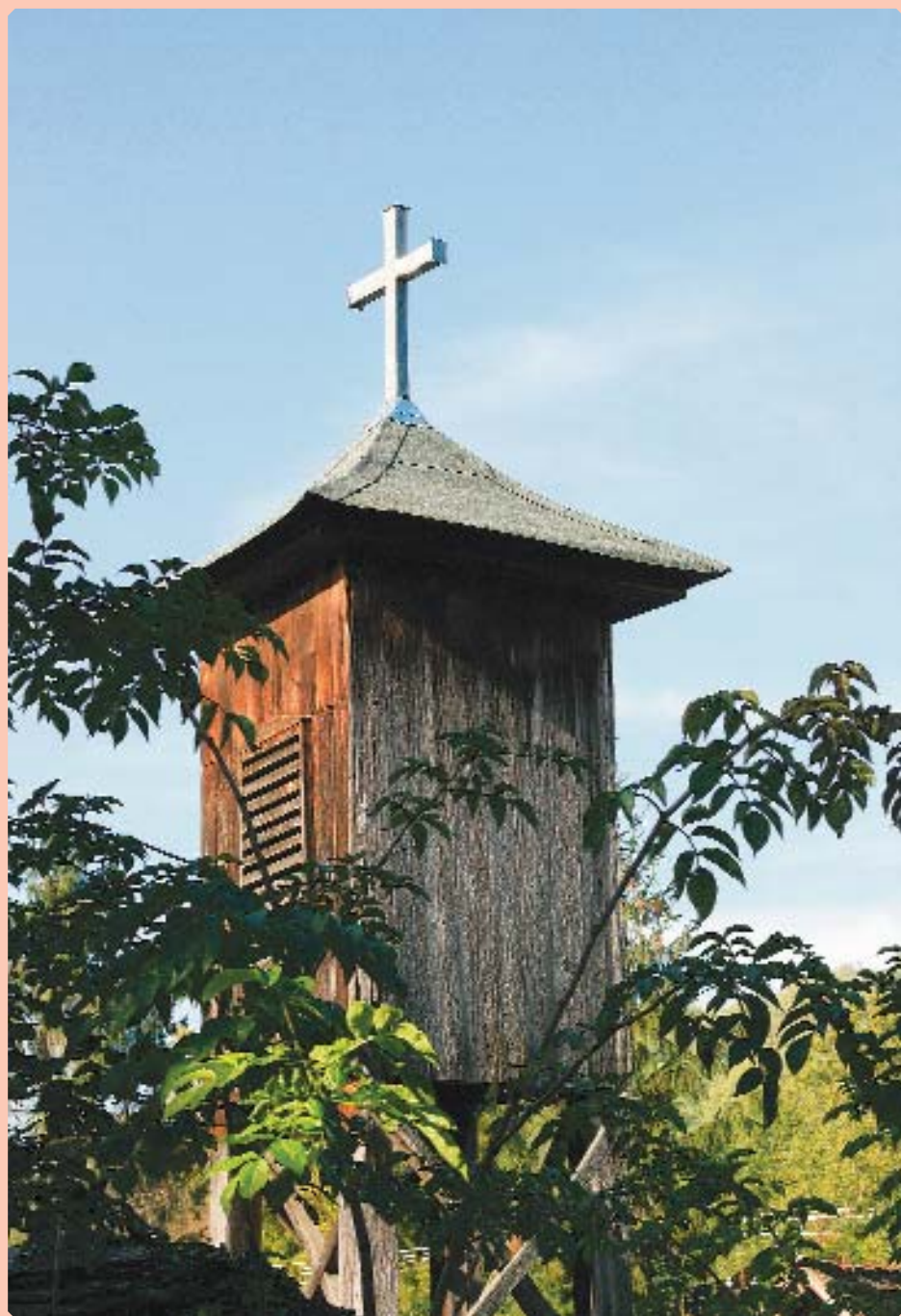
1342-ben a pécsi káptalan birtokaként van nyilvántartva, az ekkor még Egörszeg nevű falucska. 1557-ben Horváth Márton, Szigetvár várnagya adományban nyerte Ferdinánd királytól. A török hódoltság idején többször újraterlepték, ám a felszabadító harcok alatt lakói már szétszéledtek, és többen a szomszédos Vargára költöztek. 1729-ben még a pécsi püspökhöz, majd megalakulásától kezdve székesegyházi birtok volt. Temploma nem volt, egy pusztai haranglábról szólnak csak a források. Érdeklenség, hogy a németek itt soha nem akart megtelepedni,

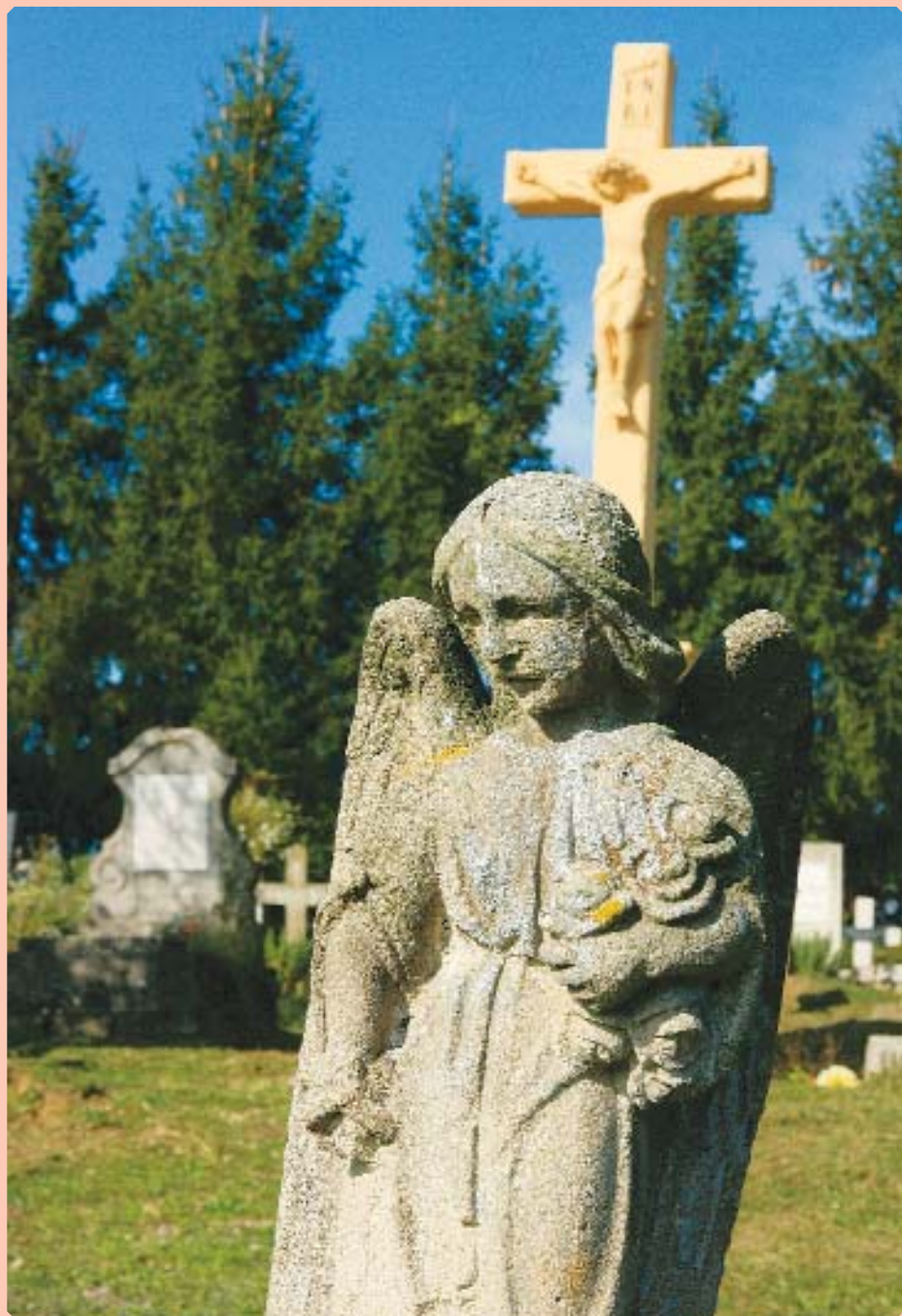

lakói mindvégig magyarok voltak. A nagy kiterjedésű erdők irtása növelte a vidék eltartó képességét, lakossága azonban a múlt század végén is csak 162 lélek volt, alig kevesebb a jelenleginél. Neve 1904 óta Felsőegerszeg, már akkor a sásdi jegyzőség része.

A két világháború között népkönyvtár, 1946-tól földműves szövetkezet működött a faluban. 1960-ban alakult meg a termelőszövetkezet, amely 1965-ben egyesült a sásdival. Útja csak 1975-ben készül el, de a téglagyár, a sertéstelep és kacsakeltető elegendő munkát biztosított az itt élőknek.

MÁRIA-SZOBOR

Bocz Gyula szobrászművész carrarai márványból alkotta meg 1997-ben az „Áldott Madonna” alakját, és ez mára turisztikai látványosságnak számít. A falu hangulata miatt mind gyakrabban látogatnak ide kortárs alkotóművészek, akik elviszik a hírét a falunak. ■

TEPLOM

A 2000-ben Kisboldogasszony tiszteletére felszentelt templomot Szonner Ádám plébános német adományokból, a helyiek összefogásával építtette. A templom a szintén Szonner plébános által építtetett dombóvári kórházkápolna stílusában épült meg a németországi Franz Wesinger tervei alapján. „Et resurrexit...” című oltárképét az akkor 24 éves joghallgató, Sáska Zoltán Attila festette. ■

A kétszázötven lelkes település Komlótól északra, a Baranyai-Hegyhát peremén fekszik. Környéke ősidóktól kezdve lakott, a falu határában ma is rendszeresen kerülnek elő cseréptöredékek. Oklevelekben az Árpád-kor végén, 1296-ban bukkan fel először Guerenes, azaz Görényes néven. A Gereciek, majd a Bodók bírták, az anyai uradalom részeként érte meg az oszmán hódítást. A hódoltság idején folyamatosan lakott magyar falu, amelynek lakói túléltek a felszabadulás viharait is. A 18. században az Esterházyak

kapták meg adományban, akik a szomszédos településekről hívtak magyar ajkú családokat, hogy elegendő munkáskész legyen a vidék felvirágoztatásához. A század első évtizedeiben csak egy Szent Bertalan tiszteletére felszentelt kápolna és egy harangláb állt a hívek rendelkezésére.

A 18. század közepétől kezdve evangélikus német telepesek érkeztek Ulm környékéről Gerényesre, akik szőlőművelésből, kisiparból és mezőgazdaságból éltek. A 20. században a németiség már a falu lakosságának ötven százalékát adta, 1910-ben saját templomot is épített, ám a második világháború után kitelepítették őket, és ez hatalmas csapást mért a faluközösségre.

1953-ban körzeti iskolai központot hoztak létre, a közművesítés megvalósult, ennek ellenére a falu sorvadásnak indult. Jelzésértékű, hogy az

evangélikus templomot 1998-ban bontási anyagként értékesítették, vörösfenyő padjai Tatára kerültek, az épület helyét pedig ma már csak egy márványtábla őrzi. A településen az elmúlt években több holland és német család vásárolt házat, amelyeket szépen felújítottak. Ezzel sokat csinosodott a falukép, és jelenlétük pozitívan hat Gerényes jövőjére is. ■

RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM

A templomot a katolikus gyülekezet építtette 1789-ben. Színe fehér, anyaga döngölt agyag és tömésfal, alapterülete 10x5 méter, magassága 15 méter. Havonta egyszer jár ki a településre a vásárosdombói plébános misét tartani.

EVANGÉLIKUS TEMPLOM ROMJAI

A főleg német ajkú evangélikus közösség adományaiból építették az evangélikus templomot a 19. század végén. A kitelepítések miatt kevés német maradt, támogató hívek híján a romos templomot néhány éve lebontották, helyére a templom tégláiból emlékművet állítottak.

Gerényes híres szülötte *Zentai János* (1907–1973) néprajzkutató, aki fejfakutatással és az Ormánság néprajzi vizsgálatával foglalkozott. Tanulmányai és cikkei a szakfolyóiratokban, illetve baranyai és pécsi múzeumi kiadványokban jelentek meg.

Ugyancsak itt látta meg a napvilágot a festő és grafikus *Deli Antal* (1886–1960).

Érdekesség: A falu határában levő Finánc-horhóról az a hír járta, hogy annak idején itt ölték meg két fináncot, és holttestüket boronával fedték le. ■

HAT TORONY TELJESÍTMÉNYTÚRA

A Vásárosdombórról induló túra érinti Tarrós, Tékes, Kisvaszar, Ág és Gerényes településeket, majd a 31 kilométeres körtúra végén ismét Vásárosdombóra érkeznek vissza a bakancsos turisták. A teljesítménytúrázók naptárában június első hétvégéje évek óta a Hat torony túra időpontja. Évről évre száznál is többen teljesítik a körtúrát, ilyenkor a helyi önkormányzatok megvendégek a falvakon áthaladó túrázókat (ásványvíz, egy szelet csokoládé, gyümölcs, illetve zsíros kenyér), és a nevezési lapon regisztrálják az áthaladást. A 31 kilométeres túrán 8, 13 és 25 km-es résztávokon is lehet indulni, a távokat teljesítő turisták pedig jelvényt kapnak. A túra hivatalos jelzése a fehér alapra felfestett piros kereszt. ■

A közel ezerfős falu három megye, Baranya, Somogy és Tolna határában, a Mecsek-Hegyhát északnyugati részén fekszik. Első írásos említése 1472-ből származik, amikor még Tolna megyéhez tartozott a somogyvári apátság birtokai között számon tartott Gödri. Lakói között németek és horvátok is voltak szép számmal, nekik köszönhető a falu sokféle neve, így a német Gödring vagy Kedri, s a horvát Dudra. A Pécstől csupán harminchat

kilométerre fekvő Gödre könnyen megközelíthető Sásd és Kaposvár felől is a 66-os főúton, a vasút azonban elkerüli.

A változatos, rendkívül szabadalt tájon már Kr. e. 1000 körül megtelepedtek az emberek, erre bizonyíték a gazdag bronz-, illetve később római kori leletanyag. Találtak itt urnákat, római sírokat és érmekeket egyaránt. A falu nevét is onnan eredeztetik, hogy három hegy közötti gödörben fekszik. Gödre a középkorban valószínűleg lakott volt, de 1542-ben már pusztaként említették, mivel lakói elmenekültek az oszmán portyázók elől.

Az elpusztult területen Koller Mátyás földesúr kezdeményezésére 1745-ben alapították a falut holicai németek. Ők kezdetben inkább szőlőt mű-

veltek, jó minőségű boraik eljutottak a fényes Bécsbe és a távoli Itáliába. A zömében németek lakta településen először kápolnákat építettek, majd 1773-ban Winkler Mihály plébános akaratából elkészült a copf bejáratú és barokk belsővel büszkélkedő katolikus templom.

A 19. században Gödre tovább gyarapodott. Ekkor épült ki a Somogyot Péccsel összekötő makadámút, amely keresztülhaladt Gödrén, és felértékelte a települést. A 19. században élt Haas Mihály feljegyzéséből tudjuk, hogy híres cserépégetők laktak itt, akik elsőként saját házaikat fedték a mives zsindellyel, nagy csodálatot kiváltva ezzel a környék népéből. A szorgalmas ittenieket Siskovics földesúr idején a gyümölcsstermesztésre is ráveték, ezért a 19. század közepén jó esztendőben akár tízezer forintot is megkeresett belőle a falu. A 20. század elején talán a filoxéra miatt is sokan kivándoroltak, ennek nyomát őrizte a mai Kossuth Lajos utca, amit akkor Amerikai utcának neveztek a helyiek. Az 1920-as években több zsellércsaládnak

mértek ki parcellát a grófi földből, ezt a területet azóta is Proletár-tetőnek nevezik. Az 1946-os kitelepítések után Gödrére a vidákpusztaiak és felvidéki magyarok költöztek be. Külterületei: Jakabfalva és Várdomb, ahol a török időkben vár és kolostor állt.

Gödre a 20. század második felében nyerte el mai formáját, miután 1954-ben Gödre-keresztúr néven egyesült Kiskeresztúrral (németül Kreuzdörfel), majd 1669-ben a középkori eredetű, ám a török időkben elnéptelenedett Gödreszentmártont is hozzácsatolták. Utóbbi helyén a 18. század közepén uradalmi majorság létesült a Szily család birtokában. Az egykori három község együttes neve Gödre lett. Ma már ide tartozik az egykori Siskovics-birtok, Vidákpusztai is, amely korábban Gödreszentmárton külterületi része volt.

A település dél-délkeleti részén található az Aranyág nevű hely. A legenda szerint kincset rejt itt a föld, s az ügyeseknek a láng meg is mutatja annak helyét. ■

ÉPÍTÉSZETI EMLÉKEK

A templom feletti domboldalon található a község temetője, valamint a temető kápolnája. A kápolna mellől csodálatos kilátás nyílik a falura és környékére.

A szentmártoni falurészen található a Szily család által épített kápolna, melyet 1855-ben szenteltek fel a Szent Kereszt tiszteletére. A műemléki védettség alatt álló, eredetileg grófi magánkápolnát az önkormányzat újjátta fel, és tartja fenn. Ez ad otthont a szentmártoni hívek szentmiséinek, és hívja harangjával imádságra az ott élőket.

Az elmúlt években újjátották fel a műemléki oltalom alatt

álló templomot, amely az Árpád utcában található. Az épületet 1766-1773 között itt szolgáló plébános, Winkler Mihály a saját költségén emeltette, s Nagyboldogasszony tiszteletére szentelték fel. Berendezését Rostás Jenő plébános restauráltatta, az épületet

Szonner Ádám plébános német adományokból, a helyiek közreműködésével tette rendbe.

Itt található egy védetté nyilvánított történelmi kert, amely az egykori Szily-kastélyhoz tartozott. Érdeemes megtekinteni a hatalmas lucfenyőket, a tizen-

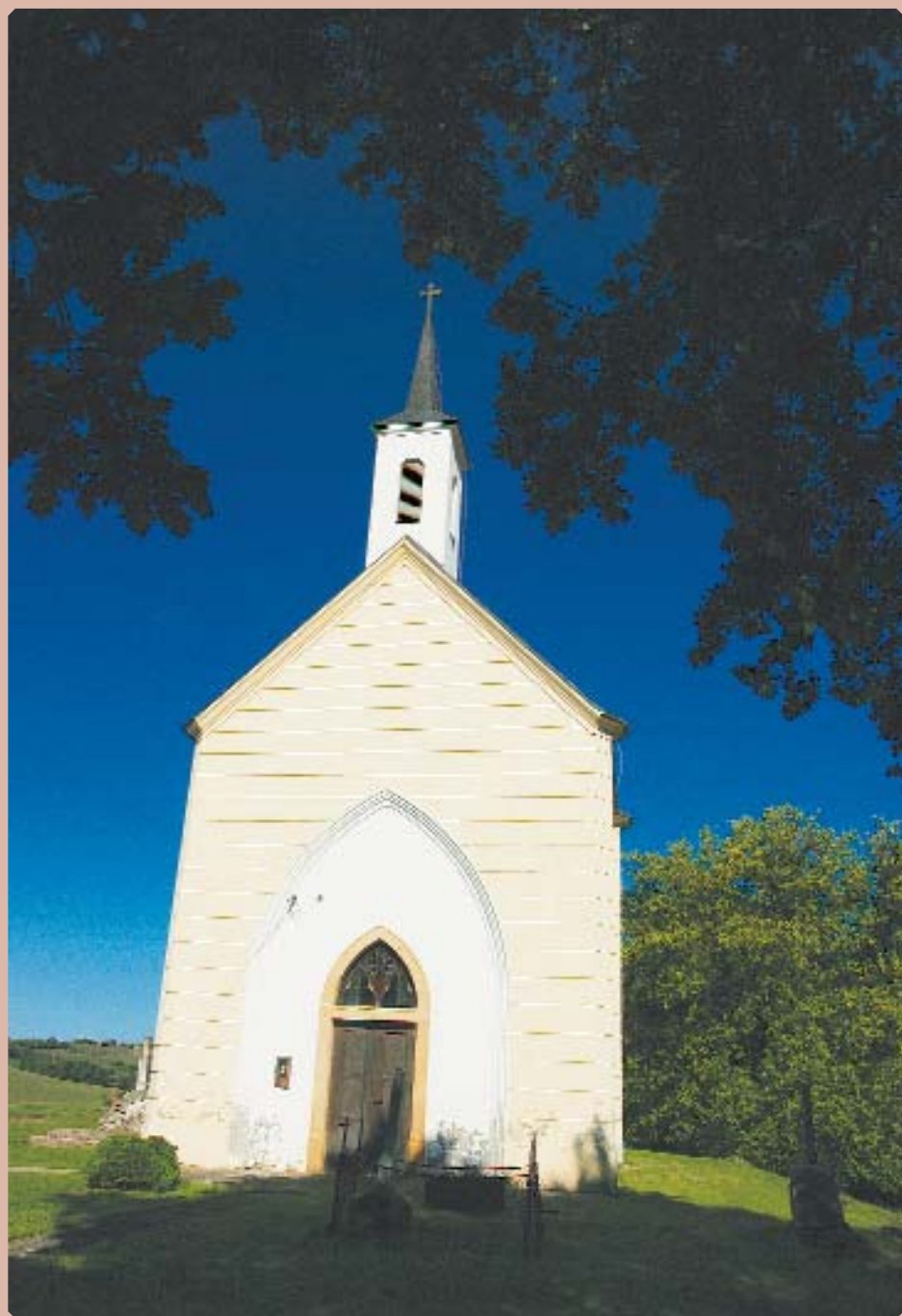

hat különböző juharcél, melyek közül kimagasló egy mezei juharcél hatalmas sziluettje. A kert nevezetességei közé tartozik egy sor vadgesztenye is, és az öreg fák óriási lombkoronája egy tündérváros benyomását keltik a látogatóban.

Gödre határában az őzeknek és vaddisznóknak kiváló élőhelyet biztosító, kilencszáz hektáros vadaskert található, ahol mindenki megtalálja a lehetőséget a kikapcsolódásra és a feltöltődésre.

A népi építészet iránt érdeklődők még találnak egy-két eredeti hochstelt, azaz tornácos lakóházat, amelynek a 19. század építkezési szokásait jellemezték. Ilyen a település legrégebbi épülete, a Patkó-ház (Krebsz-ház), melyben a település kiemelkedő jelentőségű néprajzi gyűjteménye található. ■

MÁTYÁS KIRÁLY GÖDRÉN

Gödre határában található a Mátyás-kút és egy hozzá tartozó dűlő. A népi emlékezet szerint Mátyás király egyszer erre vadászott, és itt ivott egyet a kristálytisza, hűs vízből.

1485 derekán Mátyás király Bécs városát is elfoglalta. A hazatérő királyt hűséges szolgálói a zselici erdőbe kísérték, hogy kikapcsolódás gyanánt vadászatot rendezzenek. A táj szépsége lenyűgözte a királyt. Egyre beljebb lovagoltak a sűrű erdőben. Ismeretlen vidéken jártak, amikor egy tisztáson kis forrásra bukkantak. A király elsőként merítette meg kupáját a vízben, és ezt még háromszor megismételte. „Bizony mondom nektek, ennek a víznek az íze vetekszik a budai hegyek tiszta vizű forrásaival!” – kiáltott fel az uralkodó, és szolgálait is arra buzdította, hogy igyanak belőle. Hamarosan a közeli falu vadászai is a forráshoz jöttek, s megdöbbenésükre látták, hogy maga Mátyás király áll előttük. A gödrei vadászok segítségével soha nem látott zsákmányra tett szert az uralkodó. Hatalmas vadkannokkal, csodás szarvasokkal és megannyi apróvaddal tértek vissza Budára. A vadászok, miután útbaigazították híres vendégeiket, elmesélték a faluban a történetet. A forrást a nép azóta is Mátyás-kútnak nevezi. ■

GÖDRE HÍRES SZÜLÖTTEI

Sebestyén Károly (1872–1945), a Goethét, Schillert is fordító filozófus és irodalomtörténész, aki a Pester Lloyd belső munkatársaként tagja volt a Kisfaludy Társaságnak, és számos művet írt a görög filozófia témakörében.

Szintén itt született az egyházi énekeket komponáló Schóber József kántortanító, aki számos újítást vezetett be a gyülekezetbe a 19. század második felében. ■

Milkovics Jenő
fafaragó
7385 Gödre, Rákóczi u. 24/a
30/267-2249
milko58@gmail.com
www.fafarago.eoldal.hu

Az alig százharminc lelkes Maróc a Baranyai-Hegyháton, egy erdőktől ölelt völgyben fekszik. A Szászvárt Bikallal összekötő útról megközelíthető zsákfalut először 1328-ban említették egy oklevélben. A szaltnaki uradalomhoz tartozó Egyházasmaróc (más néven Nagymaróc) a Treutelek és a Lévaiak kezében is volt, 1542-ben még biztosan létezett. A falu népe a felszabadító hadjáratok idején ideiglenesen elhagyta szülőföldjét, helyükre rációk költöztek. A népi emlékezet szerint a Kálváriahegyen

még templomot is emeltek maguknak, de nagy részüket Vak Bottyán kurucai elűzték a Dráván túlra. Helyükre a Fekete-erdő környékéről érkeztek német telepesek 1733-ban, akik egy rájuk jellemző pontos munkakultúrát honosítottak meg a településen. A 19. században már híres dohánytermesztőkként emlegették a maróciakat. Nem véletlen, hogy a bikali uradalom révén helyi földbirtokossá váló Puchnerek itt építették fel nyári rezidenciájukat, Antal bárót pedig a helyi családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

A 20. század Marócot is megviselte előbb a kitelepítés, majd a szocializmus kollektivizálása. Az elmúlt években azonban befejeződött a közművesítés, és egyre több német, illetve holland család fedezi fel magának a falu szép-

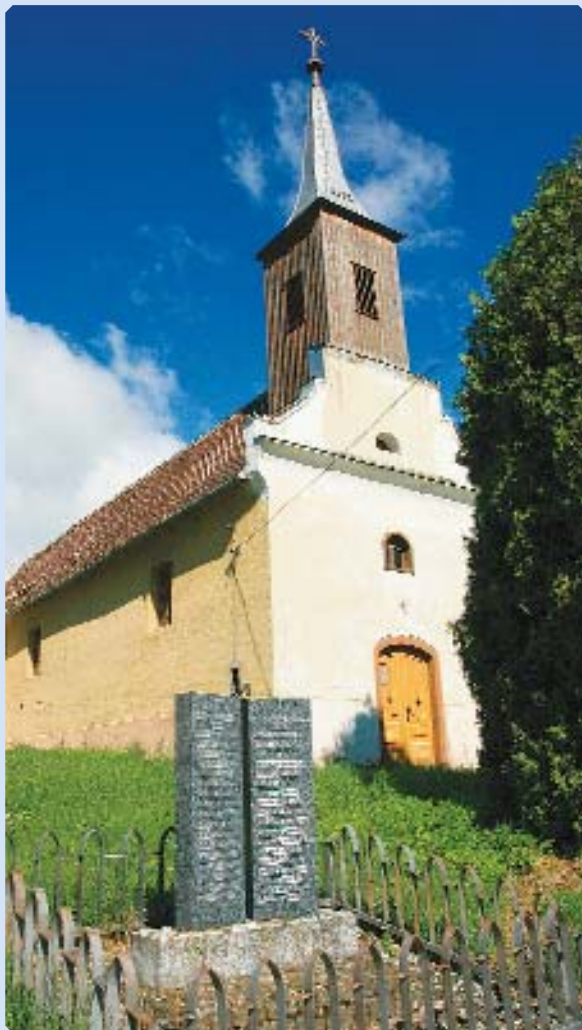

ségét. Megvásárolják és felújítják a régi parasztházakat, és ez különösen széppé teszi a kicsiny hegyháti települést, ahol 2001-ben még mindig minden hetedik ember németnek vallotta magát.

A falu temetőjében található a környező települések földbirtokosa, Puchner báró családi sírboltja.

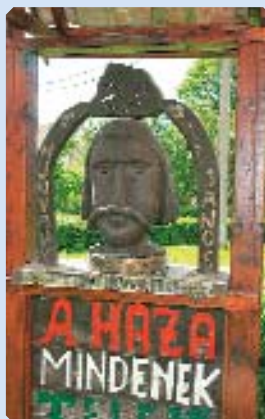

SZENT IMRE KATOLIKUS TEMPLOM

A falu középkori, Szent Imre tiszteletére szentelt templomának romjai még 1742-ben is látszottak. Ezt egészítették ki ekkor faépítménnyel, hogy misézésre alkal-

massá tehessek. E romok fölé emelték a süveges fatornyú római katolikus templomot, amelynek védőszentje szintén a lilimosos herceg lett.

A templom mellett három gyönyörű kis kápolna is hozzá tartozik a falu szakrális térszerkezetéhez. ■

PUCHNER ANTAL SZANISZLÓ

Puchner Antal Szaniszló (Stanislaus Anton Puchner) báró (Selmecbánya, 1779. – Bécs, 1852. december 28.) császári és királyi lovassági tábornok, az 1848–49-es szabadságharcban erdélyi főhadparancsnok.

Pozsonyban végzett jogi tanulmányok után lépett a hadseregbe. 1799 és 1801 között hadnagyként szolgált a nemesi testőrségben. Egy könnyűlovas ezred főhadnagyaként részt vett a napóleoni háborúkban. A háború után Itáliában szolgált, 1824-től ezredesi, 1832-től vezérőrnagy rangban. 1834 és 1840 között 6 volt a Pápai Államot megszálló osztrák csapatok parancsnoka. 1840-től altábornagyként a bécsi Udvari Haditanácsnál szolgált, majd 1846-ban erdélyi főhadparancsnokká nevezték ki. E minőségében 1848. május 29-én ő nyitotta meg az utolsó erdélyi országgyűlést, amely kimondta a Magyarországgal való uniót.

A Batthyány-kormány megalakulása után az erdélyi főhadparancsnokságot is a magyar hadügyminiszter alá rendelték, Puchner azonban magyar származása ellenére nem volt sem az unió, sem az alkotmány híve. A magyar minisztérium utasításait rendre figyelmen kívül hagyta, és Latour bécsi hadügyminiszter – többnyire titkos csatornákon eljuttatott – utasításait követte. Az 1848. október 3-ai uralkodói manifestum következményeként október 18-án nyíltan felmondta az engedelmességet a magyar országyűlésnek, és ostromállapotot hirdetett ki. Nagyszebeni főhadiszállásáról irányította az erdélyi hadműveleteket, melyek következtében december közepéig – Háromszék kivételével – egész Erdély a császáriak kezére jutott.

Az erdélyi magyar csapatok élére december 8-án kinevezett Bem tábornok sikerei után Puchner maga állt az erdélyi császári hadsereg élére. Az erdélyi téli hadjárat kezdetben váltakozó sikerrel folyt. Puchner a január 17-ei gálfalvi ütközetet elvesztette, de Bem

Nagyszeben ellen indított január 21-ei támadását sikerült visszavernie, majd február 4-én, a vízaknai ütközetben csaknem döntő vereséget mért a magyar csapatokra. Az 1849. február 9-ei piski ütközetben végül Bem csapatai győztek, és rövidesen felszabadították Erdélyt. Puchner a megmaradt császári és cári csapatokkal Havasalföldre szorult ki. A szabadságharcban ezután már nem vett részt.

Rövidesen Bécsbe utazott, hogy vereségét igazolja. Mentéseit el is fogadták, mert Bem elleni január 21-ei nagyszebeni és február 4-ei vízaknai győzelmei jutalmául március 13-án lovassági tábornokká léptették elő, és megkapta a Katonai Mária Terézia-rend parancsnoki keresztjét. 1849 októberében Velence (azaz Veneto tartomány) kormányzója lett, de rövidesen, 1850. július 22-én lemondott, betegsége miatt nyugalomba kellett vonulnia. S a közhiedelemmel ellentétben nem Bialon, hanem itt, Hegyhátmarócon temették el.

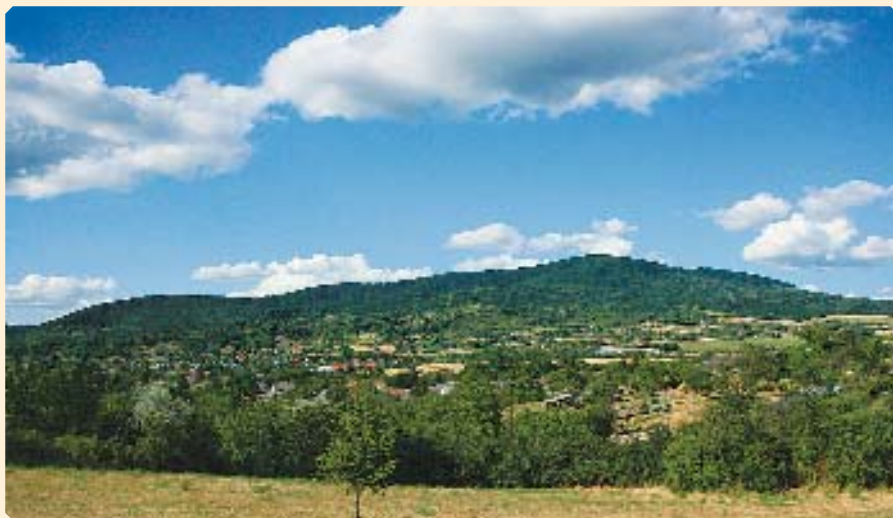

Hosszúhetény Pécstől 16 km-re, a Kelet-Mecsek déli lejtőjén, a Zengő és a Hármashegy lábánál festői környezetben fekvő település, melyhez szervesen kapcsolódik két gyönyörű, a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzetben fekvő hegyi falucska, Püspökszentlászló és Kisújbanya. Már a kőkor népe otthonra talált itt, s a római korban Pannónia jelentős települése lehetett, melyet a határában feltárt, majd betemetett villa romja is igazol. Itt ölelkezett egybe az Aquincumból és Lugióból induló két fontos hadiút, amely-

nek békéjét a Zengő tetejére emelt őrhely vigyázta, ahol az elmúlt években mives bronzfibula került elő. A település villa Heten néven szerepel az 1015. évben kelt pécsváradi apátság alapító oklevelében, de hagyjuk a száraz történelmi adatokat, figyeljünk inkább a nép ajkán továbbélő történetekre. A helyiek szerint a település névadója Hetény vezér volt, akinek itt, a bánáti bazsarózsa hazájában volt az otthona, és emlékét ma szobor őrzi az egykori kőbányában. Hetény sorsa szorosan összefonódott a fölötte magasodó, 682 méteres csúccsal büszkélkedő Zengővel, amelyet a régiek Vashegynek neveztek, és gyomrából már az Árpádok idején ércet bányásztak. Mára belepte az idő a régi vájatokat, a hegy féltékenyen őrzi titkát. Nem véletlenül, hiszen talán szegyenkezik is, miután tragédiákat is rejtenek az ormok.

A ZENGŐ LEGENDÁJA

Történt egyszer, hogy élt a környéken egy pásztor a feleségével és a kisfiával. Egyszer a hegy szelleme elárulta az asszonynak, hogy a Zengő minden virágvasárnap megnyílik, és megmutatja rengeteg kincsét. A szellem igazat szolt, és a szegény asszony, kisgyermekével a karján valóban bejutott a rengeteg drágakövel megrakott barlangba. A pásztor feleségén akkora mohóság vett erőt, hogy a kisdedit letéve inkább az aranyat, gyémántot vitte ki először, ám mire visszafordult volna, a hegy bezárult. Az asszony pedig tébolyultan járta a rengeteget, s kereste elveszett kisfiát. Néha morgás hallik a hegy belsejéből, ez a bennszorult szerencsétlen jajkiáltása. Utána rendszerint óriási vihar jön, dühöng, tombol, üvölt az orkán a hegy körül. Ilyenkor a pásztorasszony jajgat, és siratja elveszett gyermekét.

Igaz lehet ez a történet, hiszen IV. Béla királyunk idején a falu földesura dúsgazdag volt, talán éppen a pásztor elátkozott kincsei kerültek hozzá. Mikor a véres kard háborúba hívta a tatárok ellen a vitézt, gyönyörű aranykelyhét elrejtette egy szelídgesztenye üregébe. Soha többet nem tért haza az úr, a kelyhet pedig benőtte a fa, évszázadokkal később favágók találták meg a páratlan remeket, melyet azóta a Magyar Nemzeti Múzeum őriz.

Érdemes ma is hosszabb időre megszállni a számos vendégház egyikében, és gyalogosan vagy kerékpárra pattanva bebarangolni a falu északi oldalán fekvő szőlőspincéket, vagy a számtalan védett növénynek otthont adó Nagymezőzt és Aranyhegyet, ahol nyári esők után vidáman dugják ki

kalapjukat az őzlábgombák az elcsilingelő rackanyáj nyomában. A kirándulás céljai közül nem maradhat ki a Zengő sem, a védjegyének számító bánáti bazsarózsával, sem a vadregényes Hármashegy, ahonnan csodálatos panoráma tárul az ember szeme elé.

Ha már ellátogatunk Hosszúheténybe, érdemes a faluban is alaposan körülnézni. A sokáig színmagyar, kontinuus településen minden időben gazdag népek laktak, akik szorgalmas munkájukkal nemzedékről nemzedékre művelés alá fogták a hegyeket és a környező határt.

A mára 3400 főre duzzadt lakosság összetartó, gondosan ápolja hagyományait. Az 1930-as években Nemes János helybéli tanító kezdte meg a népi hagyományok, a páratlanul gazdag népdalkincs szervezett gyűjtését. Ő szervezte meg a Gyöngyösbokrétá mozgalmat, amelyből 1972-ben kialakult a Pávakör, majd a Hosszúhetényi Népi Együttes, amely ismert művészeti csoporttá nőtte ki magát. Szívesen hívják őket fesztiválokra, rendezvényekre, és a falu jeles ünne-

pein is megcsodálhatják tudásukat.

Külön említést érdemel a díszes hosszúhetényi népviselet, amelyre szintén Nemes irányította rá a figyelmet. Az öltözködés során az asszonyok öt-hat alsószoknyára egy virágos selyemszoknyát, majd egy ennél is virágosabb kötényt húztak. Felül fehér vászonból készült, bő ujjú inget viseltek. Ezt hímzéssel vagy tarka szóttessel díszítették. A lábukat piros csizma, később színes harisnya és bársonycipő fedte. Az ing fölött vállon fekete csipkefodros, tarka selymekendővetettek keresztbe, a fejükön az asszonyok hímzett főkötőt, a lányok piros szalagos, tarka pártát viseltek.

Sétánk során meglátogathatjuk a Kossuth utcai borbélyműhelyt, ahol a Szántó-Szauer

család eszközeit állították ki szakértő kezek. Az eredeti bútorzattal és eszközökkel berendezett műhelyt – a családdal kötött megállapodás alapján – az önkormányzat 2009-ben nyitotta meg a látogatók előtt, hangulata egy letűnt kor hangulatát idézi. Ugyanígy érde-

mes betérni az üvegmúzeumba, amely szintén a helyi civilek és az önkormányzat összefogásának eredményeként jött létre.

A környéken a 18–19. században virágzott az üveggyártás, ennek állít emléket a Fő utcai Kultúrházban az Üveges kiállítás.

A falu Szent Miklós tiszteletére szentelt temploma középkori eredetű, és túlélte a török hódoltság viharait is. 1740-ben az új igényeknek megfelelően átépítették, barokk szószéket kapott, ma pedig Gebauer Ernő freskói díszítik a belsejét.

Ha elfáradtunk, térjünk be a Bocz Árpád által megálmodott tájházba, ahol beszippantathatjuk annak az évszázados tapasztalatnak és életörömnek az illatát, amely körbelengi Hosszúhetényt és vidékét, a Vashegy lába alatt. ■

PÜSPÖKSZENTLÁSZLÓ

Ennek a Zengő tövében elrejtett kis településnek a története 900 esztendő távatába nyúlik vissza. A hagyomány szerint akkor járt itt Szent László királyunk vadászni a kíséretével együtt. Szent László 1077-től 1095-ig uralkodott, és ez a terület királyi birtok volt.

Szent László édesapja, Béla herceg, a későbbi I. Béla királyunk testvéreivel, Endrével és Leventével apjuk, Vászoly megvakítása után külföldre menekült. Ekkor még pogányok voltak. A három testvér először Csehországba ment, később elváltak útjaik, Béla Lengyelországban kötött ki. Béla, akit nem hiába tiszteltek meg a „bajnok”, só, egyesek szerint a „bölény” jelzővel, kiváló vitéz volt. Egy bajnívás után, győzelme jutalmául megnyerte a lengyel király leányának

kezét, aki rendkívül művelt és valóságos nő volt. Ebből a házasságból születtek gyermekeik: Géza, László, Lambert, Zsófia, Eufémia és Ilona.

Amikor Péter király bukása után kitört a pogánylázadás, a magyarok hazahívták a külföldre menekült hercegeket, hogy teremtsenek rendet az országban. Mikor

aztán Endre király lett, Béla megkapta az ország harmadrészét, Erdélyt. Itt telepedett le családjával Bihar várában. Itt élt Szent László mint kisgyermek, és még 18 évesen is itt tartózkodott.

Ebben az időben Erdélyben egy Igfon nevű ősrendeteg volt, amelyben nemcsak medvére, hanem európai bölényre is lehetett vadászni. Ekkor szerette meg Szent László a bölényvadászatot. Itt fejlődött hatalmas termetű férfivá, aki a hagyomány szerint válltól magasabb volt mindenkinél.

Amikor ő lett a magyarok királya, minden királyi erénye mellett és nagy elfoglaltsága ellenére szeretett vadászni. Ekkor még a Mecsekben is voltak európai bölények, tehát nem csoda, ha a bölényvadászat lehetősége ide vonzotta kíséretével együtt. A hagyomány szerint azonban olyan hatalmas vihar tört ki, hogy életveszélyben forogtak. Szerencsére azonban

ebben az időben Püspökszentlászló környékén remete telepe volt a pécsváradai apátságnak. A barlangban lakó remeték menedéket nyújtottak a bajba jutott királynak és kíséretének, aki azután háliból egy kis templomot építtetett a remetéknek. Ez a magva ennek a kis településnek.

Egy 1721-es dokumentum romtemplomként említi az első kápolnát. Ebben az időben telepedett le Fr. Joannes Reinhard Uhl, aki rendtársaival 1725 körül az első kápolna romjaiból újabb kis templomot emelt a faluban. A pécsváradai bencés kolostor mellett ez volt a második Istenháza a területen. A nép, értesülve arról, hogy jámbor remeték laknak itt, lassacskán ide zarándokolt, és megtelepedett a templom körül.

Az egyutcás Szentlászlón Esterházy Pál pécsi püspök

építtetett kastélyt és kápolnát, a legenda szerint azért, hogy a feloszlatott pálos rend tagjainak menedéket nyújthasson. A csodálatos építményt hatalmas árpolt, hatholdas arborétum veszi körül, melyet Hetey Sámuel püspök létesített. A parkban 25 fajta fenyőfa és 80

fajta egyéb növény található a világ minden tájáról. A palotában raboskodott Grósz József kalocsai érsek és Mindszenty József hercegprímás is a zord 1950-es években, amikor otromba ávosok az arborétum ritka fáit eltűzelve süttöttek szalonnát. ■

KISÚJBÁNYA

Kisújbánya a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet erdőségeinek kellős közepén, egy hosszsan elnyúló völgyben fekszik. Tengerszint feletti magassága 400-430 méter, s így Baranya megye legmagasabban fekvő falva.

1983-ban Gettó József pécsi építőművész így írt róla:

„A völgyben fekvő falut összefüggő erdővel borított hegyek veszik körül. Az erdőhatár általában éles kontúrral különül el a hozzá csatlakozó legelőterületektől, az átmenetet képező cserjebozót általában hiányzik, ezért a táj gondozott és rendezett hatású, szépen tagolt. Az erdő és falu közötti legelőn – a legeltetés emlékeként – szép delelőfák állnak, általában vadkörte. Megőrzésre érdemesek, azért is, mert fajtájuk pompás egyedei...

A falu egyik szépsége, tágassághatása onnan ered, hogy ezek a legelők mintegy lefolynak a házak közé az udvarokba. A zsebkendőnyi üdülőtelkekkel szemben ez a tágasság-érzet nagy érték. A telek kifut a tájba, ki-ki többholdas legelő- és erdőbirtokosnak érezheti magát...

A falu településszerkezete sajátosan kettős: nagy része szőrt halmaz, egyetlen szabályos utcája egy oldalon beépített, a völgyre tájolt, fésűs beépítés. A látszólag öletszerűen szétszórt házak valójában remekművei az épületelepítésnek...

Kisújbányán – Neue Glas-hütte, Nova Vitriaria néven – 1761-ben Joseph Adler és Philip Gasteiger hutamesterek üvegutató alapítottak, és a gyorsan fejlődő hutafaluba

német anyanyelvű munkásokat verbuváltak. A huta 1784-ben a közeli Pusztabányára költözött, de a falu továbbra is gyarapodott. A lakók nagy része az új hutánál és az erdőn dolgozott, volt, aki üvegkereskedőnek állt, többen foglalkoztak faszén-égetéssel, mészégetéssel is. Volt a faluban bognár, suszter, kovács, működött két vízimalom. Minden háznál voltak tyúkok, galambok, néhány kecske, birka, egy-két tehén, s pár háznál egy-egy szamár, s a módosabbaknál ló is.

A birkák gyapjából az újbányai asszonyok pacskert, zoknit, kesztyűt, meleg ruhát és takarókat kötöttek, a kecskék, tehenek tejéből pedig kiváló minőségű túrót, tejfölt készítettek, melyről nemcsak Baranyában, hanem Tolnában is híresek voltak.

Faeszkozeiket, faklumpájukat is maguk készítették, az ügyesebbek nemcsak saját felhasználásra, hanem eladásra is.

Legfőbb védőszentjüknek

Szent Mártont tekintették, mi sem bizonyítja ezt jobban annál, mint hogy 1794-ben felépített templomukat neki ajánlották föl, s így november 11-e lett a búcsú napja.

Az 1970-es évek elején pusztulásra ítélt faluból két év alatt költöztek el az őslakosok. Az elhagyott házak szinte azonnal új gazdára leltek, elsősorban a pécsi értelmiség és a tiszta levegőre vágyó komlóói bányászok vásárolták meg őket üdülőnek. Az új tulajdonosok a régi házakat igyekeztek korhűen felújítani, ezért itt nemcsak a szép táj gyönyörködteti a látogatót, hanem a megőrzött, helyileg védett településképe is.

Mára Kisújbányának újra vannak állandó lakosai, jelenleg 14! Összetartó kis közösség alakult ki a faluban, mely sok munkával és szeretettel őrzi örökségét.

1988-ban megalakult a Kisújbányai Baráti Kör, mely 2000 óta alapítványként működik.

SZENT MÁRTON-ÚT

Szent Márton 316-ban született a pannóniai Savariában, melynek helyén a mai Szombathely épült. Katonai tribunus fiaként maga is katonának állt. A Római Birodalom katonái közül nemcsak vitézségével, hanem jóságával, a betegek és szegények iránti részvételével tűnt ki. Amiens városkapujánál egy didergő koldusnak adta köpenye felét. Álmában Jézus elmondta neki, hogy ő volt a koldus, akivel jót tett. A látomás hatására kereszténnyé lett, elhagyta a katonai pályát, és térítőt útra indult. Savariába hazatérve édesanyját is megkeresztelte.

Misszionáriusként sok jót cselekedett. Jóságáról még életében legendák keringtek. Tours-ban püspökké akarták szentelni. A monda szerint, amikor ennek hírt vette, az érte jövő küldöttek elől nagy alázatosságában a ludak óljába bújt. A szárnyasok azonban gágogásukkal, szárnyuk verdesésével óriási zajt csaptak, elárulva Márton rejtekhelyét. 371-ben a tours-i keresztény közösség püspöknek választotta. Püspökként emberszeretete, jósága, szerénysége és kiváló szónoki képessége nagyon népszerűvé tették. Candés-ban halt meg 397-ben. Halála után az egész keresztény világban elterjedt a tisztelete. Európában több mint három-ezer templom és település viseli a nevét.

Szent Márton rendkívüli

ST M

népszerűségnek örvendett Szent István és Szent László királyunk idejében, de a legenda szerint Hunyadi Mátyást is az ő égi közbenjárására választották a nemesek Magyarország királyává.

A 150 évig tartó török uralom után az elnéptelenedett vidékekre német nyelvetrűle-

Via
Sancti
MARTINI

tekről betelepített emberek – eleinte csak katolikusok – újra magukkal hozták Szent Márton tiszteletét.

A Baranya Megyei Szent Márton Út neve:
VIA DIVIDE CARITATEM –
A SZERETET
SZÉTOSZTÁSÁNAK ÚTJA

KLUMPÁSOK

A legkönnyebb faklumpát – facipőt – hársfából faragták, de mivel ehhez Kisújban nem volt könnyű hozzájutni, vadeseresznyéből és bükkfából készült a legtöbb lábbeli. Ezeket a fákat vizesen (frissen vágva) könnyebb volt megmunkálni, így viszont só szerint nehéz lett volna viselni. Ezért az elkészült faklumpákat a füstre akasztották száradni.

A klumpa még így sem volt könnyű, ezért aki tehetett, legalább az asszonyoknak olyan klumpát rendelt, aminek csak a talpa volt fából, a felsőrésze bőrből készült. Télen, hogy ne csúszkáljon a fiatal, szőgekkel verték tele.

A faklumpában nők, férfiak és gyerekek egyaránt kötött, mintás pacsikert hordtak, hiszen a klumpát mindig levetették, mielőtt beléptek volna a tiszta lakásba. A faklumpa csak az ajtón kívülre való volt. Ebbe mentek az emberek a földekre, az erdőbe, a kertbe, az állatokhoz az istállókba, szomszédolni, az iskolába, sőt még a templomba is.

A gyerekek az osztálytermen kívül hagyták mindig a klumpát, a hívók pedig a templomlépcsőn vetették le azokat. Anekdótákból tudjuk, hogy a huncutabb gyerekek gyakran összekavarták a templomlépcsőn hagyott klumpákat, aztán elbújtak a közelben, s a mise végén jókat kuncogtak a klumpájukat kereső felnőttek mérgelődésén.

ÜVEGESEK

„Az 1750-es évek végére kimerült az óbányai hutát környező erdő. Mondván, hogy a régi helyen dolgozni tovább nem tud, Philipp Gasteiger „egyre gyakrabban, s már-már tolakodóan” új, alkalmasabb helyet kért az uradalomtól, hogy vállalkozását folytathassa. Erőfeszítéseit siker koronázta: 1759. október 22-én tizenöt évig hatályos szerződés kötött a Pécsi Püspökségi Uradalom és Gasteiger között, mely 1761. október 21-én lépett hatályba. Ennek értelmében meszerünk a püspökségi erdőség egy másik pontján létesíthetett üveghutát. A kijelölt hely a Csomor-völgy volt, mely Hosszúhetény falu határához tartozott. Itt ered az Óbányán és Mecseknádasdon is átfolyó Öreg-patak.

A termelés a következő év első felében már meg is indult: a nádasdi vegyes matrikula 1762 tavaszi bejegyzései között bukkan fel először az anyakönyvezettek származási helyeként az „ex nova domo vitriaria”, az új üveghutától való megjelölés. Az újbányai üvegcsűr a falu későbbi kocsmájának – ma faluház – helyén, pontosabban annak udvarán állt. Itt építkezéskor üvegtörlemeket találtak, és néhány évtizeddel ezelőtt még láthatóak voltak a hutáépület falmaradványai. Az üvegcsűr körül álltak a munkások házai. Az első katonai felmérés 1783-ban készült térképszelvényén jól látható, hogy Újbánya falu szőrt elrendezést. Ezt a látszólagos összevisszaságot máig megőrízte a község, eltekintve a 19. században kialakult – jellemzően „Gasse” elnevezésű – egy házrosz falurésztől. A költözés-

sel nagyon távol került anyae gyházától a hutatelepülés, ezért a nádasdi plébános megpróbált szabadulni „oly alkalmatlan”, háromórányi járásra lévő filiájától. Kérését Klimó püspök elfogadta, így 1766 nyarától Újbánya – Vitriaria néven – a hosszúhetényi egyházhöz tartozott, ezentúl itt anyakönyvezték a hutásokat. Az 1783-as canonica visitatio idején Újbányán nem volt még se templom, se temető. Volt viszont egy üvegharangjuk, mely haranglábban függhetett. Ekkor 203 fő, 37 pár lakott a településen. A forrás szerint mind németek és katolikusok, tanítójuk pedig egy helybeli lakos.

Az üveghuta 1762-től 1784-ig működött, emléké a Faluház falán emléktábla őrzi. Mivel az üvegyártás rengeteg bükkfát emésztett fel, rövidesen új, fában gazdag területet kellett keresni a huta számára, a lakosok viszont maradtak. Igen szerény életmód jellemezte őket ezen a világtól eléggé elzárt erdei településen. Az élet legtöbb területén önellátásra rendezkedtek be, maguk építették a ma is álló vályogházakat, a többnyire téglából készült istállókat.

AZ ÓBÁNYAI-VÖLGY

Kisújbánya csendes magányát magunk mögött hagyva, gyalogszerrel fedezhetjük fel a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet legnépszerűbb, kiemelkedő természeti értékei miatt fokozottan védett patakos völgyét.

Az Országos Kéktúra jelzései követve, a jurakori tengeri üledéken (mészkö) csobogva rohanó patak egészen Óbányáig társunk lesz. A völgy talán legismertebb természeti értékei a földtani képződmények. A Ferde-vízesés mészkőlapjai az észak-déli irányú hegységképző erők hatására kibillentek vízszintes helyzetükből. A ferde lépcsőkön alábukó víz egyvedülálló látványt nyújt.

A vízben oldott mész a lehullott leveleken, apró ágakon újra kicsapódik. Az így keletkező, likacsos szerkezetű kőzetet mésztufának nevezzük. A meredek part szivárgó vizeből képződő Csepegő-sziklák a legszebb mésztufa-képződmények a völgyben. A sziklák felett a védett gímpáfrány ép, fényes zöld levelei sajátos dekorációt, hangulatot teremtenek.

ZENGŐ VENDÉGHÁZ

Molnárné Fuchs Erika
Hosszúhetény, Fő. u. 57.
30/373-3424
molnarf@gmail.com
www.zengovendeghaz.hu
Ökoporta minősítés – 4 fő

CSÓKAKŐ VENDÉGHÁZ

Galács István
Hosszúhetény, Csókakő u. 13.
72/490-335; 30/959-8559
igalacz@t-online.hu
www.csvh.hu
10 fő

GARAMVÁRI PORTA

Garamvári Gyuláné
Hosszúhetény,
Tavaszi u. 4.
72/490-878; 70/223-5332
6 fő

GALAGONYA VENDÉGHÁZ

Molnárné Fuchs Erika
Hosszúhetény, Fő u. 57.
72/490-328; 30/373-3424
molnarf@gmail.com
4 fő

EMESE- HÁZ

Szabó Andrásné
Hosszúhetény, Béke u. 9.
72/490-037; 30/431-0334
rozsaszab77340@gmail.com
6 fő

BERKENYE VENDÉGHÁZ

Gajdócsi László
Hosszúhetény, Zengő u. 15.
72/490-025; 30/282-3962
gajdoci@dravanet.hu
6 fő

MENEDÉK HÁZ

Dr. Müller Zsuzsanna
Hosszúhetény, Zengő u. 6.
72/490-451; 30/597-8506
mullerzsuzsa@gmail.com
6 fő
Ökoporta minősítés

TOBAK-HÁZ

Tobak Ferencné
Hosszúhetény,
Bencze J. u. 14.
72/490-159; 70/562-6860
4 fő

LOVIG-HÁZ

Lovig Jánosné
Hosszúhetény,
Kossuth L. u. 21.
72/490-863
6 fő

TÚRABAKANCS VENDÉGHÁZ

Gyórfy Éva, Gyórfy Levente
Hosszúhetény, Csókakő u. 11.
72/490-852, 30/4360-389
turabakancs.vendeghaz@gmail.com
4 fő

ANNA MEDITERRÁN VENDÉGHÁZ

Vassné Bocz Anikó
Hosszúhetény, Csókakő u. 27.
72/785-406; 30/924-9330
boczaniko@freemail.hu
sites.google.com/site/
annamediterranvendeghaz
5 fő

HERCEGDŰLŐ

Vincze Mónika
Hosszúhetény, Szőlőhegy
2858 hrsz. – 30/336-8916
info@hercegdulo.hu
www.hercegdulo.hu

HERCEGDŰLŐ (4 VENDÉGHÁZ) LEVENDULA VENDÉGHÁZ

8 fő

NEKTARIN VENDÉGHÁZ

4 fő

DIÓ VENDÉGHÁZ

4 fő

FÜGE VENDÉGHÁZ

2 fő

ZENGŐLAK VENDÉGHÁZ

Farádyné Somoskövi Margit
Hosszúhetény,
Püspökszentlászló 22.
72/490-018, 20/338-19 87
zengolak@zengolak.hu
www.zengolak.hu
Ökoporta minősítés – 8 fő

DÖMÖS-HÁZ

Dömös Tiborné
Hosszúhetény,
Püspökszentlászló 13.
72/490-476; 20/851-9332
domoshaz@gmail.com
Ökoporta minősítés – 8 fő

EMMA-HÁZ

Farády László
Hosszúhetény,
Püspökszentlászló 26.
72/490-018, 20/338-1987
zengolak@zengolak.hu
3 fő

VACKOR VENDÉGHÁZ

Farády László
Hosszúhetény,
Püspökszentlászló 15.
72/490-018; 20/338-1987
zengolak@zengolak.hu
www.zengolak.hu – 9 fő

TAMÁSI VENDÉGHÁZ

Schumann Zoltán
Hosszúhetény,
Püspökszentlászló 25.
72/490-007; 30/497-2377
schumann@citromail.hu
8 fő

FLÓRA-HÁZ

Puxler Márton
Hosszúhetény,
Püspökszentlászló 6.
30/678-4881
florahaz@puspokszentlaszlo.hu
8 fő

MACKÓLAK VENDÉGHÁZ

Mészöly Gábor, Abonyi Bea
Hosszúhetény,
Püspökszentlászló 10.
72/490-332; 20/575-1437
mackolak.vendeghaz@gmail.com
www.mackolak.hu
Ökoporta minősítés – 10 fő

VADDISZNÓ VENDÉGHÁZ

Derksen Dávid
Hosszúhetény, Kisújbanya 12.
david.derksen@hp.com
www.kisujbanya.com – 4 fő

NIMRÓD VENDÉGHÁZ

Fullér Miklósné
Hosszúhetény, Kisújbanya 18/a
72/465-352, 70/775-2676
fullerandi@freemail.hu
www.kisujbanya.com
3 fő

HELLEBORUS VENDÉGHÁZ

Derksen Gyöngyi
Hosszúhetény, Kisújbanya 39.
30/639-0922
gyongyi.derksen@kisujbanya.com
www.kisujbanya.hu – 5 fő

KLUMPÁS TANYA

Hosszúhetény, Kisújbanya 9
72/950-223
lkati60@freemail.hu
www.klumpastanya.eu
vendégház 4 főre

KÖVESTETŐ VENDÉGHÁZ

Hosszúhetény,
Kövestető 067/a hrsz.
72/508-223
turizmus@mecsekerdo.hu
www.mecsekerdo.hu
22 db kétágyas,
fürdőszobás szoba
100 fős étterem

PUSZTABÁNYAI KULCSOSHÁZ

Hosszúhetény-Pusztabánya
kült. 0237 hrsz.

46° 12.12'1", 18° 20.915'

72/508-223

turizmus@mecsekerdo.hu

www.mecsekerdo.hu

14 ágyas szálláshely,
pótágyazható 21 főig

TAVASZ VENDÉGLŐ

Hosszúhetény, Fő u. 154.
72/490-788; 30/270-3741
120 fő

HOSSZÚHETÉNYI FALUSI TURIZMUS ÉS VENDÉGVÁRÓK EGYESÜLETE

7694 Hosszúhetény,

Hármashegy u. 12.

30/526-9494

hetenyturizmus@t-online.hu

www.hosszuheten.hu

HELIAN NATOUR UTAZÁSI IRODA

7622 Pécs, Jókai u. 39.

info@helian.hu

www.helian.hu

HETÉNYI 7EK

Hosszúhetény sok nevezetessége közül az egyik biztosan az, hogy hét képzőművész életvitelszerűen itt lakik és itt alkot. A közösség 3500 lakosához viszonyítva számottevő a hét művész jelenléte.

Bocz Gyula Munkácsy-díjas szobrászművész Hosszúheténybe költözését családi hagyomány motiválta, nagyszülei éltek itt. A többiek, Borsi Lakatos László szobrászművész, Deák Zsuzsanna, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével kitüntetett grafikusművész, Heritesz Gábor Munkácsy-díjas szobrászművész, Marsai Ágnes képzőművész, Molnár Sándor Ferenczy Noémi-díjas keramikus iparművész és Varga Ferenc Munkácsy-díjas szobrászművész különböző városokból érkeztek a faluba. Őket megfogta a gyönyörű táj és a falu pezsgő szellemi élete. ■

Kacsánci Márta

kistermelői lekvárok, pálinka,
tökmagolaj,

hímzett, kicázott tojások

Hosszúhetény, Morolo u. 16.

30/381-3470

kacsandimarta@citromail.hu

Agrinás Zsuzsanna
horgolás

Hosszúhetény, Tavasz u. 35.
30/890-5095; 70/546-6993
agrszuzsi@gmail.com
susan-craft.blogspot.hu

Czipó B. Rózsa
tűzzománc készítő

Hosszúhetény,
Szent Borbála u. 11.
30/255-4802; 72/490-366
zomancroza63@citromail.hu
www.rozsagaleria.mlap.hu

Czipó Ernő
ötvös

Hosszúhetény,
Szent Borbála u. 11.
30/255-4796; 72/490-366
czipo.57@citromail.hu
www.alkotokezek.mlap.hu

Gáborné Bokács Andrea
szappankészítő

Hosszúhetény, Petőfi S. u. 41.
30/600-9343
andaszappan@gmail.com,
Anda Szappan

Ilovay Zsuzsanna
ékszerkészítő

Hosszúhetény,
Vasutas u. 6.
20/564-4111; 72/490-402
ilovayzs@gmail.com

Kaáli Nagy Zsombor
kortárs ikonművészet

Hosszúhetény, Szőlőhegy
30/342-2437
kaalinagy@freemail.hu
kaalifa.hu

Neukirchnerné Tonkó Zsuzsa

tűzzománc készítő
Hosszúhetény,
Béke u. 35.
72/490-188

Polyák Lászlóné
csuhékészítő, foltvarró

Hosszúhetény,
Zrínyi u. 28.
30/568-1674
polyaklaszlonel@citromail.hu

Szalai Dóra
keramikus

Hosszúhetény,
Ormándi u. 46.
30/357-5440
szalai.d@freemail.hu

FALUSÉTA

A FALUSÉTA egy olyan tematikus út elnevezése, amelyre az adott település, illetve a település közvetlen környezetének látványosságait, kulturális örökségét, természeti kincseit fűzik fel.

Egyben egy olyan marketingeszközt is jelent, melynek révén a turisták célirányos vezetése felfestett jelekkel és kísérő kiadvány (speciális leporelló) segítségével történik.

Kedves Vendégek, kövessék a kis piros-kék lábnyomocskákat, és vezető nélkül bejárhatják az adott települést!

FALUSÉTA-település:

- Kárász
- Máza
- Szászvár
- Magyaregregy
- Alsómocsolád
- Mánfa
- Kisújványa – Óbánya

KELET-MECSEK

A Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzetet 1977-ben hozták létre a következő indoklással: „Védje és őrizze meg a táj jellegzetes arculatát és gazdag természeti értékeit, a különböző sziklaalakzatokat, forrásokat és hegyi patakokat, a szubmediterrán flóramegekben gazdag réteket, legelőket és erdőket, a ritka növényeket és természetes növénytársulásokat, valamint védett állatfajokat. Őrizze a táj kulturális értékeit, szolgálja a természeti és kulturális megismerésére irányuló turizmust és idegenforgalmat.”

A Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet a Duna-Dráva Nemzeti Park természetvédelmi kezelésében álló védett terület Baranya megyében, a Mecsek hegység legérzékenyebb részén. Területe 9348 hektár, fozkóztott védett ebből mintegy 1180 hektár. Legmagasabb pontja a Zengő (682 m). Mély völgyekkel, patakokkal, széles hegyhátakkal tagolt vidék.

A sok napsütés és forrás, a bőséges csapadék egyedi, mediterrán hatásokat is tükröző növényvilágot alakított ki. Ezen a területen él a szigorúan védett bánáti bazsarózsa teljes világpopulációjának jó része. Mediterrán növényei a kaukázusi zergevirág, a baranyai peremizs, az olasz müge, a majomkosbor és az aranyos baraboly. A Hármashygyen nő az óriás szegfű. A Hosszúhegy feletti Nagymezőn él a ta-

vaszi hérics, a fekete és a leánykőkörcsin és az agárkosbor. S itt található a „mecseki tea” alapjául szolgáló méhfű is.

A terület erdeinek fő tömegét három erdőtársulás alkotja. A mecseki bükkös, a mecseki gyertyános-tölgyes és a mecseki cseres-tölgyes borítja legnagyobb területen a Mecsek keleti részét. Ezekben az erdőkben több közönséges, de mégis a területre jellemző, védett növényfaj mellett ritka, csak a Mecsekre jellemző fajok is előfordulnak. Kora tavasszal

bontja szirmai a májvirág, a szártalan kankalin és a ma már védett illatos hunyor. Nagy területeket borít a szársós csodabogyó, de a szintén piros bogys rokonának, a lónyelvű csodabogyónak is felfedezhetjük télen is zöld csokrait.

A Kelet-Mecsekben több mint hatvan madárfaj fészkel, köztük a kék galamb, a kis légykapó és az örvös légykapó, a fekete harkály, a zöld küllő, a hegyi billegető, a fekete gólya, a héja, egerészölyv, darázsölyv és a békászó sas. A nagyvadak közül a gímszarvas, az őz és a vaddisznó a legelterjedtebb állatok.

AZ ERDŐ FOHÁSA

Vándor! Ki elhaladsz mellett, ne emelj rám kezet!

Én vagyok tűzhelyed melege hideg téli éjszakákon.

Én vagyok tornádó barátságos fedele, melynek árnyékába menekülsz a tűző nap elől, és gyümölcsöm oltja szomjadat.

Én vagyok a gerenda, mely házat tartja.

Én vagyok asztalod lapja. Én vagyok az ág, amelyben fekszel, a deszka, amelyből csónakod épít.

Én vagyok házad ajtaja, bölcsőd fája, koporsód fedele.

Vándor! Ki elmegy mellett, hallgasd meg kérés:

Ne bánts!

Az alig háromszáz lelkes település a Kelet-Mecsekben, a Baranyai-Hegyhát és a Völgy-ség szelíd dombjainak találkozásánál fekszik. A Völgysegi-patak itt kanyarodik élesen délre, a falucska házai ennek mentén húzódnak. „A már Tolna felé szelődülő baranyai hegyek közé szorult falu úgy bukkan elő a dombok és erdők közül, mintha egyenesen szelíd népmesék ölében ülne. ... A Magyarország olvasói azt kívánják, hogy a baranyai kis Kárász községből csinálják meg a magyar Salzburgo-t.” – írja Kárászról Török Sándor meseíró a '30-as évek derekán.

A település elnevezése feltehetően a kárász (carassius) nevű halfajta nevéből ered, amellyel még mindig tele van a falut végigszelő Völgysegi-patak.

A település a régmúltban és a jelenkorban is gyakran töltött be kezdeményező szerepet. Itt működött a magyar természet-

védelem egyik kezdeti megnyilvánulása, a barcelonai világiállítás aranyérmével büszkélkedhető *Első Magyar Fészekodógyár*. E század harmincas éveiben itt ringott a magyar falusi vendégfogadás bölcsője, melynek köszönhetően ma is több vendégház és számos program várja a szálláskeresőket. ■

KÁRÁSZI FALUSÉTA

A séta a falu központjából indul. Meghitt, vendégváró csöndje alapján aligha sejteni, hogy ez a kicsiny falu tele van hangos nevetésre fakasztó mesékkel, anekdotákkal, huncutságokkal, melyeket a Pajtaszínházban a hagyományörző táborok alkalmával el is játszanak. Ezt követően egy hosszabb séta következik végig a településen, Vékény irányába. Így jutunk el Mezei Ottó fazekasmesterig, kinél kerámiavásárlásra is lehetőség nyílik. Visszakanyarodva előbb az erdészet almalé-feldolgozó üzemét érintjük, ami önmagában véve nem egy látványelem, de ha a vendég megkóstolja, megveszi ott a speciális natúrlevet, azaz válhat.

A szomszédban a sportpályát és a Mesekertet találjuk. Ez utóbbiban a környék népmondáit dolgozták fel óriásbábok formájában, s amely játszótérként is funkcionál. Szemben, egy magánház kertjében lelünk rá a már említett Első Magyar Fészekodúgyár hajdani tulajdonosának kápolnájára, valamint számos korabeli madárodúra. A falu központjába a helybeliek által csak „Derék”-nek hívott földesúton érünk vissza. Az út mentén kihelyezett táblákon a vendégek kis ízelítőt kapnak kárászi anekdotákból.

A temető megint nem egy tipikus vonzerő, de innen nyí-

lik a legjobb panoráma a településre, képeslap minőségű fotók készülhetnek itt, nyaralási emlék gyanánt. A Vízimalom Múzeumot Magyaregregy felé találjuk. A műemlékké nyilvánított épületben közelebbről megismerkedhetünk a molnármesterség fortélyaiival. Innen visszakanyarodva láto-gathatjuk meg az Istálló Múzeumot, ahol egy jellegzetes völgyégi istállóapjta történetébe kapunk betekintést. A Fürdő utcába, kárásziasan a „Vögy”-be kanyarodva máris indulhat a második Faluséta-kör. Előbb a templomot, majd a Faluházat és az Erdészeti

Emlékhelyet érintjük. Itt található a Jankó Jánosról elnevezett pihenő, valamint a nemrég elkészült Hagi Agis Amarkútja, aki arról az egzotikus nevű bégről kapta a nevét, akinek Kárász a török időkben sokat köszönhetett. S ha elhagyjuk az egykori strandfürdőt, már a Mecsekben találjuk magunkat. *Jó itt lakni az erdő mellett* – vallják a kárásziak.

„Terra episcopia Karas vocata” – szól 1325-ből Kárászról az első írásos emlék, azaz már ekkor püspöki birtoknak számított a falucska. Valószínűleg már ekkor állt az a templom, amelyet Szent Erzsébet tiszteletére emeltek. A helyi magyarság kitarzott az oszmán hódoltság korában is, túlélte a visszafoglaló háborúkat és a Rákóczi-szabadságharcot. Melléjük csak a 18. század végétől költöztek be nagyobb számban németek.

Kárász, központi fekvése miatt mindvégig a Völgyesség egyházas helyének számított,

itt állt a plébániatemplom, és itt lakott a plébános. A szilárd falú templom évszázadokon keresztül ellenállt az időnek. 1733-ban felújították, az akkori leírás szerint ugyanis a tetejét már cseréppel fedték, tornya szilárd, öt évvel később pedig már egy déli kápolnát is említettek az írások. Végso alakját 1850–1855 között nyerte el az épület, amikor az eredetileg gótikus templomot kibővítve, elkészült a mai templom.

Kárász plébánosai mindenkor meghatározó szerepet töltek be a település életében, közülük is kiemelkedik vitéz Kun Lajos esperes, aki meghonosította Káráson és környékén a falusi nyaraltatást. Világot járt ember lévén találkozott a két világháború közötti osztrák, svájci példákkal, és úgy gondolta, ha ott lehetséges, itthon miért ne lenne az? Az ő kezdeményezésére nyíltak meg a házak tisztasobáinak ajtai.

A helyi emlékezet szerint az esperes úrhoz egyéb, szintén világias ötlet is kapcsolódik: *A kis Csörge-patak partján a békák esténként olyan hangzatos szabadtéri ingyenes koncerteket adtak, hogy a vendégek a kuruttyolásuktól nem tudtak nyugodtan aludni. Hogy ne zavarja a pesti úri népek édes álmát a 'brekeke', a plébános összeszedette őket, 1 krajcárt is megadott a békák darabjért. Volt, mikor az egész falu békát gyűjtött a patak partján, hogy aztán a sekrestyében bekasszírozhassák értük a fejkvótát a misepénzből.*

A templommal szemközt

álló Pertus-hegy alján az 1800-as évek elején favágók egy öreg, elkorhadt bükk tövében egy gyémánttal kivert aranykelyhet találtak. Ezt a serleget a mohácsi csatát követően három ferences barát menekítette ki a városból, nehogy török kézre kerüljön. Itt, az erdő aljában ásták el. Háromszáz év után leltek rá a favágók. Mivel ez a Dél-Dunántúl legbecesebb török kori emléktárgya, az ereklyét olyan jól őrzi a püspök úr Pécsen, hogy a kehely fotójához is csak csellel juthatott hozzá a falu.

Az esperes urat megelőzően egy szintén nagy jelentőséggel bíró plébános vezette a falut Jankó János személyében. Az ő nevéhez fűződik a temetőkák-

polna építése, és komoly tudományos munkát is folytatott. Ő készítette el először a baranyai borászat történeti áttekintését. Jankó plébános modern gondolkodását jelzi, hogy abban az időben gyümölcstermelő szövetkezetet hozott létre. A kultúrtörténet iránt érdeklődőknek fontos adalék, hogy az 1800-as évek végén épült kápolna mellett Kiss György szobrászművész feszületét találjuk, ami miatt szintén érdemes felkapatni a kápolnához.

A kicsiny Kárász a 20. században is töretlenül fejlődött.

Erdészeti és vasúti központként mindig volt munkalehetőség a helyiek számára, akik között különösen sok a diplomás. A falu teljesen összközműves, könnyű onnan eljutni Bonyhádra, Dombóvárra és Pécsre egyaránt. Emiatt alig van elvándorlás, a virágzó egyesületi élet, a színvonalas programok tartalmas hétköznapiakat biztosítanak az itt élők számára.

A település legnépszerűbb programja a július elején megtartott Gombafesztivál. ■

ELSŐ MAGYAR FÉSZEKODÚGYÁR

A madarak és fák napja kifejezéssel már mindannyian találkoztunk. Azt viszont már kevesebben tudják, hogy mióta tartjuk ezt az ünnepnapot, és vajon honnan indult.

A magyar madárvédelem Herman Ottó nevéhez fűződik, aki létrehozója és első igazgatója volt a Magyar Ornithológiai Központnak, a Madártani Intézet elődjének. 1903-ban a thüringiai Seebachba küldte utolsó és legkedvesebb tanítványát, Csörgey Tituszt, hogy a helyszínen tanulmányozza a Berlepsch báró által már az 1800-as évek végén létrehozott madárvédelmi mintatelepet. Hazatérve Csörgey megírta „Útmutató a mesterséges fészekodúk alkalmazásához” című ismeretterjesztő könyvét.

Ezzel párhuzamosan Herman Ottó egy olyan embert keresett, akinek köze volt a madarakhoz, és a famunkához is értett. Így talált rá Kühnel Mártonra, aki amatőr ornitológus lévén évek óta küldte jelentéseit az Ornithológiai Központnak, valamint a fűrésztelep által adott volt a fához való kötődése is. 1904-ben ő hozta létre az Első Magyar Fészekodúgyárat Kárászon Herman Ottó és dr. Csörgey Titusz támogatásával, Darányi Ignác földművelésügyi miniszter segítségével. (Az alapító levélen ez állt: „Magyar Királyi Madártani Intézet felügyelete alatt álló

Első Magyar Fészekodú Gyár. Alapítva: 1904-ben.”)

Herman Ottó és Kühnel Márton között a kapcsolat meglehetősen személyes lehetett – így ír erről Fazekas Imre, a Komlói Múzeum Természettudományi Gyűjteményének vezetője:

„Herman Ottó többször járt Kárászon, s az ő gyakorlati tanácsainak segítségével alakították ki a különböző méretű odúkat cinkék, csuszkák, légykapók, harkályok és sok más madár csoport számára.”

Az 1904-ben létrehozott kis üzem – mely mindössze néhány főt foglalkoztatott – volt az ország legkisebb gyára, az első, gépi erőre berendezkedett fészekodúgyár. Odúai, madáretetői azonban gyorsan ismertek váltak, s már az 1907-es pécsi országos kiállításon a legmagasabb kitüntetést nyerték el.

1906-ban Darányi Ignác földművelésügyi miniszter foglalkoztatotta a madárvédelmi törvényt hazánkban, melynek köszönhetően közel száz esztendeje van madarak és fák napja.

A gyárban az odú mellett madárelédelt is készítettek, madárkalácsot. A legenda szerint elterjesztették, hogy „dögöltt verebeket vesz meg a Kühnel, megfőzi, mert az a legjobb a madárkalácsba”. És bizony, volt, aki bedőlt a hírnek, napokig gyűjtögette szegény verebeket, hogy aztán egy batyuban elvigye a gyárba. Hogy mi lett a verebek sorsa, arról már nem szól a történet...

Kühnel Márton a termékeivel rengeteg kiállításon vett részt, melyek közül kiemelkedik az 1929-es barcelonai világkiállítás, ahonnan az Első Magyar Fészekodúgyár aranyéremmel tért haza.

A hazai természetfilmgyártás is felfigyelt tevékenységére, s a Magyar Filmiroda a 30-as években filmet forgatott Kárászon a madarak életéről és védelméről. A film eredeti felvétele máig megtekinthető.

Kühnel Márton, „a madarak patrónusa” 1961. március 23-án hunyt el falujában, Kárászon. 1997-ben díszpolgárrá avatták, 2007-ben pedig Madárház címmel mesekönyv jelent meg róla. ■

A PAJTA

Keleti-Mecsek Hagyományőrző Táborok

A kárászi Pajtaszínház 2000 nyaratól működik Papp Judit Elza tulajdonában. A hajdani gazdasági épület emeleti pajta része adja a színházat (színpad, nézőtér, zenekari emelvény), az alsó istálló rész pedig a Galériát, ahol kiállítások és a kisebb közönségszámú műsorok zajlanak, valamint még egy büfé részt is kialakítottak a földszinten.

Kárász, a négy száz fős kis baranyai falu a helyi Faluszépitő Egyesület és a Tourinform Iroda szervezésében a kezdetek óta ad helyet a Hagymányőrző Táborok keretében színjátszó rendezvények lebonyolításához. Természeti adottságai – szűk völ-

gyei, patakjai, elérhető közelségű erdei, tisztásai, forrásai, és épített környezete –, helyrehozott parasztházai, régi formájú pajtai, istállóí, kútjai, hídjai, kovácsoltvas kerítései, műemlék jellegű védett temploma és annak környéke folytán értékes, szívet melengető üdülésben is részt vehet az ide látogató vendég. Sokszor egész család dönt arról, hogy a színházi műsor ideje alatt itt nyaral, mi-

közben gyermeke aktív foglalkoztatással megismeri a falusi élet rejtelmait, a régi mestersegek fortélyait, a természetes anyagok vonzalmát, ami a mai modern ember számára is egyre inkább csábító.

A Pajta legnépszerűbb műsora a „Kárászi Huncutságok”, melyben helyi gyűjtésű anekdotákat adnak elő helybéli fiatalok. A több napig tartó felkészülésen a szereplők megismerkednek a maszkos játékkal, az árnyaszínház, a vásári képmutogató kifejezésmódjával, hatáselemeivel. A helybéli fiatalok, akik az előadás szereplői, maguk készítik el a produkcióhoz szükséges díszleteket és kosztümjeiket (pl.: nemezelt álcacok, bajuszok, fűzfavesszőből font állatfej maszkok, stílán festett helyszínek, lámpások, fáklyák és óriásbábok készítése). Az utolsó napon az országos viszonylatban is egyedinek nevezhető Pajtaszínházban bemutatják a műhelymunka eredményét. Az előadást kiteljesíteni pedig az egész felkészülés ideje alatt jelenlévő népi zenekar és a nép-

táncot igen magas szinten művelő táncosok hivatottak.

A Pajtában a legtöbb előadást életre keltő Rumi László neve nem cseng ismeretlenül színházi berkekben. A Blattner Géza-díjas rendező korábban a Círóka Bábszínház, a Maskarás együttes létrehozója, a Garabonciás gólyalás csapat frontembere, zenész, képzőművész.

Az előadásokat megtekinteni vágyó helyi és környékbeli lakosok mellett sok az ország egész területéről érkező, falusi vendégfogadás keretében itt lévő érdeklődő is, mivel a nagy népszerűségnek örvendő kárászi pajtaszínházi előadások mára a régióban fogalomként váltak.

KÁRÁSZI HUNCUTSÁGOK

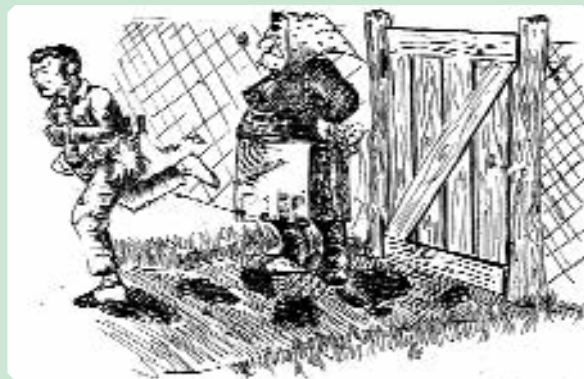
Álljon itt némi ízelítő a Kárászi Huncutságokból.

Az illusztráció szintén egy helyi fiatal, Papp András munkája.

TEMETŐI PUZZLE

A kárászi temetőben szinte lehetetlen úgy lélni, hogy ne egy régi sírt bolygasson meg az ember. Így történt ez esetünkben is, mikor az elhunyt rokonsága nekifogott az új sírhely kiásásának. Egyre-másra kerültek elő az előzőleg elhantolt földi maradványai. Itt egy lábszárcsont, ott egy állkapocs. A tűző napon dolgozó sírásó kompánia munka közben jócskán a demizson fenekére nézett. Ahogy mélyült a gödör – s itt kicsit pironkodva be kell, hogy valljuk –, a hangulat szégyenteljes módon úgy emelkedett. Egyikük a sír mellett elkezdte rendezgetni a szép számmal gyülekező csontokat, mintha csak egy kirakós játékot játszana. Ásás közben fel-felhangzott egy-egy borízú, örömtias kiáltás, ha ráakadt valamelyikük az eléggé bizarrnak nevezhető, 'speciális puzzle' egyik hiányzó darabkájára, úgyhogy kezdtek a csontok lassacskán formát ölteni.

Sikerült épségben rálelniük arra a szenteltvizes üvegphórra is, amelyet – miután egy rozmaringággal megáldják a gyászolók a koporsót – a sírba dobnak és elföldelik a halottal együtt. Kirakósdi játszó sírásónk nem sokat teketóriázott. Kicsit kilötykölte a

maszatos poharat, majd színültig töltötte a demizson tartalmával.

– Egészségüdre! – emelte üdvözlésre a szépen összeálló csontváz felé, és fenéig üritette, miközben a sír szélén ülő dalárda szebbnél szebb nótákkal szórakoztatta 'Samut', akit bármelyik biológia szertár megirigyelhetett volna imáron.

HAJRÁ, KÁRÁSZ!

Kifesteni készült a focicsapat a szertárat. Karesz, a festő egy üveg borért és egy pörköltért el is vállalta a munkát. Tibit, aki két ballába miatt nem fért be a csapatba, elszalajtották, 'szerezzen' valahol egy tyúkot.

Tibi el is indult a portyára egy közeli ismerős udvarba. Estefelélévén a tyúkok már beültek az ólba. „Legalább könnyű dolgom lesz”, gondolta Tiborunk. Bebújt a tyúkok közé és elkezdett válogatni a pipik között. Mit ad isten, a gazdaasszony pont jött becsukni a baromfit, rátolta kívülről a reteszt az ólra. Tibi először meg sem mert mukkanni, törte kis fejét, most mitévő is legyen. De minden hiába, az ajtó nem nyílt, bárhogy is erőlködött. Nem volt mese, szólni kellett.

– Körösztyanyám! – próbálta először egész halkán.

– Körösztyanyám! – szólongatta egyre hangosabban a gazdaasszonyt. Aztán a negyedik, vagy ötödik hívást meghallotta Maris néni.

– Ki az? Ki szól?

– Hát én, a Tibi, a tyúkolból.

Keresztanyja csodálkozva nyitotta ki a reteszt.

– Hát te meg mit keresöl itt?

– Jöttem bezárni a tikokat – vágta magát ki a kínos helyzetből Tibu és uszgyé, elfutott Maris néni mellett, inge alatt a pörköltbe valóval.

MEZEI-TANYA

Mezei Attiláné
Kárász, Kültelek u. 5.
72/420-032; 30/862-8175
mezeitanya@gmail.com
www.airbnb.hu/users/show/
3864007
4 fő

KŐVÁRI-HÁZ

Kővári Jánosné
Kárász,
Petőfi u. 27.
72/420-045; 30/421-0985
wieder.valcsi@freemail.hu
www.karasz.hu
8 fő

PANYOR-HÁZ

Panyor Andrea
Kárász, Petőfi u. 13.
72/420-068; 30/591-1125
panyorandrea@freemail.hu
www.panyorhaz.atw.hu
6 fő

VIDA-HÁZ

Somfai Ildikó
Kárász, Fürdő u. 18.
72/420-337; 30/551-4906
vidahazkarasz@gmail.com
www.karasz.hu
7 fő

SZELI-HÁZ

Szeliné Oláh Márta
Kárász, Petőfi u. 32.
72/420-053; 30/465-4911
szelimarta@hotmail.com
www.karasz.hu
4 fő
falusi vendégasztal

LŐBL-HÁZ

Lóbl Zoltánné
Kárász,
Ibolya u. 4.
72/420-085; 30/502-8260
evalobl@vipmail.hu
www.g-portal.hu/loblhaz
9 fő

Keleti-Mecsek

7333 Kárász, Fürdő u. 10.
72/671-304
karasz@tourinform.hu
www.keleti-mecsek.hu

Mezei Ottó fazekas

Kárász, Kültelek u. 5.
72/420-080

Pajtaszínház

Kárász, Petőfi u. 15.
30/386-0494

Vízimalom

Kárász, Ady u. 34.
30/229-4652

Istálló Múzeum

Kárász, Petőfi u. 23.
70/200-9073

Faluház és Erdészeti
Emlékhely

Kárász, Fürdő u. 10.
72/420-074

NATURALÉ – A TERMÉSZET KINCSE

**Erdei Melléktermék
Felvásárló
és Feldolgozó Telep**

7333 Kárász, Kültelek 2.
30/289-9513
naturale@mecsekerdo.hu
www.mecsekerdo.hu

A Mecsekerdő Zrt. kárászi üzemében előállított Naturalé termékcsalád gyümölcsstartalma 100%-os, a friss, érett gyümölcsök a feldolgozás során megőrzik vitamintartalmukat, eredeti ízüket, a speciális „Bag-In-Boks” csomagolás pedig biztosítja a vegyszermentes eltarthatóságot.

A rostos Naturalé hozzáadott anyagot (tartósítószer, aroma, víz, cukor stb.) nem tartalmaz, prémium minőség.

Az üzem hozott gyümölcs feldolgozását is vállalja.

Bakóca és Mindszentgodisa között Kisbeszterce Baranya megye legkisebb zsáktelepülése. Neve eredetileg a Bisztrica változata, mely gyors folyású patakot jelent a szláv nyelvekben. A falut körülölelő dombokat jobbra erdők borítják, földjei ezért mezőgazdasági termelésre csak korlátozottan használhatók.

A ma alig kilencven lelkes falucskát először 1542-ben említik a források a fehérvári káptalan birtokaként. A település területén több középkori falu megléte bizonyítható. A helyi hagyomány szerint a Pusztaszentegyház-dűlőben egy templom állt, melynek harangjait a hívek a közeli kútban rejtették el a törökök elől. Ők maguk azonban nem menekülhettek, a templomban menedéket kereső emberekre a portyázó akindszik rágyújtották az épületet. A megmaradt köveket és téglákat szekerekre rakták, és a szigetvári vár építésénél használták fel. A templomról 1714-ben még tudták, hogy Simon és Júdás tiszteletére szentelték fel egykoron. Valószínűleg Kisbeszterce és Felsőmindszent között egy

másik falu is létezett, aminek helyszínét a Lasnica-dűlő sejteti.

Az oszmán hódoltság korában mindvégig magyarok lakták a nehezen megközelíthető helyet, sőt, a lakosság anyanyelve még a 18. században is magyar volt. A 18. század ele-

jén még a kamara alkalmazásában állt, majd a Melczerek kapták meg. A 19. században néhány német család is megtelepedett itt, de ez a nemzetiségi viszonyokat nem változtatta meg jelentősen.

A dualizmus korában Beszterce elsősorban szőlőművelé-

séről volt híres, a dombok tetején levő pincékben kitűnő vörös- és fehérbor készült. 1890-ben közel háromezeren éltek itt, a filoxéra, majd a modernizáció azonban megpecsételte a falu sorsát, 1971-ben az iskoláját is elvesztette.

Az elmúlt évtizedeket lassú megújulás jellemezte, ennek jele, hogy 2000-ben új templom épült a püspökség anyagi támogatásával, a gyönyörű dombtetőn. Belső felszerelését az önkormányzat és a hívek támogatásából vásárolták. ■

A falu határában található a Zsidó-kút, amelynek vizénél egykor még Nagy Lajos király is megpihent – a helyi szóbeszéd szerint.

Érdekes a Szénégető-határrész, ahol a mindenkori kovácsok kőszíne fejtettek ki, ahogy egy másik határrészben, a Sarkalacban is. Állítólag tervebe vették egy szénbánya megnyitását, ám vasút hiányában végül letektek róla a szakemberek.

Nagyon izgalmas kérdés a valamikor itt élt délszlávok sorsa. Az egykori dűlőnevekből – Lazsina, Termac, Loka, Lucsis, Raksica – bizonyítható, hogy egykor szerbek és horvátok laktak a határban, ám temetőjüket és templomukat mindeddig nem találták meg, és okleveles anyagban sem bukkanunk a nyomukra.

A középkori Kisbeszterce (Byztrice/Pusztaszentegyháza) falu feltételezett helyén régészeti lelőhely található. Kerámia és épületkövek bukkantak a felszínre a fás, cserjés domboldalban.

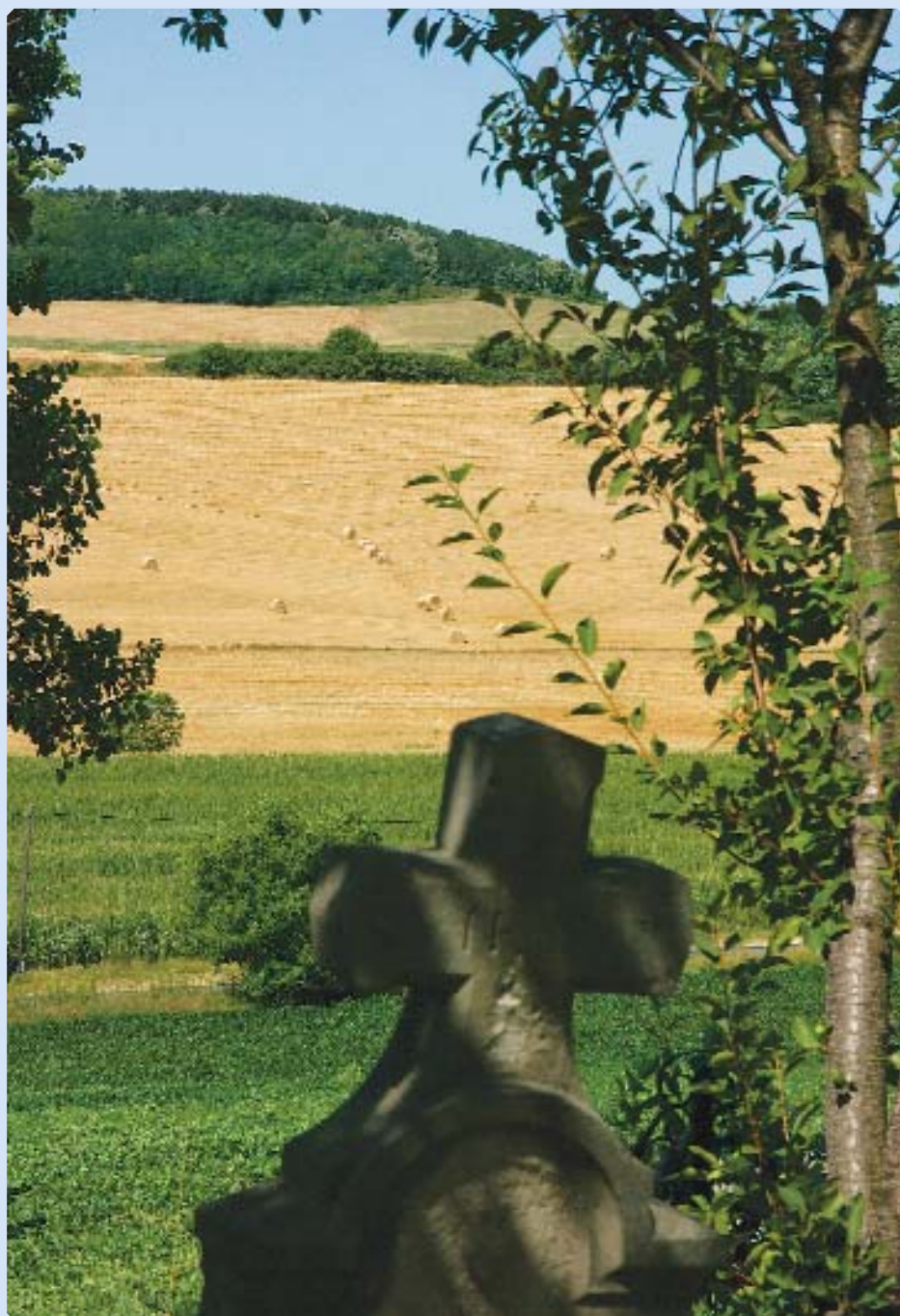

TÓTH-FORRÁS

A településtől mintegy két kilométerre halad a Dél-Dunántúli Kéktúra útvonala, melyről a kék kör jelzés leágazik, és a falu határában csordogáló Tóth-forráshoz vezet. A vadregényes bükkerdei környezetben megbúvó forrás mellett kiépített tűzrakóhely és pihenőpadok várják a megfáradt turistákat.

A forrást és környékét a Mecseki Erdészeti Zrt. 2001-ben építtette ki Tóth László erdőmérnök, erdészeti igazgató emlékére Turós László erdőmérnök tervei alapján. A forrás homlokzatán vörös márványba véste az alábbi felirat olvasható: „Vándor, ki e hús, üde forrás vizét iszod, az erdő szolgájára emeld kalapod”. ■

Kishajmás és környéke ősidők óta lakott hely volt, erre utalnak területén a római korból származó sírkövek és a középkori temető nyomai.

Kishajmás nevét az oklevelek először 1542-ben említik Hagymas néven, ami a környéken elterjedt vadfokhagymára, illetve medvehagymára utal. A középkorban a somogyvári apátság birtokaként

írták össze a települést, mely eredetileg a közeli Hagymás patak mentén állt. Ez a falu valószínűleg elpusztult a török időkben, erre utalnak a falu határában fellelhető Pusztas és Pusztahajmás helynevek. Lakói azonban nem széledtek szét, hanem a közeli falvakból visszajártak művelni a földjeiket. A középkori Hajmás Szent Imre tiszteletére emelt temploma 1714-ben már rom volt, de helyére még ma is emlékeznek a helyiek. Úgy beszélnek, hogy éppen mise alatt törtek rájuk a kontyosok, és a felkoncoltak csontjait még ma is gyakran forgatja ki az eke.

A törökök elvonulása után a falu a mai helyén települt újra, s mivel először csak egy-két család lakott itt, Kishajmásnak nevezték el. Ekkor a Nádas-

dyak birtoka volt, de több kúriális kismemes is itt eresztett gyökeret. 1738-ban a mindszenti plébánia látta el, és Megyefalvai Horváth Dániel volt a földesura.

A 19. század elején néhány német család is letelepedett itt, akiknek a számaránya a század

végére már elérte a harmincöt százalékot. Templomát a bejárat feletti évszám tanúsága szerint 1906-ban építették, és ekkor úgy tűnt, hogy a települést átszelő vasútvonal miatt Kishajmás a 20. század sikeres közösségei közé tartozik. 1979-ben hozzácsatolták az alig két kilométerre fekvő Szatina községet, az elmúlt húsz évben azonban kedvezőtlen folyamatok játszódtak le a faluban, és mára nagyon mélyről kell magát újra felépítenie a közösségnek.

A falu híres volt az agyagkerámiáról, ahol az eredetileg sikkli szőlőszőlőszőlő Sebestyén származású Gelencsér Sebestyén számított a legjelesebb fazekasnak. Az ő mintáit másolták az 1968-ban épült helyi üzemben, ezt egészítette ki a Veres Sándor által meghonosított mezőtúri stílus. A kerámiagyár sajnos az 1990-es években végleg leállt.

A faluban érdemes megtekinteni a két világháború áldozatainak emlékére állított pirogránit turulszobrot, ami Rétfalvi Sándor alkotása.

Bár temploma sokáig nem volt a falunak, a sádsi út közelében Szent Antal tiszteletére emeltek egy fogadalmi keresztet, az Öreghegyen pedig a „Jakab-köröszet” áll, ahová május elsején, Jakab napján, és fagyos napokon is processziót tartottak, hogy a szőlőket megkímélje a viszontagságos időjárás. A harmadik ismert kereszt messze a husztóti határban állt, és Szent János tiszteletére emelték. ■

Egyedülálló a falu fölötti domboldalon található Golgotán magasodó három angyalszobor, amelyek történetében máig sok a fehér folt. A Zsolnay-gyárban készült pirogránit művek valószínűleg Kiss György alkotásai. Eredetileg a kőbányai Szent László-templom számára készült a szecessziós stílusú, „Hit, Remény, Szeretet” allegóriát megsemmisítő szobor, azonban később Máriakémenden és Kishajmásra is felbukkant néhány példánya a sajátos alkotásnak. A helyi emlékezet szerint a Kishajmásra büntetésből került Máriássy Lajos jezsuita páter által hozták ide, s az 1980-as években szentelték föl újra.

A stáció eredeti táblaképeit az 1940-es években elrejtették, négy évtizeddel később újraöntötték a Zsolnay-üzemben, az eredetiek pedig visszakérültek a gyárba.

Komlóról, Sásdról és Dombovárról egyaránt könnyen megközelíthető Kisvaszar, a Baranyai-Hegyhát egyik legszebb fekvésű települése. Az alig háromszázötven lelkes falu talán a helyi vásárokról kapta a nevét, de nem kizárt, hogy a fuvaros jelentőségű szláv vozár szóból származik.

A környék már a rómaiak idején is lakott hely volt, a magyarság pedig nagy valószínűséggel már az Árpádok idején megtelepedett itt. Nevét az oklevelek 1328-ban említették először Vossary, Vosar formában. A saját plébániával rendelkező falucska a középkor folyamán több birtokos kezén is megfordult, a 16. században a baranyai Bodóknak adóztak.

Az itt élők elsősorban az erdőből éltek, és a környék rengeteget adta védelemben túlélték az oszmán hódoltság megróbbaltatásait is. 1692-ben és 1697-ben is licenciátus, azaz világi katolikus egyházi működött a településen, ez pedig jelzi, hogy Vaszar ekkor a környék egyik központjává szolgált. A 18. század első éveiben adomány útján Esterházy Pál kezébe került, aki kastélyt épített itt, ami ma is látható.

A község 1720-ig Tolna vármegyéhez tartozott, ám ekkor Baranyához csatolták. Tempoma az 1720-as években már romosan állt, és bár harangtornya fennmaradt, már csak Vásárosdombó filiájaként tartották számon az akkor még színmagyar Kisvaszart.

1750 körül a szomszédos Tolna megyéből származó németek telepedtek le itt, akik elsősorban a cserépedény- és agyagkályha-készítésben, illetve a takácsiparban jeleskedtek. Ezt jelzi a falu közepén álló Szent Flórián-szobor is, aki a fazekasok, tűzoltók és kályhások vé-

dőszentjének számít. Felirata szerint: „Szt. Flórián, könyörögj érettünk! Állíttatták a helybeli fazekasok és kályhások 1883-ban”. A vaszariak portékái nem csupán a környéken, hanem még Bács, Verőce és Szerém megyékben is rendkívül keresettek voltak. Fontos foglalkozásnak számított még a szőlőművelés, amelyet szintén jól jövedelmező üzletágnak tartottak.

A világháborút követő kitelepítések következtében a német ajkú lakosság lélekszáma jelentősen lecsökkent, a főutaktól való távolsága és

rossz minőségű földjei miatt egyre hátrányosabb helyzetbe került. Ma a vadászturizmus jelenthet kitörési pontot a falunak, ugyanis a környék kitűnő vadászhely, és az önkormányzat erdészházakkal ellátott parkkal rendelkezik.

Fenntartott egy történetet az emlékezet, miszerint a 275 méter magas Várhegyen volt egy gömbölyű csúcs, amelynek teteje platászerűen nyúlt el, és sánccal volt körülkerítve, amely útként szolgált. A 19 században tizenhat pince áll itt, de valaha bizony szerzetesek által megerősített kastély volt, ahonnan a törökök a dombóvári templomot lőtték.

Tibi–Gábor-kút

A kisvaszari műút egyik kanyarjának közelében, a műúttal párhuzamos erdei kocsút mellett, a Bikági-völgyben található. Nem kiépített, kettős kifolyású fakereg vályúval van ellátva, táblája nincs. Nevét onnan kapta, hogy a terület erdészének iker fiai születtek, akiket Tibornak és Gábornak hívtak. ■

Kisvaszarnak a középkorban is állt már Szent György tiszteletére emelt temploma, amely túlélte a török pusztítás viharait. 1733-ban a szentélye romokban hevert, a tornya egy része pedig leomlott. 1783-ban már a földdel volt egyenlő, értékes Szent György-képét pedig a vásárosdombói templomba vitték. Vaszar új temploma 1790-ben épült, barokk stílusban, Szent György vértanú tiszteletére, oltárképei a katonaszentet, valamint Remete Szent Pált ábrázolják. Szószéke néhány évtizeddel később klasszicizáló jegyekkel készült.

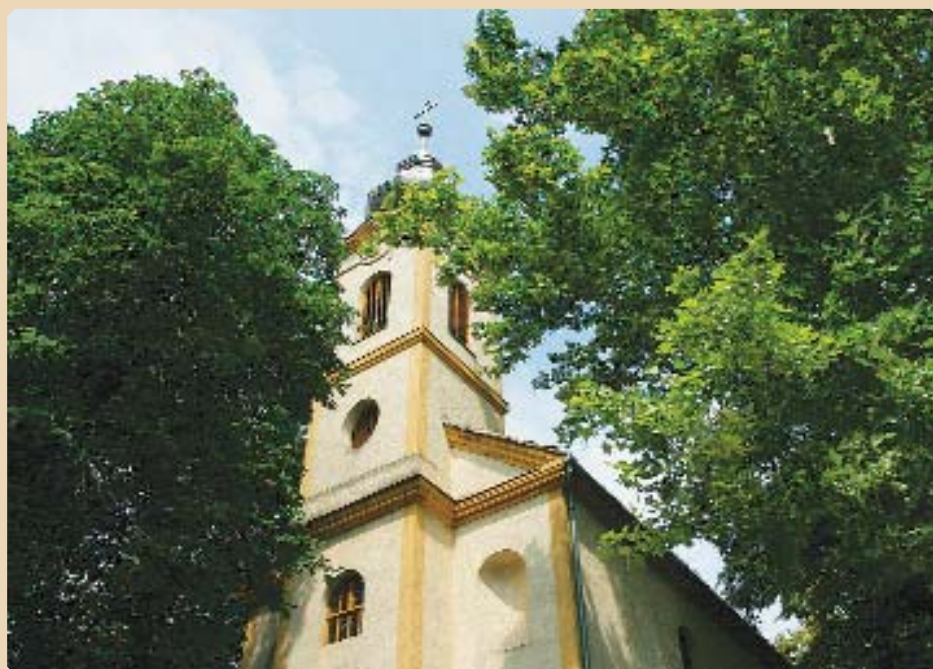

LEÁNY-KŐ

Kisvaszar és Magyaregregy között, a Vágom-völgyben található a Leány-kő nevű hely. Érdekes túracipőt húzni és elzarándokolni a vadregényes patak völgyben felfedezésre váró sziklaképződményhez. A szájhagyomány szerint itt a völgyben kővé vált egy leány és egy legény, mert a szülők ellenezték a szerelmüket.

Kisvaszar is a Hat torony teljesítménytúra állomásai között szerepel.

A háromezer-ötszáz lakossal büszkélkedő település Baranya megye egyik legfiatalabb városa, 1995-ben nyerte el ezt a rangot. A Zselic határán elterülő Sásd közúton könnyen megközelíthető a 66-os úton, vasútállomása pedig a Pécs–Budapest vonalon fekszik. Kaposvárról és Dombóvárról egyaránt elérhető, busz- és vonatközlekedése sűrű.

Nevét a sás növényről kapta, ami az árteres, vizenyős

területet minden bizonnyal évszázadokkal ezelőtt jellemezte.

A település határában már Kr. e. 1000 körül megtelepedtek az itt élő népcsoportok, s több bronzkori hamvasztásos sír került elő az elmúlt évtizedekben. A római korban fontos kereskedelmi útvonal haladt el a mai közút nyomvonalán, amely Sopianaet összekötötte Brigetióval és Arrabonával, és itt állt a Pons Sociorum nevű átkelő. Sásd belterületén több késő római sírra bukkantak, a leletek tanúsága szerint kifejezetten sűrűn lakott, romanizált vidéknek számított Sásd és környéke. A magyarság valószínűleg már korán birtokba vette ezt a vidéket, bár Sásd első írásos említésére csak 1332-ben ke-

rült sor. Ekkor plébániás helynek számított, és Szent Erzsébet tiszteletére szentelt temploma már biztosan állt. Minden bizonnyal körülötte jött létre a középkori település, valahol a mai temetőtől délre húzódó magasabb földnyelven. Sásd a középkorban

a Dombai család birtoka, a 16. században Werbőczy István kaparintotta meg gyámság címén. A mohácsi csata utáni évtizedes polgárháború komoly szenvedést okozott a környéknek, Sásd temploma 1542-ben valószínűleg elpusztult. A település azonban még létezett, egy ez évben kelt adóösszeírás szerint Werbőczy Imre és Mecsek István – az Egri csillagokból jól ismert egri vicekapitány – több adózó portát birtokolt. Utoljára 1556-ban hallunk a településről, amikor Hörnyékkal együtt Sziget várának fizetett be több forintnyi adót.

A következő százötven évből alig néhány adatunk van a településről. 1580-ban még hatezer-hatszáz akce adót fizetett be török földesúrnak, ami kifejezetten magas összeg. Úgy tűnik, hogy eddig a pilla-

natig Sásd a háborús helyzet ellenére gyarapodott, ebben az időben körülbelül száznegyvenen lakták. Az itt élők jellemzően búzát termeltek, méhészkedtek és szarvasmarhát tartottak. A forrásokban feltűnő családnevek kezdetben kivétel nélkül magyarok voltak, ám a legutolsó összeírásban már szerepelnek

délszláv személyek is, ami jelzi az etnikai viszonyok átrendeződését. Bizonyos, hogy a 17. században – bár a Baranya-csatorna árterében levő Sásd középkori faluhelye kontinuus – népessége kicserélődött. Az üresen hagyott házhelyekre rácok költöztek, a magyarság pedig a magasabban levő dombokon telepedett le.

Az oszmánok közigazgatási központot alakítottak ki Sásdon, a környék ellenőrzésére pedig egy palánkvárat emeltek 1614–1618 között. A kanizsai vilájet részeként ötvenöt katonát és két kisebb ágyút irányoztak elő a védelmére, ezzel biztosították a környék rendjét. Fennmaradt a sásdi várkapitány, Murád aga egy 1625-ben kelt magyar nyelvű levele, amelyben egy szerb aszszony kiváltásáért vállalt kezes-séget, miközben ő maga is

nagy valószínűséggel bosnyák származású volt. A palánkvár életében Zrínyi Miklós téli hadjárata komoly változást hozott, ugyanis csapatai hírére a védők felgyújtották a falakat és elmenekültek Kaposvárra, illetve Pécsre. A hódoltság utolsó évtizedeiben Sásdra ismét rácok költöztek, akik a vármegye visszafoglalása után új keresztény földesuraiknak sem kívántak adót fizetni.

A Rákóczi-szabadságharc rengeteg pusztítással járt a környéken. Az 1704. évi hadjárat során a kurucok szabályos irtó hadjáratba kezdtek a Habsburgokhoz hű szerbek között, de a bosszú nem sokáig váratott magára. Az ellencsapás során szlávón határőrtelepek rácai szisztematikusan végigdúlták a Dél-Dunántúl falvait, a források

szerint főként a Sásd környéki településeken volt nagy a pusztulás. A háborúk miatt megváltozott a táj is. Egy sásdi tanú szerint „*ahol most sűrű berkek és erdők buikálnak, akkoron szép tiszta réthség és mezők sétáltattak*”. A lakosság ismét a nádasok oltalmában keresett menedéket, és Sásd újra elnéptelenedett.

A Rákóczi-szabadságharc után lehetővé vált, hogy Esterházy Pál nádor elkezdje megszervezni tolnai és baranyai birtokainak, köztük Sásdnak az újjászületését. A falu újkori megtelepedése Nagy András szabadosnak köszönhető, aki 1712-ben telepített le magyarokat a pusztahelyre. Nem volt könnyű dolga, mert a terület különösen mocsaras volt, szántóföldi művelésre szinte teljesen alkalmatlan. Az Esterházyaknak azonban különösen fontos volt a település, mert Pécsre és Dombóvárra csak Sásdon keresztül lehetett közlekedni, a patakon átívelő hidat nem lehetett elkerülni. Az itt felállított vám komoly bevételt eredményezett, ami felértékelte a falu jelentőségét.

A 18. században Sásd maga mögött hagyta a pusztulást, és

folymatosan fejlődött. Központi helyének köszönhetően a térség egyik legnagyobb piacának számított a sásdi vásár. Ide hordták állataikat, terményeiket a környékbeli falvakból, így Szatináról is, ahonnan a Sásdra vezető utat emiatt vásáros útnak nevezték. Sásd 1724-ben készítette el első pecsétjét, ezen kétoldalt felül éppen össze nem érő pálmaág, egy szekerce, egy lebegő állított ekevas, valamint három tölgyfalevél látható.

Hetven évvel később apróbb kiegészítésekkel egy hasonlót készített magának a közösség, és ekkortól ezzel hiteltelítették okirataikat. 1786-ban herceg Esterházy Miklós birtokaként írták össze színmagyar katolikus lakosságát. A faluban ekkor harminchét házban kétszázkilencvenegen laktak.

A gyarapodó faluban egyre gyakrabban merült fel, hogy szükség lenne egy állandó templomra, középkori épülete ugyanis eddigre teljesen tönkrement. Fennmaradt egy valómás, amely plasztikusan mutatja be a sásdiak hitéletét a templomuk felépítése előtt. „Emlékezem olyan szokásról is, az háborúságos időkben akkoron, mikor még misés papunk nem volt, hanem csak licenciátusunk Vázsnokon, hogy mind Egerszegiek, mind Vargaiak, Vázsnokiak, Tarrósiak, Sásdiak, Meződiak, Hórnyékiek Húsvéth tájban hátárjaikat ének szóval megjárván úgy gyűttek azután Vázsnoki Templomban, melyben nékiek

annak utánna a' Licenciátus énekölt és praedicált, és soha szomszéd helység szomszédjaira nem nehesztelt vagy vetélkedet....”

A nagy változás 1793-ban következett be, amikor megkezdtek az új templom felépítését. Ezzel párhuzamosan lebontották a vázsnokit, és nem kizárt, hogy annak köveit is felhasználták a munkálatokhoz. A Kisboldogasszony tiszteletére felszentelt új templom

1796-ban készült el, az ol-tárokat – amelyek eredetileg a pécsi domonkosok templomában álltak – a vázsnoki templomból hozták át. Az Angster-gyárban készült orgonája 1928-ban került a templomba. Sásd ekkortól plébániává vált, és hozzá tartozott Hornyák, Meződ, Tarrós, Tékes, Vázsnok, Egerszeg és Varga. A templom mellett paplak is épült, a kántortanító kapott egy szerény hajlékot az iskolában, hogy betűvetésre tanítsa az ifjúságot.

A 19. században Sásd már vitathatatlanul a régió gazdasági és közigazgatási központja, ahol a legkülönbözőbb iparosok is megélnek. Itt például még úgynevezett „tükrösöket” is készítettek, amiben a férfiember a bajuszát ápolhatta, a lányok és asszonyok pedig arcukat, főkötőjüket nézegethették. A mai sminkkészlet alapfelszerelésének elődjét a leg-

közelebb Pécssett vagy Pécsváradon lehetett beszerezni, így keresett portéka volt a Hegyháton.

Sásdon többen is foglalkoztak gyümölcstermesztéssel és nemesítéssel, megújítva ezzel a megye agráriumát. Közéjük tartozott Szalay Antal plébános és a püspökség tisztartója, Gradwohl Eduárd, aki sásdi működése előtt már Mecsek-nádasdon és Szászváron is foglalkozott nemesítéssel. Az utókor bosszúja, hogy a derék Gradwohlról mégsem emiatt emlékeznek meg az összefoglalók, hanem inkább elítélően jellemzik őt a Bach-rendszer Fejér megyében viselt hivatalai miatt.

Sásd 1850-től járási székhely, itt lakott a főbíró, és ez tovább növelte a település súlyát. 1884-ben megnyílt a Szent Györgyről elnevezett patikája, ami a megye egyik legkorábbi alapítású gyógyszer-tárának számított. A szerb megszállás évei alatt Sásd lett Baranya maradványának központja. 1936-ban hozzácsatolták a szomszédos Hörnyéket. Ennek emlékét ma a város egyik utcájának neve őrzi.

Sásd jelentősége a 20. században minden politikai berendezkedés idején fennmaradt. Szerencsére nem fejlesztették vissza, és nem került olyan lehetetlen helyzetbe, mint a környék megannyi más települése. A városi rangot 1995-ben kapta meg, és azóta is töretlenül fejlődik a Hegyhát kapuja. ■

SZALAY ANTAL (1800–1863)

Sásd kiemelkedő plébánosa Döbröközön született. Pesten, majd Pécssett tanult, itt szentelték pappá 1823-ban. Káplánként szolgált Értényben, Kónyiban és Mohácson, majd Sásdra került, ahol huszonnyolc évig látta el a plébánosi teendőket. Szolgálataiért 1859-ben megkapta a székesegyházi kanonoki stallumot. Szalay komoly irodalmi, szervező és építő munkát folytatott. Művei közül meg kell említeni az Octavia vegyes házassága, illetve a Legyünk igazságosak című írásokat. Sásdon a plébánia körül faiskolát hozott létre, számos szederfát ültetett, oktatást szervezett a selyemhernyó tenyésztéséről és a gyümölcsök nemesítéséről, s mindezt saját vagyonából finanszírozta. Neki köszönhető a sásdi temetőkápolna felépítése is, ahol halála után végső nyugalomra lett. ■

DORFMEISTER-KÉPEK SÁSDON

Kevés templom büszkélkedhet a kitűnő barokk festő alkotásaival, Sásd azonban közéjük tartozik. A váznoki templomból két oltárkép is Sásdra került. Dorfmeister a domonkosok számára készült Szűz Mária születése főoltárképe kompozícióját csekély szerkesztési változtatással több helyen is megfestette. A rend megszűnte után a domonkos templom oltárai ideiglenesen a székesegyházba kerültek, ahonnan Eszterházy püspök ajándékozta Sásd új temploma számára. Itt a szentély méreteihez igazították az oltárt és a képet, amikor a levágott festményekkel a festő jelzését

is eltávolították. A domonkosok egyik mellékoltárképét is Dorfmeister István festette. Ez a kompozíció Borromeo Szent Károlyt ábrázolta, amint alalmazsnát oszt a szegényeknek. A sásdi mellékoltár retabulumából ezt a képet 1966 őszén ki-

hasították. A maradék vásznon egy puttó megőrződött, amely restaurálást követően magántulajdonba került.

TEMETŐKÁPOLNA

A település központjában lévő régi temetőben található, 1853-ban Szalay Antal plébános saját költségén építtette. A Feltámadt Krisztus tiszteletére szentelték fel. A plébániatörténet bejegyzése szerint évente itt csak egyszer, Halottak napján mondtak misét. Az alapító plébánost a kápolnában temették el, 1863-ban. A hozzá tartozó kálvária a kommunista diktatúra idején sajnos megsemmisült. A szóbeszéd szerint a kápolna mögött temették el Rigac Jancsit, a hegyháti bertyárt. ■

SÁSDI ÁLTALÁNOS MŰVELŐDÉSI KÖZPONT KÖZÖSSÉGI HÁZA

7370 Sásd,
Szent István út 25–27.
72/475-663
mkk@sasdiamk.hu

A közösségi házat 2011. május 15-én ünnepélyes keretek között vette használatba a város lakossága. Az épületet megosztva használja a művelődési központ és a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ általános- és szakképző iskolája. Az épület számos terme bérbe vehető, akár étkeztetési szolgáltatással együtt.

A baranyai kisváros új, többcélú kulturális központtal gazdago-

dott. A Dévényi Sándor DLA, Dévényi Márton és Gyürki-Kiss Pál tervei alapján felépült, kompakt tömegformájú ház több szállal kötődik környezetéhez, a térség hagyományaihoz.

VÁROSI KÖNYVTÁR

A könyvtár könyvállománya megközelítőleg 50 000 kötetből áll.

Nyitva tartás: munkanapokon
9–12 és 13–17 óra között.

SÁSDI TÖRTÉNETI TÉKA

7370 Sásd,
Dózsa György u. 4.
helytortenet@sasd.hu

A Sásdi Történeti Téka alapjait az 1985-ben nyitott helytörténeti kiállítás biztosítja. A Honismereti Szakkör gondozásában álló gyűjteményt a tagság rendszerezi és bővíti. Az állandó kiállítás alaphangsúlya — a

gyűjtemény összetételéből és természetéből következően – a néprajzi-helytörténeti, helyi ipar- és kereskedelem-történeti, vasúttörténeti, vagyis az életformát reprezentáló anyag van.

Rendezvények

Állandó helytörténeti kiállítás
Múzeumok éjszakája
Időszaki kiállítások

A kiállítás megtekintéséhez időpont-egyeztetés szükséges.

HÍRES SÁSDIAK

Dr. Szabó Zoltán (az első sikeres, magyar szívatültetés megvalósítója).

Dr. Plesz Antal (Ybl Miklós- és Széchenyi-díjas építész-mérnök).

Bodnár Tibor (a Ladánybene 27 zenekar gitáros-vokalista).

Király Zoltán (az Akela és még sok más zenekar dobosa)

DOLCE VITA ÉTTEREM ÉS PIZZÉRIA

7370 Sásd, Rákóczi út 23/a
72/475-054; 30/231-4585

Nyitva:
hétfő-szombat: 11–22 óráig,
vasárnap zárva
rendezvények, á la carte,
menüztetés

DITRÓI ISTVÁNNÉ

csipkeverő
Sásd, Petőfi u. 17.
30/412-5657; 70/459-9961
konyvkoto66@gmail.com
www.udvarikonyvkoto.5mp.eu

SÁSDI FOLTVARRÓ KLUB

foltvarrók
Szabó Jenőné csoportvezető
30/237-5275
szagota88@gmail.com

SÁSD VÁROSI KONCERT FÚVÓSZENEKAR

1974-ben úttörőzenekarként alakult, majd az évek múlásával ifjúsági, később koncert fúvószenekarrá fejlődött.

Az 50 fős együttest Elek Péter karnagy vezetésével Baranya zenei életének meghatározó szereplőjeként tartják számon.

Az alig százhatvan lelkes zsákfalucska a Hegyhát északnyugati dombjai között, a Zselic baranyai részén fekszik. Közúton megközelíthető Tormáson át Kaposvár vagy Pécs irányából. Neve a kiszáradt folyómederből származik, a középkori oklevelekben ugyanis még Aszágyként szerepelt. Mai nevét csak 1799-ben kapta. Határában római kori sírokat találtak, bizonyítva, hogy a környék többi településéhez hasonlóan Szágy is sűrűn lakott vidék lehetett.

Első írásos nyoma 1325-ből maradt fenn, ekkor a fehérvári káptalan települése volt. 1560-ban már Oláh Miklós eszter-

gomi érsek birtoka, és a szigeti várnak gabonát és bort szolgáltatottak be. 1564-1565-ben még mindig szerepel az iratokban, azaz Szigetvár elestéig a magyarság biztosan kitartott a szülőföldjén. A hódoltság későbbi évtizedeiben elnéptelenedett, és még a 18. század elején is lakatlan volt az akkor már a Petrovszkyak kezében lévő pusztá.

Szágy területére II. József idején érkeztek német zsellértelepesek Lotharingiából, mellőlük szórványosan magyarok költöztek. Az 1780-as évek közepén Gödre filiája, magyar és német lakossága római katolikus.

A szorgalmas honfoglalók hamar beilleszkedtek a Hegyhát életébe. Sokszínű kézműiparára óriási kereslet volt a környéken. Szikvízüzemet és téglagyárat alapítottak, amelyek egészen az I. világháborúig működtek. A Besencitánya dűlőben üveghuták üze-

meltek, és voltak kocsikénőcs-készítők is, akiknek a portékáit elsősorban a mosgói Biedermann család vásárolta fel.

Szágy első pecsétje a 19. század közepén készült el, a „Dorf Szagy” felirat alatt búzakéve, valamint ekevas és csoroszlya látható. Érdekes, hogy ezt a pecsétet használta a következő években Szabás falu is, mert Hazlinger Mátyás személyében közös bírójuk volt. A folyamatosan gyarapodó falu 1870-ben saját templomot kapott, az Alexandriai Szent Katalin tiszteletére szentelt Istenházát ma Gebauer Ernő freskói díszítik.

Szágynak 1940-ben már közel négyszázötven lakosa volt, a második világháború és az azt követő kitelepítések során azonban drasztikusan csökkent a falu lélekszáma. A mezőgazdaság szocialista átszervezése miatt Szágy a zselici pusztuló települések közé került, és elkezdődött gyors leépülése. Az elmúlt húsz év az

útkereséssel telt, hiszen a falunak rengeteg értéke van. Elég csak a közel hetvenfokos, a gyógyvizek kategóriájába sorolt termálvízre gondolni, amelynek a kiaknázása munkalehetőséget és megélhetést biztosítana az itt élőknek. A határban vadon termő gyógynövények, a csendes környék és a meghitt táj miatt érdemes felkeresni a dombok között megbújó falucskát.

A településen 72 fokos termálvizet találtak, melynek igen magas a nátrium-klorid és hidrokarbonát tartalma.

A víz szulfid-ion és bromid-ion tartalma miatt a kénes-brómos gyógyvizek csoportjába sorolható. Sok betegség gyógyítására lenne alkalmas, de a víz még nincs gyógyvízzé minősítve. A település rendezési tervében kijelölték az üdülőövezetet, különös tekintettel a termálcentrum majdani kialakítására. Ehhez befektetést keres az önkormányzat.

SZENT ISTVÁN-VÖLGY

A szágyi határban található az izgalmas történetű Szent István-völgy: Valószínűleg a római korban használták, mert sírkövek kerültek itt elő. A helyi hagyomány szerint István királyunk is megfordult ezen a vidéken, róla kapta nevét a hely. A Szent István-forrásnak már évszázadok óta csodás erőt tulajdonítanak, az ifjú házaspárok gyakran kijáratk ide, hogy gyermekáldásért fohászkodjanak. Augusztus 20-án processzióval vonultak ki a szágyiak imádkozni, és ilyen-

kor virággal díszítették fel a kutat. Mára ez a hagyomány megkopott, de talán egyszer újra megjelennek körülötte a gyógyulást és gyermeket remélők.

A kis zsákfalut elkerülük a turistautak, de a falu határában több természeti csoda is hívogatja a kirándulókat. A településtől délre, a Kis-komlósi-völgyben rátalálhatunk a kék kereszt turistajelzésére, mely az előzőekben leírt Szent István-forráshoz kalauzol minket. Ha a jelzést nem déli, hanem keleti irányba követjük, két kilométer után a Szágyi-tároló nevű horgásztóhoz jutunk. A tavon egy szigetcseke található, melyre fahíd ível át. A hely kiválóan alkalmas piknikezésre, esőbeálló, bográcsözőhely, padok várják a megfáradt vándort.

A falu nyugati határában megbúvó ősbükköst mára már csak az „örege” szágyiak ismerik, érdemes „idegenvezetőt” keresnünk, hogy felfedezzük a lassan feledésbe merülő helyet.

Még egy kicsit távolabbra kell kalandoznia annak, aki a környék legnagyobb látványosságát is szeretné felfedezni. A homokkőfalból előbukkanó Csepőgő-kút mintegy két kilométerre található a falutól. A Sárközi-erdő mélyén megbúvó természetvédelmi területre az út végén már a kék kör jelzésén ereszkedhetünk le, és aki bevállalja a mély szurdok felfedezését, annak páratlan geológiai látványban lesz része. ■

GEBAUER ERNŐ (1882–1962)

Gebauer Ernő a stájerországi Hartbergben született 1882. január 17-én. Édesapja, Gebauer Gusztáv erdőmérnök. Felmenői között több kiváló művész volt a festészet és a zene területén. Édesanyja, Siebenlist Mária nagyváradi születésű volt, Szegeden nevelkedett.

Tanulmányait Grazban kezdte, majd Pécsen és Budapesten tanult, a Magyar Királyi Mintarajztanoda és Rajztanárképezde növendékeként a rajztanári képesítést 1905-ben szerezte meg. Ezután 1910-ig Székely Bertalan tanítványaként a művészeti mesteriskolán folytatta tanulmányait. Mestere kompozíciós érzékét igen nagyra értékelte, s a mester meglátása végigkísérte Gebauer Ernő egész életét, freskók és seccók sokaságát alkotta. Vallási témájú faliképei és seccói 57, elsősorban pécsi, baranyai és Tolna megyei templomban csodálhatók meg. Világi témájú freskói pécsi közintézmények – többek között a Nagy Lajos Gimnázium, a pécsi belvárosi filmszínházak, továbbá az egykori pécsi „Nagycsemege” (ma étterem) – falain láthatók.

A faliképek mellett festő-

művészeti alkotások – olajfestmények, akvarellek – is sorra kerültek ki a keze alól. Közel hat évtizedet átívelő munkássága során portrékat, városképeket, tájképeket festett, valamint életképeket alkotott vásári forgatagról, külszíni bányajelenetről, viharról. 1960-ban készült, Az Apokalipszis lovasai című alkotása a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában van. A Szépművészeti Múzeum az új magyar képtár számára vásárolt meg egy havas pécsi tájképét. Több alkotását a pécsi Janus Pannonius Múzeum birtokolja.

Grafikai munkássága szintén szerteágazó: tervezett ex libriseket, bélyegeket, könyvborítókat – például Mollinár Gizella (Gebauer Gusztávné – Ernő sógornője) magyar költő, író nő több könyvéhez. Illusztrált pécsi könyveket, egyházi kiadványokat. Az 1925-ös genfi

Eszperantó Világkongresszuson részt vett, az erre az alkalomra általa készített eszperantó képeslapok bejárták az egész világot.

A festészet mellett oktatott is. Bár hivatásos pedagógus nem kívánt lenni, életét mégis végigkísérték a tanítványok: 1919-től működtetett festő- és rajziskolát, s még az 1950-es évek végén is számos pécsi fiatal járt hozzá tanulni. Volt, hogy egyszerre három festőiskolát vitt: a városit, a szabolcsi bányászoké és a vasutas festőiskolát. Neves tanítványai: Gádor Emil, Kelle Sándor, Öry József, Vass Bertalan.

Gebauer Ernő élete összeforrt szeretett városával, Péccsel. A város közisztületben álló polgára volt: festőművészi és oktatói munkája, művészetszervező tevékenysége mellett kedves és szerény személye tette népszerűvé. Életében csak három egyesületnek volt tagja: a Mecsek Egyesületnek, az Állatvédő Egyesületnek és a Pécsi Művészkörnek.

80 éves korában, 1962. március 24-én hunyt el Pécsen.

A Mecsek-Völgyiség-Hegyhat települései közül a Baranyaszentgyörgy, Hosszúhetény, Kárász, Kisvaszar, Magyarszék, Mindszentgoda és Szágy templomai-ban látható freskókat Gebauer Ernő festőművész készítette. ■

A háromszázötven lelkes Szalatnak a Völgységben, a Mecsek északi vonulata előtt, Pécestől negyven, Komlótól húsz kilométerre fekvő település. Közúton csak Kárász felől lehet megközelíteni, az utána következő Köblényen túl már nem vezet az út. A Bátaszék–Dombóvár vasútvonalon vonattal is megközelíthető.

A település neve szláv eredetű, mocsaras, lápos, ingová-

nyos területet jelent. A népi hagyomány más magyarázattal szolgál. Az itteni öregek szerint egyszer a törökök a magyarokkal csatázván vereséget szenvedtek, és a győzők itt kiabáltak, hogy „szaladnak-szaladnak”, más vélemény szerint pedig a telepített németek itt „szállottak” meg.

Szalatnak első említésére egy 1325-ben kelt oklevélben van példa, a falu határában azonban sokkal jelentősebbnek számított a török korban elpusztult Kéthely. Itt állt a Szent Margit vértanú és szűz tiszteletére felszentelt templom, míg a maróci uradalomhoz tartozó Szalatnakon ilyenről nincsen tudomásunk.

A török időkben Kéthely elpusztult, Szalatnagnak 1554-ben még több házát is össze-

írták, ez alapján a nagyobb falvak közé tartozott, a 17. század végére azonban elnéptelenedett, és még az 1720-as években is pusztán állt.

A Petrovskyak kezébe került területre 1726-ban telepítettek le elzásziakat, akiknek keményen meg kellett küzde-

niük új szülőföldjükért. A terület ugyanis – nevéhez méltóan – rendkívül lápos, mocsaras volt. Az egykori Kéthely alatt terült el a Fekete-berek, ahol összefüggő tófelü-letről nem, csak a berekben levő kicsiny vízfelületekről beszélhetünk. Kárász és Szalatnak között a határ pedig a „Szalattai-tó” mellett futott. Egy szalattai monda szerint a jelenlegi falu helyén ekkor egy berkes, mocsaras terület volt. Az idekerült telepesek csak úgy tudtak udvarokat és házhelyeket készíteni, hogy lefaragták, elhordták a dombok alját, és azzal a patak menti berkes területet feltöltötték. A faluhely kialakítása után nekiálltak kintagítani és művelésre alkalmassá tenni az elvadult környéket. Mivel az egykori Kéthely igen közel volt az újratelepült Szalatnakhoz, a svábok, miután kivágták az „erős

öreg erdőt”, 1756-ban szőlőt telepítettek a kéthelyi domboldalakra. A kárásziak azonban ezt nem fogadták el, éveken keresztül háborgatták a szalattaiakat, kitépték a szőlőiket, tönkretették a gyümölcsöseiket, ám a perből a szalattaiak kerültek ki győztesen. Nem mindig járt egyenes utakon az itteni lakosság sem, ha kellett,

ők is belenyúltak más birtokába. Így tettek akkor, amikor a püspökség erdejét törvénytelenül kivágták, ezernél több bükköt döntöttek ki, majd a helyét feltörték, hajdinával bevetették, és fegyveresen őrizték. A földéhség miatt a 18. század végén tűnt el a dombokra addig jellemző lucfenyő, és gyérültek meg a bükkösök. A gyarapodásnak és a szorgalmas munkának köszönhetően 1768-ban a település hatvan házában már közel háromszázan laktak.

Néhány évtized múlva elkészült a gyülekezet számára a templom. A késő barokk épületet 1803-ban építették, műemléki védeltséget élvező faoltára rokokó stílusú.

A hagyományos paraszti világ aranykora a 19. századra tehető, élénk piacozás, helyi kézműipar és a határban végzett közös munka egyaránt jel-

lemezte, mára már elhagyott utakon zajlott az élet. A Szászvárból Szalatnakra igyekvők sem mentek végig a Völgységben, hanem az Öreghegy tetején futó ún. „Jártas úton” haladva „végighosszat” szekereztek, így gyorsabban értek „Szalatnára”.

A tégláégetésnek a környéken nagy hagyománya volt. A 19. században a szalatnaki svábok háznál égették a téglát. Az égetőkemencék az udvarok végén, a hostelokban sorakoztak, az égetéshez szükséges agyagot is ott bányászták. Még a kárászi plébános is tőlük vásárolt téglát pincéje építéséhez. A falusiak egymásra utaltságát jelzi, hogy ők például a kaszálást is egyszerre végezték, amelynek a napját a bíró határozta meg.

Az 1860-as években megtörtént a birtokrendezés, az addig sokszor közösen használt faluhatárokat élesen elválasztották. A baranyai Völgység falvai között csak az 1860-as birtokrendezéstől vannak határkövek. Szalatnak és Magyaregregy kö-

zött másfél méter mély határárok húzódik, az árok kiszögelléseinél határköveket ástak le.

A 20. században számos megvázkództatás érte a települést, ezek közül természetesen a kiépítés okozta a legnagyobb traumát. A szocialista átalakulás nem hagyta érintetlenül Szalatnak környékét sem. A téjesztés mellett a völgyek hasznosításának másik módja a halastavak létesítése volt. A több évszázados munkával létrehozott, berkektől elhódított kaszálókon ekkor alakították ki a terület nagy főrendszereit: a birkali, egyházaskozári, mocsoládi tövidéket, valamint a szalatnaki tavakat. Ma ezek a vizek a horgászok kedvelt célpontjai, érdemes lenne Szalatnak esetében is kihasználni a sajátos környezet adta lehetőségeket. ■

A mindössze ötvenlelkes Szárász Baranya megye északi részén, Egyházaskozár és Lengyel között fekszik. A falu északi vége egyben Baranya és Tolna megye határa. Neve a száraz melléknévből származik, valószínűleg kiszáradt patakmeder jelentéssel bírt. Egyedül közúton közelíthető meg az Egyházaskozárt Lengyelrel összekötő, alsórendű aszfaltos úton.

Szárászt a 14. században már említi forrás, temploma is állt,

ám a tófői, majd a pécsi püspök kezébe kerülő birtokról alig tudunk többet. Az biztos, hogy a völgyben fekvő Szárász a hódoltság korában a törökök martalékává vált.

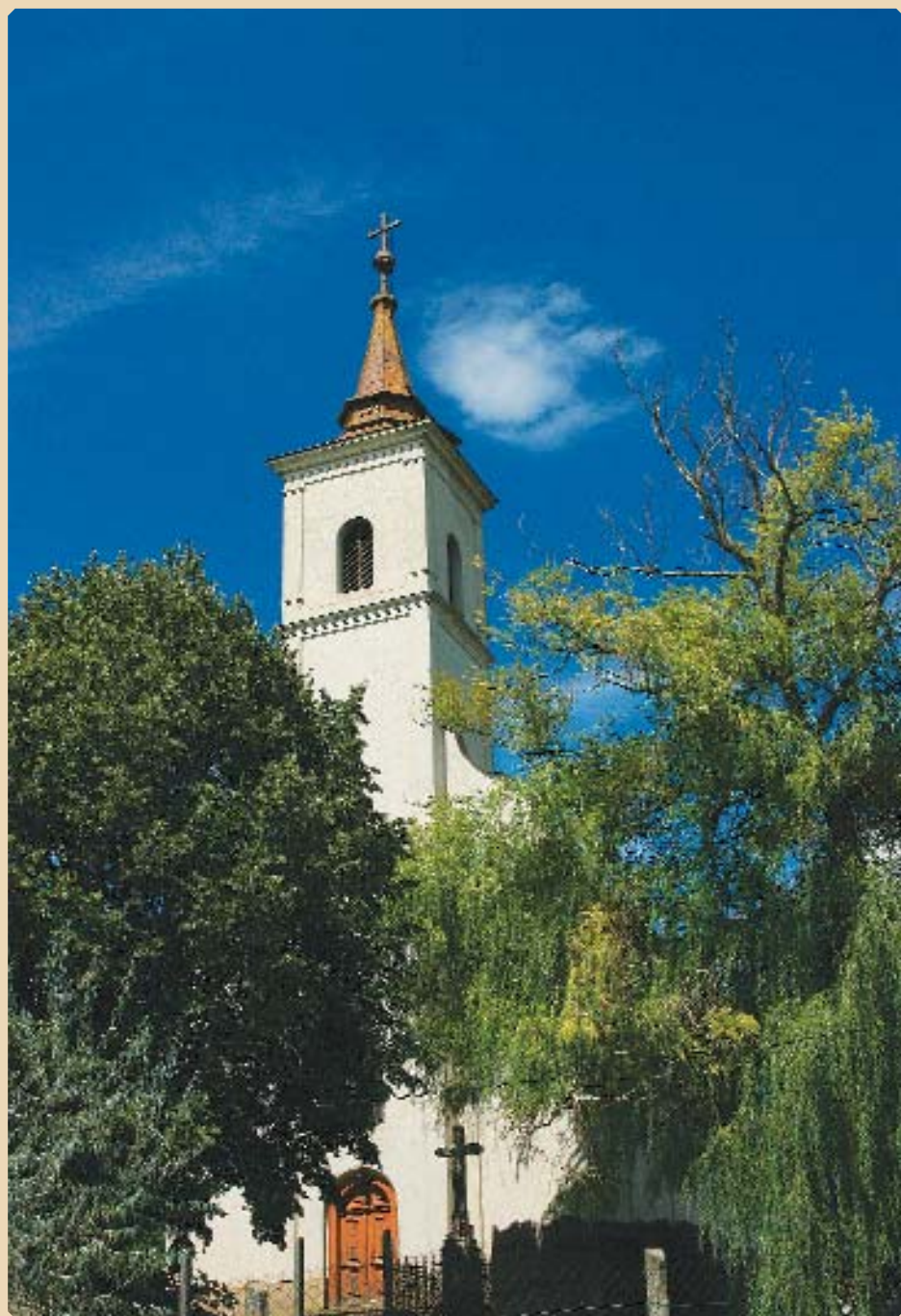
Egy friss kutatás így ír a 17. század végi állapotokról:

„Az őslakos magyarság pusztulásáról Szárász története tragikus képet fest, amit egyúttal a török alatti falupusztulás példaként értékelhetünk. A falu történetét a Szárász, Tésla és Lengyel falu hovatartozásáért folyó határperből ismerhetjük meg. Az 1680-as években csak Szárászt lakták, de a magyarok mindhárom említett falu határát használták. Kétségtelen, hogy ebben az időben Szárászon élt lakosok egy része téslai és lengyeli származású volt. A falu lakosai Bécs bevétele idején nagy megpróbáltatásoknak voltak kitéve. Mivel

Szárász az öreg ország útjában állt, ezért a lakosság a védettebb helyzetű, majdnem a völgyfőben fekvő lengyeli határba tette át lakhelyét. Ám, miközben Lengyelben laktak, továbbra is használták a szárászi faluhelyet és a faluhatárt.” Nem volt ez alól kivétel a templom és a temető sem. Egy 1746-ban kelt tanú-

vallomás szerint a „szárászi Szent Egyházhoz török idejében is temetkeztek, holott a' török más határra holt testet vinni büntetés nélkül nem engedte, de mivel szárászi, lengyeli, és téslai pusztákat külön határok nints 's nem is volt, [...] azért Lengyeliből Szárászra temetkezést nékiek soha nem ellenzette a török.”

Szárászt igen későn, csak az 1750-es évek végén telepítette be újra a pécsi püspökség. Határa ekkor már kisebb volt, mint az egykoron „régii hatalmas templommal” bíró Szárásznak lehetett, innen-onnan lefaragtak, elbirtokoltak belőle a korábban újraterlepitett községek. A régi szárászi faluhely ma nem Szárászhoz, hanem Kisvejkéhez tartozik, ahhoz a községhez, ahova a régi szárászi lakosok legnagyobb számában költöztek. Mindez még ma is utal egy viharos kor népességvándorlásának következményeire.

Új lakókként korábban már letelepedett svábok költöztek át Szárászra, belső migrációként. A szorgalmas szárásziak jobbára dohányt és szőlőt termesztettek, ennek a bevételéből pedig szépen gyarapodott a falu. 1824-ben felépült Loyolai Szent Ignác tiszteletére a település főutcáján álló egyhajós, egytornyos, cseh süvegboltozatos, félköríves szentélyű templom. A második világháború után a németeket kitelepítették, helyükre moldvai magyarok érkeztek. Ekkortól a falu népessége folyamatosan csökkent, 2001-ben kilencvenen,

DOMOKOS PÁL PÉTER (1901–1992)

Kevesen tudják, de a híres néprajzkutató, gyűjtő és tanár néhány évig Szárászban élt. Domokos hatgyermekes földműves családban született a székelyföldi Csíkvádorfalván. Neveltetése és a csíksomlyói kegyhely közelsége egy életre meghatározta világnézetét. Csíksomlyón, Debrecenben és Budapesten tanult, majd tanítóként tért vissza szülőföldjére. Tudatosan kezdte el hordani a kiveszőben lévő népviseletet, Bartók és Kodály hatására kezdett el népdalokat gyűjteni a moldvai csángók között. 1944-ben Budapestre menekült, minisztériumi dolgozóként részt vett a menekültek segélyezésében. Ezért 1948-ban a hatalom eltávolította és Szárászra rendelte. Ő így vall szárászi élményeiről: „Mint írónak, nekem is juttattak sváb birtokot Száráspusztán. A családom Pesten maradt, én pedig egyedül lementem Száráspusztára, és ott szántottam-vettem. Nem volt könnyű munka, de szívesen végeztem. Beszolgáltattam az előírt dolgokat, a családomnak pedig küldtem fel a kenyeret és enniavalót. Így éltem az életemet a moldvai csángó magyarok között, akik Egyházaskozár, Száráspusztá és Mekényes nevű községekbe voltak hazatelepítve. Azért mentem közéjük, hogy legyen, akihez szóljanak, hogyha valamilyen problémájuk, nehézségük, kérdésük van.” Itt tartózkodásának az ÁVO vetett véget, elhurcolták, földjét elvették, szabadulása után sem térhetett vissza. Az itteni csángókat és székelyeket azonban örökre a szívébe zárta. Ma emléktábla idézi alakját itteni házának falán.

mára ötvenen lakják. A falu jövőjét meghatározza, hogy a tágas és jó termőföldek, a környéken élő ritka állatfajok, mint a fekete gólya vagy a réti sas, esetleg a horgászto menyinyben keltik fel a költözni vágyók figyelmét, hogy több holland családhoz hasonlóan ők is itt telepedjenek le. Érdeemes lenne, mert akkor ki lehetne sétálni a határban található Mátyás király kútjához, ahol még a nagy király is megpihent vadászata közben.

Aki egyszer is megfordult Szászváron, érti Hamvas Béla „Az öt génusz” című művében leírt gondolatait. „E táj sok olasz vidéknél déliesebb. Talán, mert a tenger messzebb van, a langyos párát és a szikrázó fényt jobban kell szeretnie. Mikor ezt a vidéket az északnyugati szél járja át és felhő takarja, megszürkül és meg sem ismerni. Mikor aztán a nap kisüt, a fű zöldőbb, a házak falai fehérebbek, az ég kékebb, mint Somló szőlője, az üvegesen áttetsző opálos bogvyó. A fény az embert is átsugározza, a dolgokba

is belevilágít és a gyümölcs íze is világosabb...”

Szászvár Baranya megye északkeleti szegletében fekszik. Különleges éghajlatának köszönhetően rendkívül változatos flóra és fauna jellemzi, a természet szerelmeseinek valódi Kánaán e táj. Délről a Mecsek domborulatai, északról tágas lankák határolják, középtűt pedig a valamikor Határárokknak nevezett, ma Völgysegi-patak néven ismert kék szalag szeli ketté.

Szászvár területe az ősidők óta lakott, ősemberi csontváz és római épületek maradványai is előkerültek a földből, a honfoglalás után pedig eleink is birtokba vették. A település története azonban csak a 13. században kezdődik, legalábbis ekkor hallunk először a Bertalan pécsi püspök által emeltetett kastélyról. Nem véletlen a főpapi építkezés, Szászvár

ugyanis a hatalmas püspökségi birtokok tolnai központja lett, innen intézték a gazdálkodást és ide gyűjtötték be a környékbeli tizedet és egyéb adókat. A települést először az 1332. évi pápai tizedjegyzék említette Szász néven, mely elnevezést egészen 1835-ig megtartotta, ekkor törvény rögzítette mai nevét. A település a 15. században élte első fénykorát, amikor

is mezővárosi kiváltságokat szerzett, 1418-tól szombati hetipiacot tarthatott, lakói földműveléssel, állattartással és kereskedelemmel egyaránt foglalkoztak.

Egyházi jellege miatt Szászvár jelentős regionális kegyhelynek számított a késő középkorban. 1408-ban Alsáni Bálint pécsi püspök kérésére XII. Gergely pápa engedélyezte mindazoknak az egy évi és negyvennapos búcsút, akik bűneiket megbánva Keresztelő Szent János születése napján felkeresik a püspök által a mezővárosban alapított Keresztelő Szent János-kápolnát.

A mohácsi katasztrófa és az azt követő polgárháború, majd az oszmán hódítás véget vetett Szászvár virágzó időszakának. A kezdetben Szapolyai oldalára húzó városka nem állhatott ellen a szultáni hadseregnek, és 1543 nyarán elesett.

A magyarság azonban kitarthatott, az 1554-es összeírás szerint ebben az évben 37 lakott ház után vetettek ki adót. Ebből a lajstromból ismerjük a település legrégebbi utcanevét: a mai Arany János utcát ekkor Szent Jánosnak nevezték, valószínűleg az itt álló Keresztelő Szent János-kápolna után.

A 17. század nem kedvezett Szászvárnak sem, az állandó harcokban többször felperzselték, a visszafoglaló háború idején keletkezett forrásokban pedig nincsen nyoma. Védői, ha voltak, addigra rég elillantak, a nyakas őslakosok pedig elkezdtek újjáépíteni az életüket.

Ez nem ment könnyen, a helyieknek rengeteg konfliktusuk támadt Felföldi Menyhért plébánossal, aki az istentiszteletet elkerülők közül többeket két-tucat botütéssel próbált visszatéríteni a helyes útra. Minden kezdet nehéz, de a szászváriak jól vizsgáztak. A század végére új templomot kaptak, magyar lakosai közé dolgos németek vegyültek, és egyre több iparos telepedett le itt.

A szénbányászat 19. századi

beindulásával a település rohamos fejlődésbe kezdett. Az 1880-as évektől az első világháborúig Szászváron a gazdasági erősödés jelei mutatkoztak. Ekkor szaporodtak meg az üzletek is. Az 1890-es években több jó nevű iparos, földműves és értelmiségi alakította a község vezető rétegét. Ekkor volt alkotóereje teljében a falu híres szülötte, Kiss György szobrászművész is.

A beruházásoknak köszönhetően 1882-ben itt már bányaeorvos biztosította az egészségügyi ellátást, nyolc évvel később elemi iskola nyílt a bányatelepen élő családok számára. A munkalehetőség ugyanis sokakat ide vonzott. 1851-ben még csak alig ezren éltek itt, ötven évvel később már 1600-an, akik között egyre csökkent a németek aránya. Mind a két világháború szedett áldozatokat Szászvárról, de a helyi svábok sikeresen elkerülték a kitelepítéseket. Az

erőteljes iparosodásnak köszönhetően Szászvár népessége egészen az 1990-es évekig nőtt, ekkor több mint 2800-an éltek itt. Ebbe belejátszott, hogy 1947-ben a településhez csatolták keletről Császtát, amely a 17. század végén még jelentősebb volt szomszédjánál, és még 1930-ban is közel ötszázan lakták.

1974. december 31-én a Tolna megyéhez tartozó Mázát összevonták Szászvárral, és az egyesítésből létrejött Mázaszszvárt Baranyához csatolták. E községegyesítés 1991. január 1-jén megszűnt, a két település azóta ismét önálló, viszont továbbra is Baranya megyéhez tartoznak mindketten.

Az 1995-ben bekövetkezett bányabezárás nehéz helyzetbe hozta a települést, magas volt a munkanélküliség, és a ma mű-

ködő cégek akkor még csak bontogatták szárnyaikat. Szerencsére a problémák jelentős részét sikerült leküzdeni. A földrajzi adottságok miatt sokan el tudtak helyezkedni a mezőgazdaságban, és a helyi borászok kitűnő borai egyre keresettebbek a környéken.

Érdemes megtekinteni a 2001-től működő Borházban a helyi szőlőművelésről szóló kiállítást. A pályázatok segítségével megújult strand és a kialakított vadspark tartalmas kapcsolódást kínál az ide látogatóknak, ennek köszönhetően egyre többen kapcsolódtak be a színvonalas falusi vendéglátásba. Az energikus civil egyesületeknek hála, évről évre rengeteg kulturális programot szerveznek, amelyek sikere optimizmusra adhat okot a jövőre nézve. A hírek szerint újra felmerült a szénvagyon hasznosítása, ez talán megoldhatja a csökkenő, ám meg nem szűnő munkanélküliség problémáját. Bízunk benne, hogy az újrainduló bányászat nem csúfítja el a környéket, és Szászvár megmaradhat egy piciny Itáliának Pannóniában.

KISS GYÖRGY

Kiss György pásztorfiú volt, amikor Troll Ferenc kanonok felfedezte, és 1869-ben Grazba küldte egy fafaragóműhelybe. 1874-ben került a müncheni akadémiára, ahol Irgalmas szamaritánus című szoborcsoportjával keltett figyelmet. E szoborcsoportot ma a Magyar Nemzeti Galériában őrzik. Később Rómában alkotott, Apagyilkos című szobrát szintén az MNG őrizi. Münchenből, Rómából hazatérve akadémikus stílusú szobrokat készített, számos egyházi és állami megrendelést kapott. Egyik fő támogatója Koronghy Lippich Elek miniszteri osztálytanácsos, a századforduló művészeinek jelentős „szponzora”, híres művészetpártoló volt. Tehetségét a századforduló legünnepeltebb szobrása, Zala György is elismerte, akivel baráti és „munkatársi” kapcsolatba került.

Több mint 40 évig élt Budapesten. Ezalatt számos, még ma is látható köztéri szobrot alkotott. Közöttük olyan nagyszabásút, mint a Hősök terén lévő Millenniumi Emlékmű Károly Róbert királyról készült alkotása. Az első köztéri szobor is Kiss György nevéhez fűződik. A nőnevelés megindítójáról, Veres Pálnéról mintázott monumentális méretű márványszobrát 1906-ban állították fel Budapesten, az V. kerületi Erzsébet téren.

Az Országház Építési Bizottságának megbízásából

mintázta meg a Parlament számos kül- és beltéri szobrát: a Tőzsde és kereskedelmet ábrázoló hármasszoborcsoport, a díszlépcsőn álló négy, egyenként három méter magas apród alakját, melyek a magyar koronát és a koronázási jelvényeket tartják, Péter és Aba Sámuelről készült alkotását, valamint a Hit és a Jótékonyság című allegorikus szobrokat. A Képviselőház társalgótermének több mesterszobra is neki köszönhető. A Parlament külső szobrai közül a Zrínyi Miklósról, III. Ferdinándról, Jurisits Miklósról és Erdődy Tamásról megmintázott alkotásai szintén jelentősek. Sajnos ezek a művek mára már jelentősen megrongálódtak, így csak a róluk készült hű szobormásolatok díszítik a Parlamentet. Ugyanígyen sorsra jutott a Deák-mauzóleum Gyászoló Génusz című műve, melyet Izsó Miklós műtermében alkotott a művész, a Honvédelmi Minisztérium számára készült Árpád-szobor, valamint az Operaház két homlokzati szobra is. A Kakastolvaj című (leginkább Csirkefogó néven ismert) zsánerszobrát a

főváros vásárolta meg. Az alkotást jóval a művész halála után, 1927-ben állították fel a VIII. kerületi Krúdy Gyula utcánál kiöblösödő parkban.

1895–1896-ban az Iparművészeti Múzeum tetején lévő apród-szobrokat is nagy valószínűséggel a művész készítette. Az erre vonatkozó kutatások jelenleg is folyamatban vannak. Több fővárosi templomot ugyancsak az ő szobrai díszítenek, így például az erzsébetvárosi római katolikus plébániatemplomot és a kőbányai katolikus templomot.

Sokszínű tehetségét igazolják irodalmi és történelmi témájú művei, melyek közül kiemelkedik Vörösmarty Mihály, Kossuth Lajos, Zrínyi Miklós, Szondy György című alkotása, továbbá Berzsenyi Dániel, Arany János és Kisfaludy Károly mellszobra, melyet a Magyar Tudományos Akadémia felkérésére készített el. Az alkotások ma is láthatók az akadémia nagyterme előtt.

Fővárosi szobrain kívül jelentős műveket alkotott Ausztriában, Olaszországban, Horvátországban, Szlavóniában, Felvidéken, Erdélyben, valamint Esztergomban (a főszékesegyházban) és Pécsen (Szepessy Ignác püspök szobra, Széchenyi téri Szentháromság-szobor) is.

Kiss György egykori szászvári préházában, a mai Vadrőzsa vendéglő emeletén állandó kiállítás tekinthető meg alkotásainak fotóiból.

A PÉCSI PÜSPÖK TOLNAI SZÉKHELYE: A SZÁSZVÁRI VÁR ÉS TEMPLOM

Máig sok titok lengi körül a Szászvár központjában álló, felújításra váró várat. A pécsi püspökök tolnai rezidenciája a 13. században még gazdasági jellegű udvarház volt, az Anjouk alatt jelentősen kibővítették, a legújabb kutatások szerint azonban a Zsigmond-korban épült fel az épület-együttes jelentős része, amelyet először 1439-ben említettek várnak a források.

A valószínűleg Albeni János által emelt épület a késő középkori kastélyok tipikus példája. A főépület a későbbi katolikus parókia volt, egy háromsztatú, egyemeletes kőház, amelynek nyugati homlokzatához középen egy négyszögletes torony csatlakozott. A kastélyt gondos kőfaragó munkával emelték, nemcsak az ajtó- és az ablakkeretek, hanem a nyílások belső fülkéi is keretezést kaptak, ami a korban szokatlan megoldásnak számított. Az elmúlt évek ásatásai során előkerült kályhacsempék közül többet az Albeniek és Zsigmond király címere díszít, ezek segítettek meghatározni az építés idejét.

A kastély megerősítésére a Zsigmond király halála utáni polgárháború miatt került sor. Ekkor a nyugatról nyíló bejáratokat megszüntették, a toronyban kápolnát hoztak létre,

a magassíkszíntzen pedig gótikus erkélyszentélyt alakítottak ki. A kastély nyugati falánál új tornyot emeltek, kapuját farkasveremmel erősítették meg. A 16. század elején Szt. mári György püspök fallal vette körül az épületet, a délkeleti sarkon egy erős kaputornyot emeltek, a falakon kívüli árkokba pedig belevezették a patak vizét. Reneszánsz átalakítások is történtek, a gótikus ablakokat az

új stílus jegyében cserélték le. Ekkor épült az udvar északi oldalán az új, emeletes szárny a szolgálonépek számára, amely miatt a vár szinte teljesen megegyezett az ugyanakkor emelt Gyula és Nagyvázsony várépületeivel.

Arról nincsen tudomásunk, hogy Szászvár komoly harcok színtere lett volna. 1543-ban az oszmánok elfoglalták, és a következő években Szekszárddal együtt innen biztosították a ki-

alakuló délkelet-dunántúli hódoltságot. Ennek köszönhetően Kászim bég jelentősen megerősítette az itteni helyőrséget. Általában 150, ám 1545 őszén 250 katona állomásozott itt, akik kivették a részüket a végvári harcokból. Szigetvár eleste után a szászvári erősség stratégiai jelentősége megszűnt, és nem tudjuk, hogy vajon továbbra is állomásoztak-e itt megszálló csapatok. A 17. század hadjárásai sokat rontottak a pusztulásnak indult épületeken, amelyek falait a helyi lakosok elhordták. A közel háromszáz évi hányattatás azonban úgy tűnik, hogy véget ér, és az épület az állam hathatós támogatásával néhány év múlva újra régi fényében pompázhat.

Püspöki rezidenciához illoen Szászvár mindig bővelkedett templomokban és kápolnáknak. A 15. századból ismerjük a búcsújáró helynek számító Keresztelő Szent János-kápolnát, a várban található kápolnatornyot, és a falu plébániatemplomának számító Kü Szentegyházat, amely részben a mai sportpálya területén állt. Ez utóbbi, bár a környék legnagyobb templomának számított, az oszmán időkben erősen romlásnak indult, és 1721-ben már használhatatlan volt. Helyette a szászvári plébánia megalapításával egy időben, a hívek áldozatos munkájával új templomot emeltek vályogból Szűz Mária tiszteletére. A század folyamán ezt az épületet is kinőtte a közösség,

A FEKETE ARANY

„A bányauzem jóval a falu szintje felett, magas csúcsok közötti völgyben helyezkedett el. Ha valaki fent körbenéz, kilátást semelyik irányba nem talál. Végig idősebb és fiatalabb vegyes erdővel borított domboldalak, és a még kopár, de már földdel letakart és újraterleptett volt meddőhányók látszanak. Nem sok minden utal a korábbi tevékenységre. A természet visszavette uralmát.” (Szokoly Károly: Szénszínű mozaik)

A Kelet-Mecsek mindig gazdag volt természeti kincsekben, a kítúnó mészko valaha biztos megélhetést nyújtott a nehéz munkát végző mészégetőknek. Ennél is jelentősebb volt azonban a Nagymányoktól Egregyig húzódo hatalmas széntelér, amelyről hivatalosan először 1769-ben számoltak be. Kisüzemi eszközökkel már a 19. század elején elkezdődött a szénkitermelés, majd a század közepén különböző részvénytársaságok kezébe került. 1898-ban az Esztergom-Szászvári Kőszénbánya vásárolta meg, ekkortól datálható a bányászat virágkora. Az üzemeket villamosították, a termelést modernizálták, a II. világháború idején pedig az ezer méterre fekvő szénvagyon kiaknázására beindították a mélyművelést is. Ezekben az évtizedekben a lakosság több mint fele dolgozott valamilyen formában a bányánál, a környékről sokan költöztek ide a munkalehetőség miatt, a falu pedig folyamatosan gyarapodott. A fellendülésnek azonban véget vetett a rendszerváltás, a túlzottan drága művelési költségek miatt az 1992-ben privatizált üzem három évvel később bezárta kapuit. A nehéz, ám mégis sikeres múltrol ma a szászvári Bányászati Múzeumban lehet többet megtudni. A múzeum előtti Bányász téren Szent Borbála-szobor, csille és aknakerék látható, a templomban pedig az évek óta bányászdalocskát és bányászhimnuszt muzsikáló harangjáték emlékeztet a hagyományokra. ■

ezért Klimó György püspök 1772 és 1779 között egy nagyobb méretű kőtemplomot építtetett késő barokk stílusban. Az Égbeszálló Boldogasszony tiszteletére emelt templom tornyát 1822-ben fejezték be, majd hetven évvel később statikai hibák miatt át kellett építeni. A freskók és festmények zömét Boros Fe-

renc szekszárdi származású festőművész készítette 1846-ban, de a képek részben Ébert Sándor alkotásai. Berendezése, az oltár, a szószék, az orgona a 19. század első felében készültek klasszicista stílusban. A falu magas tornya már messziről iránytűt az utazóknak, amely jelzi Szászvár megújuló központját. ■

PÁZSIT-RÉT 1. ÉLETFÁ

**Bányászati
és helytörténeti kiállítás**
(30/509-5839)

Bányászemlékmű
a temetőben

Bányász tér: Szent Borbála-szobor, kopjafa a bányászok emlékére, csille, aknakerék

Törp-park: gyermek-pihenő
**Szent István Közösségi
Ház**

(72/389-036)

Útközben a 2. életfához a régi
Pázsit utcán (Kun B. u.):

Sportpálya, Posta

Kiss György ÁMK: iskola,
óvoda, Piócás-patak, Várak

VÁRÁROK 2. ÉLETFÁ

Középkori vár: épült a XIII.
században, téglalap alakú,
egvedi ülőfülkés kőkeretes
kapu, gótikus, barokk részek,
török kori hengeres bástyák,
jelenleg feltárás alatt

Római katolikus templom:

az Égbeszálló Boldogasszony
tisztelőre szentelve

1779-ben, barokk stílusú,

Szent Anna-szobrárt

Kiss György készítette,
szentmise vasárnap 11 órakor.
(72/389-168)

Kopjafa a tűzoltók emlékére

Fő tér (Május 1. tér):

Kiss György szobra, Székely
kapu, Faluház Fogadó, helyi
piac, Polgármesteri Hivatal
(72/589-000)

MEGGYES 3. ÉLETFÁ

Gadó-sarok: Emléktábla
az 1956-os forradalom
és szabadságharc tisztelőre

Cigánysor: /Kiss György u./
Jubileumi emlékkereszt:

Kiss György készítette
horganyból 1900-ban

Vadrózsa vendéglő:
(72/389-307) a szobrász prés-
háza volt, fotókiállítás
látható a munkáiról

Kiss György (1852–1919)
szászvári születésű, nemzet-
közi híró szobrászművész

PINCESOR 4. ÉLETFÁ

Bánya utca: orvosi rendelő
(72/589-004)

Borház: a borösvény elején
szőlészeti, borászati kiállítás,
borverseny, borkóstoló,
szüreti mulatság színhelye

Pincesor: 10-15 m-es lösz-
falba vájt pincék présházakkal.

A Szászváron régóta virágzó
szőlőművelést az alábbi idézet
is bizonyítja: „1565–66-ban a
szászi nahije (török igazgatási
központ) kincstári adója a 197
pint Must után 985 akce.”

STRANDFÜRDŐ 5. ÉLETFÁ

Bánya utca:

Piócás-patak mentén

Strandfürdő:

(72/389-689)

1935-ben épült magántőkeből
Nyitva: májustól szeptemberig
naponta

Felújított, hideg vizű strand
árnyas fákkal körülvéve, kis
és nagy medencével, büfével.

Rizni vasút: nyomvonalán
(az országgal párhuzamosan)
juthatunk el az egykori bá-

nyára. Az 1800-as évek végétől ezen a keskeny nyomtávú vasúton szállították a jó minőségű feketeszenet az üzemből a vasútállomásra. Felsővezetékes egyenáramú iparvasúti mozdonyát Mukinak nevezték.

EGYKORI BÁNYA 6. ÉLETFÁ

Piócsák-patak mentén

Premesz-hegy,
volt bányaterület.

Emlékkövek: a Szentháromság-, Új-, Béke-aknák helyén.

Lótér (Tel.: 30/366-9109)

Bányászati kiállítás
(30/377-7700)

Vadaspark
(72/589-000)

Magaslesekrol lehet
megfigyelni az állatokat
(szarvas, őz, vaddisznó,
muflon, kecske...)

**Turisztikai Információs
és Látogató Központ**
(72/389-064) interaktív
bemutatóterem, ízelítő
a Kelet-Mecsek élővilágából

TÚRÁK

HORGÁSZ-TÚRA

(TÓFÚ FELÉ)

8 km műúton

Béka város (Arany J. u.):

Völgysegi-patak
Stefánia (Egészség ház):
épült 1931-ben „Anyas-
és csecsemővédő az elesett
hősök emlékére” felirattal,
az I. és II. világháború hősi
halottainak márványtáblája,
gyermekorvosi rendelő
(72/387-021)

Kopjafa: az 1848–49-es
szabadságharcosok tiszteletére

Vasúti megálló: a Dombó-
vár–Bátaszák vonalon

Horgászto: a Szalósában
(30/361-9001)

egész évben éjjel-nappali
horgászat

DOBOGÓ-TÚRA

(KELET-MECSEK)

10 km turistaúton

Ez a túra Császár Levente:

Az Időmester című
mesekönyvének helyszíneire
kalauzol.

Bányaterület:

turistajelzés: piros +

Vörösfenyő kulcsosház:

a Vögyibanya háza
(70/260-7059),

turistajelzés: sárga –

Kecskehát: a Mester
számológép helye

Somlyó: az Őz szobrot áll,
Szélpajtás ott jár

Dobogó: az Időmester
lakóhelye, bükkfa házikójában
vigyázza az évszakok váltakozá-
sát, és az erdő szívének dob-
banásához igazítja az időt.
A Kelet-Mecsek turistaúttjai
további szép tájakra vezetnek

AZ IDŐMESTER

„Dobogónak hívják azt a hegyet,
ahol a bükkfa-ház áll. Dobogónak,
mivel másodpercenként dobban
egyet az erdő szíve, s azt itt, a
hegytetőn lehet a legjobban
érezni...”

Így kezdődik Császár Le-
vente: Az Időmester című me-
séje, mely a Dobogó-hegy kör-
nyékén játszódik, bizonyos hely-
színei a szászvári Faluséták egyes
állomásai, mint a vár, ahonnan
elindul egy angyali ártatlanságú
kislány, hogy ellopja az Időt; a
Vörösfenyő kulcsosház, mely a
Vögyibanya ármánykodásainak
helyszíne; s a Dobogó, ahol az
Időmester lakik.

HAUSCHL-HÁZ

Hauschl Katalin
 Szászvár, Bonyhádi u. 4.
 72/475-609
info@keleti-mecsek.hu
www.keleti-mecsek.hu
 4 fő

BARABÁS-HÁZ

Barabás Árpád
 Szászvár, Bartók u. 6.
 72/389-308; 30/428-6307
barabashm@freemail.hu
www.barabashaz.fw.hu
 3 fő

VIDÁK-HÁZ

Vidák Sándor
 Szászvár, Bartók u. 5.
 30/328-5684; 30/910-5363
info@vidakhaz.hu
www.szaszvar.hu
 8 fő

VADRÓZSA VENDÉGLŐ

Szászvár, Bartók u. 2.
 72/389-307
www.vadrozsapresszo.hu
www.szaszvar.hu

FALUHÁZ FOGADÓ

Szászvár, Május 1. tér 10.
 72/389-250; 30/364-7497
faluhazfogado@uw.hu
www.szaszvar.hu

KATICA
CUKRÁSZDA

Szászvár, Kiss György u. 1.
 72/389-100

VIDÁK MARGIT

fazekas és foltvarró
 Szászvár, Kun B. u. 56.
 30/348-1603
vidakm71@gmail.com
vidakmargit.xfree.hu

KELETI-MECSEK EGYESÜLET

7349 Szászvár, Május 1. tér 1.
72/475-609
info@keleti-mecsek.hu
www.keleti-mecsek.hu

A rendszer-
váltást köve-
tően a térség
egyes polgár-
mesterei jól
látták, hogy a hatékonyabb fej-
lődés egyik lehetséges útja a
kistérségi együttműködés. Az ő
kezdeményezésükre alakult
meg a Keleti-Mecsek Egyesület
1994 decemberében, szászvári
székhellyel, a térség önkor-
mányzatai és társadalmi szer-
vezetei alapító tagságával. Az
egyesület feladatai közül a tu-
risztika fejlesztés, mint elsőd-
leges cél emelkedik ki.

KELETI-MECSEK, MINT KISTÉRSÉG

A térség szorosan kapcsoló-
dik a Kelet-Mecsek Tájvédelmi
Körzethez, amiről a nevé is
kapta.

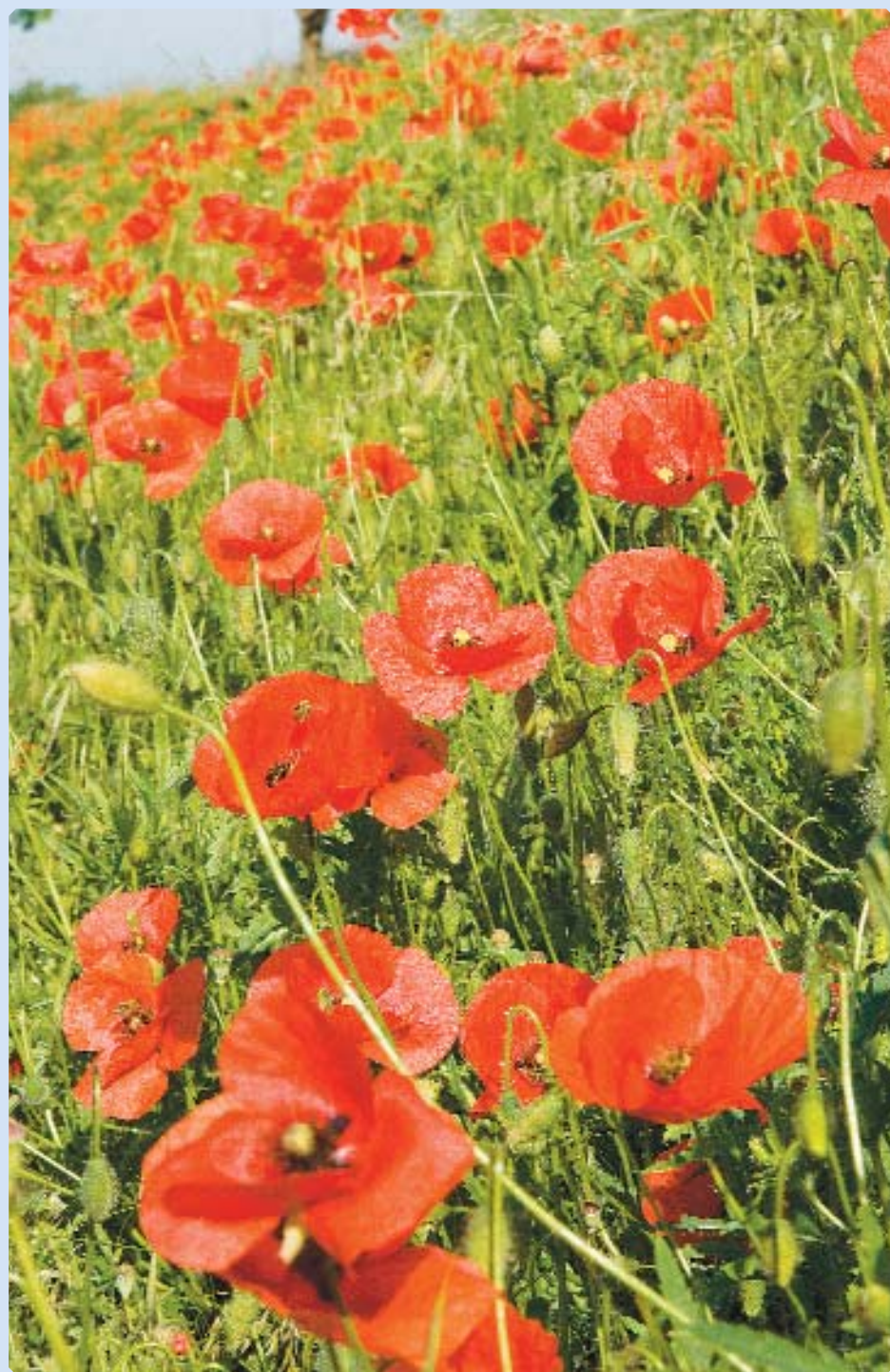
Helyileg Baranya északke-
leti csücskében, Pécs-
től északra 30 km-re, Pécs-
Dombóvár–Szekszárd város-
háromszög középpontjában

fekszik. Közvetlenül határos
Tolna megyével, a Bonyhádi
kistérséggel. A komló és a
sásdi statisztikai kistérség egy
részét képezi.

Települései: Magyaregregy,
Kárász, Szalatnak, Köblény, Al-
sómocsolád, Vékény, Szászvár,
Máza, Hosszúhetény, Tófü,
Egyházaskozár, Hegyhátmárc,
Bikal, mely települések már a
múltban is összetartozó falu-
csoportot alkottak.

Az alig százhusz lelkes falucska a Hegyháti-dombság vonulatában, Sásdtól alig hét kilométerre fekszik. A kétutcas zsákfalu csak közúton közelíthető meg, a dombóvári és sásdi vasútállomásoktól elég messze található.

Nevének eredetére két magyarázat létezik. Egyesek szerint a tarló magyar szóból származik, de nem kizárt, hogy Árpád fejedelem Tarhos nevű unokájától örökölte a nevét.

A terület már a magyarok előtt is lakott vidék volt, a falu határában fekvő ősi temetőben a 20. századi feltárások

során olyan csontvázat találtak, amelyet zsugorítva, ülő helyzetben temettek el, márpedig ez a szokás a bronzkorban volt általános.

A falut először egy 1475-ös oklevélben említették, ekkor a dombói uradalom részeként a Dombai család birtokai közé tartozott. A 16. században több esetben találkozunk a nevével. 1556-ban Sziget várához adózott, a királyi adószedők négy és fél adózó portát írtak össze. 1559-ben Dombai Anna birtokolta, 1565-ben pedig szintén a dombói uradalom birtokaként írták össze. A hódoltság idején valószínűleg mindvégig lakott volt, 1613-ban is szerepel Tarrós az iratokban.

A 18. században egy vallo-másból kiderül, hogy a tarrósiak is a váznoki templomban jöttek össze énekszóval, hogy misét hallgathassanak. A falu ekkor már az Esterházyak birtokában volt. Egy 1742-ben

kelt összeírás szerint a közösségnek volt egy ősi haranglába – nem kizárt, hogy ennek helyén található a mai is. Magyar lakossága a katolikus vallást követte. Ekkor huszonkettő házaspár és hatvanhárom gyónó élt a településen.

A település már az 1720-as években saját pecsétet készíthetett magának. A képmezőben hegyükkel ellentétes irányban lebegő ekevas és cso-

roszlya látható, ami kifejezetten zsánerképnek számít, bár minden bizonnyal a jelenlevő gabonatermesztésre utal. II. József idején evangélikus német zselléreket telepítettek a faluba. Az érkezők a település különálló részében kaptak helyet. A patak deli oldalán alakult ki a németek lakta „Némöt sor”, míg a pataktól északra állt a magyarok lakta régi falurész. A Habsburg kormányzat intézkedéseinek köszönhetően ekkor kezdtek el időtálló anyagokból építkezni, és fa helyett vályog-, illetve agyagtéglaat használni. Egy 1785-ben készült feljegyzés szerint a helyiek a szükséges téglákat maguknak készítették. Gyengébb minőségű földjeiken ipari növényeket, lent és kendert termeltek, valamint az állatoknak fontos takarmányként kukoricát.

A 19. század folyamán a németek folyamatosan elmagyarosodtak, 1930-ban már csak harmincan vallották magukat

német anyanyelvűnek. Ennek ellenére sem menekültek meg a kitelepítés borzalmaitól, és a szocialista átalakulás megpecsételte a falu sorsát. A fiatalok elköltöztek, az itt maradtok pedig előregedtek. Mégsem reménytelen Tarrós jövője, hiszen hagyományos utcaképe megmaradt, német és holland családok is felfedezték a falu szépségeit. A természeti környezet talán megmenti e nagy múltú falucskát. ■

HEGYHÁT

Lankák ölelik a tájat, hol születtem.
Erdő, rét, búzaföld, gyümölcsös gyűl köröttem.
Itt születtem, vagy itt élsz, majdnem egyre megy,
a Táj-báj, boldogság az emberi szívnek.
Szekeső, Dombó, Sásd, Palé, Tormás, és Gödrék,
Mindszent, Kishajmás, Hetvehely, meg Magyarszék.
Eljutsz Szászváron át Mágocs, Bikal felé,
mindenhol egy táj lebben a szemed elé.
Sok fény, rét, búzaföld, gyümölcsösben sok ág,
mindenhol erdők, völgyek, patakok, lankák.
Szeretned kell szűkebb hazád hazaszeretettel.

(Ismeretlen szerző)

Tékes évszázadokon keresztül a hegyháti magyarok közösségének számított. A kétszáznyolcvan lelkes zsákfalú Dombóvártól kilenc kilométerre, a Vásárosdombó–Kisvaszarral összekötő úton fekszik, vasúton nem érhető el. Neve a magyar telek főnévből származik, ami trágyázott, jó minőségű földet jelentett.

Tékest először csak nagyon későn, 1510-ben említették a források, ennél valószínűleg sokkal régebben alapították. Ekkor a Tolna megyei anyavári uradalom részeként a Dombai

családé. A következő évtizedekben a dombói uradalom része. 1565-ben is ennek részeként írták össze, mint Szigetvárhoz szolgáló települést.

Az oszmán hódoltság idején az ittenieknek szerencséjük volt, nem kellett elhagyniuk a falujukat. Bár Tékesújfalú néven rövid ideig szerepel egy település a forrásokban, mellette Tékes is folyamatosan létezett. Utóbbi tehát a középkortól kezdve mindvégig lakott település, míg a szomszédos Ragoncsára már történeti mondák és a Hegyhátszerte elterjedt Ragoncsa családnev emlékeztet. Hasonló történt a kisnemesi Hódossal, ami egyes feltevések szerint szintén a tékesi határ egyik részében állt a középkorban.

A 18. század folyamán magyarok lakták, csak II. József idején érkeztek a német zselértelepesek. Ekkor kezdtek el áttérni az erősebb anyagból

épített házakra, és ez hamar megmutatkozott a faluképen. 1785-ben Esterházy Miklós birtokaként feljegyezték, hogy katolikus lakossága magyar és német nemzetiségű. Az irat nem tett róla említést, de más helyről tudjuk, hogy a betelepülő németység többnyire evangélikus vallású volt. Tékes 1798-ban megkapta első ismert pecsétjét, amin gabonaszál, ekevas és csoroszlya

található, ahogy a környék szinte összes településénél.

A falunak temploma nem volt, sokáig a váznoki plébánia filiájaként tartották számon, 1810-ben azonban a vaszari plébániához csatolták. Ebben az időben épült fel katolikus temploma is.

A falu földjei nem voltak ki-fejezetten jó minőségűek. 1828-ban azt jegyezték fel velük kapcsolatban, hogy a földművelés itt teljesen ráfizetéses. Ezért a tékesiek inkább a fuvarozásba és a szőlőművelésbe vágtak bele. A vasútépítés és a filoxéra miatt a 19. század végére azonban mindkettő tevékenységnek leáldozott.

A településről sokan elszegődtek napszámosnak, és a Baranya-csatorna mentén egész nyáron szénát kaszáltak. Általában Kaposszekcsőn kezdték a kaszálást, majd egészen Pölöskeig elmentek, és mindenhol jó summát kaptak ezért a nehéz munkáért. A falu határában helyi jelentőségű agyaglelőhely működött. Mindezek dacára kijelenthető, hogy Tékes a szegényebb hegyháti falvak közé tartozott, ahová az újítások csak megkésve érkeztek el. A házi szövés viszont egészen az 1920-as évekig fennmaradt.

A gazdálkodás azonban ennek ellenére lassan, de folyamatosan változott. A 19. század végén elkezdtek áttérni a háromnyomásos földműveléséről az intenzív gazdálkodásra, hogy az állatok számára megtermeljék a szükséges ta-

karmányt. Elkezdődött a lovakkal való szántás, főleg német mintára ekkor terjedtek el a nehéz muraközi lovak.

A gyarapodást jelzi, hogy az 1700-as években betelepített németek 1907-ben nagyon szép, egyedi vonású, barokk toronysüvegű templomot építettek, amelyet Lamping József tervezett. Kertjében ma egy, a kitelepítettekért állított emlékmű áll. Nem véletlenül, ugyanis a második világháború után német lakosságát kiűzték. A tétesítés és a szocialista társadalomszervezés nem tett

jót a közösségnek, a lakosság egyre nagyobb része döntött a távozás mellett.

Mára ez a folyamat szerencsére megállt, a helyi mezőgazdasági vállalkozások munkalehetőséget teremtenek, a hagyományos falukép és a megkapó természeti környezet pedig kedvesen marasztalják az idelátogatókat.

A FALU NEVÉNEK EREDETE

Pesty Frigyes a 19. században az alábbi történetet jegyezte fel: „Némelyek állítása szerint azon völgy, hol jelenleg a község létezik, miután mindenütt erdő volt, völgyben az akkor birtokában levő uraságnak kertje volt, mely nagyobb részt tökkel volt elvetve sertései számára, és egyes felügyelői házikók álltak a kert megőrzésére, de a törökök által zaklatott magyarság ezen völgyben húzta magát, mint erdővel és hegyekkel körül vett oltalom helyre, és a monda szerint így alakult a Tökös kertből Tékes községe.” ■

A kicsiny, alig százhusz lelkes Tótfű rendezett faluképével, megújult központjával a Baranyai-Hegyhát igazi gyöngyszeme. Autóval a Dombóvárt Szászvárral összekötő úton érhető el, vasúti megállója sajnos nincs. Neve a tófő, azaz egy állóvíz feje, kezdete jelentésű magyar köznévből származik.

Írásos forrásokban először 1382-ben említették a települést. A középkorban a kisnemesi Tótfői család birtokolta. A

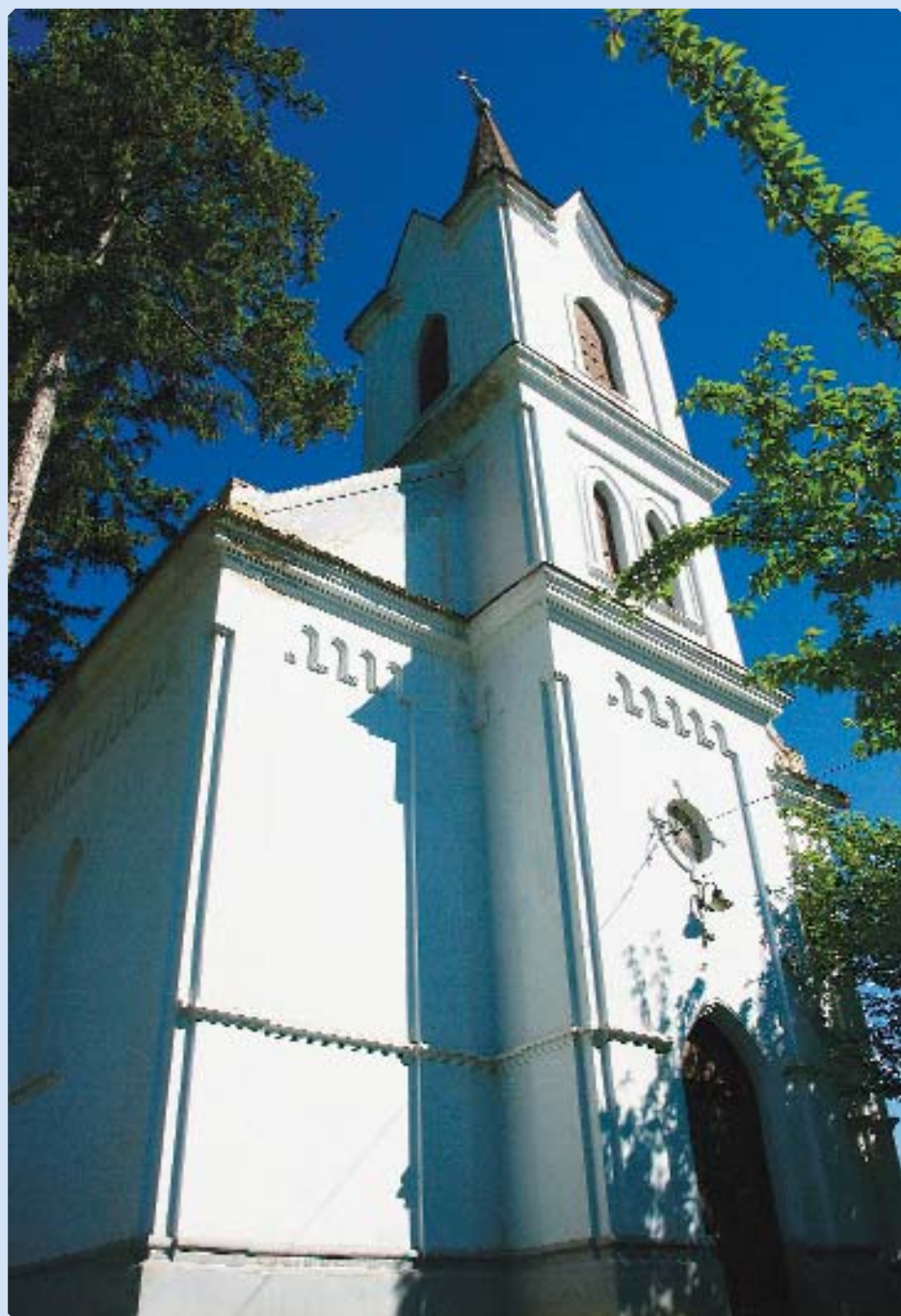
középkor végén a pécsi püspökség birtoka, 1527-ben Sulyok György pécsi püspök Orsych Lukácsnak adományozta szolgálataiért. Ő ugyanis a pécsi vár kapitányaként a vére hullásával védte meg a rá bízott erősséget a mohácsi csata után szétrajzó török portyák egyikétől. 1564-ben Orsich István tulajdona Tótfű két adózó portája, ám két évvel később a falu ura Zrínyi Miklós oldalán halt meg Szigetvár ostrománál.

A 17. században magyar lakosai elhagyták, a pusztán maradt területre rácok költöztek. A visszafoglaló háborúk és a Rákóczi-szabadságharc idején ők is eltűntek, és az Esterházy Pál kezébe került vidék ismét üresen állt évekig. Ezekben az időkben a kárásziak használták

a tótfűi határt, de a nehéz és kötött talajjal nagyon megszenvedtek. Sokszor hat ökröt kellett az eke elé fogni, hogy a szántást el tudják végezni. Az 1720-as években a földesúr német családokat telepített le, de még 1742-ben sem sikerült őket felmérni, mert nem tar-

tózkodtak állandóan a lakhelyükön.

A földesúr gondos szervezésének köszönhetően a tófűieknek lassan sikerült megvetniük a lábukat e vidéken, és egyre több területet műveltek meg. A kezdeti földbőség elmúlt, és a megszilárduló határokon belül mind több területen irtották ki az erdőt, hogy szántókhoz jussanak. Ez történt a vékényi határszakaszon is, ahol egy régi utat szántottak be, és még a határjelként szolgáló fákat is kivágták.

Tófű 1775-ben szerezte meg a pecsétjét, amin a másol megszokott ekevas és csoroszlya volt látható. Katolikus és evangélikus német lakossága Egyházaskozár filiája volt, és egy 1785-ben kelt leírás szerint az itteniek már jobban éltek, mint a Hegyhát falvainak többségében. Ebben az is közrejátszott, hogy a német falvak, így Tófű is egy összegben adózott földesurának, évente százhusz

forintot kellett befizetnie, viszont mentesek voltak az egyéb kötelezettségek alól.

A 19. században Tófű népe tovább gazdagodott. Ebből az időből származik gúnynevük is, a környékeliek Libavárosnak nevezték Tófűt a füves ligeteken élő rengeteg állat után. 1828 után a helyieknek lehetőségük nyílt olyan földeket bérelni az uradalmaktól, ahol már nem volt szükség nyomás-kényszerre. A tófűiek ezeken a

területeken dohányt termesztettek, amiből komoly bevételekre tettek szert. Az intenzív földművelés dacára a lélekszám alig változott, míg 1820-ban tizenkettő, 1848-ban tizenöt adózó portát vettek számba. A német közösségekben ugyanis megengedhetetlen volt a telekaprozódás, a földet minden esetben a legidősebb fiú örökölte, a többi gyermek pedig inkább elköltözött magyarok lakta falvakba, ahol nőstüléssel vagy vásárlás útján igyekeztek saját telket szerezni maguknak. A közösség számára a század folyamán elkészült az evangélikus templom, ez az épület az ingoványos talaj miatt azonban süllyedni kezdett. Ezért 1900-ban átépítették a mai helyére. Az alapásakor itt egy középkori kastély romjaira bukkantak, erről azonban közelebbit azóta sem sikerült megtudni.

A 20. században megkezdődött a magyarok lassú beköltözése, számuk azonban még 1940-ben sem érte el a félszázat a kétszázötven német nemzetiségű lakos mellett. A második világháború végén a faluban ádáz harcok dúltak, az elesett katonáikat a mai temető helyén földelték el. A kitelepítés során Tófű pótolhatatlan veszteségeket szenvedett, a Felvidékről helyükre költözők nem tudták betölteni az elűzöttek után maradt űrt.

A rendezett környék, a szelíd táj azonban biztosíték arra, hogy újra felfedezik ezt a vidéket, ahogy azt háromszáz éve az

A háromszáz lelkes település a Zselic keleti szegletének erdős dombjai között húzódik. Sásdtól tizenöt, Kaposvártól harminc kilométerre található. A falun a Szágy-patak csörge-dez keresztül, és ömlik Sásdnál a Baranya-csatornába. Külterületein, Alsó- és Felsőkövesden, Györgymajorban és Kőtörő tanynán ma is több család él.

Nevét a település a környéken gyakran előforduló vadtormáról kapta, egy másik feltevés szerint viszont Árpád unokájáról, Tormásról. Amennyiben a második vélekedés helytálló, akkor Tormás a megye egyik legősibb települése, melynek gyökerei az államalapítás előtti

időig nyúlnak vissza! Neve először 1554-ben bukkant fel a forrásokban a somogyvári apátság birtokaként.

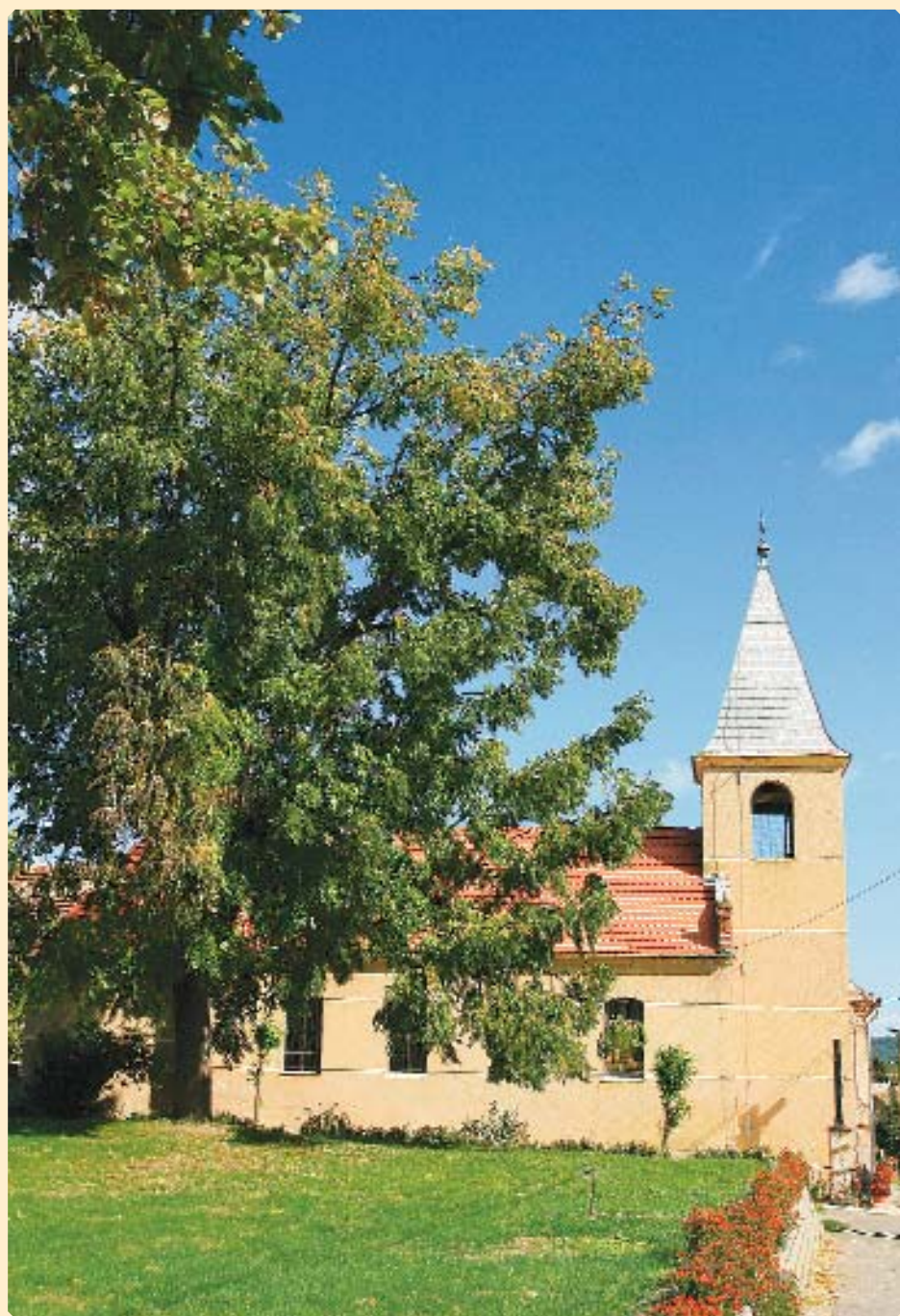
Az ekkor itt élő egyik adózó jobbágy, Deme Petre valószínűleg délszláv volt, és ez alapján feltételezhető, hogy magyar népessége már ekkor elkezdett átköltözni védettebb területre. A 16. századi iratokban még egyszer, 1582-ben bukkan fel a település neve, utána egy évszázadon keresztül hallgatnak róla a források. Bizonyos, hogy a török kor végére elnéptelenedett, és utána évekig pusztán állt. A 18. század elején a Petrovsky család birtokába került, és 1714 után már az ő irányításukkal kezdett újra benépesülni a környékből ideköltöző magyar családokkal. Ebből az évből említik romos templomát, amelyről 1738-ban azt jegyzik meg, hogy a falu külterületén áll, igen rossz állapotban. Ekkor tizenhat házaspár élt a faluban, a

bábaasszonyi feladatokat pedig Markó Katalin asszony látta el. A lelkiélet gondozása a mindszenti plébános, Krizsán Tamás feladata volt, aki a Somogy megyei Tapsonyból érkezett új álmóshelyére 1741-ben.

II. József idején a magyarok mellé katolikus német zsellércsaládokat telepítettek ide, 1785-ben már biztosan voltak német lakosok, legkésőbb 1791-ben pedig pecséttel is rendelkezett a település. 1821-

ben új pecsétet kapott Tormás, ezen a stilizált szántóföldből kétoldalt két-két gabonaszál emelkedett ki, középpüth pedig ekevas lebegett, hegye felett négy csillaggal. Az 1820-as években Tormás Breda grófnő birtoka volt, a mezőgazdaság lassú modernizálásának köszönhetően népessége pedig egyre nőtt. Míg 1820-ban huszonnégy, addig 1848-ban harminchat teljes jobbágy élt itt.

A dombos felszín, a gyakori vízfolyások és a mélyen fekvő lapályos, vizenyős terület miatt földjei kevésbé voltak alkalmasak a művelésre. A falu alsó részét Békavárosnak is nevezték emiatt, és a Gödre felé eső határban található Pocséták-dűlő is valamikor sáros, pocsolyás hely volt. A helyiek szerint inkább betyároknak való vidék volt az erdőkkel tarkított terület, és a hagyomány szerint itt riogatta a gazdagokat Patkó Bandi. Tény és való, vadregé-

nyes ez a környék, ahol még egy régi alagútról is suttognak az öregek a Gál-erdő alatt, ahol régi cserepeket is találtak az arra vetődők. Az biztos, hogy a Nagy-mezői alagút tényleg létezik, a tormásiak azt rebesgetik, hogy akár egy kilométerre is benyúlik a földbe. Az építetője természetesen nem ismert, ám a legendák számát gyarapítja, hogy a Nagy-mezőn kőbaltát, római pénzeket talál-

tak, talán még egy római hadiút is vezetett erre. A régészek szerint nem kizárt, hogy valamikor a középkorban itt egy falu állt. A közeli Burgyánban lépten-nyomon üvegcserepet vet fel a föld, itt valamikor üveghuta működhetett.

A falu múltja és hagyományai szívet melengetőbbek, mint 20. századi történelme. Bár 1932-ben még felépítették Szent Vendelnek ajánlott katolikus templomát, inkább szomorú eseményekről lehet beszámolni. A kitelepítések szétszórták az itteni németsegget, a szocialista kollektivizálás pedig megadta a kegyelemdöfést a falunak. A munkalehetőségek megszűntek, a fiatalok elmenekültek Tormásról. Az elmúlt két évtizedben az önkormányzat igyekszik újra összefogni a közösséget, és az idegenforgalom révén ismét fejlődő pályára állítani Baranya egyik legősiabb faluját. ■

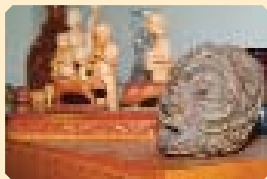
MERICS- GYŰJTEMÉNY

Dr. Merics Imre
(1941–2013)

„Az a típusú gyűjtő vagyok, akinek kevés a pénze, mégis gyűjt” – vallotta Merics Imre, a Budapesttől 210 kilométerre lévő, háromszáz lelkes zselici faluban élt állatorvos. Merics doktor a feleségével együtt 1966-ban került Tormásra, a gyűjtést 1970-ben népművészeti tárgyakkal kezdte.

Az Árpád-dédunokáról elnevezett faluban Merics Imrénének nem volt nehéz felismernie, hogy az itt (is) megtalálható népművészeti tárgyak nemcsak a magyarok számára hordozhatnak értéket, de vannak köztük egyetemes jelentőségű alkotások is. Gyűjteménye szépen gyarapodott, mígnem egyre többen kezdtek érdeklődni a népművészet iránt, divattá vált falura menni, tárgyakat vásárolni. A nyüzsgést Merics Imre nehezen viselte, az árak is elszabadultak, így alábbhagyott az érdeklődése. De a rátalálás élménye, a felfedezés öröme hiányzott neki.

„1973-ban ismertem meg Berkí Violát és Kátay Mihályt, akik – azon kívül, hogy művészetük közel állt hozzám – tudták, hogy az akkori kortársak közül kire kell odafigyelni” – mesélte a gyűjtő. Rajtuk keresztül vezetett az út Somogyi Győzőhöz, Kovács Tamáshoz, Szabó Vladimírhez, Pekáry Istvánhoz és másokhoz. Merics Imre életének megha-

tározó élménye még barátsága Martyn Ferenczel és Korniss Dezsővel: „Egyetemi kurzusnak érzem, hogy hallgathattam Korniss. Neki köszönhetően kerültem kapcsolatba Keserü Ilonával, Nádler Istvánnal, Hencze Tamással, Bak Imrével.” Mindezek

mellett fontos megjegyezni, hogy a Merics-gyűjteményben a kortárs nonfiguratív és figuratív művészet egyenlő súllyal van jelen. Utóbbi meghatározó alakja a már említetteken

kívül Kárpáti Tamás és Almásy Aladár, míg a középgenerációt mások mellett Földi Péter, Ujházi Péter, Bukta Imre és Gaál József képviseli.

Merics doktor úgy vélte, a művészekkel való barátság miatt sem teheti meg, hogy megválnak munkáiktól. A nagy távolág ellenére rendszeres látogatója volt a műtermeknek, fontosnak tartotta a kapcsolatok ápolását. Közben pedig mindig elégedetlen volt, úgy érezte, sok minden hiányzik

még a kollekciónál. Behatárolt anyagi lehetőségei miatt egyedi megoldást választott: a falu egyik kiüresedett parasztházát alkotóházzá alakította, ahová rendszeresen meghívott (visszahívott) művészeket, akik a teljes ellátásért cserébe munkáikkal gyarapították a gyűjteményt.

Merics doktor 2013 tavaszán hirtelen távozott el közülünk, a rengeteg festmény őrzi emlékét. ■

NAGYMÁTÉI VENDÉGHÁZ

7383 Tormás, Nagymáté

GPS: 46° 10' 58,91"

17° 58' 48,80"

72/508-223

turizmus@mecsekerdo.hu

www.mecsekerdo.hu

6 db 2 ágyas,

fürdőszobás szoba

2 db 2 + 1 ágyas,

fürdőszobás szoba

A NAGYMÁTÉI TANÖSVÉNY

A Nagymátéi tanösvény a Dél-Zselic egyik legszebb pontján, a Dél-Dunántúli Kéktúra zselici szakaszától alig 200 méterre található, melyet 2004 augusztusában alakított ki a Mecseki Erdészeti Zrt. Az ösvény a Nagymátéi Vadászházat körülölelő 9,4 hektár területű, csodálatos arborétumban található, amelynek telepítését 1967-ben kezdték el.

Sajátos hangulatot adnak a

tanösvény útvonaltól végigkísérő, tájba simuló szobrok, melyeket a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karának hallgatói készítettek. A tanösvény további érdekessége a Kéktúra pecsételőhely, amelyet a Természetbarát Szövetség közreműködésével hoztak létre.

ÖDÖN-KÚT

Megtalálható a Kőtörő-Nagymáté kövesúttól 200-250

m-re jobbra a völgyben. Dr. Majláth Ödönről nevezték el, aki az 1867-es kiegyezéskor országgyűlési képviselő volt. Az erdőterület, ahol a forrás van, hitbizományban a gróf tulajdonát képezte. A forrást a XX. század fordulóján foglalták. Állapota elfogadható. Rendeltesége: az 1950-es évek előtt a Borjus-völgyi réten legelő állatok vízzel való ellátása, valamint az itt lévő csemetekertben dolgozók ivóvízhez való jutása és öntözés is.

ÖDÖN-FORRÁS

Kőtörő-Nagymáté kövesút alatt a völgyben található a Kék forrás jelzésű emlékösvényen. 2001-ben Ambrus Attila kerületvezető erdész elképzelése alapján foglalták a forrást. Kiepített piknikhellyel rendelkezik, mellette áll a Fekete István emlékösvény egyik tájékoztató emlékoszlopa. Névtablája a forrás mellett egy oszlopos zománctáblán látható.

A százlelkes zsákfalú Sásdtól alig néhány kilométerre, Baranya megye északi csücskében fekszik. Nevét a magyar mesterségnévből eredeztetik. A középkorban a királyé, majd a Bodó család szerezte meg a települést. 1542-ben Bodó Farkas birtoka, az adószedők öt adózó porta mellett hat szegény családot írtak össze. Az oszmán forrásokban Szigetvár eleste után már pusztaként szerepelt, ami azt jelentette, hogy a szászvári náhijéhez csatolt településen nem élt adóköteles család. A magyar lakosság maradéka megélte a felszabadulást, a mélyen a dombok közé ékelődő faluban hat háztartást, hatvan hold szántót és kiterjedt szőlőket találtak a keresztény összeírók.

Talán emiatt is került rövid időre kincstári kezelésbe, majd adományként Lengyeli – 1759-től Vrancsics Pál – és Boronkay József birtokába.

A 18. században csak lassan gyarapodott Varga lakossága, 1752-ben tizenöt, 1784-ben pedig negyvennégy család, azaz kétszázhatvan személy élt itt, ezzel a falu a környék legnépesebb településének számított. Ezekben az évtizedekben leginkább búzatermelésből és állattartásból élt a falu, amit a kiterjedt határok és a viszonylagos földbőség megengedett. A század végén ez a helyzet megváltozott, a földesúr egyre gyakrabban zárta ki a közös használatú erdőkből és legelőkől a jobbágyságot, ami súlyos társadalmi és gazdasági válsághoz vezetett.

Nemegyszer megtörtént, hogy a földesúr legelő hiányában ráengedte birkanyárait a jobbágyság szőlőire, ezzel rengeteg bosszúságot és kárt okozva. Nem véletlen, hogy amíg a környéken szinte mindenütt nőtt a lakosság a re-

formkor idején, addig Vargán huszonhárom helyett már csak kevesebb, mint húsz adózó telket írtak össze 1848-ban. Ehhez jött a zsellérek magas száma, akiknek a felemelkedés egyetlen útját a szőlőművelésbe vagy a fuvarozásba való bekapcsolódás jelentette. A vargaik inkább az előbbi tevékenységbe vetették magukat, 1828–1865 között nyolcszorosára nőtt a betelepített szőlőterület nagysága. Szerencsére a kedvező adottságok miatt az itteni borok jó minőségük révén kelendőek voltak, és még akkor is volt rájuk igény, amikor a környéken a legtöbb helyen elkezdtek kivágni a tőkéket. Talán ekkor történt meg az az eset, hogy a vargai menyecskék a szőlőhegyi pincéknél annyira mulattak és „eláztak”, hogy hazafelé menet valamennyien elvesztették a főkötőjüket.

Ekkor, a viszonylagos pénz-bőség idején arra is volt példa, hogy a vargaik a disznókon-dáik részére a Dráva menti erdőkben béreltek legelőt. (Egy

alkalommal az is előfordult, hogy a vargai kanászt a zalátai erdőben meggyilkolták a betyárok). Ez az extenzív állattartás azonban nem tartott sokáig.

Az 1875-ben drasztikusan megemelkedő adók, majd a kitörő filoxéra járvány véget vetett az addig virágzó szőlőművelésnek. Rengetegen tönkrementek, és a század végén már az általános hanyatlás jelei mutatkoztak. Nem véletlen, hogy itt kezdtek el a legkorábban kivetközni a paraszti viseletből az emberek.

„A hegyhátai magyar nép életmódja nem éppen irigylésre méltó. Mődfölött silányul táplálkozik, most talán még rosszabbul él, mint évtizedekkel korábban. Ez előtt legalább télen át, míg a disznóhúsból tartott, élt egy kis jó világot, nyáron a munkaidőben pedig öldöste a csirkéket, fogyasztotta a tojást, vaját, túrót. ... Borból is a javát szopogatta, de el sem bírta volna adni, mikor nem volt annyi vasút.” (Várady Ferenc, 1896)

Az erdőhasználatból fakadó háziipari lehetőségek is besűkültek a gyáripár hatására. Egyre kevesebb szükség volt fatengelyekre, kocsikasokra, faszékekre, dongákra, aroncsokra, gubacsra, gombára vagy éppen kemény, télálló gyümölcsfajtákra. Ez olyan súlyosan érintette az itteni magyarságot, hogy az elvándorlás és a születéskorlátozás is megjelent közöttük.

„A gyermekszikasztás sem olyan általános, mint sok magyar tájon. Mindazonáltal nem oly

szapora már itt sem a magyar, mint régebben: ez azonban nem mindig a kuruzsló banyák miatt nincsen úgy. Azelőtt nagyon is gyakori eset volt temetések alkalmával, hogy 7-8 gyermek állta körül a koporsót, ha meghalt a szülő. Ma már akkora gyermekszám ritkaságok közé tartozik, de azért az egy-két gyermekes állapot sem rendszer, mint alsó Baranya egyes helyein.” (Várady Ferenc, 1896)

A kaszálás rendje Vargán is megváltozott a századfordulón. Helyi szokásként jegyezték fel, hogy a vargai asszonyok vászonnal tekerték be a kezüket egészen a hónaljig, amit az itteni

földeken dolgozó idegen aratóktól tanulhattak. Ekkor terjedt el a szérún való nyomtatás is, mert eddig inkább a szállásokon való csűrökbe hordták a kévéket, és ott csépezték ki. Az első cséplőgép 1910 körül került a faluba, és hosszú évekig ez volt az egyetlen.

A szocialista kollektivizálással Vargán is véget ért a hagyományos paraszti élet. Megélhetés híján a munkaképesek elvándoroltak, az üresen álló házakba cigányok költöztek be. Az elmúlt két évtized ezért az útkeresés jegyében telt el. Pedig lenne mire büszkének lenniük!

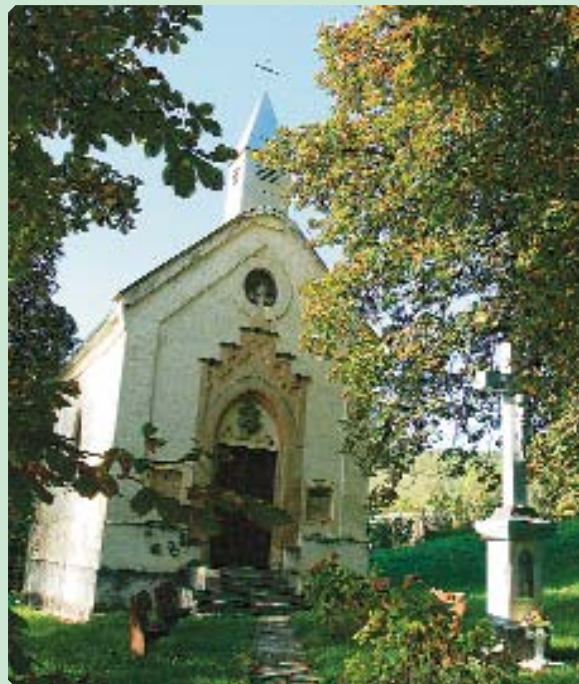
Az egykori kastélyparkban áll Baranya legöregebb tiszafája, Sásdi Sándor (1898-1992) József Attila-díjas író szülőházában megtekinthető az emlékkiállítása, és ha ez nem lenne elég, akkor elsétálhatunk a Cseh Ede királyi kamarás által 1867-ben alapított Szent Anna-kápolna neogótikus épületébe, ahol a falu népe minden évben Anna napján megtartja a búcsút. ■

SZENT ANNA- KÁPOLNA

1867-ben építtette Varga földesura, Cseh Ede császári, királyi kamarás, nyugalmazott helytartósági alelnök. Az egyhajós, neogótikus stílusban épült kápolnát Szent Anna tiszteletére áldatta meg 1868-ban. Istentiszteletet a család kívánságára tartottak, illetve évenként Szent Anna napján ünnepélyes keretek között, mivel e nevet nemcsak a kápolna védőszentje viselte, hanem az uraság felesége is, Cseh Edéné, született Kövér Anna. A kápolna megépítését követően az első felújítási munkákat Cseh Marianna, Cseh Ede leánya kezdeményezte 1893-ban. Ekkor saját költségén mindenre kiterjedően felújíttatta, valamint

újabb, a szertartásokhoz kapcsolódó eszközöket ajándékozott a templom javára. 1886-tól, Cseh Ede halálát követően a kápolna a falu területével együtt Kúfi Adolf tulajdonába került, aki nem tartott igényt az istentiszteletek megtartására, csupán „parkrészletnek” használta a templomot és környezetét. 1898-ban bírósági úton a földbirtokost kényszerítették, hogy mondjon le elővételi és használati jogáról a Római Katolikus Egyház javára. Ennek eredményeként 1900-tól örökre az egyház tulajdonába került a vargai Szent Anna-kápolna. 1959-ben Marton Imréné buzgólkodására felújí-

tották a textilkellékeket: miseruhát, oltárszőnyeget. 1962-ben Petri György villamos árammal szerelte fel a kápolnát, mely munkának nagy ré-

szét saját kezűleg végezte el. Ricsovics Ferenc vállalta az egész épület újrafestését. 1968-ban, a vargai kápolna 100 éves fennállásának jubileumára a hívek összefogásának eredményeként az egész épületet felújították.

1973. szeptember 6-án, ünnepélyes keretek között a falu lakossága e kápolna falát választotta, hogy elhelyezze rajta a bejárat egyik oldalán az I. világháborúban elhunyt hősi halottak névsorával ellátott kőtáblát, így állítva emléket nekik. A II. világháborúban elhunyt hősökre emlékezve 2005-ben került fel a kőtáblába vésett névsor a kápolna bejáratának másik oldalára. ■

SÁSDI SÁNDOR

(Tintner Sándor, Varga, 1898.
szeptember 3. – Budapest,
1992. május 23.)
magyar író, újságíró

Tintner Béla vargai születésű kocsmáros és Hahn Paula bonyhádi születésű asszony gyermekeként látta meg a napvilágot 1898. szeptember 3-án hajnali öt órakor, zsidó családban. A népi írók nagy nemzedékének a kortársa volt. Elemi iskoláit Sásdon végezte.

Később családjával egy darabig Vargán lakott, ahol az apja dolgozott mint kocsmáros. Kö-

zépiskolába Pécssett járt, az érettségét követően újságíróként kezdett dolgozni Budapesten. 1923-ban a Pécsi Napló munkatársa lett, 1928-ban a lap főszerkesztő-helyettesévé nevezték ki. 1924-ben Földes Bélával közösen szerkesztette az Új Írások című irodalmi folyóiratot.

Első regénye a Nyolc hold föld címet viselte, melyet a Nyugat pályázatán dícséretben részesítettek. Zsadányi Oszkárrel létrehozott egy könykiadót, valamint képzőművészeti album szerkesztésében is részt vett. 1943-ban származása miatt a Pécsi Naplótól elküld-

ték. 1944. november 4-én a dachau koncentrációs táborba deportálták. Magyarországra 1945 júniusában tért vissza. 1955-ben Ruzsinka című regényével elnyerte a József Attila-díjat. A Kozma utcai izraelita temetőben nyugszik, temetésén Schweitzer József főrabbi búcsúztatta.

SÁSDI SÁNDOR EMLÉK- ÉS VENDÉGHÁZ

A kis vályogház a település közepén helyezkedik el, melyet 1988-ban, az író 90. születésnapjára Sásd Nagyközségi Tanács segítségével és a falu lakosságának összefogásával felújítottak. A Sásdi Sándor életútját bemutató kiállítótermet azóta is látogatják. A felújított épület egy másik részében korhű bútorokkal berendezett vendégszoba várja az idelátogatókat. A ház középső terme a polgármesteri hivatalnak ad helyet.

Az ezerkétszáz lelkes település Baranya északi részén, a Baranya-csatorna partján, a Hegyhát és a Zselic találkozásánál fekszik. Könnyű megközelíteni, mert közúton Sásd és Dombóvár felől, vonattal pedig a Pécs-Budapest vonalon érhető el. Neve arra utal, hogy a középkorban vásárokat tartottak itt, a dombó pedig szláv eredetű szó, a tölgyet vagy dombocskát jelentő főnévből származik.

Vásárosdombó mindig forgalmas utak kereszteződésében állt, a római alapokon itt haladt

át a Budát Eszékkel összekötő királyi főút. Először 1313-ban említették az oklevelek, a 15. században már nagy valószínűséggel heti vásárokat tartottak a falai között, bár erre csak 1542-ből van az első konkrét adat. Ez a falu még a Széki-víz bal oldali teraszán feküdt. A középkor végén a Dombai család birtoka, túlélte a mohácsi csata utáni polgárháborút, és a 16. században végig adatolható a létezése. 1557-ben évi huszonöt forint adót fizetett Sziget várának. 1556-ban még színmagyar település, 1564-ben Henyey Miklósé az itteni tizenhét porta. Még 1582-ben is ugyanennyit letek fel a török összeírók. Dallos Miklós pécsi püspök 1620-ban kelt feljegyzésében szintén szerepel mint Vázsnok filiája.

A 17. század végén Vásárosdombó népe elfutott és felhúzódt a szemben fekvő hegy oldalába, vélhetően a falu ak-

kori szőlőhegyére, a mai Ódombóra. Közel száz év múlva, csak a 18. század végén vették újra birtokukba a középkori templom melletti területet, a Széki-víz síkját, a mai Újdombót. Fennmaradt egy történet is a menekülés idejéből. A falu ódombói részén található ugyanis a Barka-kút, amiről azt tartják, hogy „amikor a község lakói az ellenség elől a nádason keresztültörve a szomszéd-

dos hegyre menekültek, ahol megvédte a támadás ellen a vizenyős, mocsaras terület, egy Barka nevezetű familia is ott telepedett le, és ők ásták az első kutat.”

A visszafoglaló háborúk idején tizenötön laktak a faluban, amely 1696-ban Esterházy Pál nádor birtokába került. A kitűnő földrajzi adottságokkal, jó minőségű földekkel rendelkező Vásárosdombó a környék gazdasági központjává vált és gyorsan fejlődött. 1721-ben már iskolája volt, 1775-ben saját pecsétet kapott a döntően magyar, és néhány német családból álló lakosság. Külön előny volt, hogy határában jó minőségű agyagbánya működött, az 1940-es évekig innen látták el a hegyháti fazekasműhelyeket. Még a kaposvári fahéredényes, Pap György és a nagyatádi Bajcsy fazekas is ebből dolgozott, sőt, Siklós és a Somogy megyei Iharos fazekasai, és a környék legjobb korongosainak számító kisvaszariak is ezt használták. A vörössagyagot az ódombói részen, valamint a vaszari erdő

mentén bányászták, és értéke-sebb volt a búzánál, így nagyon ellenőrizték a kitermelését. Az erre alkalmas alapanyagot tűzálló edény és kályha készítésére is használták, az edényfal vastagsága azonban nagyobb volt, mint a hagyományos tűzálló edényt készítő központokban.

A 19. században Vásárosdombó szerencsésebben tudta megragadni a lehetőségeit, mint a környék többi magyar települése. Uradalmi földeket béreltek, amin dohányt termesztettek, és újabb német családok érkeztek a faluba. Ekkor népesült be az újvárosi rész, és megkezdődött egy enyhe polgárosodás, bár a lakosság zöme még mindig a mezőgazdaságból élt. 1882-ben épült meg a vasútvonal, ami bekapcsolta a települést az ország vérkeringésébe. Ez alapjaiban változtatta meg az eddig fuvarozásból élők mindennapjait. „A fuvarozás már a múlté! Foglalkozásuk csaknem kizárólag a földművelés. Ezelőtt nagy fuvarosok voltak. Pestig...eljártak,

... egyesek Győrig, Mosonyig. Szidják is az öregek a vasutat, hogy elvette tőlük a keresetet, noha nem sok hasznuk maradt a fuvarozásból. A fuvar miatt elhanyagolták a földjeiket,...rászoktak a víg életre, mulatozásra. ... Itthon is jobbára csak pásztorkodtak, lovat, marhát őrizgettek, kaszálni sokszor a húszéves legény sem tudott. De most már módjával részt vesz a dologban a gyermek is. ... Mióta nincs úgy fuvar, és kiment a szokásból a külön legeltetés, földjeiket jobban megmunkálják, az istállós állattenyésztést is okszerűleg űzik.” (Várady Ferenc, 1896)

1910-ben nyolcszázharmincan laktak a településen és a túlszűfolt iskolát ki kellett bővíteni. A 20. században Dombót elkerülték a tragédiák, a vasútnak köszönhetően a két világháború között látványos fejlődésen ment keresztül, új utak, házak és középületek nőttek ki a földből. A II. világháború idején ádáz légi háború dúlt a légtérben. Az amerikai és a szovjet légierő a vasúti csomópontokat előszeretettel támadta, velük a Veszprémben állomásozó magyar királyi honvédelmi légierő 101. vadászere-de, a jeltényűkről Pumáknak nevezett osztag pilótái vették fel a harcot. Egy Vásárosdombó feletti légi csatában veszítette életét Buzogány Lajos hadnagy 1945. január elsején. A helyi temetőben található sírján 2003. november 25-én emléktáblát avattak, a magyar repülés iránt érdeklődőknek érdemes megtekinteniük. ■

CSENDES PIHENŐ ÉTTEREM-VENDÉGLŐ

7362 Vásárosdombó,
a 611-es út mentén
20/428-7724

www.csendespihenoetterem.hu

Az étterem Vásárosdombó külterületén, a 611-es út mentén, Sásd és Dombóvár között félúton található. Az étlap gazdag kínálatában a könnyű halak, szárnyasok, zöldsaláták mellett a sertés- és marhahúsból készült finomságok éppúgy megtalálhatók, mint a magyaros pörköltök, gulyások. 50-féle, kemencében sült pizzával, többféle hamburgerrel, melegszendvicsel is várják kedves vendégeiket.

VÁSÁROSDOMBÓI LUCA-NAPI KOTYOLÓ

Dicsértessék a Jesus Krisztus!
Kity-koty, kity-koty!
Galaginya kettő,
'z én m....m is kettő,
bíró hátán teknyő.
Galaginy három,
bíró nyakába a járom.
Ugy megájjon magiknak
fejszéje, furuja nyelibe,
mind a zén monyom a húvelibe!
Kity-koty, kity-koty!
Maj hajnő lössz,
Maj megverad!
Akkora segge lögyön a kentek lányának,
mind as ozoraji hordó!
Akkora csöcse
mind a bugyogós korsó!
Akkora szalonnája lögyön,
mind a zajtó!
Akkora urgya,
mind a mestörgerenda!
Akkora sunka,
mind égy ökörnek a combgya!
Kity-koty, kity-koty!
Maj hajnő lössz

(Berze Nagy János gyűjtése, 1940)

VÁSÁROSDOMBÓI NÉPSZOKÁS: A LÓÜTÉS

Ahány ház, annyi szokás, tartja a mondás. Vásárosdombón a 20. századig kedvelt lakodalmi játék volt a lóütés, a ló elbúcsúztatása kivégzéskor. Két legény összefogózva négykézláb áll. Egyikük egy boton cserépfazekat tart. Abrosszal leterítik őket. Ők alkotják a lovakat. A fiatalok tanácsot tartanak fölötté, s mivel a ló végelgyengülésben szenved, elhatározzák, hogy agyonütik. Egy legény súlyokkal fejbe üti a lovat, vagyis szétüti a fejét helyettesítő cserépfazekat, s ezzel mintegy kivégzettnek tekinthető az állat. Néhol a kivégzés után, néhol előtte mondják el, Kátádfán éneklük a ló búcsúját. A ló búcsúztatója alaphangjában teljesen megegyezik a kakasénekekkel és más állatbúcsúztatókkal. Más területeken halottvirrasztáskor játszották, és a leírás szerint „hózzávaló verseket” mondtak. E szokás kétségtelenül állatáldozati emléket őriz. ■

SZENT MÁRTON- TEMPLOM

Dombó középkori, Szent Márton tiszteletére szentelt templomát először a 14. században említették. A 16. századból több plébános neve is ismert. Kis Péter innen került a székesfehérvári káptalan tagjai közé, Gergely pedig a Mohács körüli években tevékenykedett. 1542-ben a dombói plébános látta el a kerület esperesi teendőit. 1692-ben licenciátus szolgált itt.

A plébániát 1709-ben alapították újra, amikor Roskoványi András plébános megkezdte itteni munkáját. 1729-ben Jágónak, Szekcső, Töttös, Vaszar, Tekes, Gerényes, Nagyg, Vázsnok, Tarrós, Sásd, Hernyék, Meződ, Egerszeg, Varga, Mágocs, Hajmás, Bikal, Szalatnak és Mocsolád voltak a filiái, az 1733-as összeírás még megemlíti Csikóst is. A templom viszonylag épen vészelte át a háborús időket, de ekkor már a település határain kívül állt.

1742-ben három oltára volt a templomnak. A főoltár Szent Mártont ábrázolta. Az evangéliumi oldalon Szűz Mária, a leckeoldalon pedig Szent György oltára állott. Előbbihez az oltárképet 1780-ban Peter Wagner festette. A romossá vált templomot végül a szentély kivételével elbontották, és a helyén építették fel a ma is látható új épületet 1789-ben.

1799-ben villám csapott a templomtoronyba, amelyet le-

döntött, de nem gyújtott fel. Újjáépítéséhez herceg Esterházy László nyújtott segítséget. 1813-ban faszindellyel fedték be a tetőt, 1861-ben az északi falat kellett megerősíteni.

1886-ban a templom keresztje szorult cserére, 1890-ben pedig az egész belső teret kifestették. A templom 1897-ben kapott egy Angster-orgonát. 1954-ben a Szűzanya tiszteletére készült el a „lourdes-i” barlang a Szűzanya szobrával Bóbel János plébános kezdeményezésére. 1969-ben a Műemléki Hivatal engedélyével megkezdődött a belső felújítás. A vakablakokat

ablakokra cserélték, cementlapozták az aljzatot, átfestették a falakat, padokat. 1973-ban kerül sor a külső renoválásra, a torony teljes felújítására és a nyílászárók mázolására.

A jelenlegi templom első harangjait Pécsy János plébános adományából vásárolták a templom felszentelésének évében, 1789-ben. A nagy harangot Szent János, a kicsit Szent György tiszteletére szentelték föl. Az ezüstcsengésű harmadik harangot Győri Imre atya hagyatékából vásárolták, és 1848. március 24-én húzták fel a toronyba. Ezeket azonban az első világháború-

ban beolvasztották, miként az 1928-ban adományokból vásárolt újabbakat is a következő világégés idején.

Vásárosdombó temploma mindig plébániatemplom volt. Az 1789-ben meglévő plébániát villám gyújtotta fel. Pécsy János plébános ettől kezdve az istállóban lakott, míg 1791-ben el nem készült az új épület. Állagmegőrzése sok gondot okozott. Az 1850-es években felújították, és tetejét cseréppel fedték be a káplánlakkal együtt. A század végére a romos épületet már nem lehetett felújítani. A jelenlegi plébánia gróf Esterházy Miklós támogatásával 1905-ben, Fájth Lajos plébánossága idején készült el.

A plébánia épülete és területe Bóbel János plébános (1927–1957) idején élte virágkorát. Ekkor a telken volt a még most is álló káplánlak, melyet gazdasági épületek követtek. Volt méhes, jégverem, szőlőlugas, gyümölcsöskert, rózsalugas, kikövezett fürdő,

csónakázótó, sőt a falu fiataljainak nem kis örömeire még gólyafészek is. Ekkor készült el a Szent Imre liget a hősök szobrával, a falu lakosságának adományozásából, valamint a kálvária és a temető kerítése és a templom harangja.

Hidasi János plébános idején (1957–1970) alakult ki a plébánia épületének mai elrendezése. Ő az energiáját elsősorban a templom belső restaurálására fordította. Kiss Gyula plébánossága alatt (1970–1978) került sor a plébánia épületének felújítására. Kicserélték a tetőszerkezetet, és az egész épület új külső vakolást kapott. Szalai Bognár József plébános (1978–1983) a vízvezetékeket újította fel. Morvay Imre plébános (1983–1994) a templom és a temető rendezése mellett külföldi segítséget szerzett a plébánia épületében lévő két vizesblokk kialakításához. Ravasz Csaba plébános (1994–1997) időszakában mindenki, de főként az

ifjúság számára vált nyitottá a plébánia. Horváth József plébános (1997–2002) minden energiáját a templom felújítására fordította (toronysisak festése, márványburkolat, orgonajavítás stb.). Balázs Zoltán plébános ittléte alatt (2002–2003) kezdődött meg a plébánia elhasznált ablakainak cseréje. Kutas Attila plébános vezetésével (2003–) lendületessé vált a falu lakóinak és a híveknek az élete. Gyakoriak az ifjúsági összejövetelek, a felnőttek hittana és beszélgetése, az adventi hajnali misék utáni agapék (szeretetvendégség). Rendszeresen látogatják a plébánia épületét a Szentjánosbogar tábortagjai, a fiatal házaspárok, az elsőáldozók, bérnalkozók és azok szülei. A plébánia udvarán elkészült egy fedett kiülő, amelyet Kalkuttai Teréz anya tiszteletére szentelt fel a plébános úr 2005. szeptember 11-én.

A község és a templom az Európai Szent Márton-út egyik állomása. ■

A százhetven lakosú zsákfalú Sásdtól alig két kilométerre fekszik. A 611-es közútról a római úton keresztül közelíthető meg a Baranya és Tolna megyék határán található falucska. Neve szláv eredetű, jelentése ismeretlen.

A falu területe már a bronzkorban is lakott volt, de kerültek itt elő kelta és római emlékek is. Először 1332-ben említették az írásos források a dombói uradalom részeként. Ekkor már állt a Szent Miklós tiszteletére szentelt plébánia-templom, amely 1620-ban pápai búcsúban részesült.

A török hódoltság korában Vázsnok mindvégig magyarok által lakott település. A 16. században körülbelül hetvenen lakták, akik magyar és oszmán oldalra egyaránt búzával, borral és pénzzel adóztak. A 17. században már a vidék katolikus szakrális központja, az itteni templomba járnak a környékbeli hívek.

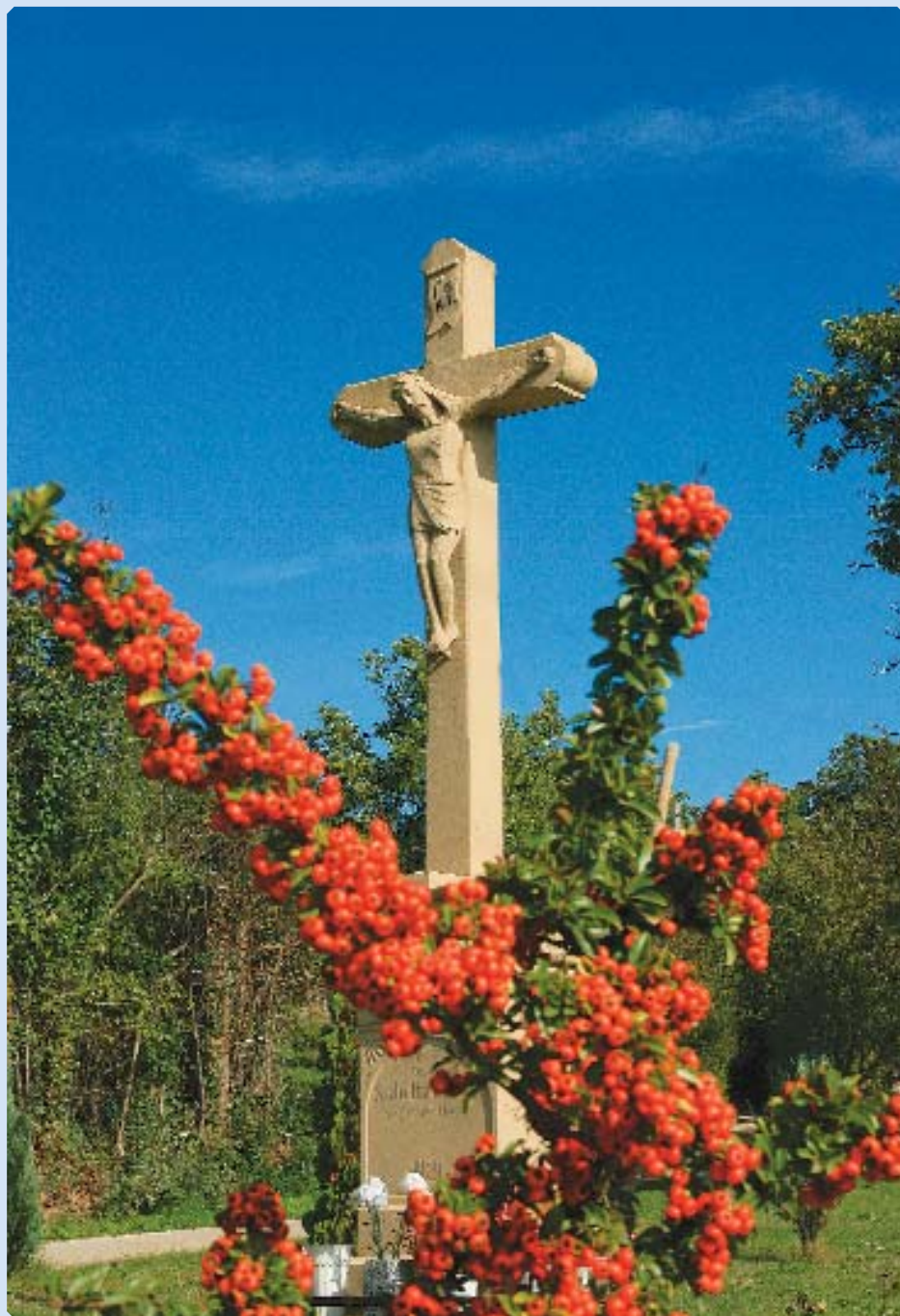
A dombóvári uradalom részeként 1696-ban az Esterházy család kezébe került. 1714-ben Vásárosdombó filiája, templomát immár Kisboldogasszony tiszteletére szentelték fel. Egy 1738-ban kelt beszámoló szerint a jó állapotban levő épület a falun kívül áll, azaz a lakók egy kicsit arrébb költöztek a korábbi évtizedekben. Az épületet végül 1793-ban elbontották, és a helyi hagyomány szerint köveit a sásdi templom építéséhez szállították. A templom elvesztése jelezte, hogy az egykor még jelentős település kezdte elveszteni sú-

lyát. Az intenzív mezőgazdasági művelésre a földjei ugyanis alkalmatlanok voltak, és a föld szűkössége miatt a helyiek húsz százaléka zsellér maradt.

Az itt élők számára a szőlőművelés jelentette az új kitörési pontot, 1828–1865 között többszörösére nőtt a szőlőterület nagysága. A hagyomány szerint Vázsnokon mindenkinek volt a szőlőjében egy nagy boronapincskéje, melyek tiszta

tölgyfából, hatalmas törzsekből készültek facsapolással, deszkapadlóval. Elöl állt a présház, mögötte a bornak tárolására szolgáló hely. A földbe vájt pincék ekkor még nem voltak jellemzők.

Váznokon a kadarka és bajnár volt a legelterjedtebb fajta, de csomorika és rizling is előfordult, a színbor nagy részét pedig Dombóváron vásárolták fel.

Érdekes borkészítési eljárásokról maradtak fenn adatok Váznokkal kapcsolatban. A fehérbornak való szőlőt zsákban taposták ki, leválasztották a

héjtól, magtól és kocsánytól. A vörösbornak való fürtöket is gázolták, de a must a törkölyön maradt, hogy a kádban kiadhassa a színező anyagokat. Más eljárás szerint a cseberben bunkós végű fával, azaz csomiszlóval törték össze a fürtöket. A zsákban való gázolás a középkorig visszavezethető magyar fehérborkultúra jellemző munkamódszere, a cseberben való csomiszolás pedig a Dunántúlon a török hódoltság idején népszerűvé váló kádarához köthető kultúrára utal. Utóbbi nem használta a zsákot, prést, még a hordókat sem, és a szerb szőlőművesek terjesztették el.

A filoxéra után a boronapincéket elhagyták, az épületek elkorhadtak. Mivel amerikai és direkt termő fajtákkal hamar újjáéledt a helyi szőlőművelés, ismét szükség volt pincékre, ám ezeket már a földbe építették.

A szőlő mellett a gabonatermesztés is elterjedt. Váznokon az 1890-es években tértek át a kaszálásra, addig az asszonyok

arattak sarlóval. Elsőként Buksi Kata öregapja, az Attaláról, vagy Batéről származó Öreg Tót használt kaszát, amit bizony fejszoválvá néztek meg a helyiek. 1925 után Lakatos Zsigmond vette meg a falu első cséplőgépét, ehhez jött néhány évvel később még egy, és a világháborúig ezek működtek aratáskor.

Váznokon a 20. században a lóartás jelentett új bevételi forrást. Elterjedtek a hidegvérű, nehéz murai lovak, amiket tavaszonként a Somogy megyei Murakeresztúron vásároltak. Ezeket betanították és ősszel eladták egy nagyobb gazdának, aki rendelkezett télire való takarmánnyal. A következő évben a teljesen kifejlett példányokat német és olasz exportőrök vásárolták fel, és vitték külföldre. A két világháború között ez a lépcsőzetes lóartás több pénzt hozott, mint amit tejből vagy hizott marhából tudtak nyerni.

Kemény élet volt a hegyháti magyarságé, de lassan-lassan azért sikerült előbbre jutniuk.

„Utánozzák a németeket, a jószáguk helyenként már oly szép, mint azoké. Szorgalomban sem áll ma már mögötte, takarékságban pedig mondhatnánk – ki is fog a magyar a németen, sőt, túl is hajtja, egészen a fukarságig. Ez előtt, ha düledező, kéménytelen házat, rozoga kocsiban kócos gebét, csorda előtt hitvány tőgyű, sovány riska tehenet, udvarokban több éven át kihordatlan, porladt trágyadombot, künn a mezőn rosszul művelt földben silány vetést láttunk, mindjárt tudtuk, hogy az magyar emberé. Ma már rohamosan tünedeznek az efajta ismertető jelek.” (Várady Ferenc, 1896)

Vázsnokon az 1930-as években tejszarnok, majd tejszővetkezet jött létre, 1947-ben pedig Magyarországra hozták innen a tejet. Úgy tűnt, hogy a falu sikeres lehet a gazdasági átalakulás közepette, ennek ellenére a szocialista átszervezések nem tettek jót Vázsnoknak. Lélekszáma csökkenésnek indult, és munkalehetőségre van szükség a falu újbóli fel-emelkedéséhez. ■

MÁTYÁS KIRÁLY VÁZSNOKI LEGENDÁJA

A helyi hagyomány szerint a délvidékről Buda felé tartó borszállítóknek itt volt az egyik pihenőhelye, s az emlékezet szerint Mátyás király asztalára is gyakran jutott a vázsnoki borból. Talán ennek emlékére került a település címerébe a holló és a szőlőfürt, életfáján pedig felfedezhetjük Mátyás arcképét is. Mindezek mellett a szőlőhegyre felkúszó utat is királyunkról nevezték el, és ha már felkapaszkodtunk a gyönyörű panorámával kecsegtető szőlőhegyre, akkor a Mátyás-kúta is rálphetünk.

Vékény a Kelet-Mecsek legkisebb, alig 160 főt számláló, szelíd lankák közt megbúvó települése. A Völgységi-patak völgyében fekvő falu Kárász és Szászvár között félúton, a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet északi határánál fekszik. Neve valószínűleg a magyar Velek személynévből származik.

„Községünk már István király idejében település volt. Mint famunkások dolgoztak a király birtokán. Később II. Endre Bertalan

pécsi püspöknek adta át a környéket...” Így kezdődik a falu története, amit minden kisdíákkal leíratott és megtanított a kicsiny falucska egykori tanítója.

A település egy 1451-ben fennmaradt dokumentum szerint az Izményi, majd az Izsáki családé. 1564-ben a Szigeti veszedelemben is megénekelte Szekcsőy Máté gyalogskapitány kapta meg Vékény adóját. A 18. században a pécsi püspök kezelésébe került, és ekkortól a falu lassan, de folyamatosan gyarapodott. Környéke elpusztult településeiből sokan letek otthonra Vékényben, ami felduzzasztotta a lakosságot. Ebben a falu segítségére volt a környéken tapasztalható földbőség, ugyanis könnyen találtak maguknak új, feltörhető mezsgyéket a vékenyiek. 1726 körül a maróci rákok, „a vékenyi emberekkel jó szomszédok

lévén” adtak át nekik földet és rétét irtásra. A 19. században egyre több helyen telepítettek szőlőket, a Kishegy és a Baglas voltak közülük ismertebbek. A szomszédos Kárászhoz és Egeregyhez képest Vékény jobban megművelhető földekkel rendelkezett, ez a szőlőművelésben és a gyümölcsstermesztésben is megmutatkozott. A helyiek a 19. század folyamán Bács megyébe adták el gyümölcseiket, a kereskedők gyakran már a házaktól felvásárolták azt. Mivel az uradalomnak nem volt kocsmája, ezért a borkimérés jogát megszerezték a vékenyiek, és fél évig a maguk borát árulhatták. Az építkezésekhez a Legeltetési Társulat kőbányájában fejtettek követ, sárgaföldet a falu horgosainak aljából vájtak.

A kedvező adottságok és a szorgalmas munka meghozta

gyümölcsét, a dualizmus évtizedeiben Vékény lakossága a környék többi falujához képest jelentősen meggazdagodott. 1891-ben önerőből alapítottak iskolát, amit saját adományokból tartottak fenn, 1908-ban pedig elkészült a barokk stílusú harangláb.

A második világháború kitörésekor kétszázkilencven lakosból kétszázkilenc volt östermelő, és hetven családnak volt

egy holdnál nagyobb birtoka. Az 1920-as években azonban ezen a környéken is elterjedt az egykézés (csak egy szem gyermek vállalása), és ebben Vékény az élen járt. A falu híres volt kevélységéről és gazdagságáról. „Fellépett, amint a jelek mutatják, az eddig csak Vékényt jellemző egyke a plébánia többi községeiben is. Egyik másik hiba is mutatkozik, a polgár atyafiak is követik az úri morált, a vá-

last és az úgynevezett polgári összszeállást. Anyagiilag a nép helyzete mindig jobban romlik. Alig van ház, melyet ne terhelne súlyos adósság, de a cifraság megvan.”

A második világháború végén a falu – Kárásszal és Egreggyel együtt – komoly bátorságról tett tanúbizonyságot, amikor Pozsonyi Ferenc jegyző vezetésével megakadályozta, hogy ki-telepítsék az itteni svábokat.

„Vékényben minden utca Főutca” – mondogatják büszkén nevetgélve az itt élők, utalva egyutcás mivoltukra, s nem zavarja őket a falu mérete. Az ipari műemlékként nyilvántartott egykori Tóthmalmot a kemping területén találjuk. A hatvanas évekig itt működött Blum messze földön híres lópatkoló műhelye, minden bizonnyal ennek a hagyománynak is szerepe volt abban, hogy évekig lovasudvar várta a turistákat. ■

CSÖPÖGŐ-VÖLGY

A településtől dél-délkeletre nyílik a Csöpögő-völgy, mely a zöld kereszt turistaúton közelíthető meg. A völgy legfőbb erénye, hogy turisták által nem oly frekvencián látogatott, mint például az Óbányai- vagy a Hidasi-völgy. Ettől függetlenül bátran állíthatjuk, hogy forrásai, zúgói, vízesései, egykori bányalejárói mindkét említett mecseki látványossággal felveszik a versenyt. Sőt, sokan vallják, hogy a völgy legmélyén megbújó mohos sziklafal a csobogóval a Mecsek egyik legvarázsosabb része. A kisebb-nagyobb zúgók mellett még további három vízesésben gyönyörködhetnek a kirándulók. Ha a turista nem fáradt el kellőképpen, és van még jártányi ereje, visszafelé a Vékényi-völgyben térhet haza, ehhez az úthoz azonban már térképre van szükség és némi óvatosságra, hogy kikerülje az egykori bányagödröket. ■

VÉKÉNYI HISTÓRIÁK

SÖTÉT-HORGOS, VILÁGOS-HORGOS

A Sötét-horgost mindkét oldalon benőtték a fák, az ember úgy érezte magát, mintha egy sötét alagútban járna. Mivel igencsak szűkre méretezték, az üres lovas kocsikkal jártak erre a gazdák. A Világos-horgos ennek pont az ellentéte volt. Az út szélét nem szegélyezte semmi, a nap akadálytalanul besüthetett a gödörbe. Így itt mindig világos volt, s a gabonával megrakott szekerek is elfértek rajta. A két horgost lyukpincék kötötték össze, mely sokszor hasznos bújóhelyként szolgálta a völgyben élőket, amikor valami veszedelem fenyegette lakóit. Ha úgy hozta a sors, hol a világos, hol pedig a sötét oldalon lehetett kereket oldani.

MÉNKÜVES-TETŐ

Így hívják a vékényiek a Szászvár irányába eső Csöppögő-völgy feletti tetőt. Valószínűleg a hegy vasat, vagy valamilyen ércet tartalmazhat, mert viharkor a villám mindig belecsapott, „csak úgy lánógót az egész högy...”

ZSIDÓPOKOL

A fiatal zsidó fiú lovas szánnal járt fáért a Vékény fölötti erdőkbe. Visszafelé egyik alkalommal nem kötötte be rendesen a fékezőláncot, a szán nekilódult a horgoson, és lent az aljban már nem lehetett megállítani. A sziklás részen ripityára tört a szán fástól, lovastól, gyerekestől.

KŐBÁNYA

A környékben egy Sz. Molnár nevű ember volt a kőbányász. Miután a Bandóban (Kisbattyán és Kisvaszar közötti rész) elfogyott a munka, Vékény határában telepedett meg, mészkövet bányászott. Volt ennek az Sz. Molnárnak egy úgynevezett „botpuskája”. Rabsíkok – orrvadászok – használták ezt a fajta puskát. A vége kampós botnak volt álcázva, mintha csak egy sétabot lenne, a fegyver csövét pedig egy kifúrt bodzaágba dugták. Ha jött a vad, csak kihúzták a csövet a faágból, és már lehetett is lőni.

Füzi Misa bá'-nak igen megtetszett a szóban forgó fegyveralkalmatosság. Feleségétől ellopott egy vadonatúj lepedőt, azt szándékozta elcserelni a puskáért. A kőbánya kifejtett részét a kőfejtőmester vastagabb fákkal, ágakkal, levéllel takarta. Ebben lakott a család, mivel igencsak sok gyereke volt a mesternek, talán ő sem tudta volna pontosan megmondani a számukat. Mikor Misa bá' megjelent a barlangszerűségben, a szabad tűz mellett melegedő, elvadult, meztelen kis purdék, mint

csupasz rókakölykök, visongva menekültek a vájat mélyére, nem láttak még fehér embert.

SZÉNBÁNYA

Az egykori bányagödör sokáig szabadon tátongott a falu feletti völgyben. A deszkakerítés, amivel hajdanán körbevették, már régen elkorhadt. Nemrégiben egy fiatal menyecske kirándulás közben majdnem beleesett az egykori aknagödörbe. Az eset után kerítették körbe a lyukat a természetvédelmi őr hathatós közbenjárására.

A FALU KOVÁCSA

A Csöppögő-völgyben széntárna volt, a szászvári bánya gyökér-vájtának szellőzését szerették volna megoldani vele. Fúrás közben olyan kemény volt a kőzet, hogy a gyerekek folyamatosan hordták az acélszerszámokat a falu Blumm-féle kovácsműhelyébe élesítésre. (Később a szászvári Béke-akna töltötte be a légakna szerepét.)

A FURCSA VADDISZNÓ

Fekete Sanyi az Alföldről került a bányához, feleséget is itt talált magának. Hanem amikor megunta a bányászéletet, vadórnek állt. Sokat járt az egregyi Babinába, ami akkor a környék egyik leghíresebb szőlőjének számított. Ott iszogatót hitelbe, hogy majd vaddal fizet a jófajta egröggyi borcskáért.

Egyik őszi útjára elkísérte Suba Laci bácsi. Miután alaposan a demizson fenekére néztek az új bor-

ból, a Sörösnek indultak haza, Kárász irányába. A meredek oldalon a Suba legurult és csak lent, az árokban állt meg. Nagy testű ember volt az öreg, nem lehetett megmozdítani sem.

Sanyi gyorsan hazament, és megerősítve Juliska nénivel – Laci bácsi feleségével – lovas kocsira szálltak, és azzal jöttek vissza az öregért. Lóval kihúztatták az árokból, nagy nehezen feltuszkolták a szekérre, s letakarták szénával, hazafelé meg ne fájzon.

Rájuk esteledett. A kárászi kocsmá előtt megállt a fogat, Sanyi úgy gondolta, hogy pótolni kell az elhasznált energiát.

– Mit lőtél? – faggatták a vadórt a kocsmában, látva a szekeret.

– Egy nagy kant – húzta ki magát Sanyi büszkén.

– A tőke hájából adná’ egy darabot? – kérdezte az egyik vendég.

– Egy adag innivalóért miért ne! – jött a hetyke válasz.

Erre mindenki venni akart egy porciót, így Sanyi a kárászi kocsmában „kimérte” a kant.

– No, akkor osztzkodjunk, nehogy megbüdösödjön – mondták az emberek, és kimentek az ivó elé.

Úgy látszik, a szalma nem tartotta eléggé a meleget, mert Laci bá’ moccorgni kezdett.

– Te, ez még mozog! – kiáltotta valaki.

Sanyi erre felugrott a bakra és a lovak közé csapott, Julis néninek csak úgy lobogott a kendő a fején.

Nem várta meg, hogy a kárásziak számon kérték tőle az elmaradt vaddisznópecsenyét.

Adatközlő: Füzi Gyula

ENDRŐDI ÖKOFARM

Endrődi Tibor
Vékény, Kültelek u. 1.
72/420-930; 30/3 15-9 125
onkormanyzat@vekeny.tvnet.hu
www.keleti-mecsek.hu
9 fő

FINTA VENDÉGHÁZ

Fintáné Sipos Ildikó
Vékény, Fő u. 52.
72/420-938
sophie@icedsl.hu
6 fő

FALUHÁZ

Endrődi Tibor
Vékény, Fő u. 51.
72/420-930; 30/3 15-9 125
onkormanyzat@vekeny.tvnet.hu
www.keleti-mecsek.hu
6 fő

ÖREG VÍZIMALOM KEMPING

Familie A. van Schoonhoven
Vékény, Fő u. 55.
0031/06-153-294 11
info@campingdeoudewatermolen-hongarije.eu
www@campingdeoudewatermolen-hongarije.eu
15 sátorhely,
3 felszerelt sátor, 1 lakókocsi

FIASTYÚK KISVENDÉGLŐ

Vékény, Kültelek
72/420-908
büfé

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

A Zselic mezsgyéjén. Mindszentgodisa és társközségei. Szerk.: Füzes Miklós. Mindszentgodisa, 1985.

Baranya. Szerk.: Kolta János. Pécs, 1958.

Baranya megye földrajzi nevei I. Szerk.: Pesti János. Pécs, 1982.

Conscriptio ecclesiarum et parochiarum comitatus Baraniensis et comitatus Tolnensis anno 1733.
A bevezető tanulmányt írta és a forrást közreadja: Gózszy Zoltán. Pécs, 2012.

Együtt élő népek – eltérő értékrendek. Andrásfalvy Bertalan társadalomnéprajzi tanulmányai.
Szerk.: Máté Gábor. Pécs, 2011.

Haas Mihály: Baranya földirati, statistikai és történeti tekintetben. Pécs, 1845.

Hölbling Miksa: Baranya vármegyének orvosi helyirata. Pécs, 1845.

Káldy-Nagy Gyula: Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai. Budapest, 1960.

K. Németh András: A középkori Tolna megye templomai. Pécs, 2011.

Márévár és környéke. Szerk.: Füzes Miklós. Magyaregregy, 1997.

Máté Gábor: A Mecsek vidék tájtörténete. Táj és ember viszonyának változása háromszáz év tükrében.
(PhD disszertáció) Pécs, 2013.

Rúzsás Lajos: A baranyai parasztság élete és küzdelme a nagybirtokkal 1711–1848. Budapest, 1964.

Sásd. Szerk.: Füzes Miklós. Sásd, 1982.

Timár György: Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaság iratai 1546–1565. Pécs, 1989.

T. Mérey Klára: Baranya megye útjai és út menti települései a 19. század elején. Pécs, 2000.

Visitatio canonica dioecesis Quinqueecclesiensis 1738–1742.
A bevezető tanulmányt írta és a forrást közreadja: Gózszy Zoltán–Varga Szabolcs. Pécs, 2009.

Vajda József: Hegyháti kalauz. Sásd, 1985.

Pesti János: Az ördögszántotta hegy. Pécs, 2002.

Lang Ádám: Üveghuták a Kelet-Mecsekben. Pécs, 2008.

Hegyháti „Érték-térkép”. Alsómocsolád, 2007.

TÖRTÉNELMI BARANGOLÁS A KOMLÓ KÖRNYÉKI FALVAKBAN

A mai Komlóhoz a 20. században öt falu és három kisebb település területét csatolták. Ezek Budafa, Mánfa, a Németegregy néven is ismert Kisbattyán, Szopok, 1928-tól Mecsekfalú, Mecsekjános, Zobákpusztá, Jánospusztá és Vágotpusztá. Mivel Mánfa 1990 után újra önálló

(Jelen kiadvány LEADER pályázati forrásból valósulhatott meg. Komló a lélekszámánál fogva nem tartozik a támogatott települések közé, csak a város külterületei, így a település bemutatása nem teljes, amiért kérjük olvasóink szíves megértését! – szerk. –)

község lett, történetét máshol tárgyaljuk.

A régészeti emlékek szerint ez a vidék már az ókorban is lakott volt. Mecsekjános határában római téglák kerültek elő. Az ásások megerősítették, hogy itt egy nagyméretű, átriumos római villa állt egykoron, amely a pénzérmék szerint a Kr. u. 2-4. században élte fénykorát. A villa a népvándorlás idejében leégett, kincseit elrabolták. A jánosi templom közelében szintén

egy római kori épület állhatott, amelynek vízvezetékrendszere került elő a földmunkák során. A régészeti és a forrásos emlékekből úgy tűnik, hogy a magyarság már korán megtelepedett ezen a vidéken, az első falvak legkésőbb a 12-13. században kialakultak.

A középkor folyamán olyan sűrű településhálózat létezett, amilyenre azóta sem volt példa. Komló a pécsváradi apátság birtokaként 1256-ban tűnt fel az okleveleinkben, Budafa a pécsi püspökség birtokaként 16. századi összeírásokban szerepel. A törökök korban lakott településként említik a forrásokban Jánosit, a Kisbattyán helyén álló középkori eredetű Bottyán pedig az oszmán hódoltság első évtizedeiben tűnik el a szemünk elől. A visszafoglaló háborúk és az azt követő Rákóczi-szabadságharc idején olyan népességpusztulást szenvedett el

ez a vidék, hogy a népsűrűség csak a 18. század végén érte el a késő középkori szintet.

A 18. században a Komló környéki falvak a magyarszéki plébániához tartoztak. Egyedül Kisbattyán volt kivétel, amelyet 1793-ban csatoltak a kárászitól a jánosi plébániához. 1793-tól Szopok és Komló is Jánosihoz került, míg Budafa továbbra is Székhez tartozott, egészen 1924-ig, amikor Mánfával közös lelkészséget alapítottak az itteni hívők számára. Az egyetlen plébánia azt jelzi, hogy ez a vidék nem tudott eltartani több egyházat, fekvése, klímája és földrajzi adottságai nem tették lehetővé az itt élőknek a gyors meggazdagodást. Gabonából például mindvégig behozatalra szorultak. Komló környékének legfontosabb áruja ekkor a fa volt, ezenkívül a gyümölcstermelés, a méhészet, a vadászat, az erdei legeltetés jelentette a legfontosabb bevételi forrást.

A 18. században Budafa a pécsi klérus birtoka, Komló 1715-től a Traun családé, ahogy ők kapták meg Szopokot és Mecsekjánosit is. Utóbbi falvakba a Traunok hívták be a német telepeseket 1722-ben, a nehéz életkörülmények miatt azonban sokat küszködtek, míg gyökeret eresztettek. Komló, Jánosi és Szopok 1747-ben a Batthyány-uradalom birtokába került. Az ekkor készült leírás szerint Komlón Szent István, Jánosi-ban – az éppen ekkor újracszentelt – Szent János,

Szopokon pedig Sarlós Boldogasszony tiszteletére szentelt templomok álltak, és az első kettőt viszonylag könnyen fel lehetett volna újíttatni a bontásra ítélt harmadik épület köveiből. Kisbattyánt a pécsi egyházmegye alapította 1787 körül, a lakók azonban csak házhelyet kaptak, földet nem, tehát tipikus zsellérfalu alakult ki. A falut 1789-től következetesen Németegregynek nevezték, megkülönböztetve a határ másik végén álló Egregytről, amelyet az új falucska miatt kezdtek el Magyaregregynek hívni.

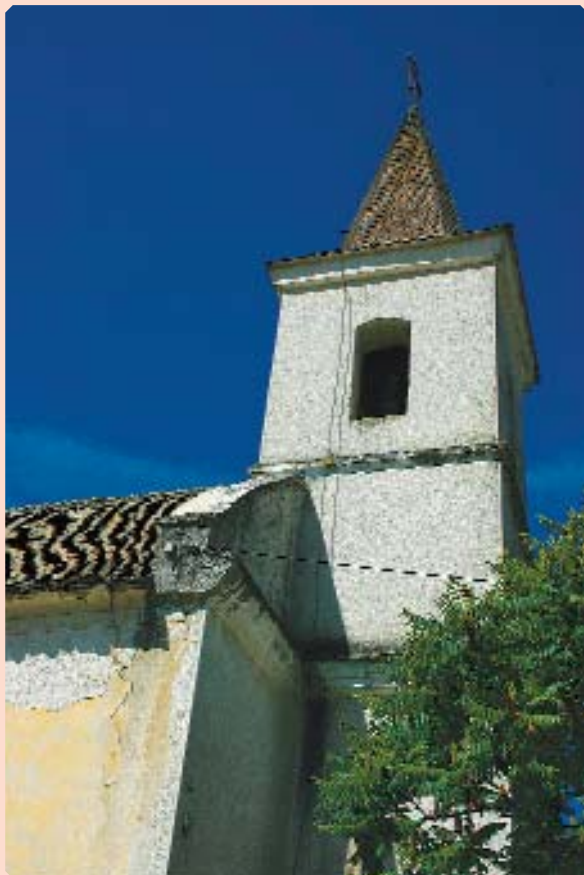
A Komló környéki falvakba ezekben az évtizedekben indult meg egy spontán német betelepítés, és az új lakók hamarosan a falvak gazdasági és társadalmi elitjében találták magukat. A vállalkozó szellemű, igénytelen szellérek a hagyományaikhoz ragaszkodó magyar falvak szélén épült kunyhókban, sokszor egy nagygazda cselédjeként kezdtek. Bérelt földjeiken dohányt, kukoricát és szőlőt termeltek, kis pénzükből tehenet vásároltak, és ezek takarmányát árokpartokon gyűjtögették össze. A családok legalapvetőbb érdekei

szerét a tej biztosította, a borjuk kitermelték az adót. A mezőgazdasági munkák szünetében iparos mesterséggel igyekeztek bevételt szerezni maguknak, és az összekuporgatott pénzből földet vásároltak.

A szűkös földek miatt a falvak lélekszáma alig gyarapodott, a magyarság a földaprózódás miatt egyre inkább zsellérsorba került, az egyenesági öröklést megtartó németsegnél pedig a fiatalabb fiúknak mesterséggel a zsebükben kellett továbbállniuk, ha önálló egzisztenciára vágytak. Mecsekjánosi német ifjai átköltöztek Komlóra, Szopokra és Kisbattyánba is. Utóbbi lakosai közül 1828-ban egyedül két páásztor volt magyar, a németek pedig a környékről költöztek be.

Természetesen előfordult kivétel is. A hagyomány szerint Jakob Leffelman egyenesen Bécsből érkezett a napóleoni háborúk után, és miután a jánosi plébános felismerte benne a tanult embert, kinevezte battyáni iskolamesternek.

A 18. század végén Szopok, Jánosi és Kisbattyán a telepítések miatt utcás falvak voltak. Jánosiban a patak vonalát követő útra épültek az istállók, mögöttük, domboldalon feljebb épített lakóházakat pedig csak ezeken keresztül lehetett megközelíteni. Ezt a formát még ma is több helyen megfigyelhetjük. A hagyomány szerint azért volt rá szükség, hogy a gyakori áradások ne veszé-

lyeztessék a tárolt terményeket, míg az állatokat el lehetett hajtani a veszély elől.

A Komló környéki falvak lakosságának életmódja a 19. században nagymértékben átalakult. A század első évtizedeiben a lélekszám folyamatosan nőtt, Komlón legalább négyszázan laktak, de még a frissen alapított Kisbattyánban is kétszáznál több lakost írtak össze. A tendencia körülbelül 1850-ig folytatódott, majd megállt.

A legelők és erdők szétválasztása után a községek kezén kevesebb legeltetésre alkalmas terület maradt, és ez kihatott a népességre. Egy korabeli jellemzés szerint Komló és környéke még az elmaradottabb Hegyháti járáson belül is a legrosszabb adottságú területekhez tartozott. A földek jövedelmezősége csekély, Budafánál pedig kifejezetten terméketlennek tartották. A bortermelés szintén alacsony szinten állt, egyedül Kisbattyánban említettek jobb minőségű borokat, igaz, földek hiányában az ittenieknek több idejük maradt a szőlőművelésre.

Egy 1828-ban készült összeírás röviden jellemzi a lakosok életmódját. Eszerint a komlóiak a paraszti földművelés mellett Pécssett, illetve az uradalom kőbányáiban és mészegetőiben végzett napszámból élnek. Pécsi napszámot vállalnak a többi falu lakói is, a budafaiak és a battányiak különösen a szőlőkben végeznek napszámos munkát. Világosan látszik, hogy a környék nem tudta ellátni növekvő lakosságát, megélhetésük záloga a környéki Pécs munkalehetősége volt. Mivel piacra szállítható árut sem termelhettek, így munkajüküket tudták áruba bocsájtani.

1850 után a szőlőművelés egyre nagyobb szerepet kapott a foglalkoztatásban, ebben különösen a német családok jártak az élen. Az ő kezükben volt a legnagyobb szőlőterület, és

ők végezték a legtöbb telepítést is. A bor ekkor már áru, amit a piacra lehetett juttatni. A sertéstartás is fellendült, sokszor bérelt erdőkben makoltatták a kondákat, és szinte minden család igyekezett néhány állatot nevelni a saját húsellátásuk biztosítására.

1860-ban már jóléről írtak a kortársak. Pusztajánosiban az uradalom juhodályt épített, állt mellette egy gazdatiszti és körvadászi ház, felépült az uradalmi kocsmá.

Engel Adolf egy vadászkastélyt is emelt itt 1900-ban. Üzemelt még egy tégláégető, a munkások pedig a környező falvakból érkeztek. A fuvarozás éppen ekkor élte virágkorát, mert a vasútépítésekhez rengeteg fára és egyéb felszerelésre volt szükség. Jellemző módon németeket nem találunk a fuvarosok között, ők nem voltak hajlandók hosszabb időre otthon hagyni a földjeiket. Nem úgy, mint a hegyháti magyarok, akik közül sokan akár több hétre is távol voltak, a megkeresett pénzt pedig nem a gazdaságuk modernizálására, hanem életvitelük fenntartására fordították. Kimutatható, hogy a németek által megtermelt bort a magyar szomszédok vásárolták fel, így maradék pénzük is a svábokhoz vándorolt. A jobbagyfelszabadítás utáni legelővesztés, majd a vasúti forgalom megindulása, és így a szállítási iránti igény hanyatlása nagyon érzékenyen érintette ezen fal-

vak magyar lakosságát a 19. század utolsó évtizedeiben. Néhány éven keresztül a magyar borok osztrák importja még elfedte a bajokat, igaz, ennek bevételeiből is inkább a németiség részesült. A borkonjunktúra másfél évtizede alatt a német gazdák komoly pénztőkéhez jutottak, amiből fel tudták vásárolni a helybeli magyar földeket. Jellemző a két eltérő értékrendre, hogy a német viselet egyszerűbb és puritánabb volt a cifra magyarnál, és jóval kevesebbet is költöttek ruházkodásra, mint derék elődeink. Vasárnap a jánosi templomból megjőve a német azonnal hazament és felöltözött hétköznapi viseltebe. A magyarok ezzel szemben a kocsmába mentek, ahol sokan záróráig mulattak, és gyakran belekötöttek az arra járó németekbe, vagy éppen egy liter borért eladták nekik a legjobb földrészeiket. Ekkor alakult a gazdag sváb toposza, ami egészen a kitelepítésig tovább élt, és sok esetben megmérgezte az együttélést.

Fennmaradt egy történet a

szőlőművelés aranykora utáni időkről. Eszerint amikor megszűnt a bor iránti kereslet, az idős kisbattyániak úgy próbálták eladni a nedűjüket a pécsbányai és szabolcsi bányászoknak, hogy télvíz idején klumpában, hátukra véve egy kis hordót, házalva, poharanként mérték ki. Nem hozott sokat, de a kisbattyáni szegénységben minden fillér jól jött.

Az Engel Adolf által beindított bányászat szinte mentőövként hullott a környező falvak magyar lakosságára. Végre nem kellett Pécsre járniuk, a közeli üzem nagyon jó fizetésért felszívott minden munkaerőt, és egyben piacot teremtetett az otthon maradtak mezőgazdasági áruinak. A német dominanciájú falvak, így például Szopok képe alig változott. A gazdák az istállózó állattartás révén komoly bevételhez jutottak, és mivel a szarvasmarhát és a lovakat akár exportra is el lehetett adni, így nem hagytak fel addigi életvitelükkel. A mánfaiak és buda-faiak továbbra is fuvarozásból és faeladásból akartak meg-

élni, még a korábban jelentős gyümölcsstermesztésükkel is felhagytak. Az emlékezet szerint még a lisztet is az eladott fa árából vették meg a pécsi vásárban. Kisbattyánban szinte mindenki értett valami mesterséghez, így ők ezzel akartak boldogulni. Innen az első világháború után szaporodott meg a bányákban munkát vállalók száma. Ebben az időben épült fel a falu Szent Márton tiszteletére szentelt iskolakápolnája, ami iskolának és templomnak egyaránt megfelelt. A kápolnát külsőleg a torony jelképezte, de a hozzá tartozó épületszárny rendszerint egy tanterem volt, amihez néha tanítói lakás is csatlakozhatott. A torony alatt vagy mögött állt az oltár, melyet a tanteremtől többrészes ajtó választott el. Ezt csak a misék alkalmával nyitották ki. Engel annyira rajta tartotta a szemét a környéken, hogy elérte, egyik házmesterének a fia, Takács István legyen Mecsekjánosi plébánosa, akit kitanítgatott. Ő volt a híres író, Dénés Gizella nagybátyja, akinél sokat vendégeskedett a hegyháti emberekről oly szép szavakkal megemlékező aszszony. Regényeiből ismerhetjük ma meg legjobban a századfordulón itt élt emberek mindennapjait. Leghíresebb könyve a Harminc ezüst, az Engel életéről szóló regény, melyet a Pro Pannonia Kiadó jelentetett meg újra 2012-ben.

A 20. században sok tekintetben leáldozott a hagyomá-

nyos paraszti élet a Komló környéki falvakban. Lakói beálltak bányásznak, földjeiket elhagyták, megöregedtek, gyermekeiknek pedig mindent előlről kellett kezdeniük, mert az ősök sem tudást, sem a föld szeretetét nem hagyták rájuk. Komló környékét lassan viszszaahódítja a természet, a bányák tépte sebek elkezdene behegedni, és új esélyt kap az ember, hogy valami szebbet alkosszon ezen a tájon.

DÉNES GIZELLA ÍRÓ, ÚJSÁGÍRÓ

Deutsch Gizella néven Ócsárdon született 1897. június 25-én.

Pécsett jelentek meg első írásai a helybeli sajtótermékekben az 1920-as évek elején. A harmincas évektől kezdve egyre gyakrabban Budapesten, főleg katolikus napilapokban, folyóiratokban publikált.

Fiatal korában sokat időzött Mecsekjánosiban rokonánál, a helybeli plébánosnál, ennek emlékét tábla őrzi a ma már Komlóhoz tartozó településen. Az itt töltött idők és baranyai származása miatt jól ismerte, írásaiban gyakran megjelent ez a vidék, s annak legendái, történetei. Egyik kedvelt témája a magyaregrevi Szentkút csodatévő ereje.

Életművének túlnyomó része 1944 előtt jelent meg. Ismertebb regényeinek témáját Baranya múltjából kölcsönözte. Emellett írt riportokat, visszaemlékezéseket, irodalomtudományi tanulmányokat is. Regényeinek témáját Baranya múltjából kölcsönözte.

A Csodálatos fazekas című, Zsolnay Vilmosról szóló művéből 2009-ben filmet forgattak.

Pécsett halt meg 1975. november 24-én.

A KOMLÓI BÁNYÁSZAT TÖRTÉNETE

Baranya megye bányászatának jellegét a liazkőszénbányászat adja. Ennek jelentőségét mutatja, hogy már 1917-ben a mecseki szénbányászat adta a Trianon előtti Magyarország feketekőszén termelésének a háromnegyedét, 1921 után pedig ez lett az ország egyetlen ilyen bányavidéke. A mecseki bányászat három nagy részre oszlik, közülük most a Mecsek középső területén, az újbányai medence nyugati szegélyén álló komlói kőszénbányászat vidékéről lesz szó.

Bár már a 18. században voltak helyi próbálkozások a szénvagyon kiaknázására, a komlói szénbányászat kezdetei Jánosi Engel Adolf (1820–1903) nevéhez fűződnek. A pécsi zsidó származású nagybirtokos és gyáros elsősorban faipari vállalkozásokban volt érdekelt, de ő építette a Széchenyi tér 3. szám alatti Loránt-palotát, anyagilag támogatta a pécsi Balokányliget kiépítését, és a hitközség aktív tagjaként részt vett a pécsi

zsinagóga megalapításában. 1876-ban létrehozta Engel és Fiai nevű cégét, 1880-ban megvette Montenuovo Alfréd mecsekjánosi birtokát, ahol 1892-ben kezdte meg a kutatásokat a szénlelőhelyek feltárására. Ettől számíthatjuk a komlói szénbányászat kezdeteit.

Mikor az „őreg Engli” megkezdte az üzemszerű széntermelést a Halastó nevű részen, a szénét lóvontatású és kézi csillelkel a mai komlói templom helyén felállított szénosztályozóba hordták le. A szénszállítás akkor lett igazán kifizetődő, amikor 1898-ban megépült a dombóvár-szentlőrinci vasúthoz csatlakozó vicinálisvonal Komló és Godisa között. Ekkor már üzemelt az Anna nevet viselő első akna is. Ezután készültek el a Ganzler és a Szerencsés aknák, az üzemben pedig 1900-ban már háromszázötven bányász dolgozott. Az első munkásokat külföldön toborozták, ezeknek a „gránereknek” Engel az erdő aljában építtetett barakkokat. Komló településképe ekkortól változott meg rohamosan. Engel cégtől 1909-ben az állam vette meg az üzemet, és ekkortól ők

aknálták ki a bányát, ahol az 1920-as években elkészült az első légakna is.

A fejlődő bányavállalat hatalmas munkaerőt szívott fel a környékről, és ez lett e tájék legfontosabb újjárendezője. A szomszédos falvakon túl Magyarországról, Magyareregyről és Mecsekpölöskéről is vállalták a bányászok nehéz munkáját a fiatal férfiak. Itt ugyanis sokkal jobban lehetett keresni, egy bányász két hónap alatt megkapta egy cseléd éves bérét. Sokan beköltöztek Komlóra, s mindenféle alkalmi napszámos munkát, pásztorságot, cselédsé-

get is elvállaltak, csak hogy egyszer bejussanak a bányába. Amíg idáig eljutottak, mindenféle lakáslehetőséget kihasználtak. A bánya 1912-ben az Újtelep megépítésével akart jobb lakáslehetőségeket biztosítani. A betelepült, bányászai lett egykori szegény napszámosok előtt eddig nem is álmott karrier lehetőségei nyíltak. Sokan közülük szabadnapjaikon részes aratást és egyéb napszámot vállaltak, a környező parasztfalvak számára ugyanis megérte a megnövekedett igényeket kielégítve Komlóra termelni. A környező falvak fuvarosai most már nem Pécsre szállítottak, hanem bányafa szállításával keresték kenyerüket. A komlói bányások ellátására elsősorban Komló és Kisbattyán szakosodott. A gyerekek és asszonyok rendszerint az itteni gazdákhöz jártak naponta tejért, itt vásároltak zöldséget, gyümölcsöt, baromfit és tejterméket.

A bányászat során 1928-ban váratlanul meleg vízű forrás tört fel bőséges vízhozammal Sikondán. A Földtani Intézet a forrás vizét gyógyvízzé nyilvánította. Ennek hatására elkészült az első fürdő, 1930-ban pedig megépítették az első gyógyszállót. A termálvíz litiumtartalma miatt alkalmasnak találták gyomor- és bélpanaszok kezelésére, ezért már 1929-ben megépült egy palackozóüzem, és a kedvező tapasztalatok miatt Sikonda-fürdő megkapta a jogot, hogy gyógyfürdőként vegye nyilvántartásba. Sikonda a

gyógyvíz mellett sajátos mikroklímával is rendelkezik, a környező erdőségek miatt a levegője tiszta és paradís. A légúti megbetegedések gyógyítására itt épült fel az ország egyik első Bányász Szanatóriuma, és a kellemes fekvésű területen sok dolgozó igyekezett magának kisebb parcellát szerezni, hogy nyaralót építsen rajta.

A második világháború alatt a komlói széntermelés elérte a napi hetven vagon, az erőltetett munka azonban megrongálta az üzem gépeit. A háború után államosították a komlói bányákat, 1948–1952 között a Mecseki Szénbányák Nemzeti Vállalata üzemeltette, majd Komlói Szénbányászati Tröszt néven szerepelt. Ezekben az években új aknákat nyitottak Kossuth II. és Béta néven. A széntermelés növekedésével egyre jelentősebb munkaerőre volt szükség, ezért megkezdődött a környező lakosság bevándorlása, illetve a távolabbról származók szervezett letelepítése. A lakosság száma hétezer-ről 1960-ra huszonnégy ezerre nőtt. Kezdetben inkább férfiak érkeztek, majd a viszonyok normalizálódása után a családtag-

jaik is utánuk jöttek. A magyarok mellett éltek itt németek, cigányok, románok és horvátok is. A lélekszám növekedése miatt Komlót 1947-ben nagyközséggé, 1951-ben várossá nyilvánították.

A szocialista iparosítás éveiben a komlói szénbányászat erősen átalakult, mert csak itt volt olyan kokszolható szénbázis, amelyet a dunaiújvárosi vasipari kombinát fel tudott használni. Az ország ipari fejlesztéseinek negyedét ekkor idelfordították, és ennek köszönhetően már 1953-ban tizenegyezer bányász dolgozott az aknában. Itt készült el az ország legmélyebb, közel ezer méter mély aknája Zobákon. A szén elszállítására több helyen, így például a Béta aknánál kötélpályát építettek. 1955-ben már a komlói bányák adták az ország széntermelésének jelentős részét.

Az 1990-es években a város lakossága meghaladta a harmincezeret, a rendszerváltozás azonban megpecsételte a bányásorsát. Egymás után zárták be a tárnákat, és 2000-ben megszűnt a mélyműveléses szénbányászat a vidéken. ■

SIKONDA WELLNESS HOTEL ÉS FÜRDŐ

**7300 Komló-Sikonda,
Fürdő u. 5.
72/582-060; 72/581-489
maul.kitti@sikonda-
furdo.hu
www.sikondafurdo.hu**

A Mecsek festői völgyében feltörő forrásokra épült exkluzív wellness fürdő és szálloda szeretettel várja önt. A 39 otthonos, légkondicionált, kád- /zuhanyzóval, telefonnal, televízióval és minibárral felszerelt szoba és apartman a kényelmes pihenés tökéletes helyszíne.

AMIT KÍNÁLUNK ÖNNEK...

A wellness részben életstílus, részben életfelfogás, ezenfelül életfilozófia, tudatos törekvés a személyes egzisztenciára. A felelősségérzetet alap-

szik, különösképpen a saját egészségünkre és az átfogó életminőségre. A wellness magában foglalja a lét testi, lelki és szellemi aspektusait. A wellness életstílus egyfajta életművészet, amit ha tudatosan fejlesztünk és gyarapítunk újabb tapasztalatokkal, tudással és változó feltételekkel, akkor sokat teszünk önmagunkért.

Szállodánk 39 szobájában 82 fő számára tudunk kényelmes szálláshelyiséget biztosítani, pótágyak segítségével összesen 90 fő elhelyezésére van mód.

FÜRDŐ

Sikonda meleg vizű forrását 1928-ban fedezték fel. Az alkali-
kus, lítiumtartalmú hévíz megszünteti a gyomor- és bélpanaszokat, kiegyensúlyozza az anyagcserét, eloszlatja az influenza utáni zavarokat, kitűnő az ízületi bántalmak, a bőrbetegségek és a nőgyógyászati megbetegedések kezelésére.

4 beltéri és 2 kültéri medencével várjuk felfrissülni vágyó kedves vendégeinket.

A lélegzetelállító környezetben fekvő szabadtéri, termálvízű élményfürdő és napozókert a regeneráló nyugalom szigete.

A 33x20 méteres nyitott sportmedence a strandolni és úszni vágyók paradicsoma.

A 30-32 °C-os termálvízű fedett medence élményelemeivel kényezteti és gyógyítja az ide látogatókat.

A nyugodt kikapcsolódást szolgálja a termálvízű 35-36 °C-os ülőmedence.

A 30-31 °C-os, különböző játékokkal felszerelt gyermek- és pancsoló medence a szórakozásra vágyó kicsik birodalma. A kisbábák ápolásához külön helyiséget biztosítunk.

Látogassa meg, és lazuljon el a finn szauna, az infrasauna, az aromakabin, a sókamra és a gőzfürdő egyikében, majd frissüljön fel a merülőmedence hús vizében.

SZORGOS MÉHEK

foltvarrók
Leipoldné Lázár Gizella
szakkörvezető
30/444-5348
gimama44@gmail.com
szorgosmek.blogolj.net

SZAKÁCS ALIZ

bőrműves, a Népművészet
Ifjú Mestere, népi iparművész
Komló, Ipari út 38.
30/317-8267
aliz.szakacs@gmail.com
www.borekszer.hu

SCHNEIDER ANGÉLA

festő
Komló, Jánosi fő út 29.
30/247-4943
bsangella@gmail.com
www.festegeto.hu

MECSEK-HEGYHÁT TURISZTIKAI EGYESÜLET

7300 Komló, Városház tér 1.
72/281-447
mecsekhegyhat.tdm@gmail.com

A Mecsek-Hegyhát Turisztikai Egyesület fontos célkitűzése, hogy a Mecsek középső és keleti régiójának vállalkozásaival és a civil szférával együttműködve hozzájáruljon a terület látnivalóinak, természeti és műemléki értékeinek megőrzéséhez és népszerűsítéséhez. A térségben ugyanis jelentős turisztikai potenciál rejlik, különösen az ökoturizmus területén.

OMME KOMLÓI HELYI SZERVEZETE

A komlói méhésztársaság 60 fős tagsággal rendelkezik. A korábban idősebbekből álló tagság soraiban egyre több a fiatal méhésztárs, aki többségében fajtamézet termel, és nagyrészt álló méhésztárs van, azaz: nem vándoroltat. Az egyesület elnöke Balogh Imre.

7332 Magyaregregy, Petőfi u. 21.
72/420-437; 30/262-5686

JÓ SZERENCSET MECSEKI BÁNYÁSZ EMLÉKÚT

A Baranya és Tolna megyén végighúzódnó, Mecsek szép tájait érintő és azokra rálátást biztosító kb. 160 km hosszú emléktúra és leágazásai felfűzik az egykori bányászati objektumok helyén létesített emlékhelyeket, múzeumokat, gyűjteményeket.

RUDA SÁNDORNÉ

Komló-Sikonda,
Fülemüle u. 18.
72/485-435; 70/537-4357
nagyroda@gmail.com
6 fő

BAKÁN JÓZSEF

Komló-Sikonda,
Tóparti u. 38.
72/448-956; 30/540-23-27
bakanbrigi@gmail.com
4 fő

KÉZI BORBÁLA

Komló-Sikonda, Tóparti u. 13.
30/392-1329
barbara.kezi@gmail.com
www.szallas.net/mokusvilla
4 fő

GALLINA JÓZSEFNÉ

Komló-Sikonda,
Erdei u. 9.
72/719-254;
20/426-5678
4 fő

VERES ISTVÁN

Komló-Sikonda,
Erdei u. 16.
72/239-130; 30/319-0087
8 fő

ÓNOZÓ KÁROLY

Komló-Sikonda,
Erdei u. 32.
20/937-8888
onozokarolyne@gmail.com
sikondainyaralo.uw.hu
4 fő

BÉKÉSI LAJOSNÉ

Komló-Sikonda, Erdei u. 52.
72/484-579; 20/365-3148
www.apartman2.hu
6 fő

SIKONDAI
APARTMANHÁZ

Komló-Sikonda, Fürdő u. 2.
72/508-223
turizmus@mecsekerdo.hu
www.mecsekerdo.hu
10 fő

STEMLERNÉ
RICHTER EDIT

Komló, Batthyány u. 24.
70/330-8959
stemko@t-online.hu
vendeghaz.stemko-roll.hu
21 fő

GYOPÁR KULCSOSHÁZ

Komló-Zobákpusztá kült.
0269 hrsz.
46° 11.068', 18° 19.430'
72/508-223
turizmus@mecsekerdo.hu
www.mecsekerdo.hu

KISVIRÁG VENDÉGLŐ

Komló,
Mecsekfalui u. 1247/1. hrsz.
72/486-475; 30/246-3654
marivirag@vipmail.hu
www.kisviragvendeglo.hu

SIKONDAI PIHENŐPARK

Komló-Sikonda, Tölgyfa u. 5.
72/281-562
Sportolási lehetőség

MEDIANO THERMAL CAMPING ÉS BUNGALÓ PARK

Komló-Sikonda, Fürdő u. 8.
72/481-981; 20/991-3209
info@medianocamping.hu
www.medianocamping.hu

A kempingben 50 lakókocsi és sátorhely található.
A faházak 40 m² alapterületűek, saját terrasszal rendelkeznek.
A vendégház fűthető kőépület,
összesen 42 fő elhelyezésére alkalmas.

DIRT PARK

Komló, Batthyány u. 9.
30/994-2232
balazs.hoffmann@dirtypark.hu
www.dirtypark.hu
4 pálya – 45 hektár

Légifotó: Kovács Norbert

„Ez a legnagyobb Motocross pálya, amit valaha építettünk. A pálya nagyobb és durvább, mint a legtöbb US National track! Nagyön büszkék vagyunk, hogy részt vehettünk ebben a projektben.”

Rich Winkler Dirt Wurx USA

SIKONDAI TANÖSVÉNY

A piros és zöld sáv jelzések mentén kiépített tanösvény 1,5 km hosszú, 30 perc alatt kényelmesen bejárható. A szabadon látogatható természetismereti tanösvény tájékoztató táblái segítségével megismerkedhetünk a mecseki erdők jellemző lágyszárú növényfajaival, fáival, a leggyakrabban előforduló madárfajokkal, kismamóssokkal és az erdei nagyvadfajokkal, nyomokkal és egyéb, beazonosításukra alkalmas hátrahagyott jelekkel. Megtudhatjuk, hogy mi a feladatuk az erdészeknek, hogy lesz a csemetéből idős fa, és hogy milyen sokoldalúan használható a kitermelt faanyag az ember számára.

Az alig kétszáznegyven lelkes zsákfalucska a Mecsek északi lankái előtt bújik meg, elérni csak a Komlót Bonyháddal összekötő útról lehetséges.

A települést egy 1326-ban keletkezett oklevél említi először Kubli néven. A feltételezések szerint elnevezése a régi magyar úrmérték – azaz köből –, esetleg a kutak bélelésére szolgáló fatönkből is származhat. A középkorban a Maróci uradalom része, és jelentőségét mutatja, hogy már a 14. században plébániás helyként említik.

A hódoltság idején a szászvári török náhijéhez tartozott, és magyar lakossága lassan elhagyta otthonát, a mostanítól

kissé délnyugatra fekvő települést. Az elvándoroltak helyére rácok költöztek, emléküket a falu nyugati belterületén található úgynevezett Rác-temető őrzi. Köblény a Rákóczi-szabadságharc idején ismét elnéptelenedett, Vak Bottyán kurucái kíméletlen küzdelemben elkergették a baranyai rácok többségét.

A falu ezek után néhány évig pusztán állt, mígnem 1733-ban német telepesek érkeztek az akkor Petrovsky birtoknak számító vidékre. Ősi temploma ekkor romokban állt, az új lakók nem is próbálták újjáépíteni. A falu a század folyamán egyre gazdagodott, nem véletlen, hogy a katolikus hívek 1799-ben templomot építettek maguknak, majd a plébánia rangot is sikerült elérniük a Mindenszentek tiszteletére felszentelt egyház számára.

A szorgos köblényiek különböző foglalkozásokat űztek. Ácsaik a falu Zimmerplatz nevű helyén állították össze a megrendelt tetőket, és innen

szállították el darabokban az építkezések helyszínére.

Földje a gabonatermesztésre alkalmatlan volt, de a dohánytermelés és szőlőművelés jövedelmező üzletágnak bizonyult.

A második világháborút követő kitelepítések szétszórta a helyi német közösséget. Az üresen maradt házakba főleg Hosszúhetényből és Magyaregregyről költöztek be magyar családok. 1947-től kezdve a Felvidékről is telepítettek be magyarokat, akik megtanulták

A KÖBLÉNYI TEMPLOM

Középkori épületéről csak a 14. században emlékeztek meg. Az 1733-ban készült összeírás szerint a szentélye még épségben volt, és új harangot is kapott 1740-ben. A falak a század végére azonban teljesen összedőltek, és ma már csak szakszerű szemmel lehet megállapítani az egykori templom pontos helyét. A romokról a 19. században Pesty Frigyes történész megjegyezte, hogy „valamikor valami nagyszerű vár vagy zárdá létezhetett, melynek romjaiból mintegy 70 év előtt a bikali és köblényi templomok építettek; 1911-ben ezen a helyen egy harang találatott, mely átöntve jelenleg is Köblény harangja.” Mai templomát 1799-ben emelték, főoltára és szószéke copfstílusban készült. A csodálatos dombon álló templom ma műemlék.

a német dúlőneveket, és azt használták tovább. Zsáktelepülés jellege miatt az elmúlt évtizedekben a falu fejlődése megrekedt, munkalehetőség hiányában egyre többen költöztek el. A közművek kiépítettsége és a csodás környezet azonban elegendő lesz talán, hogy egyre többen keressék fel ezt a gyönyörű falut.

ÉRDEKESSÉG: A szomszédos hegyhátmaróciakat a köblényiek maróci fokhagymaföldeseknek csúfolták, míg ők a köblényi csigaszedőkkel vágtak vissza.

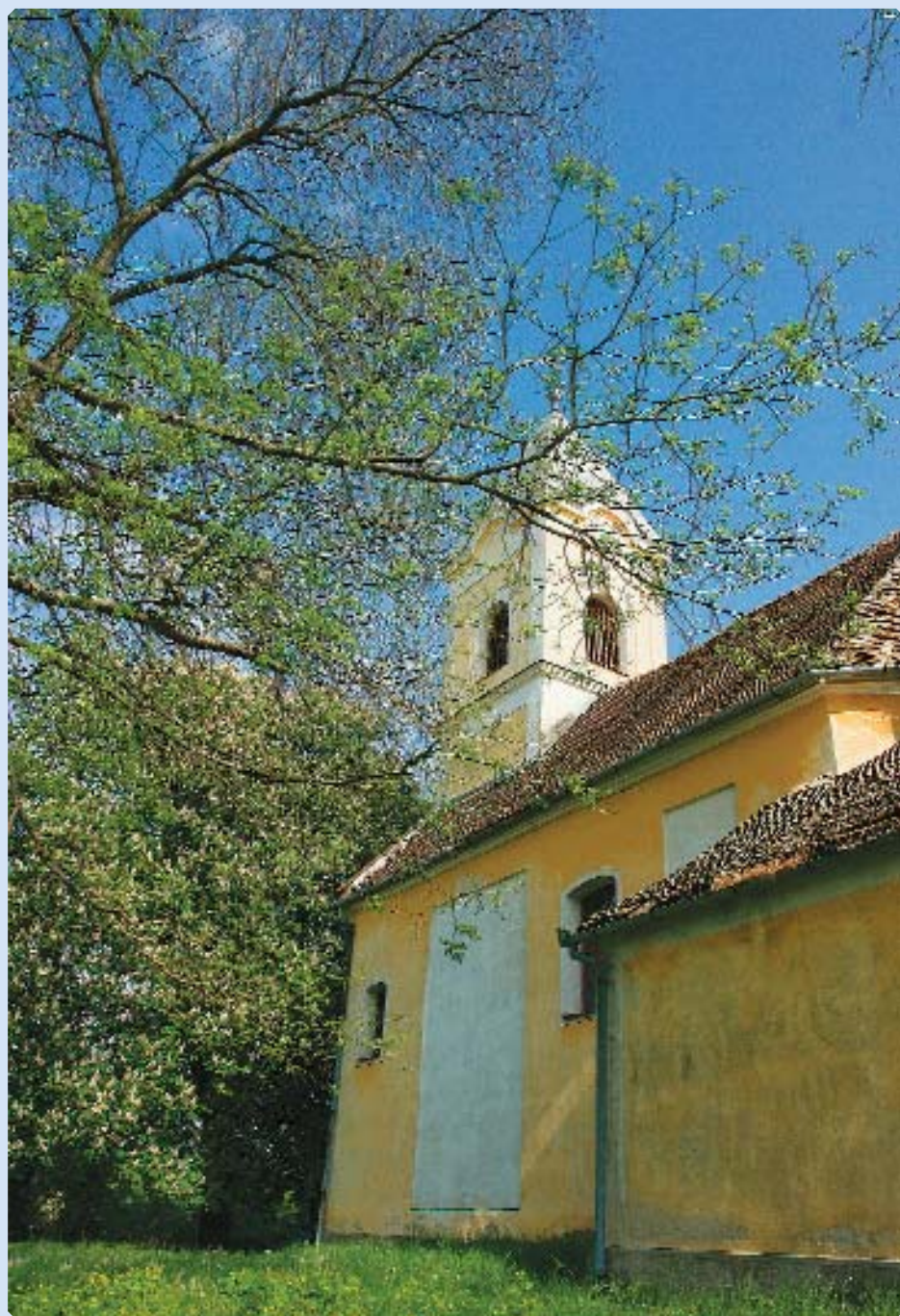

Attila Kecsesajtja

Dobai Attila
7334 Köblény, Újtelep 3.
20/922-5220
attila@totta.hu

Gyönyörű természeti környezetben legelésző, regisztrált kecskéktől származó tejből készülnek a finom tejtermékek. A termékek adalékanyag- és tartósítószermentesek. Házhoz szállításuk megoldható. Házi készítésű kecskesajtok: natúr, fokhagymás, kemény, füstölt és friss sajtok, kecsketej.

A közel négyszáznegyven lakosú zsákfalú Komlótól alig tíz kilométerre, a Baranyai-Hegyháton fekszik. Eljutni oda csak a 66-os útról Magyarszéken át lehet.

Neve a kisebb ligetes erdőt jelentő köznévből származik, és a legkorábbi forrásokban még a gyönyörű hangzású Kerregliként szerepel a település.

Első említése 1310-ből maradt fenn, a boltai uradalomhoz tartozó falut a Bökény, majd a Lévai Cseh család tartotta a kezében. A 16. században Lengyel Miklós szigligeti várkapitány szerezte meg, és még a 18. században is ez a család birtokolta. Lakossága túlélte az oszmán hódoltság

évszázadait, törzsökös magyar lakossága mellé csak a 18. század végén kezdtek beköltözni német családok. A következő században szerbek is laktak a faluban, ők mára eltűntek, de emléküik a helyi utcanevekben tovább él. A kisvaszari határban a helyi emlékezet tud egy zsidótemető létezéséről is, amit szintén a 19. században használtak.

A reformkorban Liget ura Kóréggy Gál József, az ő felesége építtette 1841-ben a Szentháromság tiszteletére felszentelt római katolikus kápolnát. A család haladó szellemiségét bizonyítja, hogy fiaik részt vettek a szabadságharc küzdelmeiben is.

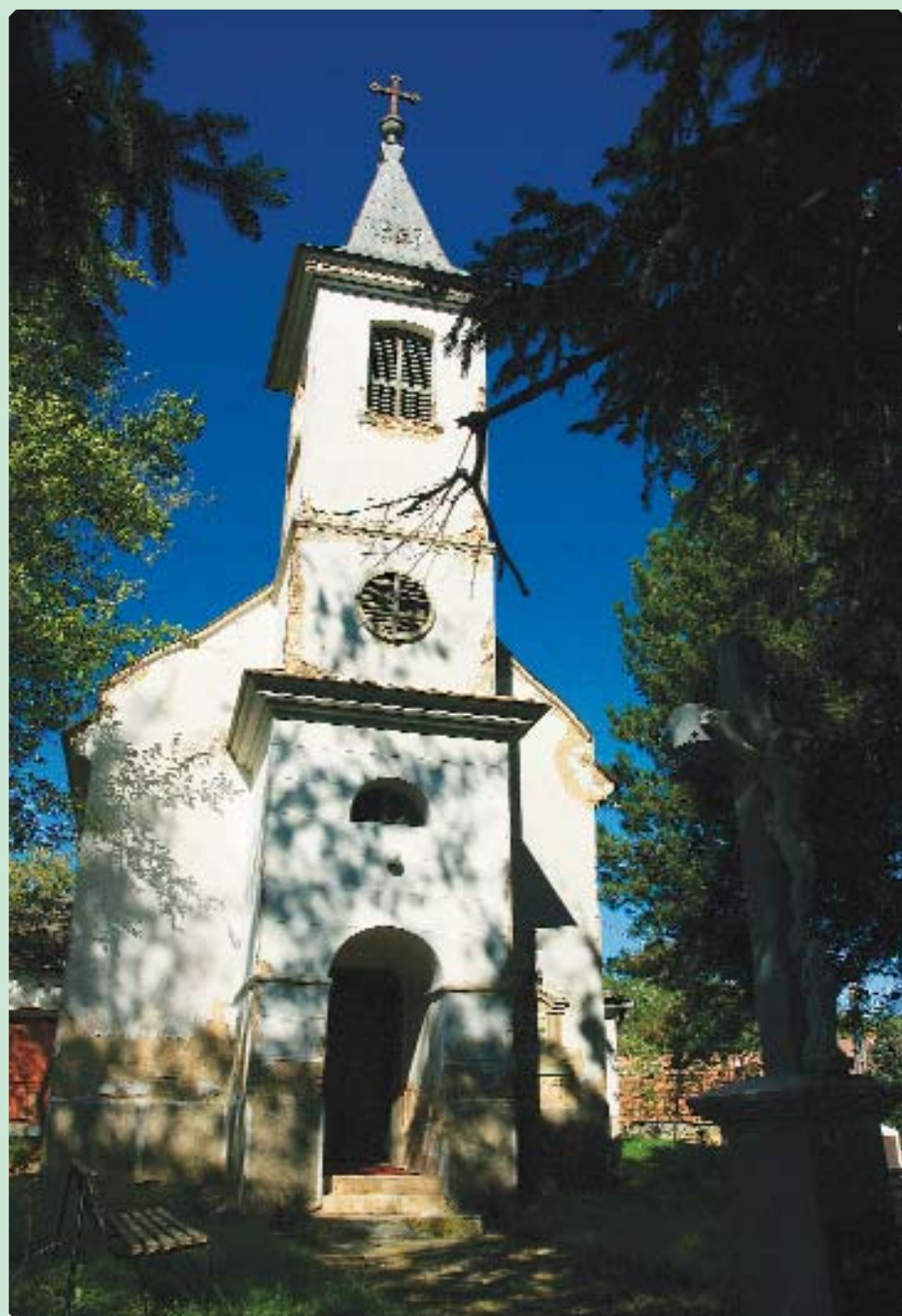
Liget ezekben az években szépen fejlődött, 1860-tól vásárokat is tartottak ezen a helyen, és még itáliai vendégmunkások is megjelentek a határban, akik egész erdőrések irtását végezték el. A Gál családot követő Puch família új művelési módok meghonosításával is próbálkozott. A határban levő Badacsony-tetőn

máig láthatók a Balaton-felvidéken megszokott, és onnan meghonosított teraszos szőlőművelés nyomai, amivel a birtokos próbálkozott. Az uraságot annyira rabul ejtette a példa, hogy még vesszőket is hozatott Badacsonyból, ezek azonban sajnos a filoxéra miatt néhány évtized múlva kipusztultak.

A szűkös területek miatt Liget lakói elsősorban az erdőből éltek. Fát vágtak, faszenet és hamuzsirt készítettek, fuvaroztak, a hatalmas rengetegben pedig betyárok tanyáztak.

tak. Ezek a foglalkozások kemény életet jelentettek az itt élőknek, akik közül csak keveseknek sikerült megtollasodniuk.

A 20. századra Liget többnemzetiségű településsé vált, lakossága közel fele németnek vallotta magát, és létrejött egy népes romakolónia is. Ez összefügg azzal, hogy Liget körül hatalmas erdőségek voltak, és itt akadt számukra elég lehetőség a megélhetésre. A környékre jellemző iparosítás Ligetet is érintette a század második felében, miképpen a bányák bezárása utáni munka-

nélküliség és elköltözés is. Ma a falu ismét a környező erdőségekkel, csodálatos környezeti értékeivel igyekszik meghódítani az idejárók szívét.

A falu legmagasabb pontja a Kakasvárnak nevezett dombtető, ahol a helyiek szerint a török időkben egy kastély állt, amely a falu nyugalmaát őrizte. Belterületen található a 19. században emelt Puch-kastély, amelynek parkjában hatalmas fenyők meredeznek. A falu határában található a Sárkány gödör, a hagyomány szerint itt egykor egy hatalmas sárkány

TÖKÖS-NAP

A település legrangosabb rendezvénye a tökfesztivál, ahol a falu apraja-nagyja alkalmanként több mint 100 db különböző nagyságú és formájú tököt farag ki. A rendezvényt fáklyás felvonulás kíséri.

élt, aki ha kirepült, szárnycsapásaitól nagy vihar támadt, ami hatalmas árvizet okozott a környéken.

ÉRDEKESSÉG: A ligetiek kárára több csúfolódót is fűjtak a környélbeliek. Az egyik történet szerint az első vásár alkalmával a földesúr levágatta Rigó nevű ökrét, és aki eljött, az ingyen ehetett belőle. Egy másik anekdota arról szól, hogy a ligeti vadászok egy alkalommal őz helyett szamarat lőttek, de húsát őzként adták el. Emiatt gyakran kérdezték a ligetiektől: „Lesz-e rigóleves meg macimája”, amit bizony nehezen nyeltek le a helyiek. ■

A Kelet-Mecsekben futó Völgyesség-patak festői völgyében fekvő Egregy a középkorban a pécsi püspökség birtokai közé tartozott. Lakói túléltek az oszmán hódítás évszázadait, a hatalmas rengetegeket megvédték az egregyi magyarságot. Bár a környéken a reformáció komoly sikereket ért el, az itt élők megmaradtak őseik hitén, így Egregy azon kevés baranyai település közé tartozik, ahol a lakosság a középkortól kezdve kontinuos, soha nem kellett elhagyni az otthonukat, és idegen betelepülők is csak elszórtan érkeztek a faluba. Az elzárt település lakóinak leginkább az erdő biztosított megélhetést, fát vágtak, fuvaroztak és vadásztak, mindezek emléke a folklórban máig elevenen él.

A 19 században Jankó János plébános kezdeményezésére

gyümölcsfákkal ültették tele a határt, innen kapta a falu a „Gyümölcsös Egregy” elnevezést. Az itt élők mind gyakrabban szállítottak a környékbeli piacokra körtét, szilvát, almát és diót, bő termés esetén pedig pálinka illatát hordozta a szél a pincesorok között. Egregyen a 20. század elején már 1300-an éltek, ez volt a falu virágkora. Szeptember 8-án tömeges keresték fel a gyógyulás és vigasz reményében a csodás erejű forrás mellett épült kápolnát, iparosainak termékei keresettek voltak a környéken, és mind több német család is itt lelt új otthonra.

Az egregyiek helytállásának szép bizonyítéka, hogy 1945-ben a falu minden lakója kiállt az itteni németesség mellett, így a kitelepítések itt elmaradtak. A legutolsó évtizedekben a közeli bányák határozták meg a település képét, mára azonban a falu visszatért a régi értékeihez. Nyáron pihenni vágyó turisták, télen trófeára vágyó vadászok lepik el Egregyet, akiknek vonzó célpont a Mecsek rengetegében megbúvó nyolcszáz éves falu. ■

EGRI CSILLAGOK

Magyareggy határában játszódik Gárdonyi Géza Egri csillagok c. regényének nyitójelenete, melynek színhelyét az 1882-es évben fedezte fel az író.

„A patakban két gyermek fürdik: egy fiú meg egy leány. Nem illik tán, hogy együtt fürödjnek, de ők ezt nem tudják: a fiú alig hétesztendős, a leány két évvel fiatalabb. Az erdőben jártak, patakra találtak. A nap tüzesen sütött. A víz tetszett nekik...

Fürödhetnek: nem látja ott őket senki. A pécsi út jó messze van oda, s az erdő végtelen...

Az a kis falu, ahova a két gyermek való, a Mecsek egy völgyében rejtőzködik. Valami harminc vályogház meg egy nagy kőház mindössze. Az ablakok olajos vászonból vannak minden házon. Az úri házon is. De más különben olyan házak, mint a mostaniak.

A kis falut sűrű fák lombozák körül, s a lakók azt gondolják, hogy a török sohase talál oda. Hogy is találna? Az út meredek, szekérnyom nincs. Torony sincs. Az emberek élnek, halnak a kis rejtékfaluban, mint az erdei bogarak...” ■

EGREGY KISBOLDOG- ASSZONYA

A legenda szerint a falu nyugati szélén emelkedő kis domb tetején nagy zöld fűvű, vadvirágos rét szélén, az erdő szegélyénél volt a Torma-forrás. A tiszta vízi forrásra az arra járók és arra dolgozók gyakran ráhajoltak, hogy üdítő vize enyhítse szomjúságukat. A forrásból kis csermely vezette le a felesleges vizet a faluban folyó árokba. Partján kék nefelejcskek, arany-sárga boglárkák, és sok-sok, vizet kedvelő vadvirág pompáztott.

A gyerekek kedvenc játszóhelye volt, pancsoltak a patakban, szedték a virágokat. Gyakran vitték magukkal a kis vak barátjukat, akinek meséltek,

hogyan kék az ég, csillog a víz, a sok-sok boglárka arany-sárga, s így a vak kislány bár nem látott, de sok mindent tudott, sok mindenről hallott.

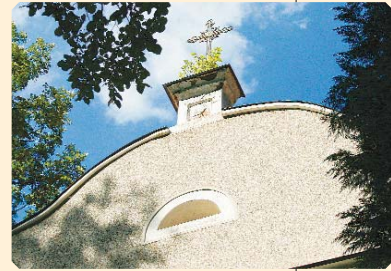
Egy alkalommal a vak kislány ráhajolt a forrás vizére, hogy igyon belőle. Amikor a víz fölé hajolt, látomása támadt: egy fehér ruhás asszonyt látott a vízben, aki rámosolygott, szemét megmosta a forrásvízzel, aztán hirtelen eltűnt!

A kislány csodálkozva nézte, hogy csillog a víz, kék az ég, a sok-sok virág biztosan a boglárka, és hogy zöld fű van körülötte. Megdörzsölte szemét, hogy valóban lát-e? Aztán örömeiben felkiáltott: Látok! A körülötte játszó gyerekek is hangosan kiabáltak: lát, valóban lát! Boldogan vezették szüleihez, akik sírtak is, nevettek is örömeikben. A hír gyorsan terjedt a faluban és a környező településeken egyaránt.

A Torma-forrás fehér ruhás asszonya meggyógyította a vak kislányt. „Csoda történt!”

Aztán jöttek a vakok, a betegek a forráshoz, amit „Szentkút”-nak neveztek el, hogy gyógyulást nyerjenek.

A falu akkori vezetői kiépítették téglából a kútát, mellé egy icipici kápolnát emeltek, benne a csodatévő fehér ruhás asszony szobra „Egregy Kisboldogasszonya”. Szeptember 8-án, kisboldogasszony napján

ma is megtelik a hársfa-liget és az azóta felépített gyönyörű templom, melynek oltárán ott áll a fehér ruhás asszony, arcán kedves mosollyal, szétárt karokkal, mintha csak azt mondaná: jöjjetek, jöttetek, én segíték nektek! ■

A MÁRÉ-VÁR TÖRTÉNETE

A Kelet-Mecsek egyik festői völgyében megbúvó lovagvárat először 1316-ban említették a források, amikor Károly Róbert hű szolgálataiért Bogár Istvánnak adományozta. A régészeti feltárások szintén a vár 14. századi építését valószínűsítik, ugyanis a várfalak, és az udvarház gótikus töredékei erre utalnak. A vár valódi birtokosai egymást követték a következő évszázadokban: 1349-ben Töttös királyi ajtónállómester Gunyafi Domonkossal közösen birtokolta, 1362-ben már Vesszős zólyomi ispán János nevű fia volt birtokon belül, 1429-ben pedig Bátmonostori Töttös László, valamint Gunya András és Miklós között dült egy per Máré kapcsán. Tíz évvel később Töttös László 1300 aranyforintért megszerezte zálogba, és alatta Máré a környék központjává vált. László 1457-ben a máréi sokadalom látogatóinak külön oltalomlevelet állított ki, hogy minél többen

jelenjenek meg portékáikkal a vár alatti település vásárában. Azonban Máré várnagyaitól, Pétertől és Illéstől félték a környék kisebb nemesei. Intő példa volt nekik Vékényi András esete, aki ellenszegült nekik, és kúriáját egy éjjel felgyújtották a máréi katonák.

1466-ban új fejezet kezdődött a vár életében, amikor egy örökösödési szerződés következtében Várdai István kalocsai érsek családja jogot szerzett Máréban. 1517-ben Várdai Ferenc erdélyi püspök már arra kérte János testvérét, hogy a családi levéltárat szállítsa a biztonságosnak vélt várba. A humanista műveltségű főpap jól számolt, hiszen hiába próbálta még a nagyhatalmú Erdődy család is megszerezni tőlük a várat, az egészen a mohácsi csatáig a kezükön maradt. 1526-ban azonban családi viaszály tört ki, miután a csataterőről Mihály azonnal Máréba sietett, és az ott tartózkodó Ráskay Krisztinától, János feleségétől elvette a testvérének több vagyontárgyát. A Várdaiai vesszőfutása tovább

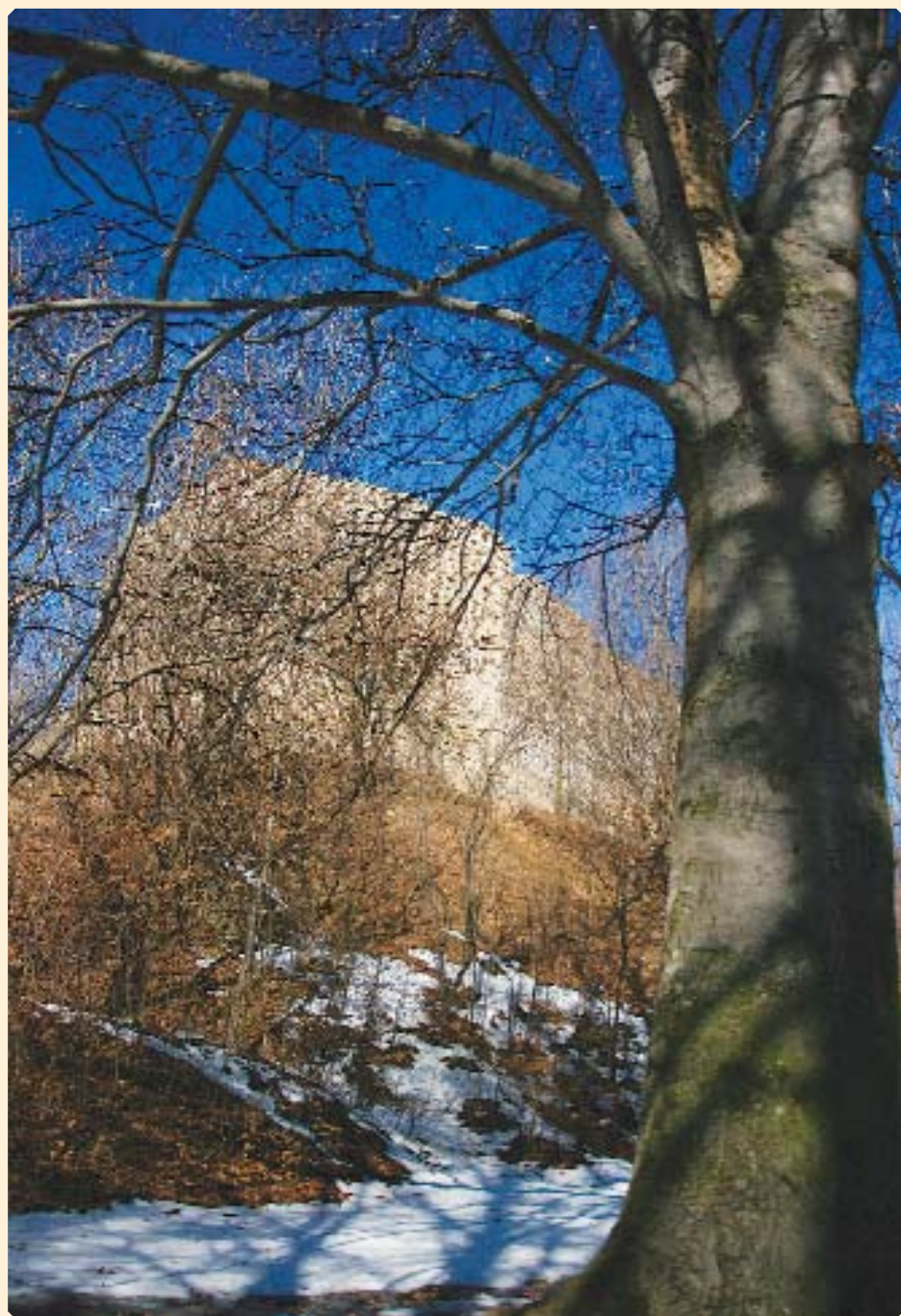

folytatódott, miután Bakics Pál, a környék híres rác kapitánya erővel szerezte meg a várat, és bízta Nagy Zsigmond, valamint Thardassy Imre várkapitányok felügyeletére.

A következő években immár ők őrizték a környéket, és felügyelték a várban ekkor zajló reneszánsz építkezéseket is, amelyek éveken keresztül zajlottak. Bár Várdai János egyszer megpróbálkozott Máré visszaszerzésével, 1535-ben Bakics várnagyainak adományozta az erősséget, és minden bizonnyal az ő kezükből már nem szerezte meg más magyar földesúr. A vár további sorsáról alig tudunk biztosat. Kászim vajda csapatai 1543-ban elfoglalták, és a következő néhány évben oszmán helyőrség állomásozott benne. Tolna megye, majd Szigetvár elfoglalása után stratégiai jelentősége azonban megszűnt, valószínűleg őrség sem lakott már a falai között, így szépen lassan megkezdődött a pusztulása.

A 18. században már romként említették, és csak 1960-ban kezdődött meg a régészeti rekonstrukciója, amelynek köszönhetően ma ismét régi fényében pompázik a hegycsúcsra épült legendás, egykor oly félelmetes vár. ■

Dénes Gizella

ASSZONYOK
A HEGYEK KÖZÖTT

(részlet a regényből)

Kisebb, nagyobb hegyek, külön-
álló, kereketejűek és csúcsosak,
kettészelték és simák, sziklásak és
erdősek szaladtak a tekintet elé,
végtelen láncolatokként. A hegyek
között mély, sötétkék árnyékú völ-
gyek, a hegyoldalakból kifehéredő,
hol kanyargó, hol elvesző és aztán
újra előtűnedező országutak. Ki-
sebb-nagyobb dombokkal, melyek
egymás mellett futó, keskeny,
sárgás földtáblák pihentek, apró,
jó illatú, szeretettel és gondnal
művelt kis szőlőskertekkel meg-
szaggyatva. Olyan volt az egész
földdarab, mint egy hatalmas em-
beri öl: jósággal, szelídséggel s ten-
gernyi bájjal felruházva.

Tombi Juli néni is új erőre éb-
redt, ahogy szénézett a jól ismert
tájon, melyen ötven esztendő óta
olyan sokszor menetelt. Ha délnek
néz, a szemhatárt egészen bezárja

a hegyláncolat. Így mesz-
sziről, szinte sötét fekete.
Olyan, mintha kőfal
lenne, eleven bástya. Min-
den magaslatát jól ismeri,
hiszen sokszor elgyalogolt
arra is. Az a legmagasabb

olyan, mint valami házorom, az a
Misina, alatta a Jakabhegy. Azok-
tól keletnek, a hetényi Hármasha-
tárhegy háromszor besüppedő
gerincével. Aztán itt nyugatnak a
Vajdatető, előttük szinte egy ugrás-
nyira a Méré vára, melynek tetején
várromok vannak és olyan mély a
kútja, hogy a völgyig ér. Öregek re-
gélük, hogy a kúton keresztül me-
nekiültek a várból a török vesze-
delem idején ott szorult magyarok.
Végül egyenesen itt, jobb kéz felől,
az egregyi határtól délkeletnek,
mint valami hatalmas korona
emelkedik ki a hegyek közül a
Zengő csúcsa. Onnét szép időben
a Dunáig, Dráváig ellátni.

Ő, ismert ő itt mindent, látta
hajnali vörösségében, déli napsü-
tésben, alkonyati aranylásban.
Látta havasan, esősen, ködösen, vi-

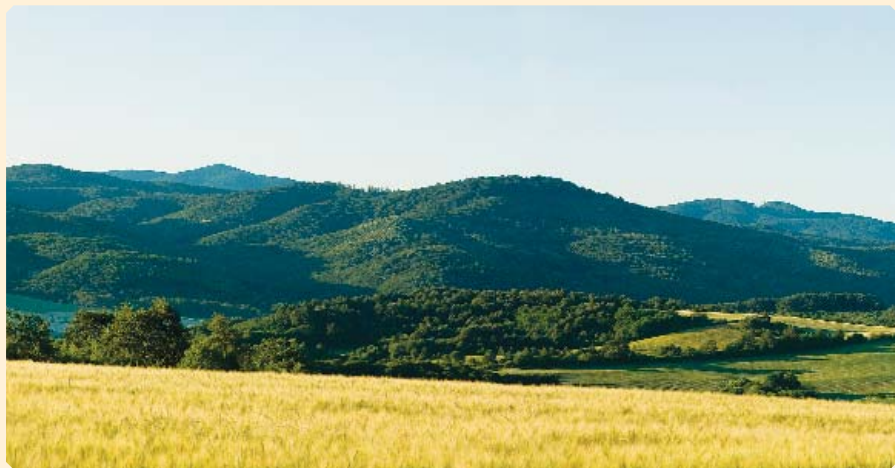

lágosan és tarlottan. Isten
csak jókedvében terem-
hette ezt a tájat, az ő vi-
déküket, az ő hegyes,
nehezen járható, de szem-
nek igen-igen kedves vidé-
küket. Ó Istenem, milyen

szép is ez a világ, akármerre néz,
csupa szép vonal: vetésre váró föld-
táblák, betakarítás előtt álló kuko-
rica- és répaföldek, szüretre érett
szőlőskertek...

Tombi Juli néni fáradhatatlan
volt. Mikor a kápolnához vezető
szőlőskertek között megbújó útra
értek, az ő hangja lett a legerősebb,
a legélesebb. Kivált hat-nyolc falu
kántálásából. Pedig nemcsak asszo-
nyok énekeltek ott, hanem férfiak,
kántorok és papok is! Tombi Juli
néni fehér ruhája láttára azonban
szétnyíltak a sűrű sorok és Katica
bánata kezdett szétszállani, mert
untalan halotta az ijedt és igen
áhítatos suttoogást:

— Itt a „szent asszony” is! Itt a
sarlósi szent asszony, akit itt gyó-
gyított meg Mária szüzanyánk.
Ezzel tette meg szent csodáját...

A MÁRÉ-VÁR LEGENDÁJA

Magyaregregytől délre, a Máré-várban lakott Máré vitéz ifjú szép feleségével. A közeli Miklós-várban, Szentlászlón innen pedig testvére, a nőtlen Miklós vitéz. Márét a király hadba szólította. Elbúcsúzott feleségétől, akit arra kért, hogy várjon rá hűségesen. Múltak az évek, s Máré nem jött haza. Felesége már elsiratta, halottnak hitte, és szívesen látta a szomszéd vár urát, aki egyre gyakrabban járt át a bánatos asszonyhoz. Máré-vár asszonya már nem törődött urának tett ígéretével. Addig-addig, míg az asszonynak és Miklósnak szép lányuk született. A kislányból már majdnem nagylány lett, mikor Máré mégis hazatérhetett. Megtudta, hogy felesége hűten lett hozzá. Mindkét várat megostromolta, ágyúval halomra lövette. Ott pusztult el az asszony Miklós vitézzel együtt. Lányuk életben maradt, de az anyja megátkozta. Az átokkal sújtott leány a vár pincéjében rejtőzik és várja szabadulását. Minden 77. évben piros pünkösöd hajnalán kiszabadul, a Máré-völgyi patakban fürdik és fésüli hosszú haját. Az a vadász válthatja meg az átoktól, aki ilyenkor arra jár és megcsókol egy szarvasbikát, egy kígyót meg egy varangyos békát. Eddig még nem akadt ilyen vadász. Az elvarázsoltságot tovább őrzi az ott álló három kőkatona. ■

KIRÁNDULÁSOK A KÖRNYÉKEN

A Magyareggy környéki erdők, melyek már a Kelet-Mecsek Tájvédelmi Körzet részét képezik, a bakancsos turisták kedvelt kirándulóhelyei. A jól felfestett turistautakon hosszabb-rövidebb sétát, kirándulást tehetünk a vidék ismert, vagy éppen eldugott látnivalóihoz, természeti értékeihez. Ízelítőül néhány hely, ahová érdemes gyalogosan ellátogatni. Kirándulásaink során jó hasznát vehetjük a Mecsek turistatérképének.

Séta a Máré-várhoz

A Vár-völgy bejáratától induló (strand, kemping) piros sáv jelzését követjük, a Textiles-forrásnál betérünk az erdőbe, és egy nagyon szép vonalvezetésű ösvényen érjük el a Máré-várat. A vártörténeti múzeum megtekintése után leereszkedünk a Máré-forráshoz, majd az erdészeti műúton visszasétálunk a strandhoz.

Sin-gödör

A Sin-gödör bejáratához autókkal érkezünk. (Egregyedtől kb. 4 km országúton). Innen a piros kör jelzésen bevetjük magunkat a Mecsek egyik legvadregényesebb szurdokvölgyébe. Közel három kilo-

méteren keresztül a kígyózó patakot követve fedezhetjük fel a környék egyik legizgalmasabb völgyét. Utunk során többször átkelünk a vízfolyáson, ahol kis vízesésekben, zúgókban gyönyörködünk. A Szederindás-kútnál több turistajelzés is kalandra csábít, de érdemes a hangulatos völgyön visszasétálni autóinkhoz.

Vörösfenyő

A Magyareggy központjából induló piros kereszt jelzésen egy kellemes, négy kilométeres erdei séta után érkezünk a nagyon szép helyen található Vörösfenyő kulcsosházhoz, ahol esőbeállót, padokat, és kiépített szalonnasütőt is találunk. Visszafelé vezető útnak válasszuk a sárga négyzet jelzést, mely nagyon hangulatos erdőben vezet le minket a Vár-völgy bejáratához.

Akik kerékpárra pattannak, azok a Vár-völgyből indulva Kisújbanára, vagy akár Pécsváradig és Zobákpusztáig is eltekerhetnek a csodálatos erdei környezetben kígyózó erdészeti műúton.

EGREGYI FALUSÉTA

Mindenkinek ismerős érzés, hogy egy idegen városban a szerelmünkkel, szereteteinkkel a pihenés napjai alatt gyalogszerrel andalgunk egy útikönyvvel a kezünkben. Benézünk kopott bérházak igényes megoldással kialakított lépcsőházába, eldugott kertcskéket, hangulatos sikátorokat találunk, amelyekhez különös, édes-borús történetek kapcsolódnak. A falusi turizmus fejlődésének hála, ma már nem kell ehhez Velencébe vagy Sevillába menni, itthon, akár Egregyen is felfedezhetjük az eldugott gyöngyszemeket.

Akár autóval, akár tömegközlekedéssel, esetleg kerékpárral érkezőnk, érdemes a falu központjában kezdenünk az ismerkedést. A temető, bolt, italtolt és posta által határolt tér egykor a falu végét jelentette, II. József rendelkezése nyomán ezért jelölték itt ki az új temetkezési helyet. A 19-20. században Egregy azonban „kinőtte” magát, és az új utcák kialakulásával párhuzamosan mára – kuriózumként – a falu közepére került a temető. A mai parkoló helyén állt az egykori községi kocsmá, itt tartották a szüreti bálakat és egyéb közösségi rendezvényeket, itt működött a mozi is. Az út túl-

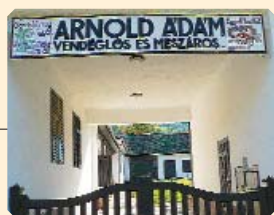
oldalán találjuk a Keller János Községi Házat, ez ad ma ott-hont a helyi kispostának is. Kertjében 1987-ben avatták fel a Mentés címet viselő kétalakos faszobrot, amely az 1937-ben tragikus véget érő Keller Jánosnak, valamint annak a tizenkét egregyi bányásznak állít emléket, akik az elmúlt évtizedekben a mecseki szénbányákban veszítették életüket.

Az épülettől alig száz méterre a patak partján megpihenhetünk az igényesen kialakított Erdély parkban. Itt található Méréfalva testvértelepülés gyönyörű ajándéka, egy művesen faragott székely kapu. A teljes egészében fából készült alkotást 2010-ben avatták fel a két település közel húszéves barátságának ékes bizonyítékaként.

A falu legszebb épülete kétségtélvesen a 19. században épült hatalmas parasztház, ami az Arnold család birtokában volt.

A család a szomszédos Kisúj-bánya német fakitermelői közül származott, az 1800-as évek második felében költöztek Egregyre. Itt kitartó szorgalommal különféle foglalkozásokba kezdtek, ám igazán sikerre az 1930-as években Arnold Ádám vitte az apai vállalkozásokat, a mézsárszéket és a kocsmát.

A kocsmához kétágyas vendégszoba is tartozott, mely egész évben foglalt volt. A kocsmá gyakorlatilag záróra

nélkül működött, sőt a tulajdonosok egy fűvészkönyv alapján készült gyógyszerekkel, beszélgetéssel gyógyították a hozzájuk betérők testi-lelki bajait, a mézsárszék pedig mindig friss termékeket árusított. A sikertörténetnek az 1950-es év vetett véget, amikor Arnold Ádámot kuláklírára vették, és minden vagyonától megfosztották. Az épület az 1980-as években a községé lett, ma kultúrház, könyvtár és kiállítóhely működik benne. Mezőgazdasági és háztartási eszközök, szobabebérendezés, iskolatörténeti emlékek tekinthetők meg abban a helyiségben, amely egykor a kocsmá vendégszobája volt. Eredeti helyén és állapotában látogatható meg az Arnold-féle mézsárszék is a 30-as évekből.

Az utcán tovább sétálva, a gondosan ápolott Kozmann-féle vendégházat elhagyva jutunk el az utca térére öblösödő részére, ahol egy meghitt parkocska várja a pihenni vágyókat. Ennek közepén a két világháború között a levették által alapított fogadalmi kőkereszt áll. Innen remekül rá lehet látni az 1842-ben ismét felépített emelt épületre, amelyhez egy kőből épült harangláb tartozik. Az épület helyét Scitovszky János pécsi püspök jelölte ki, eredetileg egy tanteremből és egy tanítói lakásból állt, majd 1896-ban kibővítették. A 20. század második felétől az óvoda működött a falai között, ma magánkézben van.

Innen több úton is megközelíthetjük sétánk következő állomását, az egregyi kegytemplomot. Legrövidebben a helyiek által Kakasdombnak nevezett közön keresztül jutunk a Tormavölgybe. 1856-ban az ebben a völgyben csordogáló patakban több csodás gyógyulás is történt, és rövidesen zarándokok tömege kereste fel az elhíresült helyet. Hálából itt hagytak ajándékaikból épült ki először a szentkút, majd Jankó János plébános az elvárásoknak megfelelően hozzákezdett egy kápolna építéséhez. Ezt 1859-ben szentelték fel Szűz Mária tiszteletére, és magánáhitat céljából ekkor állították a templom előtt található, Pécsen készült kőkeresztet. Az új kápolna rövidesen szűknek bizonyult, ezért a meglévő helyett egy tartósabb anyagból készült, nagyobb templom építését határozták el. Ez 1867-ben készült el, és ez év szeptember 8-án közel ötezer hívó jelenlétében szentelték fel magyar és német nyelvű mise keretében. Ekkortól kezdve Egregy a Völgyesség katolikusainak szakrális központjává vált, ahová Kisboldogasszony napján a dőlőutakon, horhosokon keresztül jött zászlok alatt a környék népe, magyarok, németek, később székelek egyaránt. A falu hitéletének virágkora az 1940-es évekre tehető, Szívgyárda és Hit Egyesülete alakult, 1945-től Szentés Károly plébános bevettette a nyári misézést, 1948-ban pedig társadalmi munká-

ban a bányászok hathatós támogatásával felépítették a ma is látható templomot.

A templomtól a főúton ismét eljutunk a temetőhöz, ahol két dolgot érdemes megtekinteni. A falu fiataljai tevékenyen részt vettek az 1956-os forradalomban, a falu fölött magasodó vár romjai között pedig ketten is életüket vesztették, akiket itt temettek el. Az ő emlékükre állított Bihari Lajos doktor egy csodálatos emlékművet 2010-ben. A ravatalozóban Kocsis Ferenc az elmúlt évben készült, Máriát ábrázoló faszobra áll, emlékeztetve a Szűzanya vigasztaló és óvó szeretetére.

Innen érdemes kerékpárra pattanni. Eltekerünk a társadalmi munkában épült iskola épülete mellett, ahol bitumenes focipálya várja a sportolni vágyókat, és itt valósul meg a Máré-vár mondáját megelevenítő mesekert. A neheze azonban csak most következik, ugyanis kerékpárút hiányában a főúton kell eljutni a Vár-völgybe. Miután ez sikerült, az utat követve kalandozunk fel a vadregényes Máré-várhoz, amelyet a 14. században építettek. A kicsiny lovagvár több urat is kiszolgált, a mohácsi csatát követő években a humanista kapcsolatokkal rendelkező Várday családtól Bakics Pálhoz vándorolt, aki reneszánsz stílusban átépítette az épület jelentős

részét. A mai látogató ebből keveset érzékel, de ha megtekinti a vártörténeti kiállítást, majd a Mecsek szépségeit bemutató fotósorozatot és ezek után felkapaszkodik a vár kerengőjére, hogy szétnézzen egy füledt délután, akkor sok mindent megérez a vár múltjából.

A várból óvatosan leereszkedve mindenki megérdemli, hogy felfrissítse magát. Erre a legalkalmasabb hely a völgyben üzemelő strand, amely szezonban örömmel várja a vendégeit. A Tölgyesi József erdész által támogatott fürdő 1936-ban nyitotta meg a kapuit, és az 1970-

es években a megye egyik legnépszerűbb erdei strandjává számított. A közeli forrásból táplált vize kitűnő, az elmúlt évek pályázataiból megújult gépészetének köszönhetően gyermeknek-felnőttnek egyaránt élvezhető. Az egregyi önkormányzat rendbe tette a strand környezetét, mellette pedig étterem és kemping üzemel, azaz a sátrazást kedvelő turisták számára a Vár-völgy minden szempontból ideális hely egy hosszabb nyaralás eltöltésére. Tikkasztó napokon valóban itt érdemes zárni egy pohár hűsítővel az egregyi falusétát. ■

PÓRA-HÁZ

Czikláné Bálint Tünde
Magyaregregy, Rákóczi u. 97.
72/420-320; 30/695-8045
tutike65@freemail.hu
www.kissvajc.hu
Különálló ház, 4 férőhely

SZEBÉNYI
VENDÉGHÁZ

Herke Jánosné
Magyaregregy,
Zrínyi u. 16.
30/530-5046
eherke@gmail.com
10 fő

BENCZE-HÁZ

Bencze Bernadett
Magyaregregy, Árpád u. 6.
72/420-506; 30/607-3445
info@kissvajc.hu
www.kissvajc.hu
Különálló ház, 2 férőhely

KOZMANN-HÁZ

Kozmann József
Magyaregregy, Rákóczi u. 61.
72/420-363; 30/234-6335
kojoco56@freemail.hu
www.kissvajc.hu
Különálló ház, 6 férőhely

ANTAL-HÁZ

Bencze Bernadett
Magyaregregy, Árpád u. 10.
Tel.: 72/420-346; 30/607-3445
info@kissvajc.hu
www.kissvajc.hu
Különálló ház, 4 férőhely

GÁBOR-HÁZ

Gáborné Kalina Edit
Magyaregregy, Zrínyi u. 43/a
30/229-1806
info@kissvajc.hu
www.kissvajc.hu
Különálló ház, 6 férőhely

SOMFAI-HÁZ

Somfai Zoltánné
Magyaregregy, Rákóczi u. 6/a
72/420-337; 30/398-4778
somfaigal@freemail.hu
www.magyaregregy.hu
Lakrész, 6 férőhely

ZSUZSANNA
VENDÉGHÁZ

Buzásné Tarr Zsuzsanna
Magyaregregy, Kossuth u. 25.
30/411-2667
tarr.zsuzsanna@freemail.hu
www.kissvajc.hu
Különálló ház, 6 férőhely

RUBINVÖLGYI-HÁZ

Kovácsné Deák Irén
Magyaregregy, Kossuth u. 146.
72/420-378; 30/279-9628
rubinvolgyiapartmanhaz@gmail.com
www.rubinvolgyi-apartmanhaz.hu
2 apartman, 10+6 férőhely

TURISTASZÁLLÓ

Magyaregregy, Kossuth u. 127.
72/420-534
magyaregregy@tolna.net
www.magyaregregy.hu
22 férőhely

VADGESZTENYE
PANZIÓ

Kocsis Gabriella
Magyaregregy, Petőfi u. 13.
72/420-573; 30/345-2854
vadgesztenyepanzio@t-online.hu
www.kissvajc.hu
36 férőhely

MÁRÉ-VÁRA CAMPING

Magyaregregy, Várvolgyi u. 2.
72/420-126
info@camping-
marevara.com
www.camping-marevara.com
50 db sátorhely

KADARKA
KULCSOS-HÁZ

Ifjúsági Unió Szekszárd
Magyaregregy, Kültérület
74/512-073
ifu@ifu.hu
www.ifu.hu
20 fő

A WC patakvízzel használható

VÉN DIÓFA
ESZPRESSZÓ

Magyaregregy, Kossuth u. 70.
72/420-571;
30/247-2439

BABAKÉSZÍTÉS

Dicső Sándorné
Magyaregregy, Kossuth u. 49.

EGREGYI
LAKODALOM

Egregyen is hatalmas ünnepnek számított, amikor két fiatal – természetesen szülői beleegyezéssel – elhatározta, hogy összekötik az életüket. Az esküvő időpontja általában szüret után, ritkábban böjt előtt volt. A komaságból választott vőfély felelt a meghívókért és az esküvő rendjéért. A másol is szokásos vacsora alatt a zenekar „dusolt”, a gyerekek ellopták a menyasszony cipőjét, hajnalban pedig a fiatalokat a barátok és a zenészek kísérték haza új otthonukba.

Ezt a régi hagyományt eleveníti fel a helyi táncsoport minden év májusában.

BÚCSÚ

1871-től szeptember 8-án se-reglenek össze a környék katolikusai Egregyre. Az egész éjjel nyitva tartó templomban imádkozhatnak a zarándokok, majd vasárnap körmenettel egybekötött szabadtéri mise szerepel a programban. 1969-től német nyelvű misét is tartanak.

SZÜRETI
FELVONULÁS

Az őszi elmaradhatatlan, színes kavalkádja a szüreti felvonulás. Ilyenkor a helyi és vendég néptáncosok vidám csoportjai a főutcán vonulnak végig. Este szüreti bállal zárul a színes program.

A hétszáz lelkes, mára közigazgatásilag teljesen egybeolvadó Magyarhertelend és Barátúr a Mecsek északi nyúlványai és a Zselic-hegység találkozásánál, a mai Baranyacsatorna mellett fekszik. Magyarszék és a közeli Orfű felől egyaránt könnyen megközelíthető, idilli tájba simuló képe, messziről látható templomtornya magával ragadja az idelátogató vendégeket.

Határában már a római korban hadiút húzódott, amely az észak-balkáni területeket kötötte össze Arrabonával, a mai Győrrel. Barátúr neve valószínűleg a pécsi káptalanra, mint

egyházi földesúrra utal, Herteleend etimológiájában pedig a határban, a horhosnak is nevezett meredek partú mély árokban „hertelen” lezúduló patak-víz, vagy a hasonló etimológiájú ősi magyar személynév lapul.

A két település történelmének kezdetei a 13-14. század fordulójára nyúlnak vissza. Az akkor még jelentősebb településnek számító Barátúr a pécsi káptalan birtokaként önálló plébániatemplommal rendelkezett, papja 1333-ban már biztosan fizette a pápának járó egyházi adót.

Hertelendről ekkor még kevesebbet tudunk, Horcholond néven először 1332-ben szerepel a forrásokban, 1542-ben pedig már minden bizonnyal önálló plébánia is működött a magyarok lakta faluban. A Mohács utáni évtizedekben mindkét falu oszmán uralom alá került, sőt, 1566-ban I. Szulej-

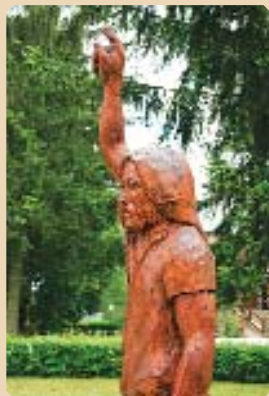
mán szultán portyázó csapatai Barátúrt teljesen felégették. A költő Zrínyi Miklós nevezetesen 1664. évi téli hadjárata során feljegyezték, hogy Barátúr idegen helyőrsége megfutamodott a keresztény seregek hírének hallatán, azaz korábban valamilyen palánkot emelhetek itt az utak szemmel tartása végett a tartomány szandzsákbégjei. Az őslakosok egészen a felszabadító háborúkig kitartottak, ám

ekkor Hertelend elnéptelenedett, a mai Tassonya-dűlőben található eredeti faluból átköltöztek az erdők védelmében álló magasabb területekre. 1687-ben még három adózó családfőt írtak össze Hertelenden, ám a következő évtizedekben hallgatnak a források az itt élők múltjáról.

A két kilométerre fekvő Barátúr nem tűnt el, de erősen megfogyatkozva került ki a pusztítás viharából. Lakói életerejét mutatja, hogy egyedülként tartottak ki a környéken, a szomszédos falvakban szinte kivétel nélkül délszláv népesség telepedett meg hosszabb-rövidebb időre. A barátúri túlélők elmondásaiból tudjuk, hogy a 18. századra romossá vált templomuk védőszentjeként Szent Miklóst tisztelték, és a források szerint a viszonylag épebben megmaradt harangtornyában lakó harangot 1738-ban szentelte fel a környéket vizitáló Berényi Zsigmond pécsi püspök. Ekkor alig száz ember lakott a településen, ám a század folyamán egyre több sváb választotta lak helyül Barátúrt, és 1800-ra szinte teljesen elnémetesedett, magyar lakosai ideiglenesen a közeli Hertelendre költöztek át. A barátúri németek házairól még a jeles Haas Mihály is megemlékezett Baranya megyéről írt munkájában. Megfigyelései sze-

rint ezek két-három szobás, tágas épületek voltak, és többségüket már ekkor cseréppel fedték. Hiába lakta azonban színterolikus népesség a falut, önálló plébániát nem sikerült kiharcolniuk maguknak. Pedig még Klimó György püspök is megszodálta az eredetileg gó-

tikus stílusban épült templomot és a fennmaradt freskókat, ám 1755-től Magyarszék, 1864-től Hertelend filiájaként igazgatták. Új, Rózsafüzér Királynőjének szentelt templomát 1912-ben építették, a település önállósága pedig 1981 végén szűnt meg, amikor a szomszédos, ekkor már jóval dinamikusabban fejlődő Hertelendhez csatolták.

A középkorban szerényebb Hertelend ennél bizony fényesebb közelmúlttal büszkélkedhet. A 18. század elején pusztán álló falut magyarok és németek népesítették be a század folyamán. 1775-ben a német betelepülők egy új települést alapítottak Hertelend határában Kishertelend, illetve Újfalun néven. Emiatt a magyarok által lakott részt a népnépv egészen 1882-ig többnyire Nagyherterelendnek nevezte, ekkortól pedig Magyarherterelendre módosították, hogy ezáltal is meg lehessen különböztetni a szintén baranyai Horváthertelendről. Székesegyházi birtokként Hertelend még a barokk korban a pécsi szemináriumban tanuló kispapok kedvelt kirándulóhelyévé vált, ahol szívesen töltöttek el nyári vakációjukat. Számukra építette a papnevelő intézet a Fájdalmas Szűzanya tiszteletére szentelt templomot 1775-ben, amelyet természetesen a hívek is használhattak. Ez ekkor még csak egy kerek kápolna

volt, mai formáját csupán évtizedekkel később, 1820-ban nyerte el. A híek hathatós közbenjárására 1800-ban plébániai rangra emelték, ekkortól vezették az anyakönyveket, és a következő évben már állt a plébániaház a templom szomszédságában. A templomban a főoltárkép Piétája – Atzker József fennmaradt munkáinak egyik darabja – a pécsi székesegyház Fájdalmas Szűzanya kápolnájából került Hertelendre.

A BUGYOGÓS KORSÓ

Az itt élők boldogulását nagyban elősegítette, hogy Dunántúlszerte híres foglalkozás dívott a faluban. Thomaier Ignác plébános leírása szerint „Hertelenden egy különös művészet virágzik, melyben a lakosnók a hajdani etruszokkal vetélkednek, és ez – a korsókészítés. A fiatalabb vászoncseléd – asszonyok, leányok – itt korong segédelmével kisebb-nagyobb cserépkorsókat készít, me-

lyek közt az ivóvíz vitelére használt keskenyebbek „bugyogós korsó” név alatt nagy földön ismereteseek. Nevök onnan van, mivel vízmerítéskor bugyognak, szájukon kívül nem levén rajtuk szelelő lyuk.”

Az ehhez szükséges földet Bodo-lyán ásták – ebben ott valamiért nem láttak üzetet –, és nehéz munkával hazaszállították. Érdekes módon a hertelendi lányok, ha házasság révén máshová kerültek, nem vitték magukkal tudományu-

kat, míg az ide érkező „idegenek” szinte azonnal megtanulták, és számos korsó került ki a kezeik közül. A korongozás mellett Hertelenden minden asszony takács is volt egyben, természetett kenderét egész háza népe szükségletére fonta, szőtte, varrta.

Mindezekből azonban korántsem gazdagodott meg a falu népe, hiszen amíg portékáikkal a Dél-Dunántúlt járták, a földművelést bizony elhanyagolták. Az igazi gazdasági áttörést a több száz méter

mélyről feltörő termálvíz hasznosítása hozta. Miután 1959–1970 között felépült a reumatikus betegségek kúrálására alkalmas gyógyfürdő, évről évre többen keresték fel a tele-

pülést, sőt, mára egész üdülőövezetet alkotnak a strand közelében nyaralót építők házai. Hertelend ezzel megmenekült a környező falvak szomorú sorsától, és az itt lakók bizakodva tekinthetnek a jövőbe. ■

HERTELENDI TERMÁLFÜRDŐ

7394 Magyarhertelend,
Bokréta u. 1/a
72/521-061; 30/674-6933
info@hertelenditermal.hu
www.hertelenditermal.hu

Termálfürdők Baranya megye és a Dél-Dunántúl legváltozatosabb, természeti értékekben leggazdagabb vidékén, a Mecsek-Hegyhát Üdülőkörzetben található. A 3 hektáron fekvő fedett élmény- és termálfürdő egész évben, az árnyékos, szép strand a gyógykerttel szezonálisan várja az ide látogatókat.

Magyarhertelendet két termáلكútja tette híressé, melyek 550 m-ről 38 °C-os és 1062 m-ről 63 °C-os meleg vizet szolgáltatnak.

A termálvizek kedvező hatással vannak a reumatikus, ízületi, keringési és idegrendszeri megbetegedésekre, és ivókúraként használható fogínybetegségek gyógyítására, fluoridtartalma miatt.

Nyitva:

H– V: 9–19 óráig

Esti fürdő:

P–Szo.: 20–24 óráig

MECSEKI FARKASLAK VENDÉGHÁZ

Farkas László
Magyarhertelend, Váci u. 11.
20/563-5494; 30/44 11-699
info@mecsekifarkaslak.hu
www.mecsekifarkaslak.hu
12 fő

PETŐ VENDÉGHÁZ

Pető Gyula
Magyarhertelend, Váci u. 10.
30/439-1953
peresera@gmail.com
10 fő

GRÁBER VENDÉGHÁZ

Gráber Attila
Magyarhertelend, Váci u. 1.
30/348-2288
graber.somfai.eva@gmail.com
6 fő

SZISZI VENDÉGHÁZ

Leitol Tibor
Magyarhertelend, Petőfi u. 15.
72/390-789; 20/521-9427
leitolt.titi@gmail.com
4 fő

MECSEKGYÖNGYE TÓTH VENDÉGHÁZ

Tóth Flóriánné
Magyarhertelend,
Rákóczi u. 14/c
70/212-3406
mecsekgyongye.uw.hu
8 fő

SZABÓ VENDÉGHÁZ

Szabó János
Magyarhertelend, Viola u. 24.
72/719-520; 30/685-8713
4 fő

GYÖNGYI VENDÉGHÁZ

Papp Istvánné
Magyarhertelend, Ibolya u. 8.
72/371-104; 30/362-4323
gyongyvendeghaz@freemail.hu
www.gyongyvendeghaz.hu
7 fő

KÁNTOR VENDÉGHÁZ

Kántor László
Magyarhertelend, Tábor u. 9.
72/390-790; 20/478-0883
8 fő

MAYER VENDÉGHÁZ

Mayer Béla
Magyarhertelend, Tábor u. 14.
30/306-5485
belamayer@freemail.hu
10 fő

ERDŐALJA VENDÉGHÁZ

Haász Valéria
Magyarhertelend, Tábor u. 25.
30/647-7572
erdoalja@freemail.hu
erdoaljavendeghaz.freeblog.hu
8 fő

WÉGER VENDÉGHÁZ

Wéger Józsefné
Magyarhertelend, Tábor u. 45.
20/254-6689
weger@t-online.hu
www.szallaskeres.hu/
weger-vendeghaz
8 fő

MISI VENDÉGHÁZ

Mislyenác Jánosné
Magyarhertelend, Tábor u. 51.
72/370-191; 20/914-7100
mislyenacjanosne@
t-online.hu
10 fő

SYLVESTRIS VENDÉGHÁZ

Ábrányi Ágnes
Magyarhertelend,
Bokréta u. 7.
30/959-4398
abranyiagi@freemail.hu
10 fő

HERTELENDI VENDÉGHÁZ

Szeledi Katalin
Magyarhertelend,
Kossuth u. 53/a
30/997-5470; 30/9369-125
info@hertelendivendeghaz.hu
www.hertelendivendeghaz.hu
8 fő

VIOLA VENDÉGHÁZ

Szeitz Boglárka
Magyarhertelend, Viola u. 11.
30/315-7762
violavendeghaz11@gmail.com

FORRÁS KEMPING

Magyarhertelend,
Bokréta u. 105.
72/521-110
bojtheforras@freemail.hu
www.forrascamping.atw.hu
80 lakókocsi és sátorhely

G&N CAMPING

Magyarhertelend,
Külterület 5.
30/235-0747
gazda@t-email.hu
www.gn.camping.hu
200 sátor, 70 lakókocsi

MAKÓI KOMMUNÁLIS NONPROFIT KFT.

Magyarhertelend,
Tábor u. 1.
62/211-550
mknpkft@gmail.com
www.mkkkht.mako.hu
6 faház, 56 férőhely

MAGYARHERTELENDI NYÁRI TÁBOR

Magyarhertelend,
Tábor u. 7.
59/887-710/1
hotel@kumania.hu

CSABA ILDIKÓ Tiffany-üveg készítő

Magyarhertelend, Barátúr 21.
30/400-5525
csabaildi33@freemail.hu

MATHIAS PANZIÓ-ÉTTEREM

7394 Magyarhertelend,
Bokréta u. 1/a
72/390-760; 30/674-6933
info@hertelenditermal.hu
www.hertelenditermal-
furdo.hu
9 szoba, 20 férőhely,
az étterem 80 fő
befogadására alkalmas

Magyarhertelend nem csak a gyógyulni vágyóknak jelenthet vonzerőt. A környék erdei turistaúttjai számos szépséggel csalogatják a bakancsos kirándulókat is. A településről a sárga kereszt, majd háromszög jelzését követve a Napszentély kilátóból csodálhatjuk meg a Mecsek panorá-máját, innen tovább sétálva pedig a festői környezetben található Her-man Ottó-tóhoz juthatunk. ■

KAPUCINUS SÖR

Söreinket házi sörfőzdénkben kiváló alapanyagok felhasználásával készítjük, a német tisztasági törvény előírásai szerint. Tartósítószer, segédanyagokat nem tartalmaz, ezért magas vitamintartalmát megőrzi, így kedvező hatással van az emberi szervezetre. Sörünket csapolt formában és palackozva értéke-sítjük a magyarországi sörpiacon, versenyképes áron, világos és barna kivitelben. Minden érdeklő-dőt szeretettel látunk, s aki kíváncsi a gyártástechnológiai folyamatokra, annak üzemlátogatást is biztosítunk.

7394 Magyarhertelend,
Rákóczi utca 16.
kesmarki.katalin@
kapucinus-sor.hu
attila@
kapucinus-sor.hu
www.kapucinus-sor.hu

Az ezerszáz lelkes Magyar-szék a Mecsek-Hegyhát egyik legjelentősebb települése. A Péctől húsz kilométerre, a 66-os úton fekvő település könnyen megközelíthető bármely irányból. Nem véletlen, hogy már a római korban is lakták. Ennek bizonyítéka az akkori hadiút mellett fekvő táborban állított római sírkő, ami ma a templom falába be-falazva látható.

A Zeek néven szereplő falut először a pápai tizedjegyzék említette. A Szent Imre-völgyben a népi emlékezet szerint ekkor a herceg tiszteletére fel-

szentelt kápolna állt. A pécsi káptalan birtokaként ismert település túlélte a török kor dúlásait, magyar lakosait 1692-ben is helyi licenciátus gondozta. A környék központjának számító faluban már a század első felében virágzó élet folyt. Az 1740-es évektől pedig Trier környékéről érkező német telepesek jelentek meg a település határában, a patak túloldalán. Falujukat Német-széknek nevezték, és nem a káptalan, hanem az újonnan alapított pécsi szeminárium birtokának számított, akárcsak az eredetileg Hertelendhez tartozó Kishertelend. Ide 1780 körül telepítettek német házaspárokat, ám egykor szintiszta német lakosságára ma már csak a régi harangláb emlékeztet.

A 18. század végén Német-szék már népesebb volt, ötvenegy házban háromszázötven-

hat katolikust írtak össze, akik a jól felszerelt urasági kocsmában kapcsolódhattak ki a nyugalmasabb estéken. A három település 1930-ban Magyar-szék néven egyesült, és a sorsuk ekkortól kezdve összefonódott. A fuvarozásból, kézműiparból és szőlőművelésből meggazdagodó falu a régió egyik központjának számított. A határában lévő kőfejtéséből építkezé-

sekhez szállítottak anyagot, a Fehér-erdőnél nyert meszet pedig a házak festéséhez használták. A jó minőségű dűlőkben bőségesen megtermett a gabona, az évenkénti búzaszentelést a Kardos-keresztnél végezték el. Nem véletlen, hogy Szék 18. századból fennmaradt pecsétjén egy csoroszlya, ekevas és egy kéve búza látható. Jelentős állattartás is jellemezte a falut, a gazdák a településtől északkeletre úgynevezett szállásokat alakítottak ki, az itt emelt istállókban nevelték a jószágokat, és a férfiak tavasztól őszig szinte folyamatosan itt éltek.

Ez az életforma egészen a 20. századig fennmaradt, a paraszti kultúra átalakulásával párhuzamosan mára alig maradt látható emléke. A falu minőségi kézműiparának bizonyítéka, hogy a pozsonyi textiltfestő céh tagjai között magyarorszáki mestert is találunk a 19. század közepén, Pollág Ignác személyében. Siófok-ról való, zsidó származású ci-

pésmester szintén gyökeret tudott eresztetni a helyi közösségben, ami a hasonló származású szobafestőre, Weisz Jánosra is igaz.

A 20. század azonban nem kímélte a települést, 1921-ben itt vonták össze azokat a magyar csapatokat, amelyek feladata a szerbektől visszaszerzett területek megszállása volt. A második világháborúban a besorozott férfilakosság komoly veszteségeket szenvedett, majd pedig a kitelepítések következtek, melynek során a falu németisége szinte teljesen eltűnt. Helyükre jobbra felvidéki magyarokat költöztettek be, a helyi németiség pedig csak a rendszerváltást követően talált magára.

Magyarszék az elmúlt évtizedekben folyamatosan szépül, az 1906-ban emelt, Puppi József pécsi kőfaragó által készített Szentháromság-szobrot ma újra régi pompájában csodálhatjuk meg. A német nemzetiségi általános iskola, a korszerű óvoda, a máig mű-

ködő posta, az orvosi rendelő, a gyógyszerár és a könyvtár egyaránt sokat nyomtak a latban, hogy a fiatalok ne költözzenek el a faluból.

A hagyományait féltékenyen őrző székiek büszkék településükre és az együtt elért sikerekre. Német nemzetiségi fúvószenekaruk országos eredményekkel dicsekedhet, és számos kulturális rendezvény szívesen látott vendége, akárcsak nyugdíjas kórusuk. Számos színvonalas hagyományőrző csoport közreműködésével idén immár tizedik alkalommal rendezik meg a Jakab-havi Folklórfesztivált, ehhez jön még a szüreti mulatság és az október 2-án megtartott búcsú ünnepköre, amelyek mind tartalmas kikapcsolódást jelentenek itt élőknek és vendégeknek egyaránt.

Magyarszék története bizonyítja, hogy a szorgalmas munka, a kitartó összefogás és a céltudatos vezetés komoly sikereket hozhat a falvak számára, még nehéz időkben is.

A NÉV EREDETE: A Szék elnevezés eredetéről több elképzelés ismert. A szék maga jelenthet hattyút, vagy vizes, ingoványos területet, ahol a „székfű” is megtelepedett. A határ máig ingoványos, lápos rétjei jelzik, hogy akár erről is kaphatta falu a nevét.

A helyi néphagyomány szerint Mátyás király is megfordult a vidéken, és miután a Királykúti réten levő kútnál oltotta a szomját, a településre érve egy szék segítségével szállt le a lováról.

HÍRES SZÜLÖTTÉK: Forrai Magdolna Mária Gregoria iskolanővér (Magyarszék, 1918. január 22. – Debrecen, 1983. március 17.) zenész, énektanár és kutató, a híres zenész Forrai családból származott. Már édesapja zenész volt: falusi kántor, később színházi karmester. Családjából nemcsak ő végzett a budapesti Zenekadémián középiskolai énektanári, karvezető szakot, hanem leghíresebb testvérei közül bátyja,

Forrai Miklós, valamint húga, az óvópedagógiában publikáló Kodály-növendék, Forrai Katalin is. Gregoria nővér Kolozsvárott a Marianumban kezdte meg énektanári pályafutását, és itt írt egy középiskolai és gimnáziumi énekeskönyvet, melyben nagy hangsúlyt helyezett a népi dallamokra.

1958 és 1964 között Domokos Pál Péter megkeresésére mint a Kolozsvári Folklór Intézet külső munkatársa a székelyek között vé-

gezte azt a gyűjtőmunkát, melynek eredménye ma az MTA Zenetudományi Intézetének egyik igen értékes állománya, a Kájoni Kancionále még elérhető dallamanyaga, ahogyan még az öreg énekesek emlékezetéből és előadásmódján meg lehetett örökíteni.

Az 1970-es évektől a katolikus gimnáziumok ének-zene szakfelügyelője, valamint a győri, illetve esztergomi nyári Egyházzenei Továbbképző tanára is volt. Tanítványai és rendtársai egyaránt derűs, mindig lelkes, energikus, türelmes és életerős embert láttak benne.

Forrai Miklós (Magyarszék, 1913. október 19. – Budapest, 1988. december 26.) énektanár, karmester. Debrecenben kezdett el zenével foglalkozni, 1931-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola hallgatója. 1941-ben már korábbi alma materében tanított, 1957–1963 között pedig az ének tanszék vezetője lett. Jelentősebb

kórusmű kiadásai: *Ezer év kórusa, Öt évszázad kórusa, Liszt férfikarok. Hanglemezei: Musica Hungarica és a Musica Mundana. Az egyházzene európai művelőjeként tisztelik.*

A FALU JÖVŐJE: A Pécs és Dombóvár között utazók leggyakrabban csak átsuhannak Magyarországon, pedig érdemes lenne megállniuk és hosszabb időt eltölteniük a rendezett és tiszta településen. A gyermekes családokat új és biztonságos játszóterek várják, az óvodában sóbarlangot alakítottak ki a kicsik részére. A Patkóvölgye Pihenőközpont méltó helyszíne a szabadtéri falusi rendezvényeknek, ahol baráti társaságok is kellemesen tölthetik el szabadidejüket.

A Német Nemzetiségi Egyesület jóvoltából színvonalas tájházat alakítottak ki a

paplak melletti régi parasztházból. A Széki Borrend Egyesület szakértő kezekkel ápolja a falu évszázados borászati hagyományait, a nedűk minőségéről mi is meggyőződhetünk a frissen kialakított trezorban őrzött borok kóstolásakor.

Érdemes a faluban több napot eltölteni, és csillagtúraszerűen bejárni a környéket, amely a Dél-Dunántúl természeti értékekben leggazdagabb vidéke. A fürdésre, horgászásra és vízi sportokra egyaránt alkalmas Orfű, az igényes termálfürdőkről híres Sikonda és Magyarhertelend, a cseppkőbarlangjáról nevezetes Abaliget egyaránt alig 10 kilométeres körzeten belül található, így akár gyalogszerrel is könnyen elérhető.

A település legnépszerűbb programja a nyaranként megrendezett Széki-fesztivál. ■

PÁLMA CUKRÁSZDA

7396 Magyarország,
Kossuth u. 40/b
72/390-796

SZÉKI CSÁRDA

7396 Magyarország,
66-os úton
72/719-225; 30/373-9964

A TEMPLOM TÖRTÉNETE

Magyarszék első templomát 1333-ban említették először, túlélte a török hódoltság korát, és a 17. század végére az egyházmegye legöregebb templomaként tartották számon. Az Órangyalok tiszteletére újjaszentelt épület rendkívül romos állapotban érte meg a Rákóczi-szabadságharc elmúlását, 1716-ban újra plébániai rangot kapott, és Vácsi István licenciátus helyett a nagyszombati szemináriumban nevelkedett, magyarul, latinul, horvátul és németül egyaránt beszélő Farkas György került az élére. A művelt plébános 26 éven keresztül szorgalmasan szervezte a hívek lelki életét, 1742-ben már Székhez tartozott Mánfa, Szakáll, Bános, Rákos, Kovácszenája, Egyházasbér, Husztót, Liget, Barátúr, Pölöske, Budafa, Jánosi, Szopok és Komló, és ő kezdte el az azóta sajnos elvesző anyakönyvek vezetését is. Az egyre pusztuló templom megújítása azonban már Téglási Miklós esperesre maradt.

A pécsi székesegyház támogatásával 1758-ban készült el a régi templom köveinek felhasználásával az új épület. Szószéke copfstílusú, gyóntatószékei és a padok egy része a pécsi székesegyházból származnak. A leghosszabb ideig Gruber György plébános szolgálta a székiet, aki 1815–1864 között gyönyörű gyü-

mölcsöst hozott létre a papkertnek nevezett területen, és egyben a nemzeti irodalom buzgó pártfogójának is számított. A falu tiszteletét jelzi, hogy 1864-ben a templom melletti temetőben helyezték örök nyugalomra.

A folyamatosan szépülő templom 1892-ben a pécsi Angster-gyárban készült orgonával gazdagodott, 1913-ban pedig Gebauer Ernő pécsi festőművész újította fel az

épületet. 1958-ban nagy ünnepséggel emlékeztek meg a templom 200 éves fennállásáról, az esővíz miatt az épületben azonban komoly károkketelkeztek. 1994-ben a falu népe sietett a segítségére, 2008-ban pedig közös összefogással sikerült a további pusztulást megakadályozni, és a középkori időköt idéző, festői helyen álló Istenháza azóta megújulva várja a hívőket és turistákat egyaránt. ■

AZ EGYHÁZMEGYE LEGRÉGEBBI HARANGJA

A magyarszéki templom tornya rejtja a Dél-Dunántúl legöregebb harangját. Felirata szerint Florentinus Streckfuss felajánlásából öntötték Grazban 1689-ben. Az 1729 évi vizita tanúsága szerint Szent István tiszteletére szentelték fel, sőt, további két harang is lakott a tornyában. Az egyiket 1696-ban Szabó Máté költségen készítették, a másikat Péter és Pál apostolok tiszteletére, szintén a stájer városban gyártották 1720-ban. Az utóbbi két harang az idők folyamán eltűnt, helyettük 1882-ben Gruzling Ferenc akkori plébános hozzájárulásával újakat szenteltek, de az I. világháborúban ezeket is elvitték beolvasztani. A minden délben megszólaló új harangokat 1923-ban készítették Rudle Ignác pécsi és Szelek László budapesti műhelyében, mellettük pedig továbbra is hallgathatjuk az egykori derék sváb felajánlásából készült matuzsálem méltóságteljes kondulását. ■

A kétezer-ötszáz lelkes Mágocs Baranya megye északi területén, a Mecsek északi előterében helyezkedik el. Közúton könnyen megközelíthető a Dombóvárt Bonyhád-ossal összekötő úton. Mágocs a Sásdi kistérség második legnépesebb települése, az Észak-Hegyhát természetes központja. Neve a mag szóból származó ősi magyar személynévből képzett alak, amit megőrzött az évszázadok folyamán.

Mágocs történetének kezdete az Árpád-korra nyúlik vissza. Első említése 1251-ből maradt fenn, ekkor egy bencés kolostor működött itt. Ők birtokolták a kolostor közelében kialakuló települést is, de ott-honra lettek itt a ferencesek is, akiknek a jelenléte egészen a török korig kimutatható. A hódoltság évszázadaiban magyar lakossága teljesen eltűnt, helyükre görög katolikus délszlávok telepedtek le. A Rákóczi-szabadságharc idején Mágocs teljesen elnéptelenedett, a pécsi pálos rendház kezébe kerülő pusztára 1718-tól kezdve telepítettek le magyar családokat. Melléjük 1740-től kezdve több hullámban német telepesek érkeztek bajor és osztrák területről. 1770-ben már az itt élők kétharmada német anyanyelvű volt, és ez az arány egészen a második vi-

lágháborúig fennmaradt. A 18. század közepétől zsidó közösség is megjelent Mágocsra, ami a település gazdasági súlyának bizonyítéka.

A Pálos rend feloszlása után Mágocs a Királyi Vallásalap birtokába került, és ez a változás elősegítette további fejlődését. 1816-ban mezővárosi rangot kapott, új pecsét-

jén pedig egy barokk tornyú téglatemplom, valamint egy nőalak – kezében búzakévével és sarlóval – szerepelt. A ranggal együtt vásártartási jogot is szerzett a település, 1845-ben a Hegyháti járás székhelye lett és szolgabírói központtá vált.

A 18. század közepétől a falu gazdasága ütemesen fejlődött, a német iparosok néhány évtized alatt tizenhárom céhet alapítottak, melyek 1873-ban ipartestületté alakultak. A híres iparosok közé tartozott az orgonaépítő Unger család. Miklós 1836-ban alapította meg vállalkozását, amely Endre fia 1931-ben bekövetkezett haláláig folyamatosan működött. A legnagyobb hírnévnek azonban kétségkívül a mágocsi fazekasok örvendtek, akiknek termékei messze földön híresek voltak. Nem véletlen, hogy színvonalas elemi

iskolái és az iparos tanonciskola mellett 1887-ben Trefort Ágoston kultuszminiszter rendelkezése alapján itt nyitotta meg kapuit a megye első agyagipari iskolája is. Az oktatás célja, „...hogy a tanulók a Mágocs és vidékén háziiparszerűen űzött fazekasmesterségben szakszerűen kiképeztetvén az itt régóta dívó edény- és kályhamunkák eddigi alakjában, de tökéletesek és ver-

senyképes minőségben készüljenek, s a külföld e nemű cikkeit piacunkról lehetőleg kiszorítsák, s így hazai iparosaink vagyonsodását előmozdítsák, továbbá a fazekas és kályhás mesterséggel foglalkozó felnőtteknek oktatást és útbajaztatást adni az agyagiparhoz tartozó elméleti és gyakorlati ismeretekben”. Az intézet igazgatója: Marath József, helybéli kályháscsalád leszármazottja, tanárai pedig Hübner Rezső, Krammer Károly és Bach Gyula, szintén mágocsi fehéredényesek voltak.

A mágocsiaknak nagy szerepük volt az óbányai fazekasság fejlődésében. Például idősebb Müller János óbányai fazekas felkereste Bach Gyulát, és itteni tapasztalatai alapján építette fel később az első Retour-kemencét Óbányán. Az agyagipari iskola ízlése, Bach Gyula munkáin keresztül edényei formájára és díszítmé-

nyére is hatást gyakoroltak. Fia, ifjabb Müller János 1916-ban így ír: „22 éves koromban Mágocsra mentem a Spengler családhoz, hogy megtanuljam a kályhakészítés mesterségét. 1938 októberétől fél évet töltöttem náluk. 1943- 44-ig önálló lettem, s én is építettem magamnak apám után egy Retour-kemencét.” A határban található Téglaházidűlőben téglavető működött, ahol egészen 1930-ig itáliai munkások dolgoztak, akik után Olaszfalunak is nevezik ezt a helyet.

A kézműipar mellett a mezőgazdaság is kiemelkedő színvonalú volt. A hagyományos búzatermesztésen kívül már korán megjelentek a szőlőskertek a környező domboldalakon, és az itteni bor hamar keresetté vált. A szőlő mellett a dohánytermesztés volt a mágocsiak másik fontos profilja, amiből komoly jövedelmet

tudtak előteremteni. Az állattenyésztésnek szintén nagy hagyománya volt. A szarvasmarhák, a juhnyájak és a disznókondák mindennapos látványnak számítottak a faluban, és évtizedeken keresztül itt működött a baranyai pulykatarás egyik központja.

A 20. században több megpróbáltatás is érte a települést. 1940-ben óriási tűzvész tom-

bolt, a házak nagyobb része leégett.

Ennél is sokkalobbnak számított a világháború, és az azt követő események sora. A kitelepítések ugyanis rendkívül súlyosan érintették Mágocsot, ezernyolcszáz német lakost üldöztek el, helyükre Kiskundorozsmáról és a felvidéki Nemeskajal, Szenc és Felsőszeli falvakból érkeztek telepes családok. Mágocs a 20. század második felében is megtartotta központi szerepét. 1982-ben nagyközség lett, 2009-ben pedig elnyerte a városi rangot. Napjainkban mintegy százhetven társas és egyéni vállalkozás működik a teljes infrastruktúrával rendelkező, szép fekvésű településen.

Mágocson messze földön híres kulturális csoportok alakultak a 20. században. A helyi földműves szövetkezet vegyes kara Balaton Mátvás karnagy

és zeneszerző vezetésével az 1950-es években országos sikereket ért el. Ezek hatására 1960-ban – amikor Kodály Zoltán Mágocsra látogatott – a mester hozzájárulásával felvehette a Kodály Vegyes Kar nevet. Mivel a zenetudós ezt csak két énekarnak engedte meg, igen nagy kittüntetésnek számított ez a gesztus.

Német nemzetiségi néptáncegyüttes, kórus és fúvószenekar is működik a településen.

MONDA. *A falu északi határában van egy szakadékos, bokros, gödrös hely, melynek német neve „Drachenloch”, a mágocsiak szerint „Tráhelok”. Itt tanyázik a hétfejű sárkány, aki elviszi a rossz embereket.*

Nem messze a hétfejű sárkány tanyájától található a Fölső-högy, más néven Kutya-hegy. Régen itt erdő volt, és sok gondot okozott az erdő kivágása. A favágók folyton káromkodtak: „Das ist a Hundsberg”, azaz: „kutya egy hegy”. ■

HATÁR FOGADÓ

7342 Mágocs, Béke u. 36.
30/640-9308
hatarfogado.co.cc
www.facebook.com/
hatarfogado
16 fő, 60 fős étteremmel

HORGÁSZTÓ ÉS VENDÉGHÁZ

7342 Mágocs, Külterület
30/300-5567
kifepe@gmail.com
magocshorgaszto.hu
12 fő

TEPLOMOK

A mai templom helyén már a 13. században egy bencés apátság és egy ehhez tartozó templom állt. A rendház a 16. századig működött, a török kor viharai azonban elpusztították. Az 1729-es vizita szerint a hajdan hatalmas templom romokban hevert, csupán a hajója volt használható. 1738-ban a hívek fatemplomot építettek a maradványokhoz.

A ma is látható templomot 1804-ben építették, homlokzata copfstílusú. Főoltárképe Karl Bachmayer bécsi festő alkotása, Mária és Erzsébet találkozását ábrázolja. Ez az 1779-ben készült festmény, valamint a szintén itt található Szent Anna-oltár a pécsi do-

monkos templomból került Mágocsra. Szintén itt található egy ismeretlen művésztől szár-

mazó 19. századi festmény, amely a 16. századi német reneszánsz festő, Lucas Cranach (1472–1553) Madonna Keresztelő Jánossal című, csodálatos festményével mutat hasonlóságot.

A falu határában levő kolostori dűlőben állt a középkorban a Szent Gergely tiszteletére emelt, az 1460-as években a ferencesek kezébe került templom, melyhez egy ferences kolostor is épült a földbirtokos, Bodó Gergely jóvoltából 1459-ben. A templom és a kolostor 1543 körül évszázadokra elnéptelenedett. A 18. században a pálosok használták, de az épület 1795 körül leégett, köveit pedig a 19. század elején az új egyház építésekor végleg elhordták. ■

A nyolcszázhatvan lelkes település Pécs és Komló között félúton, mindkét várostól alig tíz kilométerre fekszik. A középkori forrásokban még Melegmálfalunak említették, ami akkori szóhasználatban napos hegyoldalt jelentett. Ez rövidült és módosult a mai alakra.

Mánfa már a középkortól kezdve lakott település. 12. században épült temploma a Dél-Dunántúl egyik legszebb Árpád-kori emléke. A pécsi püspök birtokai közé tartozott település lakói túlélték az oszmán hódoltság időszakát.

1695-ben a következőt je-

gyezték fel a faluról: „Török földesuruk (Szaisz Aga) volt Pécsről. Évente vaját szolgáltatott neki, továbbá adóban 3 forintot, továbbá szántottak a faluból, hol három, hol két napot. A török császárnak Kanizsára adóztak hol 15, hol 20 forintot, ezenkívül 160 okka lisztet. Földesuruk Széchenyi Pál volt. Évente 3 forint 50 dénárt adtak neki. A munkák helyében pedig, mivel neki nem mentek dolgozni, az egész faluból 50 dénárt kapott.” Más forrásból tudjuk, hogy több szőlőt is összeírtak, ami a mánfaiak folyamatos jelenlétéről tanúskodik.

Katolikus magyar lakói (1742-ben hatvanöt felnőtt) már a pécsi székesegyház jobbagyainak számítottak.

A falu határában jelentős gyümölcsstermesztés folyt, erre utal az a feljegyzés, ami a templom körül több mint hatvan alma, körte- és barackfát említ. Sok családnak volt szőlője a domboldalban, ami jó

minőségűnek számított a környéken. A kortársak szerint a többnyire régiek számító tőkékről inkább vörösbort készítettek.

Állatok közül különösen a szarvasmarha volt jelentős, ezeket eladásra és igavonásra egyaránt használták. A mezőgazdaságon kívül a falu határában levő kőbánya is megélhetést biztosított a helyieknek. Az itt kitermelt könnyű, lyukacsos, tufás kőzet kiváló

alapanyaga volt nagyobb épületeknek, ilyenből készítették a mánfai templomot, és a pécsi székesegyház építéséhez is ez a bánya szolgáltatta az építőanyag jelentős részét. Meg kell még említeni a faki-termelést és a fuvarozást, mint a mánfaiakra oly jellemző munkát. Kocsijaik gyakran feltűntek a pécsi vásáron, ahol a rossz mecseki utakon leszállított rönkfáikat akarták eladni.

Magyar lakossága mellé a 19. században folyamatosan érkeztek német családok, arányuk a 19. század végére elérte a harminc százalékot. 1827-ben iskola létesült a faluban. Az uradalom által épített intézményben csak télen volt tanítás, a munkával pedig az Agárdon született Kassai Jánost bízták meg, aki korábban már Magyarországon is dolgozott.

A környéken megnyitott bányák tovább erősítették a falut. A férfiak munkát vállaltak, az asszonyok pedig a bányászoknak adták el jó pénzért a tejet. 1928-ban az elsők között villamosították a falut, és úgy tűnt, hogy Mánfa fényes jövő előtt áll. 1949-ben hozzácsatolták Budafát, de 1958-ban a falu hosszú évtizedekre elvesztette önállóságát, mert beolvasztották az államilag támogatott Komlóba. 1991-ben népszavazás útján újra önálló település, és a sikondai fürdőhöz, az abaligeti barlanghoz és a pécsi belvároshoz való közelsége ismét vonzóvá tette a turisták számára. ■

ÁRPÁD-KORI TEPLOM

A Pécsét Kaposvárral összekötő út mellett, a falutól másfél kilométerre bújik meg az ország egyik legrégebbi falusi temploma, amelyet Sárlos Bol-dogasszony tiszteletére szenteltek fel. A 12. században épült román stílusban. Hosszúkás, négyszögletű hajóját dongaboltozatos, eredetileg félköríves, ám a 13. században négyszögletesre átépített szentély zárja le. A hajónak eredetileg félköríves ablakai voltak, ezek közül az idők folyamán többet csúcsívesre alakítottak. A hajóhoz kívülről hozzáépített, kecses tornyán szintén román kori ikerablakok láthatók, amelyeket oszlopok választanak el egymástól. Két középkori kőmedencéje ma is látható. A templom a tatárjárás idején elpusztult, ezt követően építették újjá, majd a 14. században kibővítették, és gótikus stílusban átépítették. Ekkor az északi falát elbontották, és három méterrel meghosszabbították, majd támpillérekkel megerősítették. Nyugat felől csúcsíves kaput építettek, fellette kicsiny, félköríves ablakot vágtak. Az épületet fallal vették körbe, ez azonban védelmi célokra alkalmatlan volt.

A török hódoltság idején a templom egy karzattal gazdagodott, a leromlott állagú épületet azonban csak a hódítók kiűzése után, 1687-ben újították fel. Ekkor még a Szeplőten Fogadtatás tiszteletére

szentelték fel. Az oltárkép azonban már ekkor is Mária mennybemenetelét ábrázolta. Az 1740-es évek elején Varsányi István, a templom mellett élő remete felújította a hívek adományaiból az épületet, amit ezután újraszenteltek, és ekkor kapott új templomtitulust.

Keresztelőkútját 1742-ben a magyarszéki templomba szállították, mert az ottani elveszett, és a mánfai hívek többsége is ode járt misére.

1756-ban Klimó György

püspök is meglátogatta a falut, tapasztalatairól Haas Mihály megyeleírásából értesülünk. „A pécsi templomon kívül a Pécshez közel fekvő mánfai igen-igen régi templomon is látszanak még a régi művészet némely nyomai. Portalja gyönyörű fehér márványból készült góth stílusban, és Klimó püspök... irományaiban régi falfestmények említettek, melyek még akkoron láthatók valának benne... Midőn a kívülakolat levakartatt, egy egészen vörös ruhába öltözött barát képe lőn látható.”

A beszámolóból tehát kiderül, hogy még a 18-19. században is csodájára jártak a falakon látható festményeknek. A sekrestyét szintén a 19. században építették hozzá, és ekkor készült el a déli kapuzat is. 1975-ben műemléki helyreállítást végeztek rajta, amelynek során igyekeztek az eredeti arculatát visszaadni a templomnak. Ez sikerült, és most évről évre több látogató kíváncsi Mánfa csodálatos környezetben álló Istenházára. ■

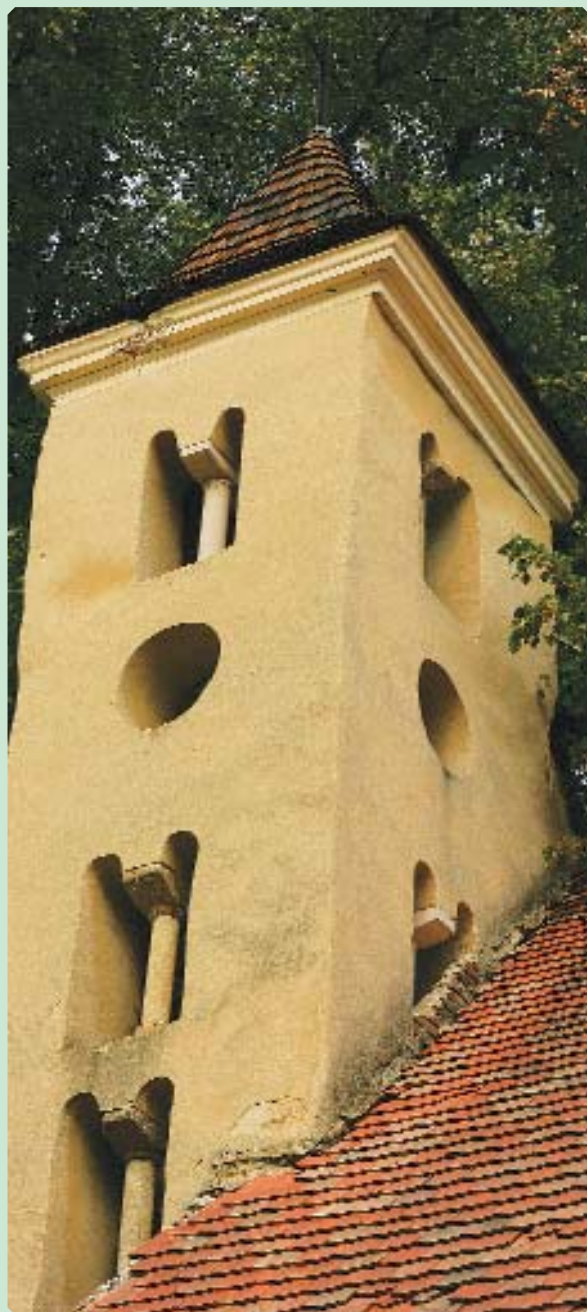

A TEMPLOMRÓL TÖBB MONDA IS FENNMARADT

„A pogányok elől menekülő Szent István király táltos lova lábnyomán épült, mint az oroszlói régi templom, s odébb még a kercseligeti: ekkora ugrásokkal szállt a szent király paripája.”

„A török kiűzése után a mánfaiak új helyen kezdték építeni falujukat. Teheneiket a Meleg-mányi védett völgybe hajtották legelni. A tisztásokat elvadult őserdő zárta körül, ami az elfelejtett régi templomot is benőtte. Amikor egyszer a pásztor felébredt ebéd utáni szunyókálásából, a tehének között hiába kereste a bikát. Hirtelen harang kondult, elindult a hang irányában. A sűrű bozótban megtalálta az állatot: szarva beakadt a folyondárba, amely körülfonta a kis templom harangját, és ahogy szabadulni akarva rázza a fejét, megszólalt a harang. A kongást meghallották még Budafán is, ahová egykor elmenekültek a mánfaiak.

– Visszahív a harangunk!
– ölelték át egymást sírva az
öregék.” ■

KŐLYUKI-BARLANG

1982 óta fokozottan védett természeti érték a Mecsek hegységben. A Mélyvölgy alsó szakaszán, a Zsidó-völgy betorkollásánál nyíló barlang bejáratának mérete a hegységben egyedülálló. A cseppkő-barlangot elsőként Hölbling Miksa említette, aki 1844-ben járt benne. A kortárs Haas Mihály leírásából tudjuk, hogy a nép Királylikának nevezte. Feltárását az 1900-as évek elején Ozanich Gyula vezetésével kezdték meg. A barlang ÉNy-DK-i és erre haránt irányú törések egymásba kapcsolódó rendszerében alakult ki. Az 57 m hosszú, viszonylag könnyen járható folyosó szifonnal végződik. A barlang kiépítve nincs, jelenleg le van zárva.

BAKANCOSOK PARADICSOMA

Nem bánják meg azok a kirándulók, akik a Kőlyuki-barlang impozáns bejáratától tovább merészkednek a völgyben. Akár a Zsidó-völgy irányába, vagy a Mecsek egyik legvadregényesebb részére, a Nagy-Mély-völgybe kalandoznak, páratlan szépségű tájat ismerhetnek meg.

A piros jelzésen kalandozva a zúgókkal tarkított Nagy-Mély-völgy szurdokát fedezhetik fel, a zöld sávot követve a hangulatos és látványos Ágnes-vízeséshez juthatnak el. Innen pedig már csak egy kőhajításnyira van a híres Melegmányi-völgy, ahol a Mecsek legnagyobb vízesésének látványában gyönyörködhetnek a bakancsos turisták.

A környék forrásokban, patakokban bővelkedő szurdokvölgyeit tavasszal az illatozó medvehagyma tengerként borítja el. Nyáron a lapuval, páfrányokkal benőtt erdőszelek és tisztások látványa, ősszel a bükkerdők színekavalkádja, télen pedig a befagyott vízesések hangulata fogadja az erre járókat.

A KŐLYUKI-BARLANG LEGENDÁJA

A törökök kirabolták Mátyás budavári palotáját. Ibrahim basa a rablott kincsekkel és Mátyás könyveivel a Mecsek egyik rejtett barlangjában, talán éppen a Kőlyukban húzódott meg. Itt lakott egy aggastyán a lányával. Ibrahimnak megtetszett a lány, s hogy az apa ne legyen útjában, mindjárt megölte. A haldokló öreg halála percében megátkozta a gyilkos törököt: „Ha lányomat bántani mered, semmisülj meg vele együtt!” - Ibrahim kinevette az átkozódó aggastyánt, a leányt pedig megragadta, s egyre beljebb vonszolta a barlangba. Ebben a pillanatban szörnyű vihar támadt; hatalmas kövek gördültek a kijárat elé. Ömlött az eső. A barlang fölött volt egy tomba, ami pillanatok alatt megtelt vízzel. A víz áttörte a barlang falát, és rázúdult a benne levőkre. Megsemmisült Ibrahim basa a lánnyal együtt, s velük a sok kincs és Mátyás drága könyvei is.

(2013-ban KORRÓ címmel mesekönyv jelent meg a településről, melyben a két legenda – a templomé és a barlangé – benne foglaltatik.) ■

MÁNFAI FALUSÉTA

FŐTÉR

Kiss József tér
Mánfa, Fábíán B. u. 58.
72/482-145

A tér elsősorban rendezvények helyszínéül szolgál, jelenlegi formájában 2011-ben adták át.

FÁBÍÁN BÉLA

EMLÉKPARK

Fábíán Béla u. 79.

Fábíán Béla Pécssett született, de ebben a házban nevelkedett. A II. világháború idején 1945 februárjában a barcsi Dráva-híd felrobbantásakor hősi halált halt.

HARANGLÁB

Óvoda u. 32.

Az 1800-as években épült, jellegzetessége, hogy teteje is téglából készült. Ma is működő harang, mely reggel, délben és este adja hírül a pontos időt, de emellett lélekharang funkciója is van.

JÁTSZÓTÉR

Óvoda u. 22.

A 2008-ban átadott, természetes anyagokból készült játszótér kedvelt hely a gyerekek körében.

ÉLETFA

Fábíán Béla u.

Az életfát pályázati segítséggel állították, s 2011-ben avatták fel. Minden növényi ábrázolás közül az életfa (más néven világfa) a legösszetettebb és leggyetemesebb jelentésű. Utal életre és halálra, az örök fejlődésre és növekedésre, a folyamatos megújulásra.

SARLÓS BOLDOGASSZONY PARK

Fábíán Béla u. 30.

Sarlós Boldogasszonyt a falu védőszentjének tartják, az ő tiszteletére emelték az Árpád-kori templomot is, ezért néz a szobor a templom irányába, melyet 2011-ben állítottak és szenteltek fel.

TEMETŐ

Külterület

1948-1956 hőseinek emlékére emelt kopjafa, melyet a mánfa „Házasklubja” nevű társadalmi szervezet készített. Minden évben ez ad helyszínt a megemlékezéseknek.

ÁRPÁD-KORI TEMPLOM

Külterület

A XII. században épült román stílusú kis templomot a század végén bővítették, majd a XIV. században átalakították, és közel kétszeresére növelték a belső terét, kívülről támpilléres fallal zárva le. A templom a török hódoltság alatt is épen maradt.

TÓ

Külterület

A magánkézben lévő tó gyönyörű környezetben fekszik, ideális pihenőhely a csendre, kikapcsolódásra vágyóknak.

KŐLYUKI-BARLANG

Külterület

A barlang ÉNy-DK-i és erre haránt irányú törések egymásba kapcsolódó rendszerében alakult ki. Az 57 m hosszú, viszonylag könnyen járható folyosó szifonnal végződik. A szép környezetben található barlang kiépítve nincs, jelenleg le van zárva.

FEHÉR KŐ
VENDÉGHÁZ

Hohn Jánosné
Mánfa,
Fábián Béla u. 83.
72/483-737
hohnjanos@freemail.hu
www.manfa.hu
különálló ház, 5 férőhely

MUSKÁTLIS
VENDÉGHÁZ

Ferenczné Horváth Ágota
Mánfa, Árpád u. 1.
70/527-7673; 20/326-3448
muskhaz@mailbox.hu
www.muskatlisvendeghaz.hu
különálló ház, 9 férőhely

ABONYI-HÁZ

Abonyi István
Mánfa, Óvoda u. 18.
72/483-576; 30/327-8549
abonyi.julika@t-online.hu
www.sites.google.com/site/
abonyihaz
különálló ház, 9 férőhely

ROMANTYK
VENDÉGHÁZ

Balázs Elsbieta
Mánfa,
Péter-dűlő 1.
72/484-848
elsbieta.balazs@gmail.com
www.romantyk.hu
2 faház, 10 férőhely

SZILOS VENDÉGHÁZ

Szeitz Józsefné
Mánfa, Szilos köz 2.
72/485-574; 30/357-7959
szeitz.jozsef@t-online.hu
www.szilospanzio.ewk.hu
2 apartman,
10 férőhely

KŐLYUKI
VENDÉGHÁZ

Somogyvári Józsefné
Mánfa,
Ciframalom u. 1.
20/353-7494
e-mail: pal7304@freemail.hu
www.kolyukivendeghaz.hu
lakrész, 8 férőhely

G&G PANZIÓ ÉS ÉTTEREM BÁNUSZ TANYA

Mánfa, Bánusz tanya 1.
72/581-336
banusztanya@internethu
www.banusztanya.hu
25 férőhely

KÓLYUKI BETÉRŐ

Mánfa, Ciframalom u. 1.
72/484-895
info@kolyukibetero.hu
www.kolyukibetero.hu
Bakancsos turistákat,
és az autósokat egyaránt
házias ízekkel várják

MECSEK PIHENŐ ÉTTEREM

66-os út mentén
30/357-5465
nyitva:
minden nap 0-tól 24 óráig
info@mecsekipiheno.hu,
mecsekipiheno@freemail.hu
www.mecsekipiheno.hu

MÁNFA KÖZSÉGI KÖNYVTÁR ÉS TELEHÁZ

Mánfa, Fábíán Béla u. 58.
72/482-145
manfa.telehaz@freemail.hu
www.manfa.hu

Részlet a meséből

Korró gyengéden simított végig a göcsös fakérgeken, ahonnan egykor levágta azt az ágat, amely aztán sok harcban fegyveréül szolgált. A telihold sárga fényével világította meg a hegytetőn álló, magányos fát. Girbegurba ágai vészjóslnak tűntek az éjszakában. Ennek ellenére Korró mégsem érzett félelmet. Sőt. Valami kimondhatatlan biztonság lengte körül, akárhányszor kijött az erdő legöregebb fájához. Most is szó nélkül hallgatta a vén gyertyánt:

– Látod az ágaim, hasonlítanak rád. Mert én is cigányok vagyok, akárcsak te – mutatott magán végig a fa. – Épp oly göcsörtös.

Míg beszélt a gyertyán, egy holló szállt a felső ágára. Egy fehér holló.

– Jöttek érted, indulnod kell – búcsúzott el a fa a fiútól.

A sárgán derengő telihold fénye megtörte a két árnyat, a világot és sötétet, ahogy a hollók tovább szálltak a hegyeken túlra.

A Kelet-Mecsek egyik völgyében, a Mázai-vadvíz és a Völgysegi-patak találkozásánál fekszik Mázsa. Saját vasúti megállóval rendelkezik, de közúton is könnyen megközelíthető Komló és Bonyhád irányából. Neve vagy ósláv eredetű, vagy egy honfoglaló magyar személynévből származik. Az ezerháromszáz lelkes településen minden olyan infrastrukturális beruházás megvalósult, ami kényelmessé teszi a mindennapokat. A városokhoz való közelsége miatt sokan választják lakhelyüknek, és innen jár-

nak dolgozni Bonyhádra, Szekszárdra.

Története 1235-től datálható, s az itt élők életmódját állandó kettősség jellemzi. Ezt jelképezi a címerében található búzakarászt és szőlőindát kiegészítő bányáslámpa, amely a település életében oly fontos szénbányászat virágzó évtizedeire utal. De nem csupán a hagyományos paraszti gazdálkodás attribútumainak számító gabonatermesztés és szőlőművelés, valamint az ipari munkásság jelenlétét feltételező bányászat egymás mellett élése különleges a maiak szemében, hanem hogy két vármegye is hosszú küzdelmet folytatott Mázáért. Az Árpád-kortól kezdve lakott falu népei a török időkben is kitartottak, és bár templomuk soha nem volt, a térségben tevékenykedő protestáns prédikátorok és a 17. században mind rendszereseb-

ben feltűnő jezsuita páterek egyaránt gyakori vendégek lehettek közöttük. Az ő segítségükkel sikerrel vészelték át a felszabadító háborúk borzalmaikat, és így kerültek több más faluval együtt a Baranya és Tolna vármegye között kitört határperbe. Az éveken keresztül tartó viszály végén Mázsa Tolnában maradt, ám egyháziilag a Baranyához tartozó Szászvár filiája lett. Birtokosának is

a pécsi székesegyház, valamint a papnevelésért felelős szeminárium számított, és ez sokat nyomott a latban.

A legalább nyolcszáz éves Máza sorsáról a 18. századtól kezdve sokasodnak meg a források. A magukat – Bél Mátyás leírása szerint – Vérbulcsú leszármazottainak tartó környékbeli magyarok közül 43 katolikus és 6 református család küzdött az új élet megteremtéséért 1721-ben a településen. Egy következő összeírás szerint a kétnyomásos földművelést folytató lakosok inkább a bortermelésből és a környező erdők gazdag faállományából remélhettek komolyabb jövedelmet. Jellemző, hogy ekkor még úgy tűnt, „*hegyei kövesek, sziklásak, ... nincs ezekből ... semmi haszon.*” Pedig ha tudták volna, hogy e haszontalan kövekből indul meg Maza a gazdagodás útján, biztosan másképp tekintettek volna rájuk.

Maza aranykora a határában fekvő kőszénbányák megnyitásával kezdődött. A környékbeliek talán már egy kicsit korábban is megszimatozták a lehetőséget, mert a 18. század végétől németek költöztek a faluba. Ők a település alsó részein húzták fel házaikat, és hamar bekapcsolódtak a szerszámfakészítésbe, szénfuvarozásba. Az 1829-ben indult nagyipari bányaműveléssel jelentősen megváltozott Maza arculata. Az iparos-földművelő

kettős életmód sokakat vonzott, így ekkortól kezdődően a lakosság száma folyamatosan nőtt. A Dombóvár-Bátaszék vasútvonalba való bekapcsolásával még könnyebben lehetett megközelíteni, ezért a nagybefektetők számára is megérte itt beruházni. 1864-ben Drasche Gusztáv szerezte meg a kőszénbányákat, aki testvérével, Henrikkel együtt az egész monarchia legnagyobb bányavállalkozójának számított. Nem véletlen, hogy mészetgető, az 1890-es években pedig máig működő téglagyár nyitotta meg kapuit. Az ipar hozta fejlődés mellett mindvégig jelen volt a paraszti életformában gyökerező hagyomány ápolása is. A református Váralján keresztül intenzív kapcsolatot tartottak a sárközi magyarsággal, előszeretettel vásároltak a tolnai kékfestő műhely termékeiből, és 1904-ben két tucat mázai nő színes hímzés került a szekszárdi múzeum állományába,

amelyek mintázata szintén ez irányba mutat. A település gyarapodását jelzi, hogy 1913-ban gyönyörű templomot szenteltek fel Rózsafüzér Királynéja tiszteletére a katolikus hívek számára, amely jól illeszkedett a bányászközösségek pasztorációs folyamatába, hiszen számos egyház épült ekkor, lelki gondozásuk céljából. 1945-ben elszakadt a szászvári anyaegyháztól és önálló lelkeszésgg alakult, 1985-től Györe filiájaként a szászvári plébános gondozza. A templom ma felújítás alatt áll, hogy méltó állapotban ünnepelhesse meg közelgő centenáriumát.

A bánya 1966-ban bekövetkezett bezárása után nehéz helyzetbe került a település. Néhány évtizedig önállóságát is elvesztette, miután 1974-ben egyesült Szászvárral. Igaz, 1991-től ismét önálló, és immár végérvényesen Baranya megyében keresik a boldogulását az itteniek, akikben megmaradt a szülőhelyük iránti ragaszkodás. Nem véletlenül, hiszen van mire büszkének lenniük. Az 1952-ben alakult Mázai Bányász Fúvós-

zenekar mára évente több tucat felkérésnek tesz eleget, 1997-ben elnyerték a Magyarországi Német Nemzetiségi Fúvószenekarok I. Országos Találkozóján a vándorzászlót, a földjait, majd ezt két alkalommal megismételték Nagymányokon, és ezzel ez a rangos erekle a Mázai Bányász Fúvószenekar tulajdonába került. Szintén a falu értékei között említhetjük gyönyörű fekvését, ahonnan számos turistaútvonalon csatangolhatunk a Mecsekben. A történelmi helyek szerelmeseinek kötelező a mázai vasútállomástól délre fekvő domboldalban megbúvó koromszói apátság ásatásainak megtekintése, ahol kis szerencsével még Patton Gábor régészt is ott találják egy beszélgetés erejéig.

A nagyobb távok kedvelői a jól felfestett turistautakon eljuthatnak az Óbánya feletti Réka-várhoz, vagy az Egregy melletti Máré-vár falai alá.

A település kiemelkedő rendezvénye a Diófesztivál.

Érdemes tehát több napra tervezni a látogatást Mázára, ahol a helyiek optimistán tekintenek a jövőbe. ■

MÁZAI VALLOMÁSOK

„Erdeje vagyon jobban hozszan, mint szélesen kiterjedésű az úgy nevezetett 'Metseki' Hegyekben bükkfákkal felékesítve, mely többnyire kősziklával kedveskedik, úgy annyira: hogy némely helyeit a kövek és gödrök miatt a jószág mint legelőt meg sem járhatja.”

„Ezen 'mázai' lakosoknak a legnagyobb mulatságok vasárnapokon és ünnepnapokon, kivált a korosabbaknál, ha először mezei munkájának virágját és szőlejét megtekintéi, azután vagy pintzébe, vagy kortsmába veszi magát, és ott tölti az öreg óráit.”

„...bora oly ditséretesre méltó, hogy gyakorta ama híres szekszárdi borhoz hasonlítani lehet.”

„Bogár út Márvára felé vezetett. Ezt az utat használta a két várúr, Bogár Imre Mázáról és Móré László Egregyről, ők ketten ugyanis a legjobb barátságban éltek.”

„Bánom-horgos, vagy újabb keletű nevén 'ku*va horgos'. Ezen az úton jártak ugyanis a férfiak pincszerre, és vitték a kikapós asszonyokat, itt egyszer egy párt tetten értek.”

„Ördög hegy nagy kősziklás hegy, a köznép egymást ijesztgette az ördöggel, minthogy e hegyen, ha erősen lebecsátja valaki a lábát, dobogás hallik.”

A BARÁTOK TITKA: KOROMSZÓ

A mélységes múlt rengeteg titkát őrzi némán a lombsusogós, sejtelmes Mecsek, és csak óriási küzdelmek árán csikarhatnak ki belőle néhány történetet a legkitartóbb faggatói. Akár a Jelenések Könyve titokzatos asszonya, sokszor csak egy-egy szót árul el az arra érdemeseknek. Ez pedig a völgy-ségi Máza határában így hangzott: Koromszó. Autós térképek nem jelzik, de még a megsárgult pergameneken is csak elvétve találkozunk ezzel a névvel. Pedig valamikor a tatárjárás vérvizataros napjaiban, az utolsó Árpádok uralma idején élő település volt a Máza vasútállomástól délre fekvő domboldallankása, ha igaz a história.

Hiszen hiába ütünk fel komoly könyveket, tudós emberek munkáit, ahány írás, annyi történet. Bizony, így van ez a történelemmel, a múlt lassú folyásának hordalékából kiszűrte foszlányokat sokféle módon rakosgathatjuk össze történetekké, de nincsen hiteles tanú, ki megerősíthetné igazunkat. Ami biztosnak tűnik: valamikor a 13-14. században kolostor működött Koromszón, ám ezen túlmenően marad a múlt homálya. Nem véletlen, hogy a legfrissebben megjelent munkában ezt találjuk Koromszóról: „Az itteni kolostor létrejöttének körülményeit és történetének jelentős részét homály fedi”. A tudomány ezen a ponton megáll, máshol kell tapoga-

tóznuk a kíváncsiaknak, ha többet akarnak tudni Koromszó titkáról. Maradnak a pusztakövek, a föld mélyén lapuló néma csontok és a népi emlékezet, amely mesékbe csomagolva őrízte meg a múlt örökségét. Mindezeket Koromszó elkötelezett kutatója, Patton Gábor régész tárta fel, gyűjtötte össze, aki a legfigyelmesebben hallgatta a sejtelmes suttogást. A 19. században meginduló gyűjtések idején már csak kövek heverték szanaszét a hajdani kolostor területén. Egy 1829-ben készült leírás szerint „...a falutól [ti. Máza] Négy Nyilnyi lövésre volt egy Koromszó Nevű Klastrom Dél fele építve, Mellynek Omladékjai most is tsudálkozást indittanak, jól lehet a Vár már elpusztult, de a fundamentomát most is ásván a lakosok az abból ki szedett Kőveket Épületnek használják...”. Pesthy Frigyes 1864-ből így örökíti meg a népi emlékezetet: „...itt hajdan barátok kolostora lévén, honnan még a mai napig is az alapköveket a lakosok ház építéséhez alkalmaz-

zák... a törökök betörésekor elpusztítatván minden korommmá égettetett, s innen veszi eredetét „Koromszó”. Jelenleg e helység szántóföld”.

Hagyjuk most a hibás népi etimológiát, hiszen a név az égetéssel nyert irtásföld és a kiszáradt patakmeder jelentésű szavaink szóösszetételéből származik, inkább csodáljuk a korabeli emlékezetet, amely évszázadokon keresztül fenntartotta a szerzetesi kolostor hagyományát. Ennél sokkal többet ugyanis a középkori oklevelekből sem tudhatunk meg. Egy hamis, vagy 1250, esetleg 1340 körül keletkezett irat szerint már állt „Koromszó nemeseinek monostora”. Arról azonban már nem tudósít a scriptor, hogy ki alapította, ki volt a védőszentje, és melyik szerzetesrend tagjai éltek itt mindennapjaikat. Lehet, hogy a magyar történelemből jól ismert Csákok egyik oldalága temetkezett a néhány éve feltárt sírokba, de sem kizárt, hogy Szűz Mária volt a kolostor patronációja, és esetleg a népszerű bencések telepedtek át a közeli Bátáról. De a saját korában tágasnak számító háromhajós bazilika romjai virágzó egyházi életéről tanúskodnak, a mindennapi tárgyak, kulcs, fazekak, csuprok – a múlt átrostált hordaléka – pedig az itt élők mindennapjainak bizonyítékai. A legkésőbb a 16. században elpusztult szerzetesi közösségről ennél többet azonban eddig nem árult el a titkok tudója... ■

RADICS-HÁZ

Radics Ferenc
Máza,
Kossuth u. 159/a
72/389-066; 30/215-3654
fradics@vipmail.hu
www.mazanatura.hu
6+2 fő

SEBESTYÉN ANDRÁS

lovaglás
Máza, Móricz u. 19.
30/540-8179
lovasim@freemail.hu

KISS JÓZSEFNÉ

kosárfonó
Máza, Felszabadulás u. 4.
72/389-953; 30/851-7129
kisskosar@freemail.hu

AGÓCSINÉ
CSÁSZÁR ÉVA

hímzés
Máza, Bonyhádi u. 23.
30/479-5336
agocsi@bonet.hu
www.kezimunka.xdepo.hu

TAKÁCS ISTVÁN

táska- és pólókészítő
Máza, Széchenyi u. 26.
30/461-1521
dakeoutfit@gmail.com
www.dakeoutfit.hu

MÁZAI GYŰSZŰVIRÁG
FOLTVARRÓ SZAKKÖR

foltvarrás
Máza, Kossuth u. 60.
30/517-8592
ancsa0113@freemail.hu

ARANY SZARVAS
PIZZÉRIA

7351 Máza,
Felszabadulás u. 15/b
72/389-553

MÁZAI FALUSÉTA

MŰVELŐDÉSI HÁZ

Máza, Kossuth u. 60.
72/389-456
konyvtarmaza@freemail.hu
Művelődési Ház
Könyvtár
E-Magyarország Pont

TÁJSZOBÁ

Máza, Kossuth u. 82.
70/646-0349
mazonko@bonet.hu
Német nemzetiségi gyűjtemény, berendezett szoba és sváb konyha

METEOROLÓGIAI ÁLLOMÁS

Máza, Kossuth u. 136.
72/389-169
Völgyi Ernő által működtetett meteorológiai mérőállomás

NAGYRÉT

Máza, Küllerület
72/389-409; 30/387-4327

mazonk@bonet.hu
Kirándulóhely, kiépített
forrás, tűzrakó hely, esőbeálló,
szabadtéri asztalok és padok

EMLEKPARK

Máza, Kossuth u.
72/389-409
Bányászati emlékhely
I. és II. világháborús
emlékmű
Emléktáblák a kitelepítés,
1848 és a málenkij robot
emlékére
Kopjafa 1956 emlékére

TEMPLOM

Máza
72/389-409
A katolikus templom
1912-ben épült neogótikus
stílusban.

KOROMSZÓ

Máza, Küllerület
20/362-1521
koromszo@gmail.com
Árpád-kori kolostor,
régészeti feltárás.
Előzetes egyeztetés alapján
régészeti vezetés,
rendhagyó történelemóra.

A négyszáznegyven lakosú Mecsekpölöske Komlótól alig öt kilométerre fekszik északnyugatra. Közúton könnyen elérhető Magyarszék, illetve Komló felől, vasúton pedig a Sásd-Komló vonalon.

Neve etimológiailag a magyar pilis szóval mutat rokonságot, amely kopár helyet jelent, egy másik elképzelés szerint az itt található Piliske patakról nevezték el. Véglegesen 1898-ban döntöttek a falu ma is használatos neve mellett.

A Baranya és Tolna megyék

határán fekvő települést a középkorban a pécsi káptalan birtokaként írták össze. Magyar lakói a török időkben is kitartottak, a hatalmas erdőségek, vízjárások megfelelő utalmat jelentettek az itt élőknek. A 18. században a pécsi székesegyház birtokai közé kerül, és lassú fejlődés vette kezdetét. 1724-ben saját pecsétet kapott, amelyen egy hatalmas búzakeve látható a földön fekvő Pölöskén 1742-ben már száz hívót írt össze Berényi Zsigmond az egyházlátogatás alkalmával. Középkori eredetű temploma ekkor már romosan állt, felújítására később sem történt próbálkozás, mára teljesen elenyészett.

Az itt élő magyarság többnyire mészégetéssel, kőfejtéssel, illetve mezőgazdasággal foglalkozott. Házaik még a 18. század végén is többnyire fából

készültek, II. József rendelkezése nyomán csak ekkor kezdődött el a vályogból való építkezés. Határában egy ásványi anyagokban gazdag forrás tört fel, ennek kiaknázása azonban máig nem történt meg.

A 19. század folyamán német telepések jelentek meg a faluban. A század végén a fejlődés-

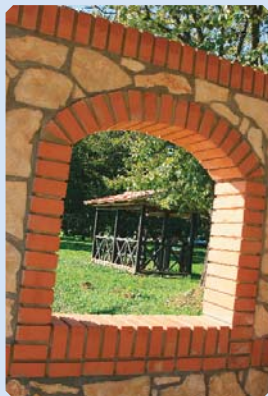

nek köszönhetően a lakosság száma csaknem megduplázódott, a magyar dominanciája azonban mindvégig megmaradt. Jelentős állattartás zajlott a településen a 19. században, ennek bizonyítéka az úgynevezett szállaskertek kialakulása. Ennek lényege, hogy az állatokat szinte egész évben a hátrában legeltették, ott is építettek nekik istállót, itt alakították ki a kertet, szőlőskertet, és a férfiak a legzordabb időket kivéve itt éltek.

Az iskola 1911-ben készült el, és templom híján ide építették a harangtornyot is. Mísére az emberek Magyarorszákra jártak át vasárnaponként, a népnyelvben máig Mise útnak hívják a kitaposott, lassan utcává váló ösvényt. 1958-ban egy hatalmas árvíz okozott komoly pusztítást az alacsonyabban fekvő utcákban, aminek

következtében később inkább csak feljebb építkeztek.

A bányák bezárása a környék többi településéhez hasonlóan Pölöskét is megrázta, a munkanélküliség elkergette a fiatalok jó részét. Mára azonban kiheverte a sokkot, és immár csendes környezetével hívogatja a vendégeket, s marasztalja az itt élőket.

A település nevezetessége a Mecsek északi lankái között meghúzódó, változatos képet nyújtó horgásztó. 1990-ben még árvízvédelmi céllal létesült, mára azonban az egyik leglátogatottabb Komló környéki horgász-hely. Az eredeti patakmeder kanyarogva halad végig a tározó medrében, néha egészen megközelítve a partot.

A településen halad keresztül a Mecseki Zöldtúra útvonala, melynek jelzéseit északi irányba követve már a Baranyai-Hegyhát vidékét fedezhetik fel a bakancsos turisták. Egy hangulatos erdőben a Jószerencsét vadászház bújik meg, ahonnan néhány kilométeres sétával Kisvaszarra vezet az út. A települést déli irányba elhagyva pedig Sikondára visz a jelzés.

A háromszáz lelkes Mekenyes Baranya megye legészakibb települése. Az erdőkkel övezett dombok között megbújó település Dombóvártól alig húsz kilométerre található. Közúton Mágocs felől Nagyhajmáson keresztül közelíthető meg. Nevének eredetére két lehetséges magyarázat létezik. A környékbeli felfogás szerint a név egy falucsúfolásból származik, mert a nagyhajmási horvátok szavajárása szerint itt annyi a német, mint a mekinye, azaz a korpa. Mivel azonban már a 14. században

felbukkan ez a falunév, ezért valószínű, hogy a magyar Meke személynévből származhat.

Az eredeti település a maitól nyugatra, az Öregtemplom nevű völgyben feküdt, a középkorban a Tótfői család, majd a pécsi püspök birtoka volt. Az oszmán hódoltság idején magyar lakosai elhagyták, a falu pusztán maradt. Helyükre görögkeleti rácok érkeztek, őket azonban Vak Bottyán kurucái a szabadságharc idején messzire űzték.

Az évtizedeken keresztül pusztán álló vidékre herceg Esterházy Antal hívott be német telepeseket 1735-ben. A Hessen-Darmstadt környékéről származó jövevényeknek nem volt könnyű dolguk, mert a környező falvak délszláv lakói nem nézték jó szemmel a megjelenésüket, és még 1771-ben is az evangélikus tanítót „vallási kihágások” miatt hiva-

talvesztésre ítélték. Az ellenségeskedés végére a vármegye tett pontot, amely szigorúan megtiltotta a mekenyesiek zaklatását.

Az Esterházyak jól jártak evangélikus jobbágyaikkal, akik páratlan szorgalommal építettek fel új otthonaikat, emeltek iskolát a gyermekeik számára, és 1742-ben már állt a kicsiny, fából készült imaház. Az évti-

zedes küzdelem meghozta eredményét, II. József türelmi rendelete nyomán 1785-ben már állt a kőből épült templom, amelynek Kálvária című oltárképét Gottlob Solbrig festette. A templom mellett paplak és iskola is létesült, ám az 1793. évi tűzvészben szinte az egész falu porig égett, és előlről kellett kezdeni az építkezést. A helyiek erejét jelzi, hogy alig néhány év alatt mindent pótoltak, sőt, az új templomba gyönyörű orgonát vásároltak, a századfordulót pedig a ma is megkonduló harangjuk felavatásával ünnepelték meg. A 19. században Mékényes a környék legjelentősebb evangélikus központjává nőtte ki magát, ami egészen a kitelepítésekig eredményesen működött.

A mekényesiek mindig híresek voltak munkabírásukról. Szükségük is volt rá, mert a komoly bevételt jelentő dohánytermesztés bizony rengeteg fáradságos munkával járt. A falu 1739-ben készült pecsét-

jéből kiderül, hogy a gabona-termesztés szintén a faluban élők egyik fő művelési ágának számított. Emellett a szőlő és a gyümölcs is megtermett a határban, így jó borért, aszálványért vagy pálinkáért nem kellett senkinek máshová mennie.

A konjunktúrának köszönhetően Mékényesen a 20. század fordulóján már ezregekszáz lélek élt. A férfiak közül sokat besoroztak az első világháborúba, ahonnan félszázan nem tértek vissza.

A közösségre a legnagyobb csapást a második világháború és az azt követő kitelepítések jelentették. Közel ezer német nemzetiségű lakost deportáltak, helyükre pedig a Felvidékről elűzötteket, valamint Bihar, Zala és Heves megyei nincsteleneket, valamint moldvaiaikat és bukovinai csángókat költöztettek.

A 20. század második felében a lakosság száma folyamatosan csökkent, mára azonban

remélhetőleg megállt ez a folyamat. Az augusztus első vasárnapján tartott falunapok és a Szent Erzsébetet megelőző búcsú sok vendéget vonzanak a zöld völgyben meglapuló Mekenyesbe.

LÁTNIVALÓK, ÉRDEKESSÉGEK

A település takaros parkjában az életfa mellett több emlékművet is felfedezhet az arra vetődő vándor.

A II. világháborús emlékművet 1992-ben, a település világháborús áldozatai emlékére állították.

Szent István fa domborművét

2000-ben, a millennium tiszteletére adták át.

A letelepedési emlékmű 1935-ben, a település alapításának 200 éves évfordulójára készült.

Az EU-s emlékkövet hazánk EU-ba lépésének alkalmából 2004-ben állították.

A falu határában található a Királykút, eredeti nevén Königsbrunnen. A frissvízű kútról azt mesélik az öregek a kíváncsiskodó gyerekeknek, hogy ebből a nagyon mély kútból érkeznek a születendő gyerekek.

Mekenyesről telepítették át a korábban itt működő szárazmalmot az orfűi Malommúzeumba.

LEGEDI-HÁZ

László-Legedi Jánosné
7344 Mekenyes, Fő u. 10.
20/927-9950

legben@freemail.hu

A vendégház a kistelepülés szélén, hangulatos helyen, az erdő alján található. Elsősorban olyan vendégeknek ajánlható, akik csendre, nyugalomra, friss levegőre vágyanak. A házhoz 2 db kétágyas hálószoba, egy nappali 2 pót-

ágygal, fürdőszoba tusolóval, WC, egy jól felszerelt konyha tartozik. A házban babaágygal, etetőszékkel, a kertben hintával, és egy kis csúszdával várják a kisgyermekes családokat. Az udvaron filagória áll, kerti bútorokkal, főzési és grillezési lehetőséggel.

Látnivalók, programlehetőségek a környéken:

Anna-fürdő kirándulóhely erdei túraútvonalakkal, tóval, vadaskerttel (4 km).

Vadászház, kirándulóhely tóval (2 km).

A szálláshely nyitva tartása: április 1–október 31-ig.

Beszélt nyelvek: német, román.

Az alig százharminc lelkes Meződ Sásdtól négy kilométerre fekvő zsákfalú. Már az ókorban is lakott vidék, erről tanúskodik egy 1941-ben a Ráné-dűlőben megtalált téglasír, amelyben egy, a 4. században elhunyt – valószínűleg germán – nő maradványait találták meg.

Meződ első okleveles említése viszonylag későn, csak 1475-ből maradt ránk, ennél bizonyára régebbi alapítású a dombói uradalomhoz tartozó falucska. Az oszmán hódoltság két évszázadában mindvégig magyarok lakta település, akik kitartottak a felszabadító háborúk megpróbáltatásai között is. A Tolna megyéhez tartozó falu 1698-ban került egy határper következményeként Baranyához.

A vásárosdombói plébánia részeként számon tartott faluban 1742-ben száz magyar katolikus hívőt számláltak össze, akiknek sem templomuk, sem haranglábuk nem volt, a szüléseknél pedig a jágónaki bába segédkezett. Az Esterházyak kezében lévő birtok ezután lassú gyarapodásnak indult. Magyar lakossága mellé a 18.

század végétől német családok költöztek, és ez a folyamat a 19. században még inkább felgyorsult. 1900-ban már a lakosság harmada német anyanyelvűnek számított. Szinte kuriózum volt a „Magyar utca”, ahol nem lehetett német szót hallani. Meződ 1811-ben pecsétet is kapott,

amelyen egy szőlőfürt látható, jelezve, hogy az itt élők egyik legfontosabb bevételi forrása a szőlőművelés volt.

Meződ 19. századi történetéhez hozzátartozik, hogy a németek mellett megjelentek a cigányok is, akik jobbára teknővájással keresték kenyerüket. Helyüket a Cigánylakás dűlőnév őrizte meg.

Meződ a 20. század elején még módos falunak számított a környéken, az itt élőknek jelentős szarvasmarha- és sertésállományuk volt, iparosaik pedig keresettek voltak az egész régióban.

A második világháború utáni kitelepítés itt is szét szórta a német közösséget, mára alig maradt belőlük hírmondónak. Helyükre felvidéki magyar családok érkeztek, akik a hosszú évek alatt sikeresen beilleszkedtek.

A kedvező földrajzi adottsá-

goknak köszönhetően az 1950-ben megalapított termelőszövetkezet éveken keresztül nyereséges volt, a munkalehetőség miatt ismét egyre többen költöztek ide.

E folyamat azonban 1962-ben megtört, amikor a meződi szövetkezetet a sásdiba olvasztották, három évvel később pedig a falu önállósága is megszűnt, Sásd társközsége lett.

Meződ sajnos egyre jobban leszakadt, a megyében utolsóként csupán 1971-ben kapott aszfaltozott bekötőutat, rá egy évre pedig iskoláját is bezárták.

1990 után a település köz-művesítése befejeződött, és pályázatok útján megkezdődött az utcák, közterek csinosítása. Ekkor került sor a harangláb megépítésére egy régi kereszt szomszédságában.

A település egyik büszkesége a Faluház. A közösségi épületet civil összefogással újjították fel 2006-ban. Itt található az orvosi rendelő, a könyvtár, az e-Magyarország pont és egy rendezvényterem.

Meződ külterületén, festői környezetben található egy magántulajdonban lévő halastó, mely földes úton megközelíthető (1200 m). A tópartot erősen benőtte a nád, de vízminősége jónak mondható.

MINDSZENTGODISA

Mindszentgodisa a Baranyai-Hegyháton, a megye északi részén terül el. Pécsről harmincöt, Komlótól tizenöt kilométerre található, közúton Oroszló felől a 66-os útról közelíthető meg, a Pécs–Budapest vasútvonalon fekvő godisai vasútállomás a településtől gyalog jó fél órára van, csak edzett turistáknak ajánlott.

A mai Mindszentgodisa 1977-ben jött létre Felsőmindszent és Godisa egyesítésével, amihez két évvel később

hozzácsatolták a szomszédos Gyümölcényt is.

Mindszent neve arra utal, hogy itt a középkorban – talán már a 13. században – egy Mindenszentek tiszteletére felszentelt egyházas hely állt. Godisa elnevezése szláv személynévből származik, Gyümölcény pedig a galagonya jelentésű török eredetű szóból került át a magyar helynévadásba. A dimbes-dombos, jó adottságokkal rendelkező vidéken már Kr. e. 1000 körül, a bronzkor idején megtelepedtek. A halomsíros kultúra emlékei előkerültek Felsőmindszent határából, és ugyanitt találtak cseréptöredékeket, valamint éremleleteket a római korból. A következő két évszázadról hallgat a táj, ám az avarok feltűnésétől kezdve folyamatosan lakottnak tekinthető ez a környék, amit az avar sírleletek bizonyítanak.

A középkorban a három falucska a somogyvári apátság birtokai közé tartozott. Godisa először 1422-ben tűnik fel a forrásokban, Mindszent és Gyümölcény azonban csak százhusz évvel később, immár az oszmán hódítás árnyékában. Az ekkor készült adóösszeírásokból kitűnik az itteni népesség színmagyar etnikuma, és Mindszent kivételé-

vel, ahol ekkor még a plébánia is működött. Mindkét helyen több ház elpusztult a török portyák miatt. Az 1553-ban készült dézsmáösszeírásból megállapítható, hogy az itt élők főleg szőlőművelésből éltek, szinte mindenkinek volt valamekkora birtoka egy-egy szőlőhegyen.

A hódoltság évszázadai Gyümölcsényt és Godisát el sodorták, 1695-ben mindkettőt pusztaként említették a keresztény források. Mindszent népe azonban kitartott, Sásdon lakó földesurának, Mehmed szpáhinak szorgalmasan fizette az adót, ahogy a magyar részről adóztató Jankovich Miklósnak is. Az ekkori életre bizonyíték, hogy a berkesi völgyben török kori pincét találtak, és a földmunkák során csontok, valamint fegyverek kerültek elő.

Mindszent lakói megmaradtak katolikusnak, akiket a 17. század végén egy licenciátus gondozott. Temploma is túlélte a pusztítást, a nyolcszög három oldalával záródó szentélyében mindvégig tartottak istentiszteleteket. Első ismert plébánosa Seres Márton, aki 1708-ban az esztergomi egyházmegyéből érkezett. 1714-ben Egyházbér, Kisbeszterce, Hagymás, Jenő, Szentkatalin, Gyümölcsény, Tormás, Farkasfa, Bakóca, Bodolya és Szatina voltak a filiái. 1721-ben Egyházbér, Farkasfa már nem tartozott ide. 1729-ben új filiaként megjelent Karáczodfa. A templom tetejét 1724-ben

zsindelyezték le, és ekkor építettek hozzá tornyot, amelyben egy harang kapott helyet. Az északi fal már 1729-ben is omladozott. Harangjáról szintén megemlékezett Domsics Mátyás. 1742. de-cember 14-én egy új harangot szentelt Berényi püspök Pécsen Mindszent számára. A falu ekkor a Petrovsky család birtokában volt, és az egyházi összeírás szerint színmagyar, jó katolikus népek lakták. Ez könnyen lehetséges, ugyanis a Haor-kereszthez járt ki a falu népe az

esőért és a jó időért imádkozni.

Gyümölcsény és Godisa egyaránt benépesült a 18. század folyamán. Előbbi Mindszentszel együtt Petrovsky József kezébe került, utóbbit a Sauska család szerezte meg. A közepes minőségű földeken elsősorban búzát, Godisán kivételes módon kukoricát termesztettek, és továbbra is jellemző maradt a szőlőművelés. Emellett egyre nagyobb jelentőségűvé vált az állattartás. A század közepén már ez a környék vált a megye legjelentősebb állattenyésztő vidékévé. Pénzszerzési forrásuk másik eleme a fuvar volt. Akár több napi járóföldre is elszállították az uradalom és a gazdák terményeit, különösen a jó áron értékesíthető fát.

Gyümölcsényben és Mindszenten a 18. század második felében lassú német beköltözés indult meg. Ők honosították meg az istállózó állattartást, és igavonónak már egyre gyakrabban a lovat hasz-

nálták. Godisára a földesúr 1760 körül szervezetteren telepített be Fulda környékéről érkező német telepeseket. A magyarság háttérbe szorult, de a huszadik század elején már ismét ők voltak többségben. Az újjászületés jeleként mind-egyik település saját pecsétet kapott ezekben az évtizedekben. Mindszentében két szál rózsza és egy ekevas található, öt személy társaságában, az 1771-ben készített godisai pecséten egy lombos fa, egy földön fekvő fejsze, valamint egy felfelé fordított ekevas látható.

A lassú gyarapodás hatására egyre több iparos és kereskedő telepedett le ezekben a falvakban. Elsőként a görög származású Budai Gyurka érkezett Mindszentre, harminc évvel később pedig már zsidó kereskedőkről szólnak a források. 1844-ben Godisán hét, Mindszentben tíz mesterembert írtak

össze, míg Gyümölcsényben csupán egy ilyen személyről van tudomásunk. Megjelent a bérmunka is, a mindszentiek rendszeresen elszegődtek csépelni, a godisaiak pedig mezőgazdasági napszámot vállaltak.

A felélénkülő piacozás magával hozta a korcsmák megjelenését. Mindszent és Bakóca között üzemelt a „Bozódi csárda”, ami „Pipagyújtó”

néven is ismert volt. A hatóság azonban „tsavargóknak és tolvajoknak fészke” minősítéssel látta el, és lebontatta a közkedvelt pihenőhelyet.

A 19. század elején elkészült a ma is látható templom nagy felújítása. A középkori eredetű épület az idők folyamán egyre rosszabb állapotba került. Tetőzete elkorhadt, a falán pedig már 1721-ben két hatalmas repedés húzóódott. A felújítások 1735-ben elkezdődtek, egy kis fatornyot emeltek a harang számára az épület mellett.

A Petrovsky család 1760-ban ismét restauráltatta az épületet, és felújította a tetőzetet. Tornyot, sekrestyét és oratóriumot az 1808-ban történt felszentelés előtt kapott a templom, és ekkor került a helyére a két harang. Mellette elkészült a plébánia épülete is, amelyet 1920-ban átépítettek.

Godisán Doll János helybeli lakos kezdeményezésére fogott bele a falu egy templom felépítésébe. Az épület 1829-ben készül el, bejárata az útra nézett, fatornyában pedig két harangot helyeztek el. A temetőjükhöz vezető úton állították fel a kőből készült tizenkét keresztúti stációt, valamint a kálváriai hármaskeresztet.

A templomokkal együtt beindult a szervezett oktatás a településeken. Az első iskola Mindszenten alakult, 1729-ben Horvát István tanította a gyermekeket telente az olvasás és betűvetés mesterségére. Godisán 1783-ból ismerjük az első tanító nevét, Gyümölcsényben pedig 1810-ben szolgált egy tanár.

Az 1848-1849 évi szabadságharcból derekasan kivették részüket az itteni ősök. Összesen huszonhárman vonultak be Kossuth zászlaja alá, akik közül hárman nem tértek haza, Kovács Imre pedig azért került Ferenc József börtönébe, mert a házában szökött honvédeket bújtatott.

A politikai viharok ellenére a három falu a 19. században is békésen fejlődött, a gazdálkodása azonban érezhetően átrendeződött. A vasútvonalak kiépülésével 1882-ben megjelentek a környéken az olcsó alföldi borok, ezért már a filoxéra előtt többen felhagytak a szőlőműveléssel. Az egyetlen kivételnek Felsőmindszent számított, ahonnan még Ausztriába is el lehetett

adni a borokat. A filoxéra elensúlyozására amerikai szőlőtőkét hoztak be, és a század végére már tizenhat holdon ezt művelték. A mindszentiek közül a Jäger-Sippert család számított a kor csúcsborászáknak.

A többi településre inkább a gabonatermesztés vált jellemzővé, mert a vasút áldásaként jelentkezett, vagonokban könnyen lehetett piacot találni a godisai és a gyümölcsényi bűzának. Itt kell megemlíteni, hogy Felsőmindszenten 1882-

ben a vasútépítés hatására több téglagyártó üzem is megnyitotta kapuit, amelyek folyamatosan bővültek a következő évtizedekben.

Az iparosodás hatására a századfordulón megjelent az igény a kulturális egyesületek létrehozására. Elsőként a Felsőmindszent és Vidéke Társaskör jött létre, a sort az 1914-ben megalakult mindszeri Katolikus Olvasókör zárta. Az egyesületek saját könyvtárral rendelkeztek, és fórumot biztosítottak a mino-

ségi társasági élet kialakítására.

A 20. század nagy csapásokat zúdított a még ekkor is több mint kilencven százalékban az agráriumból élő népesség nyakába. A világháborút követő német kitelepítések, majd a kollektivizálás kihúzta a létbiztonságot jelentő javakat a családok alól. Emiatt elvándorlás indult meg, és az itt maradtak előregeredtek. Az elmúlt években a kedvezőtlen folyamatok megálltak, ma stagnál Mindszentgodisa lélekszáma. Csak bízni lehet abban, hogy a következő évtizedek újra e település sikereiről szólnak.

ÉRDEKESSÉG: A Szamárkút történetéből megtudhatjuk, hogy a törökök itt egy bádogszamarat készítettek, és abba rejtették el a pénzüket. Amikor elmenekültek, a szamarat szétbontották.

A határban található Vargamalomról azt tartják a helyiek, hogy itt lőtte a győztes Hab zsoldár Rigac Jancsit, a híres hegyháti bertyárt. ■

SURÁNYI MIKLÓS

1882. február 16-án született a Baranya megyében lévő Felsőmindszenten, mai nevén Mindszentgodisán. Gazdatiszti családból származott, a pécsi cisztercita gimnáziumban tanult; egy évvel előbb érettségizett, mint az ugyanoda járó Babits Mihály. Pécsen jogi tanulmányokat folytatott, majd sikerült feljutnia Budapestre, és 1903-ban a Magyarország című lap parlamenti tudósítója lett. 1908-ban Máramarosszigetre került, ahol a főispán kinevezte vármegyei allelváltárnak. Egy évvel később a Máramaros című lap szerkesztésével bízták meg, később kinevezték vármegyei főlevéltárnokká.

Első regényével a világháború idején keltett figyelmet, 1917-ben a Petőfi Társaság tagja lett. 1918-ban nyugdíjazását kérte és a fővárosba költözött, ettől kezdve elsősorban az irodalomnak szentelte életét. A Kisfaludy Társaság 1922-ben a tagjává választotta. 1924-től a Nemzeti Újság munkatársa volt, majd évekig szerkesztette a Budapesti Hírlapot, később teljesen visszavonult az újságírástól.

Surányi Miklós regényei nagyrészt történelmi tárgyúak. Első regénye, A trianoni páva 1916-ban először A Hét című lapban jelent meg. Az utolsó Árpádok korában játszódó A szent hegy című regényt (1917) az 1919 évi akadémiai Péczy-díjat odaítélő bizottság a legjobb elbeszélő munkaként értékelte, de a korabeli erkölcsi érzéket állítólag sértő erotikuma miatt jutalmat mégsem javasolt számára. Az erotika mint erkölcsitelenség vádja másoktól is elhangzott, a Kantate című regényről például Heinrich Gusztávtól: „A szerző nagyon hajlik a pornografiához, noha hangsúlyozandónak tartom, hogy piszkos érzéki helyzetek rajzolásába nem téved...”

„Mindig hideg tárgyilagossággal, éles megfigyelő erővel, művészi célkitűzésekkel iparkodott dolgozni, személyei sorsán nem siránkozott, sokrétű történeteit a lelki mozgalmak gazdag részletezésével mondta el” – írta róla Pintér Jenő, de ő is úgy látta, hogy „Surányi Miklós a romlott szerelmi élet nyomozója volt, idegingerlő könyvek szerzője, pesszimista dekadens. Az erotikum vörös fonalként húzódtott végig regényírásán, még stílusa is a részegítő mámor páráját lehelte.” Az író A nápolyi asszony című regényével aratta legnagyobb sikerét, néhány év alatt ötször adták ki. A legmarkánsabb felháborodást Egyedül vagyunk című életírása keltette, melyben a szerző részletesen tárgyalta Széchenyi István szerelmét sógornője, Karolina iránt.

Az Aranýbástya című színdarabban (1934) a szerző a zsidókérdést vetette föl óvatosan, állást nem foglalva; a történetet zsidók és keresztények erőnyeinek és bűneinek egyidejű számbavételével enyhítette. ■

RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNIALAK

A plébánialak hajdan a templomtól délre állt, nagy kerttel, de a lakóház maga kicsi volt. Az 1721-es Brüstle-féle visita leírás szerint: „*A papház egy tágas szobából áll és mellette kis kamra, konyha, kemence van, de cselédszoba nincs. A ház tetejét megújították, a pince a szoba alatt van, alkalmatlan, esős időben tele lesz vízzel, és minden elrohad benne...*” Ezt az épületet lerombolták, így Radnics Pál plébános új plébánialakot építtetett a templomtól keletre, s azt 1778 novemberében foglalta el. 1820-ban alakították ki mai, végleges formáját. A régi épület falait részben felhasználták. Az épület hossza 18 öl, szélessége 4 öl. Négy, egymásba nyíló szobáját a plébános használta, mellette helyezkedett el a kápolnaszoba, a konyha és végül a személyzeti szoba. A megépült plébániaház mellett természetesen a gazdálkodás épületei is megta-

lálhatóak (istálló, szénapadlás, disznóólak, veteményeskert stb.) A plébánia szántókkal, szőlőkkel, legelőkkel rendelkezett. Az első, helyben lakó plébánost Seres Mártonnak hívták, akit 1708-ban neveztek ki. Összesen 34 plébános lakott és szolgált ezen a helyen, az utolsó Meggyesi György volt. 2000-tól nincs lakója. 2005-ben az Egyházközségi Képviselő-testület vette át az elhagyott épületet.

Mivel melléképületeit életveszélyessé nyilvánították, azok lebontásáról rendelkezett a testület. Jelen állapotban 5849

négzetméter területen helyezkedik el a 360 négzetméter alapterületű épület, alatta pince van. A tanácsterem liturgikus kiállításnak ad helyet, a régi kápolnaszobában a falu híres szülöttjének, Surányi Miklósnak emléket adó tárlatot rendeztek be, míg egy teremben a német kisebbségi önkormányzat tart állandó kiállítást az itt élt és kitelepített német lakosságnak emléket állítva.

(A plébánialak a templomajtón elhelyezett tájékoztatónak megfelelően látogatható.).

A ma háromszázötven lelkes település a Mecsek északi előterében fekvő dombvidékre épült, amely közúton Dombóvár felől megközelíthető, Mágocsról alig hét kilométerre található, a baranyazugi nép-rajzi kistáj tagja. Nevét a környéken nagy mennyiségben található vadhagymáról kaphatta, a Nagy előtag a szintén Baranya megyei Kishajmástól való megkülönböztetést szolgálja.

A 14. században a Gesztei család birtoka, később az anyai

uradalom része lett. Egy 1517-es oklevélből kiderül, hogy ekkor már állt egy kápolna a falu területén, de sem a helyéről, sem a későbbi sorsáról nem tudunk biztosat. A falu népe a 16. század első évtizedeiben még kitarzott a lakhelyén, 1564-ben a szigetvári Bajomi Benedek és Allya Kristóf falujaként hat jobbágyportája a Zrínyi Miklós kezén levő végvárhoz szolgált. Az ekkor még Tolna megyéhez tartozó települést azonban a következő évtizedek hadjárásai elpusztították. Eredeti magyar lakossága elmenekült, a helyükre katolikus rácok érkeztek, akik után egy 1695-ben készült összeírás már Ráchajmásként említette a települést.

A 18. század első évtizedeiben a rácok elköltöztek, a helyükre pedig németek érkez-

tek. 1742-ben egy-két magyar családot leszámitva kizárólag katolikus németeket írtak össze a mágocsi plébániához tartozó Hajmáson, ahol egy harangláb szolgálta a hitéletet. A németek mellé folyamatosan érkeztek a környező falvakból magyar, sőt, katolikus délszláv családok is. A falu ekkor már a pécsi pálo-

HŐSÖK KÖNYVE 1998

A könyv az I. világháborúban elesett nagyhajmási katonák feltárt adatait tartalmazza, rendszerezi:

- fénykép
- név
- foglalkozás
- születési hely, idő
- halálzási hely, idő
- nemzetisége
- vallása
- bevonulás időpontja
- alakulat megnevezése
- bevetés helye
- elesés helye
- halál oka
- sírjának feltárási helye szerint

sok tulajdonát képezte, ők végezték el az itteniek lelki gondozását, temettek, eskettek, kereszteltek.

A 18-20. században Hajmás a környék leggyorsabban fejlődő települései közé tartozott.

1782-ben már két tanító dolgozott itt, ami viszonylag ritkának számított a megyében. A németek, magyarok, horvátok mellett már zsidó kereskedő családok is megjelentek a településen. Számos bolt, iparos, malom működött a faluban, és az itt élők szívesen foglalkoztak állattenyésztéssel és földműveléssel. Utóbbi minőségét jelzi, hogy a falu pecsétjére szőlőtőkét véstek, sőt, a képből az is kiderül, hogy művelésében a német minta dominált, azaz római módra megkarózták a tőkéket, nem úgy, mint a magyar és délszláv közösségek, akik görög mintára a földön hagyták a növényeket.

A katolikus templom mostani sekrestyéje talán még a 12. században épült, amikor temetőkápolna lehetett. A ma látható épületet 1836-ban Nepomuki Szent János tiszteletére építették. Ma itt tekinthető meg az utolsó Dorfmeister-kép, amit a festő már nem tudott befejezni. Az Alamizsnás Szent Jánost ábrázoló

kép 1797-1798-ban eredetileg Mágoásra készült, innen került át később Nagyhajmásra. Végső formáját ifjabb Dorfmeister István készítette el, és ő is szignálta.

Az evangélikus templomot 1928-ban építették. A környéken ez az egyetlen olyan templom, melynek oltárképén Jézus feltámadása látható. A szép, egyszerű belsővel rendelkező templom éke a még ma is jól működő Angster-orgona.

1933-ban ezerháromszázan laktak Nagyhajmáson, impozáns tornácos parasztházai, amelyekhez L-alakban kapcsolódtak a gazdasági épületek, ki-fejezett jólétről árulkodnak. A második világháború és az azt követő kitelepítések azonban megtizedelték a lakosságot, és a lélekszámban mára negyedére fogyatkozott hajmásiaknak nehezebbé vált a szülőföldön való megmaradás. Az elmúlt két évtizedben a kedvezőtlen folyamatok talán megálltak, és egy újabb korszak elé néz a falu. ■

A MORÁK HIEDELME

A délszláv beköltözők számos ismeretlen mondát és hiedelmet hoztak magukkal a Balkán-félszigetről. Ezek közé tartoznak a morák, a gyermekágyas démonok, akik sokszor a kulcslyukon keresztül érkeznek, hogy megnyomják az áldozatukat, rosszabb esetben pedig még a mellüket is szívták. Nagyhajmáson is ráolvasásokkal védekeztek ellenük, és úgy tartották, hogy Isten vagy Szent Tamás képes az ártó lények megkötözésére, és ezzel a közösség megszabadítására.

A hiedelmek erejét mutatja, hogy az ezzel kapcsolatos emlékeket a 20. század második felében gyűjtötték, odáig szájról szájra terjedt a mora érkezésétől való félelem.

NAGYHAJMÁSI PANORÁMA

„Ha É-ről, pl. a mágocs-nagyhajmási, gyönyörű kilátást nyújtó útról tekintünk a Mecsek kéklő tömege felé, előtünk 20 km szélesen terpeszkedik a Hegyhát, kulisszaszerűen egymás mögött sorakozó hátaival. Festői, látszólag néptelen tájkép, széles fennsík, csupa egyforma magas hát. Csak éles szemű megfigyelő veszi észre, hol húzódik meg a falvak; valamennyi a láthatatlan völgyekben bújkol meg, itt-ott egy templom tornya ágaskodik föl – lábujjhegyen – vagy a kertekből emelkedik árulkodón csupán a fák teteje. Ha viszont É-nak vagy K-nek tekintünk, az előtér sárgászöld tömegei mögött, a fennsík alatt kékeslila fátyolban megpillantjuk a mélyebb tájakat.” (Kogutowitz Károly, 1936)

MARI NÉNI VENDÉGHÁZA

Jurisits Józsefné
Nagyhajmás, Fő u. 24.
72/451-828

jurisits@internet.hu
10 fő

Szolgáltatás:

házi készítésű termékek,
kézműves termékek árusítása,
falusi vendégasztal,
nyitott medence, „csodák
szobája” (fizikai kísérletek)

DRÜSZLER GÁBOR

keramikus

7343 Nagyhajmás, Fő u. 112.
72/953-574; 20/454-2856
gabeni67@gmail.com
www.gabeni.hu

A háromszáznegyven lelkes Oroszló a Pécs és Sásd közötti útvonalon, egy lankás, ligetes völgyben fekszik. Neve puszta személynévből, valószínűleg a szláv Zorislavból származik, a középkorban Szoroszló vagy Kápolnaszentmihály néven emlegették a források. A boltai uradalomhoz tartozó falu a Treutel, majd a Lévai, végül pedig a guti Ország család birtoka volt.

A 19. századi helyi néphagyomány úgy tudta, hogy egykor a templomos lovagrend is

bírta a települést, ezt azonban a források nem igazolják. Szoroszló a középkorban még a mai határ Pusztafalunak nevezett részén, a mai falutól néhány száz méterrel keletebbre, egy nyugatias lejtőn terült el.

Mivel a falu fontos hadiutak mentén feküdt, ezért gyakran elpusztították, így lakói a török hódoltság végére elhagyták otthonaikat. 1727-ben néhány magyar család visszaköltözött, de a település első igazi említése csak az 1742-ben készített egyházlátogatási jegyzőkönyvben történik. Az itt élő hat család ekkor Petrovsky József özvegyének, Broderics Teréziának volt a jobbágya, és egyetlen, feljegyzésre méltó épületük a mezőn álló – ekkor még jó állapotban levő – templom.

Oroszló 1780 után kezdett el dinamikusn fejlődni, ekkor

német és magyar családok egyaránt szívesen választották lakhelyüknek a könnyen megközelíthető falut. Az itt élők szőlőműveléssel, szénégetéssel és fuvarozással egyaránt foglalkoztak. A Sásdhoz való közelség egyrészt jótékonyan hatott a falura, mert a piac és a központi hivatalok könnyen elér-

hetőek voltak a számukra, másrészt azonban akadályozta őket, mert iskolába, óvodába a gyermekek nem helyben jártak, hanem mindig utazniuk kellett.

1848-ban híres esemény történt a településen, a szabadságharc folyamán a horvát utánpótlás elfogásával hozzájárultak Roth csapatainak vereségéhez.

A 20. században Oroszló a szerencsésebb falvak közé tartozott, a kitelepítések nem érintették, a jó közlekedés miatt pedig alig költöztek el

innen. A falu népessége viszonylag fiatal, sok a gyermekes család, és ez Oroszló fejlődésének egyik záloga.

MONDA

A helyi hagyomány szerint egyik fejedelmünk katonájának lóva megbotlott ezen a helyen. A vitéz mérgesen azt mondta: „Ó, te rossz ló!”, s ebből alakult ki a falu mai neve. Egyesek még azt is tudni vélik, hogy ez Szent István vagy Szent László idejében történt, de Mátyás királyt is emlegetik ezzel kapcsolatban. A község mai címerében is egy ló szerepel ennek emlékére.

KANÁSZ-BÁL

Mivel Oroszló felnőtt lakosságának jelentős része az akkori Serneván nevezetű sertéstelepen, valamint a mezőgazdaságban dolgozott, ezért volt hagyománya az úgynevezett Kanász-bálnak. A vacsorával egybekötött táncmulatságon kizárólag disznóhúsból készült pörköltet főztek, és abból vendégelték meg a bálozókat. ■

KERCÓS VALENTYINA

foltvarró
Oroszló, Rákóczi u. 4.
20/475-0925
valentyina@citromail.hu

Valentyina a település egyzotikuma, a festői szépségű Kaukázusban született és a gyermekkorát is ott töltötte. Aztán a sors úgy hozta, hogy Magyarországra került, azóta Oroszlón él, és a térség egyik legelismertebb foltvarrója.

SZENT MIHÁLY- KÁPOLNA

Nagyon kevés gótikus építészeti emlék maradt fenn falvainkban, az egyik ilyen kivétel Oroszlóé. A templom először a pápai tizedjegyzékben bukkan fel a 14. században, plébánosát pedig 1542-ben említették egy adóösszeírásban. Az épület túlélte az oszmán hódítást, a törökök is megkímélték, és inkább Sásdon építettek palánkvárat maguknak. 1712-ben a települést elhagytoknak említik, a következő években pedig élénk vita tárgyát képezte, mert a szomszédos Varga lakói igényt formáltak rá. 1738-ban tágasnak és jó anyagból épült templomnak nevezik a falucsukán kívüli épületet. Ekkor készült el a boltozata is. A temetőben álló Szent Mihály-

kápolnát ennek a középkori templomnak az egyenes záródású szentélyéből alakították ki. A templom árokkal volt körülvéve, ennek nyomvonala máig kivehető. A temetések során folyamatosan kerülnek elő kövek és középkori kerámiák. Nem kizárt, hogy egy település volt körülötte hajdanán.

A templomdomb nyugati részéből 1979-ben egy 15. századi harang került elő szántás közben, ami talán a Szent Mihály-templom eredeti tartozéka lehetett. Gótikus kapuját a 19. században kiemelték, és az 1892-ben épített templom falába illesztették. A középkori templomhajót ekkor bontották el végleg, a szentélyt romantikus homlokzattal látták el. Erdemes megállni egy pillanatra e ritka épület előtt. ■

OROSZLÓI RAJTAÜTÉS

1848. október 27-én 16 kocsis löszert és egy tucat szekéren hadipoggyászt szállítottak Pécsen keresztül Roth tábornok seregei után. A konvojt csupán nyolcvan horvát felkelő biztosította. A Mohácson tartózkodó Batthyány Kázmér egy hírnök útján hamar tudomást szerzett a szállítmányról, és Perczel Antal őrnagyot küldte százhusz önkéntessel az elfogásukra. Oroszlónál sikerült őket utolérniük, és miután az egyik, horvátul is tudó nemzetőr felszólítására azonnal megadták magukat a horvátok, így vérontás nélkül sikerült hozzájutniuk az értékes zsákmányhoz. Az elfogott szekereket a foglyokkal együtt Bajára szállították, és Roth tábornok már hiába próbálta azt erővel visszaszerezni, erre már nem maradt ideje.

Az oroszlói rajtaütés sikere nagyban hozzájárult ahhoz, hogy megforduljon a hadiszerencse. Még ugyanezen a napon a támadásba lendülő baranyai nemzetőrök elfoglalták Pécsváradot, Batthyány Kázmér pedig Pécsre tette át a főhadiszállását. A következő hetekben sorra szállták meg a magyar egységek a stratégiailag fontos támaszpontokat, október 22-én pedig már Eszék erődje felett is magyar zászló lengett. ■

Az alig száztíz lelkes Palé Baranyajenő és Sásd között, utóbbtól alig két kilométerre, a Gödrei-víz völgyében elterülő, egyutcás zsáktelepülés. Legkönnyebben megközelíteni a 66-os út felől lehet.

Nevének eredeti értelme, hogy Pálé, azaz egykoron egy Pál nevű személy birtokolta a kicsiny falucskát. Palé a középkorban a somogyvári bencés apátság birtoka volt, először 1327-ben szólnak róla a források.

Az oszmán hódoltság idején elnéptelenedett, a felszabadító

háborúk idején már pusztaként említik. Palé területe csak az 1780-as években, a vidék második nagy kolonizálása alatt népesült be. Ekkor Tolna megyéből német telepesek érkeztek Zobákhoz, Németszékhez és Kisbattyánhoz hasonlóan. Az 1780-as években még csak öt családot tüntettek fel az összeírásokban, a megtelepedés tehát nem volt zökkenőmentes. Ők honosították meg itt a dohánytermesztést, aminek mértékét még Haas Mihály is elismerően méltatta a 19. század derekán. Néhány magyar beköltöző mellett a település egészen a második világháborúig megtartotta német jellegét.

Az itt élők a mezőgazdaságból éltek, jó minőségű szőlőkkel telepítették be a domboldalt, legelőin szarvasmarha csordák legeltek a községi

pásztor felügyelete alatt. A falu határában egy kisebb kőbánya is üzemelt, és az erdő is megélhetést biztosított.

A falu neogótikus templomát a 20. században Szent Imre tiszteletére emelték, búcsúnapja november 5. Utoljára 2008-ban újították fel, zömök, fehér falai belesimulnak az utcáfrontba. Előtte áll az úgyne-

vezett Maier-kereszt és a Falukereszt, utóbbit a község állította. A templom mögött terül el a temető, a Sásd felé vezető út mellett pedig egy kápolna áll, ahová hajdanán a körmeneteket vezették.

A második világháború után a paléi németek nagy részét kitelepítették, helyükre a Felvidékről érkeztek magyar elűzöttek. Az 1960-as években a település még tartotta magát, aztán lakossága rohamosan fogyni kezdett, iskolája megszűnt. Munkalehetőség hiányában a fiatalok elköltöztek, 1977-ben még az önállóságát is elvesztette, és Sásdhoz csatolták. A nehéz helyzetbe kerülő Palé egyik kitörési pontja a csodálatos környezet, emiatt választotta néhány német és holland család is új otthonául. Házat vettek, felújították, és példájuk remélhetőleg ragadós lesz. A falusi és lovas turizmus fejlesztésével Palé a jövő egyik

kiemelt pihenőközpontjává válhat.

A település új játszótérrel és egy hangulatos kis parkkal is büszkélkedhet. A templommal szemközi parkban csordogál a mészkővel kirakott Szent Imre-forrás. Boltíves, kútszerű építményének tetején egy kereszt látható. A forrást a helyiek már régóta ismerték, de kiépítésére csak 2008-ban került sor a Mecseki Erdészeti Zrt. Sásdi Erdészete jóvoltából. A települést elkerülik a turistautak, de érdemes a falut körülölelő zselici erdőkben nagyobb sétákat tenni, így akár a néhány kilométerre lévő Gyümölcsénybe vagy Mindszentgodisára is eljuthatunk.

ÉRDEKESSÉG: *A kisbeszterciek szerint „Paléba sorra vetették a kutyaugatást.” Ezzel bizony az itteniek értelmi képességeit állították pellengérré, amiért a derék paléiak igencsak haragudtak.* ■

HARANGLÁB-FALUHÁZ

A település lakossága építtette 1930-ban téglából. A Harangláb-Faluházon belül található az oltár, melyet egy volt paléi lakos adományozott a településnek. Partos Péter elmondása szerint a jelenlegi Harangláb-Faluház helyén állt korábban a templom és az iskola. Akkor is elől volt a harangláb, és előlről lehetett bejutni az egy helyiségből álló iskolába, templomba. A jelenlegi épülettel ellentétben azonban hátul volt az oltár. Az iskolaépülettel egybe volt építve a tanítólakás, melybe a Palé, Árpád u. 27. sz. alatti ingatlan felől nyílt a bejárat. Elmondása szerint a régi harangláb az 1700-as években épülhetett. ■

